ຄ່າວ ກົດໝາຍ ຂາລີ ຕໍານານ

คร่าว กฎหมาย จารีต ตำนาน

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา

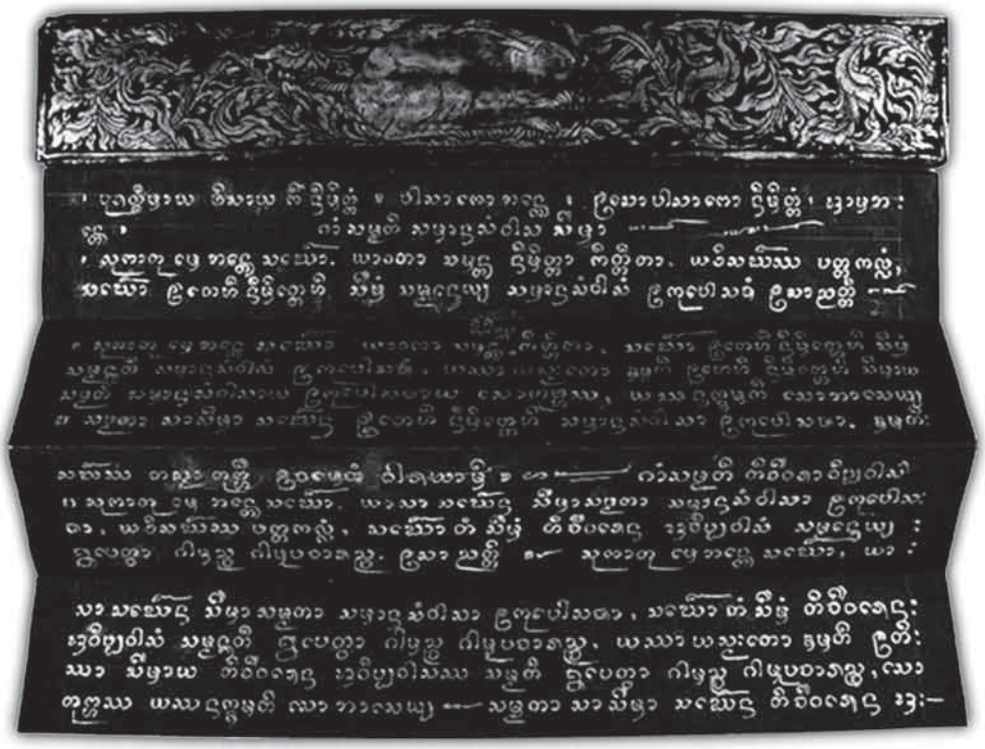

ภูเดช แสนสา

ปริวรรต วิเคราะห์ และอธิบาย

ศูนย์ใบลานศึกษา สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ເຄ້ວ ກ້ຽຫມາຍ ຈາຣີຕ ຕໍານານ ຫຼັກຖານທາງປະວັດຕິສາດຣ້ານນາ

คร่าว กฎหมาย จารีต ตำนาน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา

ผู้เขียน ภูเดช แสนสา

ISBN

วัตถุประสงค์ ๑. เพื่อปริวรรตเอกสารคัมภีร์ใบลาน พับสา และเอกสารโบราณต่างๆ เป็นภาษาไทยกลาง
๒. เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาล้านนาที่บันทึกไว้ในเอกสารโบราณ
๓. เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา

พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๖

จำนวนที่พิมพ์ ๑๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์และสนันสนุนโดย สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐๕๓ – ๘๘๕๘๘๐ โทรสาร ๐๕๓ – ๘๘๕๘๘๗

ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ธรรมไชย
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชานาฏ สิตานุรักษ์
ผู้อำนวยการสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร. อนาโตล โรเจอร์ เป็ลติเยร์
ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญศูนย์ใบลานศึกษา สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
รองศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว
ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญศูนย์ใบลานศึกษา สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม

ผู้ติดต่อประสานงาน นายดิเรก อินจันทร์ นายเจษฎา อิ่นคำ นางสาวดารารัตน์ ศิริราภา

ออกแบบปก ภูเดช แสนสา

พิมพ์ที่ แม็กซ์พริ้นติ้ง (MaxxPRINTINGTM) ๑๔ ถนนสายน้ำผึ้ง
ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐๘๙ – ๖๓๕๖๔๑๓, ๐๕๓ – ๒๒๑๐๙๗

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ปกหน้า พับสากรรมวาจา

ปกหลัง ลายคำหีดธรรม(หีบพระธรรม) วัดสะปุ้งหลวง ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

สารอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สถาบันล้านนาศึกษา (สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับล้านนาคดีศึกษา ตามภาระหน้าที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ในการทำนุบำรุงและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมล้านนา งานปริวรรตคัมภีร์ใบลาน พับสา และเอกสารโบราณต่าง ๆ ก็เป็นอีกหน้าที่หนึ่งของสถาบันล้านนาศึกษา (สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม) ที่ได้จัดทำเผยแพร่ออกสู่วงวิชาการทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ มาเป็นระยะเวลากว่า ๓๐ ปี จนกระทั่งวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕ สถาบันล้านนาศึกษา (สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม) ได้ทำการเปิดห้องศูนย์ใบลานศึกษา (ศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา) อย่างเป็นทางการ เพื่อเป็นหน่วยงานที่ศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่เกี่ยวกับคัมภีร์ใบลาน พับสา และเอกสารโบราณต่าง ๆ ของล้านนาโดยตรง

ขณะเดียวกันเมื่อครั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเปิดทรงเปิดอาคารเทพรัตนราชสุดาฯ ของสถาบันล้านนาศึกษา (สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม) เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๕๑ ได้ทรงให้ความสนพระทัยเกี่ยวกับเอกสารโบราณล้านนาเป็นอย่างยิ่ง พร้อมกับทรงมีพระกระแสรับสั่งแนะนำให้กับอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ให้ทำการปริวรรตเอกสารโบราณทั้งคัมภีร์ใบลาน พับสา และเอกสารต่าง ๆ โดยเฉพาะที่จัดแสดงอยู่ในห้องนิทรรศการในอาคารเทพรัตนราชสุดาฯ สถาบันล้านนาศึกษา (สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม)

ในการจัดพิมพ์หนังสือ “คร่าว กฎหมาย จารีต ตำนาน : หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา” เผยแพร่ในครั้งนี้ ในนามของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ขอขอบคุณอาจารย์ภูเดช แสนสา ที่อุตสาหะเพียรพยามเสาะหาเอกสารเอกสารโบราณมาจากที่ต่าง ๆ รวมถึงเอกสารโบราณของสถาบันล้านนาศึกษา (สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม) มีทั้งหมดจำนวน ๑๕ เรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่เคยมีการนำออกเผยแพร่สู่สาธารณชนมาก่อน พร้อมกับได้ทำการปริวรรต วิเคราะห์ และอธิบายประกอบไว้ภายในเล่มให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

(รองศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ธรรมไชย)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คำนิยมผู้อำนวยการสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ ๓๐ กว่าปีมาแล้ว เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาล้านนา โดยเฉพาะเมื่อได้จัดตั้งศูนย์ใบลานศึกษา (ศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา) ของสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรมขึ้น ทำการเปิดศูนย์ใบลานศึกษาอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕ ทางศูนย์ใบลานศึกษาจึงเป็นหน่วยงานเฉพาะที่ทำการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่เอกสารโบราณเหล่านี้ ซึ่งงานการปริวรรตคัมภีร์ใบลาน พับสา และเอกสารโบราณต่างๆ จะช่วยเติมเต็มหลักฐานข้อมูลต่างๆ ของล้านนา พร้อมกับทำให้บุคคลทั่วไปที่ไม่สามารถอ่านอักษรธรรมล้านนาได้เข้าถึงเอกสารโบราณสะดวกขึ้น

ในนามของสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ขอขอบคุณอาจารย์ภูเดช แสนสา ที่ได้เพียรพยามเสาะหาเอกสารโบราณทั้งคัมภีร์ใบลาน พับสา และเอกสารโบราณต่างๆ จำนวน ๑๕ เรื่อง จัดแบ่งออกเป็น ๔ หมวด ได้แก่ คร่าว กฎหมาย จารีต และตำนาน พร้อมทั้งได้ทำการปริวรรต วิเคราะห์ และอธิบาย เพื่อให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลหลักฐานจากเอกสารชั้นต้นและสามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น จนออกมาเป็นหนังสือ “คร่าว กฎหมาย จารีต ตำนาน : หลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนา” เล่มนี้ ซึ่งเป็นหนังสือเล่มปฐมฤกษ์ของศูนย์ใบลานศึกษา

กล่าวได้ว่าเป็นชิ้นงานที่มีคุณค่าต่อแวดวงวิชาการล้านนาคดี โดยเฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เนื่องจากเอกสารชั้นต้นเหล่านี้ ที่ต้นฉบับกระจายเก็บรักษาไว้ตามที่ต่างๆ และบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนา ส่วนใหญ่จำนวนหลายเรื่องยังไม่เคยถูกนำออกมาเผยแพร่สู่สาธารณชนมาก่อน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสืองานปริวรรตจำนวน ๑๕ เรื่อง ที่ได้จัดพิมพ์โดยศูนย์ใบลานศึกษา สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการล้านนาคดีศึกษาสืบไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชานาฏ สิตานุรักษ์)
ผู้อำนวยการสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คำนำ

เอกสารโบราณที่ผู้เขียนได้คัดเลือกมานำเสนอในหนังสือเล่มนี้ทั้งคัมภีร์ใบลาน พับสา พับหัว และสมุดโหรา (สมุดฝรั่ง) ส่วนใหญ่จำนวนหลายเรื่องยังไม่เคยมีการเผยแพร่มาก่อน บางชิ้นเคยมีการเผยแพร่บ้างแล้วแต่ยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่ม ขณะเดียวกันได้คัดเลือกเอกสารที่หลากหลายทั้งคร่าว กฎหมาย จารีต และตำนาน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเมืองต่าง ๆ กระจายทั่วล้านนา เกณฑ์สำคัญในการเลือกเอกสารชั้นต้นมาทำการปริวรรตครั้งนี้ จะเลือกเอกสารที่ยังไม่เคยมีการเผยแพร่มาก่อน หรือเคยมีการเผยแพร่บ้างแล้วแต่ยังอยู่ในวงจำกัด พร้อมกับสามารถให้ข้อมูลหลักฐานที่สดใหม่แก่วงวิชาการล้านนาคดี เพื่อที่นักวิชาการ นักเรียนนักศึกษา ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานชั้นต้นในการเขียนงานทางวิชาการต่อไป ในการปริวรรตนี้ ผู้เขียนไม่ได้ทำคำอธิบายศัพท์ไว้เป็นเชิงอรรถด้านล่าง เนื่องจากเห็นว่าจะกินพื้นที่หน้ากระดาษจนเบียดขับเหลือพื้นที่ในส่วนของเนื้อหาลดน้อยลง แต่ได้ใช้วิธีจัดทำศัพทานุกรมแยกเอาไว้ท้ายเล่ม พร้อมทั้งจัดทำดรรชนีค้นคำเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการค้นหาเรื่องราวที่ต้องการมากขึ้น

การจัดทำหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีผู้เขียนขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ธรรมไชย อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชานาฏ สิตานุรักษ์ ผู้อำนวยการสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่ได้เล็งเห็นความสำคัญสนับสนุนการจัดพิมพ์เผยแพร่ รองศาสตราจารย์ ดร. อนาโตล โรเจอร์ เป็ลติเยร์ และรองศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ผู้ทรงคุณวุฒิที่ปรึกษาศูนย์ใบลานศึกษา สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่กรุณาให้แนวคิดวิธีการต่าง ๆ เสมอมา คุณดิเรก อินจันทร์ คุณเจษฎา อิ่นคำ และคุณดารารัตน์ ศิริราภา ที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานในการจัดพิมพ์ คุณไตรรงค์ โปธา ที่ช่วยพิมพ์ตัวอักษรธรรมล้านนา

พร้อมกันนี้ที่ขาดไม่ได้ผู้เขียนขอขอบพระคุณเจ้าของต้นฉบับ ที่ได้อนุญาตให้นำมาปริวรรตเผยแพร่ ได้แก่ พระครูวิมลธรรมจารี (มานิตย์ ธมฺมจารี) วัดสะปุ๋งหลวง พระอธิการนิรันดร์ เตชธมฺโม วัดศรีก้ำ พระครูสมุห์รัตนวัฒน์ พุทฺธิสิริ วัดป่ากล้วย พ่อครูอินทร์ สุใจ พ่อจันทร์ อินทสาร อาจารย์จำนง แม่นยำ พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระหลวง วัดนันทาราม วัดจอมแจ้ง สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์ใบลานศึกษา สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ท้ายสุดที่ผู้เขียนระลึกถึงอยู่ตลอดเวลาขอขอบพระคุณคุณพ่ออนุชิต คุณแม่สุพรรณ แสนสา ที่ห่วงใยคอยเป็นแรงใจให้ลูกเสมอมา นายภูวดล แสนสา น้องชายที่ได้ร่วมเป็นเพื่อนเดินทางในการลงพื้นที่ และนางสาวยุภารัตน์ พรมนวลลออง แก้วตาดวงใจที่คอยถามไถ่ให้กำลังใจอยู่อย่างสม่ำเสมอ

คุณความดีของ “ปักคะตืน” เล่มนี้ขอยื่นโยงแด่ “บรรพชน” ผู้บันทึกสัพพะเรื่องราวไว้ในคัมภีร์ใบลาน พับสา และเอกสารตำรับตำราต่าง ๆ ทุกผู้ทุกคนในทุกหนแห่ง ที่ได้เหลือไว้ให้เป็นมรดกทางผญาปัญญาอันทรงคุณค่า แก่หน่อดีจาวงามผู้เป็น “ลูก” “หลาน” “เหลน” “หลีด” “หลี้” มาจนถึงปัจจุบัน

(ขนาน ภูเดช แสนสา)
๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๖

สารบัญ

สารอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ๓
คำนิยมผู้อำนวยการสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม ๔
คำนำ ๕

บทวิเคราะห์เอกสารชั้นต้น ๑๕ ฉบับ ๗
๑. คร่าวเมืองลคอรกลั้นข้าวอยากน้ำ ฉบับอ้ายหน้อย อี่นางนวล บ้านนาตุ้ม ๒๓
๒. โคลงประวัติครูบาคำอ้าย อภิชโย วัดพระหลวง ๒๙
๓. คร่าวร่ำวิหารวัดพระสิงห์ เมืองเชียงราย ๓๕
๔. อาณาจักรหลักคำ ๔๓
๕. โอวาทานุสาสินีพระคณะสังฆะเมืองเชียงใหม่ สมัยเจ้าพญาหลวงจ่าบ้าน ๔๕
๖. ทักขิณะศักดิ์ศรีสบถสาบาน ๕๗
๗. ประเพณีรีตเมืองพิงค์เชียงใหม่ ๕๙
๘. ตำนานพื้นเมืองเชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ ฉบับพญาภักดีราชกิจ เมืองเชียงราย ๖๒
๙. ปักคะตืนเชียงแสน ลคอร ๗๒
๑๐. ตำนานเมืองเชียงของ ๗๘
๑๑. พื้นเมืองตื๊น ตำนานวัดจอมแจ้ง ๘๒
๑๒. ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ๘๔
๑๓. พื้นเนื่องนาวเจ้านายมูลกระกูลเมืองน่าน ๘๘
๑๔. ตำนานวัดหลวงเมืองมาน ๙๒
๑๕. บันทึกจารึกครูบาอิ่นคำ คมฺภีโร วัดสะปุ๋งหลวง ๙๖

ศัพทานุกรม ๙๘
บรรณานุกรม ๑๐๑
ดรรชนีค้นคำ ๑๐๓
ผู้เขียน ๑๐๘

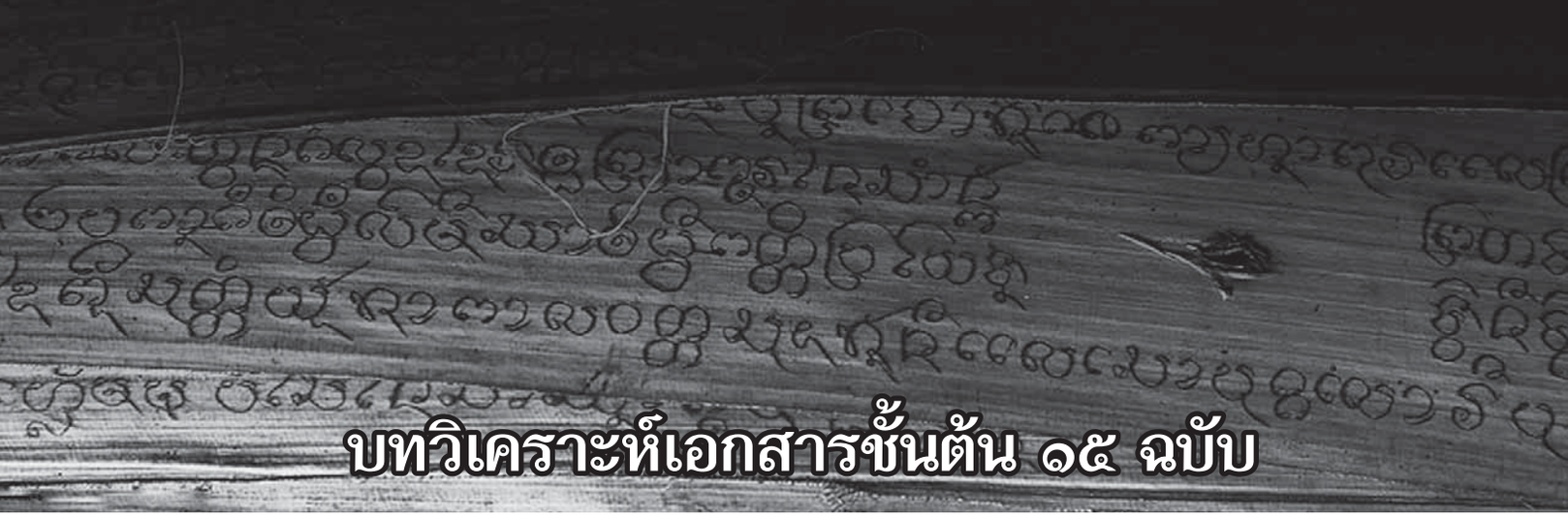

บทวิเคราะห์เอกสารชั้นต้น ๑๕ ฉบับ

๑. คร่าวเมืองลคอรกลั้นข้าวอยากน้ำ เป็นคร่าวที่บันทึกสภาพวิถีชีวิตของชาวเมืองลำปางช่วง พ.ศ.๒๔๖๔ ในบริเวณอำเภอแม่ทะ อำเภอเมือง อำเภอเกาะคา และอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง หลังจากที่เมืองนครลำปางถูกปรับเปลี่ยนจากเป็นหัวเมืองประเทศราชมาเป็นจังหวัดหนึ่งของสยามได้ ๒๒ ปี และก่อนที่เจ้าหลวงบุญวาทย์วงศ์มานิต (เจ้าหนานบุญทวงศ์ ณ ลำปาง) เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย (พ.ศ.๒๔๔๐ – ๒๔๖๕) จะทรงถึงแก่พิราลัยเพียง ๑ ปี ต้นฉบับปัจจุบันเป็นสมบัติส่วนตัวของผู้เขียน ที่หน้าปกพับสาได้เขียนว่าเดิมเป็นของ *“นายน้อย เมียอี่นางนวล บ้านนาทุ้ม หมู่ ๘”* (บ้านนาตุ้ม หมู่ ๒ ตำบลบ่อเหล็กลอง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ในปัจจุบัน) ซึ่งได้คัดลอกมาอีกทอดหนึ่งจากบ้านดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นพับสาจำนวน ๑ พับ แต่ละหน้าพับสามีหน้าที่เขียนตั้งแต่ ๘ – ๑๐ บรรทัด ภายในเล่มพับสามีคร่าวทั้งหมด ๒ เรื่อง คือ “คร่าวเมืองลคอรกลั้นข้าวอยากน้ำ” กับ “คร่าวคำสอนพี่น้องผิดกัน” เฉพาะคร่าวเมืองลคอรกลั้นข้าวอยากน้ำมีเขียนเนื้อหาจำนวน ๒๖ หน้า (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับไว้ในวงเล็บ < > แต่ละย่อหน้าเพื่อแสดงถึงจำนวนลำดับของหน้าพับสาที่ปริวรรต) เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา

ผู้แต่งคร่าวฉบับนี้ไม่ปรากฏนาม สังเกตจากเนื้อความผู้แต่งเป็นผู้หนึ่งที่ประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ในคร่าว รวมถึงเป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่เดินทางไปซื้อข้าวที่เมืองลำพูน โดยจะแทนตัวผู้แต่งว่า “เรา” (ออกเสียง “เฮา”) แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นเรื่องที่ผู้แต่งได้ฟังมาจากกลุ่มผู้ร่วมเดินทางคนอื่น ๆ ซึ่งได้ระบุไว้ชัดเจนภายในเนื้อความ ส่วนปีที่แต่งคร่าวควรเป็นปีเดียวกับที่ระบุไว้ในคร่าวคือ พ.ศ.๒๔๖๔ และมีคำบ่งบอกจากผู้แต่งนิยมกล่าวหลายจุดว่า “ปีนี้” คือ ปี พ.ศ.๒๔๖๔ ตลอดทั้งเรื่องคร่าวแบ่งออกเป็น ๒ บท บทแรกกล่าวถึงสภาพของเมืองลคอร (ออกเสียง “ละกอน”) หรือเมืองลำปางที่เกิดความแห้งแล้งในช่วง พ.ศ.๒๔๖๔ จนเก็บเกี่ยวข้าวได้ไม่พอบริโภคภายในครัวเรือน สภาพวิถีชีวิตของชาวบ้านและเส้นทางการเดินทางผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อไปซื้อข้าวที่เมืองลำพูน และบทที่ ๒ กล่าวถึงสภาพวิถีชีวิตของชาวบ้านและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ประสบในช่วงเดินทางไปซื้อข้าวเมืองลำพูน

คร่าวฉบับนี้ปรากฏคำศัพท์ภาษาไทยปนเข้ามาจำนวนหลายคำ เช่น “พัวพัน” “ไม่” “เห็น” และ “ให้” เป็นต้น สะท้อนถึงการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชาวลำปาง (ล้านนา) กับชาวภาคกลาง (สยาม) มีมากขึ้น เนื่องจากรถไฟเชื่อมต่อจากภาคกลางขึ้นมาถึงลำปางแล้วตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๕๙ เกิดการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ และมี “ชาวใต้” หรือคนภาคกลางขึ้นมาอยู่ในลำปางเพื่อค้าขาย ดังมีบันทึกไว้ในช่วงนี้ว่า *“...ที่ จ.ลำปางในเวลานี้รถไฟไปถึงแล้ว ก็มีคนชาวใต้ไปปะปนอยู่บ้างแลมีพม่ามาก...”* [๑] ส่วนลักษณะเด่นของคร่าวฉบับนี้ที่ผู้เขียนได้เลือกนำมาปริวรรต คือสามารถใช้เป็นเอกสารหลักฐานชั้นต้นทางด้านประวัติศาสตร์ล้านนาได้ เพราะทำให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของชาวลำปางในช่วง พ.ศ.๒๔๖๔ รวมทั้งได้ทราบคติความเชื่อ การแต่งกาย ตลอดถึงเส้นทางโบราณที่ใช้ติดต่อกันผ่านหมู่บ้านและจุดต่าง ๆ จากเมืองลำปางไปสู่เมืองลำพูน โดยผู้เขียนได้ทำเชิงอรรถอธิบายที่ตั้งปัจจุบันของหมู่บ้านต่าง ๆ เหล่านี้ไว้แล้ว เพื่อผู้อ่านจะได้เห็นภาพเส้นทางการเดินทางโบราณที่ปรากฏในคร่าวได้สะดวกและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒. โคลงประวัติครูบาคำอ้าย อภิชโย เป็นคร่าวบันทึกอัตชีวประวัติบุคคลของจังหวัดแพร่ คือ ครูบาคำอ้าย อภิชโย หรือ พระครูปัญญาภิชัย (พ.ศ.๒๔๔๒ – ๒๕๓๔) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระหลวง พ.ศ.๒๔๗๖ – ๒๕๓๔ (๕๘ ปี)[๒] ตำบลพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ โดยครูบาคำอ้าย อภิชโย เป็นผู้แต่งคร่าวฉบับนี้ขึ้นเอง เนื้อหาในช่วงต้นแต่งขึ้นจากคำบอกเล่าจากบิดา

---

[๑] หจช. ร.๖ ม.๑๔/๑ รายงานราชการมณฑลเพชรบูรณ์หรือมณฑลมหาราษฎร์ (๑๓ ก.ค. ๒๔๕๔ – ๑๑ ต.ค.๒๔๖๔)

[๒] โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่, **ตำนานวัดพระหลวง**, (เอกสารแผ่นพับ).

มารดาของท่าน หลังจากนั้นเมื่อจำความได้เนื้อหาของคร่าวท่านได้แต่งขึ้นจากประสบการณ์โดยตรงของท่านเอง ชื่อของคร่าวปรากฏในหน้าแรกบรรทัดบนสุดของสมุดเขียนว่า "โคลงประวัติคำอ้าย อภิชโย" แต่เมื่อพิจารณาจากฉันทลักษณ์ที่แต่งก็มีลักษณะบทประพันธ์แบบ "คร่าว" ที่นิยมทั่วไปของชาวล้านนา การเรียกว่า "โคลง" (ออกเสียง "กะโลง") นี้อาจเป็นการนิยมเรียกของคนบางท้องถิ่นที่หมายถึง "คร่าว" เนื่องจากชาวบ้านพระหลวงบางส่วนเป็นเชื้อสายไทลื้อเมืองเชียงแสน[๓] ซึ่งปรากฏในกลุ่มเชื้อสายไทลื้อเมืองยองที่อยู่ในจังหวัดลำพูนก็นิยมเรียก "คร่าว" ว่า "โคลง" เช่นกัน

คร่าวฉบับนี้เขียนลงในสมุดจำนวน ๑ เล่ม แต่ละหน้าเขียนไม่เท่ากันมีตั้งแต่ ๘ – ๑๐ บรรทัด มีเขียนเนื้อหาจำนวน ๔๔ หน้า (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับไว้ในวงเล็บ < > แต่ละย่อหน้าเพื่อแสดงถึงจำนวนลำดับของหน้าสมุดที่ปริวรรต) เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา คร่าวแบ่งออกเป็น ๔ บท บทแรกกล่าวถึงชาติกำเนิดและชีวิตในวัยเด็กของครูบาคำอ้าย อภิชโย คร่าวบทที่ ๒ กล่าวถึงชีวิตช่วงเป็นฆราวาสและออกบรรพชาเป็นสามเณร คร่าวบทที่ ๓ กล่าวถึงการลาสิกขาจากสามเณรและมีโอกาสได้กลับเข้าอุปสมบทเป็นภิกษุ ตำแหน่งหน้าที่ ผลงานการก่อสร้างและบูรณะศาสนสถานต่างๆ ภายในวัดพระหลวง และคร่าวบทที่ ๔ กล่าวถึงการก่อสร้างวิหารวัดพระหลวง ซึ่งคร่าวบทที่ ๔ นี้มีเนื้อหาสั้นกว่าบทก่อนหน้านี้มากเนื่องจากสมุดที่บันทึกหมดเล่ม สันนิษฐานว่าอาจมีเขียนต่อไว้อีกเล่มหนึ่ง แต่ผู้เขียนยังไม่ค้นพบในขณะนี้ เนื้อหาของคร่าวเขียนไล่เรียงเหตุการณ์ของชีวิตและผลงานตามปีพุทธศักราช มาจนถึงปีสุดท้ายที่บันทึกไว้คือ พ.ศ.๒๔๙๐ คร่าวฉบับนี้จึงเขียนขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๙๐ หรือภายหลังลงมา ด้วยคร่าวฉบับนี้แต่งช่วงทศวรรษ ๒๔๙๐ ลงมา จึงปรากฏมีคำศัพท์ภาษาไทยกลางและคำศัพท์ที่ยืมมาจากภาษาอังกฤษจำนวนหลายคำ เช่น "บริบูรณ์" "ศูนย์กลาง" "คลุกคลี" "ทรุดโทรม" "เมตร" "น็อต" และ "ซีเมนต์" เป็นต้น แต่กระนั้นด้วยเป็นคร่าวอัตชีวประวัติของผู้แต่งที่ได้แต่งขึ้นเองโดยตรง จึงมีความถูกต้องแม่นยำ สามารถนำมาใช้ในงานด้านประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นได้ดีระดับหนึ่ง

๓. คร่าวร่ำวิหารวัดพระสิงห์ ผู้แต่งคือพ่อหนานนันทา หรือพ่อหนานนันทาพิทธาจารย์ บ้านโป่งหิ้ง (บ้านโป่งฮิ้ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ในปัจจุบัน) ในคร่าวปรากฏเรียกตัวผู้แต่งเองสั้นๆ ว่า "ทา" (ออกเสียง "ตา") แต่งตามคำสั่งของครูบาธรรมปัญญา หรือครูบามหาปัญญา หรือครูบาบวรปัญญา เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ (พ.ศ.๒๔๑๓ – ๒๔๔๐) ดังคร่าวกล่าวว่า *"...คันบ่ใช่มหา ปัญญาสวาธุเจ้า บ่คึดใจเล่า จักแปลงใหม่มาใส่..."* จารลงในใบลานมีจำนวน ๑ ผูก ใบลานมีความกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาว ๕๐.๕ เซนติเมตร ๑ หน้าใบลานมี ๕ บรรทัดหรือที่เรียกว่า "ลานห้า" แต่บางหน้าลานมี ๔ บรรทัด มีจารเนื้อความทั้งหมด ๓๓ หน้าลาน (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับไว้ในวงเล็บ < > แต่ละย่อหน้าเพื่อแสดงถึงจำนวนลำดับของหน้าใบลานที่ปริวรรต) สภาพใบลานชำรุดแตกหักในบางหน้าจึงทำให้เนื้อความขาดหายไปบางส่วน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ถ่ายเป็นไมโครฟิล์มจากต้นฉบับของพ่อครูอินทร์ สุใจ บ้านเลขที่ ๙๖/๔ บ้านท่าหล่ม ตำบลทานตะวัน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ.๒๕๓๑ รหัสไมโครฟิล์ม ๘๘.๑๖๔.๑๑ ๐๓๗ – ๐๓๗ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา

คร่าวแบ่งออกเป็น ๗ บท บทแรกขึ้นต้นด้วยบทไหว้ครูคือเคารพในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ อย่างสั้นๆ กล่าวถึงการฟื้นฟูเมืองเชียงราย พ.ศ.๒๓๘๖ เรื่องราวโดยย่อของครูบามหาอินตา เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์รูปแรกและพระราชครูเมืองเชียงรายรูปแรก (ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๘๖) ในยุคฟื้นฟูเมืองเชียงราย และครูบาธรรมปัญญา เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ผู้เป็นลูกศิษย์ของครูบามหาอินตา คร่าวบทที่ ๒ เข้าป่าตัดไม้สร้างวิหารวัดพระสิงห์ เมืองเชียงราย พ.ศ.๒๔๓๒ แทนวิหารหลังเดิมที่สร้างมาตั้งแต่เมื่อครั้งครูบามหาอินตาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ คร่าวบทที่ ๓ เตรียมส่วนประกอบของวิหารวัดพระสิงห์ คร่าวบทที่ ๔ เริ่มการก่อสร้างวิหารวัดพระสิงห์ คร่าวบทที่ ๕ เกณฑ์ปั้นกระเบื้องดินขอและมุงหลังคาวิหารวัดพระสิงห์ด้วยกระเบื้องดินขอ คร่าวบทที่ ๖ สร้างพระพุทธรูปจำนวน ๒ องค์ พ.ศ.๒๔๓๖ คร่าวบทที่ ๗ สร้างรูปปั้นพระปัจเจกพุทธเจ้าและอรหันตสาวก พ.ศ.๓๔๓๗ และจบด้วยบทกล่าวลงท้ายของพ่อหนานนันทาผู้แต่งคร่าว ด้วยเนื้อหามีการกล่าวถึงการก่อสร้างวิหารวัดพระสิงห์ใน ปี พ.ศ.๒๔๓๒ และสร้างพระพุทธรูปพร้อมอัครสาวกแล้วเสร็จในต้นปี พ.ศ.๒๔๓๗ (อดีตขึ้นปีใหม่ในวันพญาวัน เดือน ๗ ของล้านนา) คร่าวนี้จึงแต่งขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๓๗ หรือภายหลังลงมาเล็กน้อย ศักราชที่ระบุยังใช้ "สกราช" หรือ "จุลศักราช" แบบที่นิยมใช้มาแต่เดิมในล้านนา ต่างจากคร่าวเมืองลคอรกลั้นข้าวอยากน้ำกับโคลงประวัติครูบาคำอ้าย อภิชโย ซึ่งแต่งภายหลังทศวรรษ ๒๔๖๐ ลงมาที่ปรากฏระบุเป็นปีพุทธศักราช ตามรัฐนิยมที่ประกาศให้นับปีแบบพุทธศักราชแทนจุลศักราชตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๕๕ เป็นต้นมา[๔]

---

[๓] ""เมืองมาน" ด่านใต้เมืองนครแพร่" ใน **วารสารวัฒนธรรมจังหวัดแพร่** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒๖ (พศจิกายน – ธันวาคม, ๒๕๕๕), หน้า ๓๕.

[๔] "ประกาศวิธีนับวัน เดือน ปี" **พระราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ ๒๙, วันที่ ๒ มีนาคม ๑๓๑, หน้า ๒๖๔.

ด้วยพ่อหนานนันทาพิทธาจารย์ ผู้แต่งคร่าวฉบับนี้เป็นชาวบ้านโป่งฮึ้งซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวไทเขิน (ไทขืน) ดังนั้นจึงปรากฏคำศัพท์สำเนียงแบบไทเขินอยู่จำนวนมาก เช่น เสียพ(เสพ) เพียท(เพท) เวี้ยน(เว้น) ชม(ชุม) บญ(บุญ) ทม(ทุม) คณ(คุณ) กัม(กุ้ม) สง(สูง) โต(ตัว) กุม(กม –กรม) ขุน(ขน) ฝุน(ฝน) มุลทิน(มลทิน) มุงคล(มงคล) และ ตม(ตอม) เป็นต้น หรือแม้กระทั่งฉันทลักษณ์บางจุดถ้าจะให้ "ตับ" (คล้องจอง, ลงตัว) ต้องออกเสียงเป็นสำเนียงแบบไทเขิน เช่น *"...ก็จักคึดเล่าก่อน ๒* ***องค์*** *มีชื่อไว้ บ่ต่ำบน* ***สง*** *(สูง) พระปัจเจกพุทธองค์ มหากัจจายนะเถรเจ้า..."* หรือ *"...จักเรืองเรื่อด้วย กอง****บญ*** *(บุญ) ปัญญาท่านคึดเทิง บ่หื้อหาย****หน*** *ย้อนกองบญ (บุญ) ท่านมีมากกว้าง..."* ผู้เขียนได้พยายามคงสำเนียงเดิมตามต้นฉบับไว้ แต่ได้วงเล็บ ( ) สำเนียงไทยวน (คนเมือง)ไว้ด้านหลังของคำเพื่อให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น

คร่าวฉบับนี้เมื่อนำเนื้อความไปตรวจสอบกับเอกสารการบันทึกอื่นๆ มีระบุเหตุการณ์และปีพุทธศักราชตรงกัน จึงถือว่ามีความน่าเชื่อถือและใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ได้ดีระดับหนึ่ง ดังคร่าวร่ำวัดพระสิงห์กล่าวว่า *"...เดือนวันแลยาม ก็หากมารอดแล้ว ที่ติดหมายไว้หั้น ดีมา วิสาขา เดือน ๘ ว่าอั้น บ่หื้อไคลคลา ล่วงล้ำ ทวาทัสสะ ขึ้นมาปุนนั้น ๑๒ หั้นหาก แควนดี โสรังนั้น หากแม่นติถี วัน ๗ ดี จักคุงเที่ยงหมั้น กุญชโร เมืองใค้รอดหั้น เปนวันไทดี แค้มคัก จับถูกด้วยไชยา ยามตูดเช้า นั้น หากเปนยามพระสัตถา ได้ปราบมารา ฝูงชม(ชุม)ใจบาปกล้า จิตระลง ดูฤกฎ์อยู่ฟ้า ว่า ๑๕ ตัวหั้น ดูดี ในตุลละวา โยรวายสี หากแม่นอันดี เล่าซู่อันซู่ข้อ เราจักปกแปลง วันยามนั้นแท้เล่า บ่หื้อหวิดคลาดหั้น เพพัง..."* จดหมายเหตุเมืองเชียงรายของครูบาปัญญาลังการ วัดศรีบุญเรือง ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระบุไว้ตรงกันว่า *"...เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ วัน ๗ สักราช ๑๒๕๑ ปกวิหารวัดพระแก้ว ฮอดเดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปกวิหารวัดพระสิงห์..."* และบันทึกของเจ้าเหล่า เชื้อเจ็ดตน *"...ถึงเดือน ๘ ออก ๑๒ ค่ำ วันเสาร์ ลงเสาก่อสร้างพระหารวัดพระสิงห์..."* ซึ่งเดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำนี้จะตรงกับวันเสาร์ ที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๓๒[๕] ข้อเด่นของคร่าวร่ำวิหารวัดพระสิงห์ เมืองเชียงรายฉบับนี้ จึงช่วยเสริมรายละเอียดของตำนานฝ่ายบ้านเมืองที่บันทึกเรื่องราวทางด้านศาสนาไว้อย่างสังเขป โดยเฉพาะคร่าวได้ให้รายละเอียดว่า "ครูบามหาอินตา" เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์รูปแรกในยุคฟื้นฟูเมืองเชียงราย พ.ศ.๒๓๘๖ เป็นพระราชครูเมืองเชียงรายรูปแรก ที่ยังไม่ปรากฏในหลักฐานอื่นใด

๔. อาณาจักรหลักคำ เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นใช้ภายในเมืองนครน่านและหัวเมืองขึ้นของเมืองนครน่าน ราชบัญญัติเมื่อ พ.ศ.๒๓๙๕ และเพิ่มเติมในพ.ศ.๒๔๐๔ สมัยเจ้าหลวงอนันตวรฤทธิเดช (เจ้าน้อยอนันตยศ) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๓๙๕ – ๒๔๓๔) ได้ให้ทำการคัดลอกออกไปใช้ในหัวเมืองขึ้น แคว้น (ตำบล) และหมู่บ้านต่างๆ ของเมืองนครน่าน ดังปรากฏในเนื้อความว่า *"...พระราช (อา) ชญาผวด (โปรด)ฉันนี้ อัน ๑ หื้อหัวสิบทังหลายได้มารับเอาหนังสือพระราชอาชญานี้ กับสนาม ไปไว้สำรับกับหัวสิบนายฝายไว้กับตัวทุกคน อย่าหื้อพระราชอาชญาดวงนี้หลุดไปได้เป็นอันขาด..."* กฎหมายอาณาจักรหลักคำจึงมีการคัดลอกนำไปใช้อย่างกว้างขวาง สังเกตได้จากมีเจ้าเมืองหัวเมืองขึ้นเมืองนครน่านหลายเมืองเข้ามาเป็นตัวแทนร่วมกันออกกฎหมายฉบับนี้ ได้แก่ เจ้าเมืองเชียงของ (อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย) เจ้าเมืองเทิง (อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย) เจ้าเมืองเลน เจ้าเมืองเชียงลาบ (ปัจจุบันอยู่ในประเทศเมียนมา (พม่า)) เจ้าเมืองเชียงแขง เจ้าเมืองหลวง เจ้าเมืองภูคา (ปัจจุบันอยู่ในประเทศลาว) และเจ้าเมืองล้า (เข้าใจว่าเป็นเจ้าเมืองล้า สิบสองพันนาที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งถิ่นฐานในหัวเมืองขึ้นทางตอนเหนือของเมืองนครน่าน)

อาณาจักรหลักคำฉบับนี้เป็นพับหัวจำนวน ๑ พับ ขนาดความกว้าง ๓๐.๖ เซนติเมตร ยาว ๓๐.๕ เซนติเมตร เนื้อหาที่เขียนมีจำนวน ๑๗ หน้า (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับไว้ในวงเล็บ < > แต่ละย่อหน้าเพื่อแสดงถึงจำนวนลำดับของหน้าพับหัวที่ปริวรรต) ส่วนใหญ่เขียนหน้าละ ๒๐ บรรทัด มีบางหน้าเขียน ๑๙, ๒๓ และ ๒๕ บรรทัด หน้าพับหัวหน้าสุดท้ายเขียน ๗ บรรทัด ต้นฉบับได้มาจากจังหวัดน่าน ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่สำรวจพบในขณะนี้ เนื่องจากฉบับหอคำเมืองน่าน ที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน ซึ่งสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ถ่ายไมโครฟิล์มไว้เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๓๒ และศาสตราจารย์สรัสวดี อ๋องสกุล ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ทำการปริวรรตเผยแพร่เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๖ มีเนื้อความขาดหายไปในตอนต้นของพับสา[๖]

---

[๕] "๑ วัดแวดเวียงเจียงฮาย" ใน **วารสารล้อล้านนา** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔, (พฤษภาคม, ๒๕๕๓), หน้า ๓๒.

[๖] สรัสวดี อ๋องสกุล, **หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับหนังสา**, (เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๖), หน้า ๖๕.

ᨣᨾᩣᩅᩥᨸᩣᨠᩣᨶᩥᨾᩣᨶᨸᩣᨠᩣᨾᩣᨶᩣᨶᩣᨶ

ของกฎหมายอาณาจักรหลักคำคือทำให้เห็นภาพทางการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจของเมืองน่าน แม้ว่าเป็นเพียงบทบัญญัติไม่มีตัวอย่างคดีความการตัดสินประกอบ แต่สามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ล้านนาและเมืองน่านได้ดี

๕. โอวาทานุสาสินีพระคณะสังฆะเมืองเชียงใหม่ เป็น "กฎหมายฝ่ายศาสนจักร" หรือ "กฎหมายทางศาสนา" ของเมืองนครเชียงใหม่ ราชบัญญัติขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๓๑๙ ในสมัย "เจ้าพญาหลวงจ่าบ้าน (เจ้าบุญมา)" หรือ "พระยาวชิรปราการ" เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ (พ.ศ.๒๓๑๗ – ๒๓๒๒) จารลงในใบลานก้อม (คัมภีร์ใบลานขนาดสั้น) มีจำนวน ๑ ผูก ๑ หน้าใบลานมี ๕ บรรทัดหรือที่เรียกว่า "ลาน ๕" แต่บางหน้ามี ๔ บรรทัด มีจารเนื้อความทั้งหมด ๗ หน้าลาน (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับในวงเล็บ < > แต่ละย่อหน้าเพื่อแสดงถึงจำนวนลำดับของหน้าใบลานที่ปริวรรต) สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ถ่ายเป็นไมโครฟิล์มจากต้นฉบับของวัดเมธัง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไมโครฟิล์ม ๗๘.๐๑๑.๐๑P ๐๗๑ – ๐๗๑ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ใช้ชื่อว่า "ระเบียบคณะสงฆ์เชียงใหม่" และมีการจารเพิ่มเข้าไปภายหลังในหน้าลานท้ายสุดว่า "ละเบียบของคณะสงฆ์ของเชียงใหม่" แต่ผู้เขียนได้ใช้ชื่อตามที่ปรากฏในเนื้อความว่า "โอวาทานุสาสินี"

โอวาทานุสาสินีพระคณะสังฆะเมืองเชียงใหม่ฉบับนี้ เจ้าพญาหลวงจ่าบ้านทรงโปรดให้พระมหานาคเสน สมเด็จพระมหาราชครูเมืองนครเชียงใหม่เป็นองค์ประธานพร้อมกับคณะสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ของบ้านเมือง มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่มจีวรให้เหมาะสมกับสมณะสารูป การปฏิบัติตนเมื่อออกรับบิณฑบาต ห้ามไปดูการละเล่นมหรสพ การวางตนต่อฆราวาสสตรีเพศ ห้ามเล่นการพนัน เล่นดนตรี ห้ามมีอาวุธในครอบครอง และห้ามฉันยามวิกาล ตอนช่วงท้ายมีคาถาบาลี ๒ บท คือ คาถานิครหทะ ๙ ขอดของพระปัญญาสืบทอดมาจากเมืองลังกา สันนิษฐานว่าคือ "สวาธุเจ้าปัญญาวชิระมหาป่า" วัดหนองควาย (ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบัน) และเป็นสมเด็จพระมหาราชครูเมืองนครเชียงใหม่องค์ต่อมา (พ.ศ.๒๓๔๙ – ๒๓๗๔) ในสมัยพระเจ้ากาวิละ เนื่องจากมีความสนิทสนมกับสมเด็จพระมหาราชครูนาคเสน วัดเชียงมั่น ดังปรากฏในเนื้อความเรียกว่า "ทุน้องปัญญา" และใน พ.ศ.๒๓๔๕ สมเด็จพระมหาราชครูนาคเสนได้ร่วมกับครูบาปัญญาวชิระมหาป่าสร้างคัมภีร์ธรรมปาทะถวายวัดดวงดีจำนวนถึง ๑๖๖ ผูก เป็นต้น[๑๐] และลงท้ายด้วยคาถาบทที่ ๒ คือคาถานรเทวคุรุง ๙ บท

โอวาทานุสาสินีของพระคณะสังฆะเมืองเชียงใหม่ฉบับนี้ ยังไม่มีการปริวรรตเผยแพร่มาก่อน ผู้เขียนจึงเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการล้านนาคดี เนื่องจากสามารถเห็นภาพของสังคมพระสงฆ์สามเณรเมืองนครเชียงใหม่ในยุคก่อนราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ช่วงที่เมืองนครเชียงใหม่เพิ่งหลุดพ้นจากการเป็นประเทศราชของพม่า เปลี่ยนผ่านมาเข้าสู่การเป็นประเทศราชของสยามได้เพียง ๒ ปี บ้านเมืองยังอยู่ในช่วงศึกสงครามติดพัน และเป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของฝ่ายศาสนาจักรที่ควบคู่กับฝ่ายอาณาจักร ด้วยเจ้าพญาหลวงจ่าบ้าน (เจ้าบุญมา) ได้ขึ้นเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้เพียง ๒ ปี เมื่อจัดการปกครองฝ่ายบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว ก็ทำการจัดระเบียบทางฝ่ายศาสนา เพื่อแสดงถึงการเป็นผู้อุปถัมภ์พระศาสนาและสามารถควบคุมฝ่ายศาสนาให้อยู่ภายใต้พระราชอำนาจ ดังในโอวาทานุสาสินีได้เรียกพระนามของเจ้าพญาหลวงจ่าบ้านผู้มีฐานะเป็น "กษัตริย์เมืองนครเชียงใหม่" ด้วยความยกย่องอย่างสูงว่า "มหาราชหลวงวัชชิรปราการ" หรือ "สมเด็จมหาราชหลวง" ซึ่งเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ต่อมาก็ทรงอุปถัมภ์การออกราชบัญญัติคณะสงฆ์เช่นกัน ดังปรากฏหลักฐานสมัยเจ้าหลวงคำฝั้น เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๖๔ – ๒๓๖๘) โปรดให้ครูบาเจ้าสมเด็จราชครูปัญญาวชิรอรัญญวาสี วัดสวนดอก (คือ "ทุปัญญา" ในโอวาทานุสาสินีฉบับนี้) เป็นองค์ประธานออกราชบัญญัติการบวชพระลงขนานแลคลองโอวาทคำสอนใน พ.ศ.๒๓๖๕ ภายหลังจากขึ้นครองเมืองนครเชียงใหม่ได้เพียง ๑ ปี[๑๑] หรือพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ (เจ้าหนานสุริยวงศ์) พระเจ้านครเชียงใหม่องค์ที่ ๖ (พ.ศ.๒๓๙๙ – ๒๔๑๓) ภายหลังจากทรงขึ้นครองเมืองนครเชียงใหม่ได้เพียง ๑ ปีเช่นกัน ก็ทรงร่วมกับสมเด็จมหาราชครูและคณะสงฆ์เมืองนครเชียงใหม่ ออกราชบัญญัติ "โอวาทานุสาสนี" พ.ศ.๒๔๐๐ และ "สมณกถา" พ.ศ.๒๔๑๑ และ พ.ศ.๒๔๑๓ โดยให้ครูบาหัวหมวดอุโบสถอ่านให้พระสงฆ์สามเณรในหัวหมวดอุโบสถฟังทุกๆ ๗ วัน[๑๒]

---

[๑๐] สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, **โครงการอนุรักษ์พระคัมภีร์ล้านนา ปริวรรตและวิเคราะห์เนื้อหา**, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๑.

[๑๑] อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (บรรณาธิการ), **งานปริวรรตคัมภีร์โบราณล้านนา**, (เชียงใหม่ : รีไวว่า, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๒.

[๑๒] "พระราชบัญญัติของพระเจ้ากาวิโลรส เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่" ใน สภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, **สารสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๑**, (พฤศจิกายน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

ᨣᨾᩣᩅᨾᩣᨿᨶᩣᨾᨸᩣᨶᨶᩣᨾᨸᩣᨶᨶᩣᨾᨸᩣᨶ

๘. ตำนานพื้นเมืองเชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ เป็น "พื้น" หรือ "ตำนานฝ่ายเมือง" ของเมืองเชียงราย เมืองเชียงแสน และเมืองเชียงใหม่ บันทึกโดยพญาภักดีราชกิจ ขุนนางเมืองเชียงราย เมื่อ พ.ศ.๒๓๘๘ บันทึกลงในพับสาจำนวน ๑ พับ แต่ละหน้าส่วนใหญ่เขียนตั้งแต่ ๘ – ๑๐ บรรทัด มีบางหน้าที่เขียน ๒ – ๓ บรรทัด ส่วนจำนวนหน้าที่เขียนมี ๓๒ หน้า (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับไว้ในวงเล็บ < > แต่ละย่อหน้าเพื่อแสดงถึงจำนวนลำดับของหน้าพับสาที่ปริวรรต) เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา ผู้เขียนได้ปริวรรตจากต้นฉบับพับสาของพ่อครูอินทร์ สุใจ บ้านเลขที่ ๙๖/๔ บ้านท่าหล่ม ตำบลทานตะวัน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ซึ่งพ่อครูอินทร์ สุใจ ได้รับมอบต้นฉบับมาจากพ่อชรินทร์ แจ่มจิต และพ่อครูบุญยัง ชุมศรี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มาอีกชั้นหนึ่ง ตำนานฉบับนี้พ่อครูบุญยัง ชุมศรี จังหวัดเชียงราย ได้เคยทำการปริวรรตเป็นเอกสารอัดสำเนาไว้เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๕ ใช้ชื่อว่า "ตำนานเมืองเหนือ เชียงราย – เชียงใหม่" เป็นการปริวรรตตามเสียงและเผยแพร่ในวงจำกัด ผู้เขียนเห็นว่าตำนานฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนา จึงได้ทำการปริวรรตตามรูปอักษรและทำการตรวจสอบในบางจุดเพื่อทำการเผยแพร่อีกครั้ง

ตำนานพื้นเมืองฉบับนี้พบมีเพียงฉบับเดียว สันนิษฐานว่าพญาภักดีราชกิจ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่เมืองเชียงรายเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นตามคำสั่งของพระยารัตนอาณาเขต (เจ้าหนานธรรมลังกา) เจ้าเมืองเชียงรายองค์ที่ ๑ (พ.ศ.๒๓๘๖ – ๒๔๐๗) เพื่อไว้เป็นตำนานเรื่องราวสำหรับบ้านเมืองที่เพิ่งได้ทำการฟื้นฟูขึ้นใหม่ได้เพียง ๒ ปี เหตุที่เรียบเรียงไว้ร่วมกันทั้งเมืองเชียงราย เมืองเชียงแสน และเมืองเชียงใหม่ ก็ด้วยทั้ง ๓ เมือง มีความเกี่ยวพันกันมาตั้งแต่สร้างบ้านแปลงเมือง ประกอบกับพญาภักดีราชกิจผู้เรียบเรียงและเจ้าเมืองเจ้านายขุนนางไพร่พลส่วนใหญ่ยุคฟื้นฟู พ.ศ.๒๓๘๖ นี้ได้มาจากเมืองนครเชียงใหม่ อีกทั้งเมืองเชียงรายยุคนี้เป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครเชียงใหม่ และพระยารัตนอาณาเขต (เจ้าหนานธรรมลังกา) เจ้าเมืองเชียงรายองค์แรก ก็เป็นราชบุตรของเจ้าหลวงคำฝั้น เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พระองค์ที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๖๖ – ๒๓๖๘) โดยพญาภักดีราชกิจได้หยิบยืมเนื้อหามาจากหลายแหล่ง เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงแสน (ช่วงสมัยพม่าปกครอง) ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (ช่วงราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน) จึงทำให้เนื้อความของตำนานฉบับนี้กล่าวย้อนกลับไปกลับมาหลายจุด โดยเฉพาะตอนท้ายได้หยิบยืมเนื้อความมาจากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ แต่ผู้เรียบเรียงได้ตัดทอนบางประเด็นและบันทึกเพิ่มรายละเอียดในบางประเด็นที่ผู้เรียบเรียงรับรู้เข้าไปด้วยเป็นบุคคลที่ร่วมสมัย ดังเช่น เรื่องงานศพสมเด็จพระมหาราชครูวัดสวนดอกถึงแก่มรณภาพ พ.ศ.๒๓๗๔ มีการบันทึกไว้ค่อนข้างละเอียดโดยเฉพาะการจัดงานพิธีศพที่ไม่ปรากฏในตำนานเรื่องอื่น

มีลักษณะการเขียนแบบเล่าเรื่อง จึงมีสำนวนเริ่มต้นด้วย "ทีนี้จักจาด้วย" "ทีนั้น" "ทีนี้จักจาห้อง" "จาด้วย" และลงท้ายเมื่อเล่าเรื่องจบด้วย "วันนั้นแล" "นั้นแล" "แล" "หั้นแล" "แล้วหนี้ห้องนึ่งก่อนแล" และ "นี้เทอะ" เป็นต้น มีการแทรกบทสนทนาคล้ายกับผู้เรียบเรียงตำนานอยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ ด้วย ตำนานพื้นเมืองฉบับนี้บันทึกเรื่องราวที่ย้อนไปไกลถึงเรื่องราวของกษัตริย์ราชวงศ์ลวจังกราช พ.ศ.๑๗๐๔ (จุลศักราช ๕๒๓) และมาจบลงในปีพ.ศ.๒๓๗๔ ลักษณะบันทึกเรียงตามปีที่เกิดเหตุการณ์คล้ายบันทึกปูมโหร บันทึกเรื่องราวแต่ละเรื่องไว้อย่างสังเขปมีความกระชับไม่ได้ลงรายละเอียดมากนัก แต่บางเรื่องที่ผู้เรียบเรียงต้องการเน้นเป็นพิเศษก็มีเนื้อหารายละเอียดมากขึ้น บางตอนปีศักราชมีการคลาดเคลื่อนโดยเฉพาะยุคราชวงศ์มังราย ซึ่งผู้เขียนได้ทำเชิงอรรถอธิบายไว้ใต้เนื้อความนั้นแล้ว ข้อเด่นของตำนานพื้นเมืองฉบับนี้คือ ผู้เรียบเรียงได้แทรกเรื่องที่ตนรับรู้หรือจากบันทึกอื่นๆ เพิ่มเติมเข้าไปหลายเรื่อง ดังเช่น รายละเอียดในงานพิธีปลงพระศพของพระเจ้ากาวิละ พิธีกรรมการบูชาผีอารักษ์หลวงและสืบชะตาเมืองเชียงใหม่ รวมไปจนถึงพิธีศพของสมเด็จพระมหาราชครูวัดสวนดอก เป็นต้น รวมถึงให้ภาพเหตุการณ์ทั่วๆ ไปภายในบ้านเมืองในช่วงยุคต้นฟื้นฟูเมืองนครเชียงใหม่ มากกว่าให้ภาพการทำศึกสงครามกวาดต้อนผู้คนดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และมีการบอกวันฤกษ์ยามที่ละเอียดกว่าตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ อีกทั้งในหน้าพับสาที่ ๒๐ มีผังดวงชะตาเมืองเชียงราย และหน้าพับสาที่ ๒๑ ยังปรากฏมีผังเมืองเชียงรายที่ระบุบริเวณที่ตั้งประตูเมือง สนามหลวง คุ้มหลวง และวัดสำคัญของเมืองไว้อย่างคร่าวๆ สันนิษฐานว่าเป็นแผนผังเมืองเชียงรายในยุคฟื้นฟู พ.ศ.๒๓๘๖ ที่สืบทอดการวางผังเมืองมาแต่เดิมในยุคก่อนหน้านี้ ตำนานพื้นเมืองฉบับนี้จึงสามารถช่วยเติมเต็มและใช้สอบทานข้อมูลเกี่ยวกับเมืองเชียงราย เมืองเชียงแสน และเมืองเชียงใหม่ได้ดี

๙. ปักคะตืนเชียงแสน ลคอร เป็น "พื้น" หรือ "ตำนานฝ่ายเมือง" ของเมืองเชียงแสนและเมืองลคอร (เมืองนครลำปาง) เขียนลงในพับสาจำนวน ๑ พับ แต่ละหน้าเขียน ๘ บรรทัด มีเขียนเนื้อหาจำนวน ๒๘ หน้า (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับ

ᨣᨾᩣᨾᩮᩅᩣᨿᩁᩣᨾᨠᩣᨶᩥᨸᩣᨲᩣᨶᩩᨾᩣᨶᨸᩁᩥᨿᩣᨿᩮᩅᩣᨿᩁᩣᨾᩮᩅᩣᨿᩁᩣᨾᩮᩅᩣᨿᩁᩣᨾ

ถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช (ต้นราชสกุล "จิรประวัติ", พ.ศ.๒๔๑๙ – ๒๔๕๖) เมื่อครั้งเสด็จขึ้นมาตรวจราชการมณฑลพายัพในพ.ศ.๒๔๔๗ ซึ่งพระองค์ได้เสด็จขึ้นมาตรวจราชการถึงเมืองเชียงราย และได้ทรงนำเอาตำนานเมืองเชียงของฉบับนี้กลับลงไปกรุงเทพมหานครด้วย ส่วนบันทึกว่า "ถวาย ๑๔/๑๑/๕๘" (วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๕๘) เป็นช่วงที่ทรงสิ้นพระชนม์ไปแล้ว ๒ ปี หม่อมเจ้าหญิงสุมนมานย์ จิรประวัติ (โสณกุล, พ.ศ.๒๔๓๑ – ๒๔๘๓) พระชายาจึงเป็นผู้มอบให้สำนักหอสมุดแห่งชาติโดยได้ถวายผ่านเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง จึงปรากฏพระนามของทั้ง ๒ พระองค์ เขียนจารึกไว้ด้วยกันเพื่อให้เกียรติแก่ผู้เป็นเจ้าของต้นฉบับและผู้มอบ

ตำนานเมืองเชียงของเท่าที่ผู้เขียนพบในขณะนี้มีเพียงฉบับเดียว จากการตรวจดูเอกสารบัญชีรายชื่อเอกสารโบราณที่ถ่ายไมโครฟิล์มของสถาบันวิจันสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก็ไม่ปรากฏมีตำนานเมืองเชียงของแต่อย่างใด ตำนานฉบับนี้สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นจากเรื่องเล่า บันทึก และจารึกภายในเมืองเชียงของประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ – ๒๕ เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาที่มีภาษาไทย (ภาคกลาง) ปนเข้ามา เช่น "ภูมสาวดารเมืองเชียงของ" (พงศาวดารเมืองเชียงของ) "เขตลาว" แทนล้านช้าง หรือคำว่า "ตำหนัก" ที่ใช้เรียกที่ประทับอยู่ถาวรของเจ้านาย ซึ่งในตำนานต่างๆ ของล้านนายุคเก่าจะใช้ตำหนักกับที่ประทับชั่วคราวของเจ้านาย ประกอบกับเนื้อความในตำนานเมืองเชียงของกล่าวถึงการเปลี่ยนชื่อวัดสำคัญของเมืองเชียงของ คือเปลี่ยนนามวัดศรีบุญยืนเป็นวัดพระแก้ว วัดไชยสถานเป็นวัดหลวง ซึ่งตามเอกสารการบันทึกของขุนภูนพเลขกิจ (เจ้าหนานบุษรศ จิตตางกูร, พ.ศ.๒๔๒๓ – ๒๔๕๐) สมุห์บัญชีอำเภอเชียงของระบุว่า ในสมัยเจ้ารำมะเสน เป็นเจ้าเมืองเชียงของ มีการฟื้นฟูเมืองเชียงของจึงได้ทำการบูรณะและสร้างวิหารของทั้ง ๒ วัด พร้อมกับได้เปลี่ยนชื่อของวัดทั้ง ๒ ขึ้นใหม่ ประมาณหลังทศวรรษ ๒๓๕๐ ส่วนจารึกทั้ง ๒ หลัก ที่กล่าวถึงในตำนาน บันทึกฉบับเดียวกันกล่าวว่ามีนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันได้นำปืนไรเฟิลมาแลกไปจากพระยาราชวงศ์ (เจ้าบุณรังษี) น้องเขยพระยาจิตวงศ์วรยศรังษี (เจ้าน้อยจิตวงศ์ จิตตางกูร, พ.ศ.๒๓๙๖ – ๒๓๖๗) เจ้าเมืองเชียงขององค์สุดท้าย เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๙[๑๕]

ดังนั้นตำนานเมืองเชียงของจึงอาจเขียนขึ้นกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ – ก่อน พ.ศ.๒๔๔๗ ที่กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชเสนาบดีกระทรวงกลาโหมทรงเสด็จขึ้นมาตรวจราชการ และอาจเป็นไปได้ว่าเพิ่งเขียนขึ้นในช่วงที่กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชเสด็จขึ้นมาตรวจราชการ เนื่องจากขณะนั้นเมืองเชียงของเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องเขตแดนกับฝรั่งเศส (เจ้าอาณานิคมของลาว) จึงมีการเรียบเรียงตำนานฉบับนี้ขึ้นเพื่ออ้างถึงความชอบธรรมในอาณาเขตที่ปรากฏในตำนานว่ามีมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้ในตำนานฉบับนี้ มีการกล่าวถึงเขตแดนเมืองเชียงของไว้อย่างละเอียดเกือบครึ่งหนึ่งของตำนานทั้งเรื่อง คือจารเรื่องเขตแดนเมืองเชียงของไว้ถึง ๕ หน้าลานจากเนื้อความของตำนานทั้งหมด ๑๓ หน้าลาน (หน้าลานที่ ๑๓ มีจารเนื้อความยาวไม่ถึง ๑ บันทัดลาน)

ตำนานเมืองเชียงของมีลักษณะตำนานที่ก้าวกระโดดของช่วงระยะเวลาที่ยาวนานมาก คือกล่าวเริ่มต้นสร้างเมืองเชียงของตั้งแต่สมัยราชวงศ์ลวจังราชแล้วฝังหินจารึกเมื่อ พ.ศ.๑๒๔๔ แล้วก็ข้ามมาช่วงล้านนาภายใต้พม่าปกครองเพียงสั้นๆ ที่หยิบยืมเนื้อความมาจากตำนานพื้นเมืองเชียงแสนหรือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ช่วง พ.ศ.๒๑๖๗ เรื่องเมืองเชียงของทำการฟื้นม่าน (ประกาศอิสรภาพจากพม่า)[๑๖] หลังจากนั้นก็กล่าวถึงพิธีทำบุญและบูชาทักษาเมืองเชียงของ จบด้วยเรื่องเขตแดนเมืองเชียงของ ในช่วงตอนต้นของตำนานจึงมีลักษณะของเรื่องเล่าปรัมปราสูง แต่ข้อเด่นของตำนานฉบับนี้คือได้รวบรวมเรื่องเล่าและการบันทึกต่างๆ ตลอดจนถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับเมืองเชียงของ ซึ่งเป็นหัวเมืองบริวารทางตอนเหนือของล้านนา ที่มีหลักฐานการบันทึกของบ้านเมืองตนเองโดยเฉพาะจำนวนไม่กี่ชิ้น

๑๑. พื้นเมืองตื๋น ตำนานวัดจอมแจ้ง มีลักษณะเป็นทั้ง "พื้น" หรือ "ตำนานฝ่ายเมือง" และเป็น "ตำนานฝ่ายวัด" จารลงในใบลานมีจำนวน ๒ แผ่น คัมภีร์ใบลานไม่ครบผูกเหลือเพียง ๒ แผ่น ใน ๑ หน้าใบลานมี ๕ บรรทัดหรือที่เรียกว่า "ลาน ๕" แต่มีบางหน้ามี ๔ บรรทัด มีจารเนื้อความทั้งหมด ๔ หน้าลาน (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับไว้ในวงเล็บ < > แต่ละย่อหน้าเพื่อแสดงถึงจำนวนลำดับของหน้าใบลานที่ปริวรรต) ต้นฉบับเป็นของวัดจอมแจ้ง ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

---

[๑๕] "อดีตเมืองเชียงของ" ใน **สารสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๐**, (ตุลาคม, ๒๕๔๓), หน้า ๓๘.

[๑๖] สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๑๒. และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๓๘), หน้า ๙๘.

ᨣᨾᩣᨶᩣᨾᨠᩣᨾᩣᨶᩣᨶᩣᨾᨠᩣᨾᩣᨶᩣᨶᩣᨾᨠᩣᨾᩣᨶ

ล้านนาเข้าไปใช้ในเมืองหมอกใหม่ เนื่องจากกลุ่มผู้ปกครองและชาวเมืองจำนวนไม่น้อยมาจากหัวเมืองในล้านนา เช่น ใช้อักษรธรรมล้านนาในบันทึกต่างๆ ใช้คำนำหน้าชื่อผู้ผ่านการบวชว่า "น้อย" และ "หนาน" มีการนับเดือนแบบล้านนา ดังตำนานกล่าวว่า *"...๑๑๖๒ ฟ้าชายแก้วเข้านั่งเมืองหมอกใหม่ เดือน ๓ เชียงใหม่..."* หรือแม้กระทั่งรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพระธาตุเจดีย์ในเมืองหมอกใหม่และหัวเมืองใกล้เคียงจำนวนหลายวัดก็เป็นแบบล้านนา[๑๙]

นอกจากนี้ในตำนานยังปรากฏมีคำศัพท์ภาษาพม่าปนอยู่บ้างด้วยอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่า เช่น "เองเช" "หวุ่นแมงคลี" และ "ซางหวา" เป็นต้น ลักษณะการแต่งตำนานขึ้นต้นด้วยบทบาลีสั้นๆ และเขียนแบบเล่าเรื่อง สำนวนที่ใช้จึงเริ่มต้นด้วย "จักกล่าวด้วย" "คันว่า" "เมื่อนั้น" "ถ่านั้น" "ในกาละนั้น" "ว่าอั้นแล้ว" และ "ทีนี้จักจาด้วย" เป็นต้น และลงท้ายเมื่อเล่าเรื่องจบด้วย "แล" "หั้นแล" "แล้วแล" และ "แลเฮย" เป็นต้น มีการแทรกบทสนทนาคล้ายกับผู้แต่งอยู่ร่วมเหตุการณ์ในขณะนั้นด้วย ในด้านการเดินเรื่องของตำนานมีความกระชับ ส่วนจุดสำคัญที่ตำนานต้องการเน้นเป็นพิเศษอย่างเห็นได้ชัดคือให้ความสำคัญกับเจ้าฟ้าชายแก้ว เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นต้นราชวงศ์ของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่

ด้วยตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ในปัจจุบันพบเพียงฉบับเดียว จึงไม่สามารถนำมาตรวจสอบเนื้อความกันเองได้ ผู้เขียนจึงได้นำไปตรวจสอบกับตำนานอื่นๆ ที่มีความน่าเชื่อถือสูง เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองเชียงแสน และตำนานคำมะเก่าเมืองเชียงแสน เป็นต้น ทำให้สามารถประเมินได้ว่าตำนานฉบับนี้มีความน่าเชื่อถือสูง เพราะมีการบันทึกเรื่องราวไว้ตรงกันกับตำนานทั้ง ๓ เรื่องข้างต้น เช่น กล่าวถึงพม่ายกกำลังจำนวนมากเข้ามาตีเมืองนครเชียงใหม่ใน พ.ศ.๒๓๔๐ ภายหลังจากที่พระเจ้ากาวิละทรงยกกำลังไพร่พลจากเวียงป่าซางมาตั้งฟื้นฟูเมืองนครเชียงใหม่ได้เพียงหนึ่งปี แต่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองเชียงแสน และตำนานคำมะเก่าเมืองเชียงแสน กล่าวถึงตอนนี้ไว้เพียงสั้นๆ ว่ากองกำลังพม่าตีเมืองนครเชียงใหม่ไม่สำเร็จต้องยกทัพกลับ ดังบันทึกไว้ว่า *"...สักกราชะได้ ๑๑๕๙ ตัว..ม่านอิงเซะโป่ ซิดซิงโป่ มีริพล ๙ หมื่น ๙ พันลุกแต่เมืองอังวะมาแวดวังขังเมืองเชียงใหม่..ม่านอิงเซะโป่ต้านทานบ่ได้ ค็แตกกระจัดกระจายไพนับเสี้ยง จับยับได้ม่านอุปปะคองโป่ ที่ท่งหนองช้างคลานกับไพร่ม่านเปนอันมาก..."*[๒๐] (พื้นเมืองเชียงใหม่), *"...สกราช ๑๑๕๙ ตัว..เอาริพลลงไปเชียงใหม่มีคน ๔ หมื่น ไปเอาเชียงใหม่วันนั้น เถิงเดือน ๖ เพ็งแตกเสียเชียงใหม่..."*[๒๑] (พื้นเมืองเชียงแสน) และ *"...เมงคีหงวนขึ้นมาเปนโป่ซุกแล้ว มีกำลัง ๑๐๐๐ ลงไปแวดเชียงใหม่ บ่ได้ ค้านเชียงใหม่หนีมาก็ปีนั้นแล เมงคีหงวรลวดเปนโป่ซุกอยู่เชียงแสนบ่ลงอ่างวะ..."*[๒๒] (คำมะเก่าเมืองเชียงแสน) ซึ่งตำนานทั้ง ๓ เรื่อง ทั้งที่บันทึกตามทัศนะของพม่า (พื้นเมืองเชียงแสน, คำมะเก่าเมืองเชียงแสน) และบันทึกตามทัศนะของล้านนา (พื้นเมืองเชียงใหม่) ต่างก็ให้ภาพว่ากองกำลังของพม่าพ่ายแพ้กลับไป เนื่องจากทางล้านนาได้ขอกำลังจากสยามให้ขึ้นมาช่วย แต่ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่กลับให้ภาพเพิ่มเติมว่าถึงแม้พม่าไม่สามารถตีเมืองนครเชียงใหม่ได้ แต่หัวเมืองบริวารตามชายแดนด้านตะวันตกของล้านนาที่ติดกับพม่าและรัฐฉาน เช่น เมืองแจ๋ม เมืองป๋อน เมืองยวม เมืองปาย และเมืองฝาง เป็นต้น กลุ่มผู้ปกครองและชาวเมืองก็ได้ถูกกวาดต้อนในศึกคราวนี้ลงไปอยู่ที่พม่าเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งคนเหล่านี้บางส่วนกษัตริย์พม่าก็ได้ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในแถบชนบทที่หมู่บ้านจอละหรือหากมีฝีมือก็ให้เป็นทหารกองทัพหน้าของพม่า

ตำนานยังได้กล่าวถึงต้นตระกูลของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ว่ามาจากเจ้าเมืองแจ๋ม (แม่แจ่ม) คือ "แสนหลวงสุมนะ" มีบุตรชายชื่อ "ชายแก้ว" ได้ยศศักดิ์เป็น "ท้าวสมฤทธิ์" ในเมืองแจ๋ม ซึ่งในปี พ.ศ.๒๓๔๐ นี้ได้ถูกกวาดต้อนโดยกองทัพพม่าที่เข้ามาตีเมืองนครเชียงใหม่ไม่สำเร็จ และได้แวะตีหัวเมืองแถบชายแดนของล้านนาแทน ชาวเมืองบางส่วนก็หลบหนีเข้าป่าบางส่วนก็ถูกกวาดต้อนไป ซึ่งชายแก้วภายหลังการกวาดต้อนได้ถูกจัดให้อยู่ในเมืองนาย เป็นกลุ่มคนที่กลุ่มเจ้าฟ้าทั้ง ๙ เมืองเกณฑ์ให้เฝ้า ๕ ท่า ๕ ก้าง ซึ่งเป็นด่านจัดเก็บผลประโยชน์ที่ตั้งอยู่บริเวณอาณาเขตของเมืองหมอกใหม่เพื่อส่งให้กษัตริย์พม่า จนกระทั่งชายแก้วมีความดีความชอบจากการที่อาสาปราบกลุ่มโจรที่ปล้นเมืองล็อกจ็อก พระเจ้าโพธิพญา (ปะดุง) กษัตริย์พม่า ราชวงศ์อลองพญา (คองบอง) จึงพระราชทานยศศักดิ์ให้เป็น "พญามหาเสนาราชา" ใน พ.ศ.๒๓๔๓ และชายแก้วได้ขอให้กลุ่มญาติพี่น้องขุนนาง และชาวเมืองที่เป็น "ไทยวน" ที่ถูกกวาดต้อนเมื่อสามปีก่อนมารวมกันอยู่ที่เมืองหมอกใหม่ ซึ่งกษัตริย์พม่าก็ทรง

---

[๑๙] บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, **คนไทยในพม่า**, (อ้างแล้ว), หน้า ๓๒๗.

[๒๐] ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๒๙ – ๑๓๐.

[๒๑] สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๗๙.

[๒๒] สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๔๙.

พระราชทานอนุญาตและสถาปนาให้ชายแก้วขึ้นเป็น "เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่" มีอำนาจปกครองครอบคลุมถึงเมืองนาย เมืองจีด และเมืองป๋อน ดังนั้นจึงทำให้เมืองหมอกใหม่ยุคนี้มีกลุ่มผู้ปกครองและชาวเมืองจำนวนมากเป็นชาวไทยวน โดยอยู่ร่วมกับชาวไทใหญ่และชาวกะเหรี่ยงที่ตั้งถิ่นฐานมาก่อนในบริเวณนี้

ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ยังกล่าวถึงทายาทที่สืบสายโลหิตมาจากเจ้าฟ้าชายแก้วไว้อย่างละเอียด และทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองในรัฐฉานกับล้านนาช่วงนี้ว่านอกจากมีการอพยพเคลื่อนย้าย ยังมีการสร้างความสัมพันธ์ผ่านทางการเสกสมรสระหว่างกัน เช่น ชายาองค์หนึ่งของเจ้าฟ้าชายแก้ว คือ เจ้านางนำ เป็นพระธิดาของเจ้าเมืองเชียงแสนหลวง เป็นต้น ตลอดจนถึงสามารถเติมเต็มในส่วนที่เกี่ยวข้องกับต้นสกุลวงศ์ผู้ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน หัวเมืองขึ้นของเมืองนครเชียงใหม่ได้อีกด้วย โดยเฉพาะเจ้าฟ้าโกหล่าน หรือ เจ้าน้อยอภิไชย เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่เชื้อสายของเจ้าฟ้าชายแก้ว มีหลานองค์หนึ่งคือเจ้านางเมี๊ยะ หรือ เจ้านางเมวดี ได้เป็นเจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอนองค์ที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๒๗ – ๒๔๓๔) ในภายหลังก็ปรากฏมีการเสกสมรสระหว่างเชื้อสายของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ที่อยู่ในเมืองแม่ฮ่องสอน กับเชื้อสายของเจ้าหลวงนครเชียงใหม่อีกด้วย คือ เจ้านางคำแดง ธิดาองค์หนึ่งของเจ้านางเมี๊ยะ ได้เสกสมรสกับเจ้าน้อยศุขเกษม (เจ้าน้อยกบ) ราชบุตรของเจ้าหญิงอุบลวรรณา (ราชธิดาของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ พระเจ้านครเชียงใหม่พระองค์ที่ ๖)[๒๓]

นอกจากนี้ยังทำให้ทราบเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในเมืองหมอกใหม่ หัวเมืองใกล้เคียง หรือหัวเมืองที่เมืองหมอกใหม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น ลำดับของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ในสกุลวงศ์เจ้าฟ้าชายแก้ว, ปรากฏการณ์ธรรมชาติในเมืองหมอกใหม่, กล่าวถึงการก่อกำแพงเวียงนครเชียงตุงใน พ.ศ.๒๓๗๗, คูลวา (อังกฤษ) จับตัวกษัตริย์พม่าไปใน พ.ศ.๒๔๒๘ หรือกล่าวถึงเมืองหมอกใหม่แตกถึงห้าครั้งตั้งแต่ช่วง พ.ศ.๒๔๐๑ – ๒๔๓๐ ผู้คนส่วนใหญ่จึงอพยพเข้ามาอยู่ชายแดนล้านนาโดยเฉพาะเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็ได้ตั้งถิ่นฐานสืบลูกสืบหลานมาจนถึงปัจจุบัน และเมืองหมอกใหม่แตกครั้งแรกใน พ.ศ.๒๔๐๑ นี้เองที่แกมเมือง (เจ้าอุปราช) เมืองนายได้เข้ายึดเมืองและขึ้นเป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ดังตำนานกล่าวว่า *"...เมืองหมอกใหม่แตกหลวงข้าม่านคนเมืองหนีรอดเชียงใหม่แล ๑๒๒๐ (พ.ศ.๒๔๐๑) แกมเมืองนายได้เมืองหมอกใหม่แล เมืองแตก เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ..."* ส่วนเจ้าฟ้าโกหล่าน (เจ้าน้อยอภิไชย) ที่เป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ในขณะนั้นจึงได้พาชายาคือ เจ้านางตาเขียว (เป็นหลานเจ้าฟ้าชายแก้ว) ราชบุตรคือ ขุนหลวง (ราชบุตรเจ้าฟ้าโกหล่านกับเจ้านางตาเขียว) พร้อมกับหลานคือ ขุนแอ เจ้านางนุ และเจ้านางเมี๊ยะ หนีลี้ภัยเข้ามาพึ่งแสนโกม ที่บ้านแม่ฮ่องสอน ในอาณาเขตของเมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งเจ้านางเมี๊ยะผู้นี้ภายหลังได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่พระองค์ที่ ๗ (พ.ศ.๒๔๑๖ – ๒๔๔๐) ให้ขึ้นเป็น "เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอน" องค์ที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๒๗ – ๒๔๓๔) ส่วนเมื่อเมืองหมอกใหม่แตกครั้งที่สองใน พ.ศ.๒๔๐๗ เจ้าฟ้าโกหล่านก็หนีเข้ามาในเขตเมืองนครเชียงใหม่อีกครั้ง ซึ่งครั้งนี้ในปี พ.ศ.๒๔๑๒ เจ้าฟ้าโกหล่านได้เป็น "เจ้าฟ้าเมืองปาย" (อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน)[๒๔] อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งก่อนกลับไปยึดเมืองหมอกใหม่กลับคืนอีกครั้ง

ดังนั้นคุณประโยชน์ของตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ฉบับนี้ สามารถให้เห็นภาพความสัมพันธ์บางส่วนของรัฐในหุบเขาระหว่างรัฐฉานกับล้านนา โดยเฉพาะบรรดาหัวเมืองชายพรมแดนที่ตำนานพื้นเมืองหลักๆ มักไม่กล่าวถึงหรือบันทึกไว้อย่างผิวเผิน ถึงแม้ว่าจะเป็นการบันทึกช่วงระยะเวลาสั้นๆ ก็ตาม แต่ตำนานก็ให้ภาพเหตุการณ์บ้านเมืองในยุครอยต่อทางประวัติศาสตร์จากช่วงปลายยุคจารีตก่อนจะเข้าสู่ยุคสมัยใหม่หรือยุครัฐชาติได้ดีระดับหนึ่ง ส่วนข้อจำกัดของตำนานคือไม่ได้ให้ภาพระยะยาวหรือย้อนเวลาไปไกลมากจนถึงล้านนาในยุคราชวงศ์มังรายและยุคพม่าปกครอง แต่เริ่มบันทึกในช่วงฟื้นฟูล้านนายุคเป็นประเทศราชของสยามแล้ว บางช่วงตำนานก็ขาดการบันทึกร่วมสิบกว่าปี รวมไปจนถึงบางตอนตำนานก็กล่าวสับสน เช่น ลำดับและช่วงปีที่ปกครองของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ที่กล่าวแย้งกันเอง ดังตอนช่วงแรกตำนานได้กล่าวเรียงลำดับเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ไว้ดังนี้ คือ (๑) พญามหาเสนาราชา (เจ้าฟ้าชายแก้ว) พ.ศ.๒๓๔๔ – ๒๓๖๒ (๒) เจ้าฟ้าขัติยะ พ.ศ.๒๓๖๒ – ๒๓๖๘ (๓) เจ้าฟ้ามหาขนานอรินทะ พ.ศ.๒๓๖๙ – ๒๓๗๕ (๔) เจ้าฟ้าคำอู พ.ศ.๒๓๗๕ – ๒๓๘๗ (๕) เจ้าฟ้าโกหล่าน (เจ้าน้อยอภิไชย) พ.ศ.๒๓๘๗ – ๒๔๑๘ (๖) เจ้าฟ้าขุนหลวง พ.ศ.๒๔๑๘ – ๒๔๒๙ (๗) เจ้าฟ้าขุนมุง (เจ้าฟ้าคำมุง) พ.ศ.๒๔๒๙

ส่วนในตอนหลังที่บันทึกลำดับเหตุการณ์เรียงตามปี ได้มีการบันทึกไว้ขัดแย้งกันเอง เช่น กล่าวว่า เจ้าหนานขัติยะเป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ใน พ.ศ.๒๓๖๑ ขณะที่ก่อนหน้านี้เป็น พ.ศ.๒๓๖๓ คลาดเคลื่อนสองปี หรือเจ้าฟ้าโกหล่านเป็นเจ้าฟ้า

---

[๒๓] หจช. ร.๕ ม.๕๘/๑๑๕ ปกครองบริเวณเชียงใหม่ตะวันตกแลเมืองแม่ฮ่องสอน (๑๗ ต.ค.ร.ศ.๑๑๒ – ๑๑ พ.ค.๑๒๖)

[๒๔] หน่วยศึกษานิเทศก์, **ประวัติหมู่บ้านอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน**, (เชียงใหม่ : ดาราวรรณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

เมืองหมอกใหม่มาจนถึง พ.ศ.๒๔๒๙ แต่ก่อนหน้าบันทึกว่าถึง พ.ศ.๒๔๑๘ เพราะในปีนี้ขุนหลวง ราชบุตรของเจ้าฟ้าโกหล่านได้ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าแทน หรือในพ.ศ.๒๔๐๑ แกมเมือง (เจ้าอุปราช) เมืองนายได้เป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ขณะที่ก่อนหน้านี้บันทึกว่าเป็นช่วงที่เจ้าฟ้าโกหล่านปกครองอยู่ เป็นต้น เหตุที่มีการบันทึกแย้งกันเองหรือคลาดเคลื่อน ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเนื่องจากมีผู้แต่งหลายคน บันทึกต่างช่วงต่างวาระกัน บางช่วงเว้นการบันทึกร่วมสิบกว่าปี กอรปกับเมืองหมอกใหม่ช่วงทศวรรษ ๒๔๐๐ เป็นต้นมามีศึกสงครามบ่อยครั้งกว่ายุคก่อนหน้านี้ เกิดความวุ่นวายอยู่เสมอ ดังปรากฏในตำนานว่าช่วงระยะเวลา ๒๙ ปี ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๐๑ – ๒๔๓๐ เมืองหมอกใหม่แตกถึง ๕ ครั้ง มีการอพยพหลบลี้หนีภัยไปอยู่ต่างเมืองทั้งใกล้และไกลอยู่เสมอ ทำให้ปรากฏมีเจ้านายจากเมืองอื่นที่เข้ามาตี เมื่อได้รับชัยชนะก็ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ปกครองอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เมื่อเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่องค์เดิมกลับเข้ามาตีเมืองคืนได้ก็เข้ามาปกครองดังเดิม ด้วยเหตุที่กล่าวมาจึงอาจทำให้ปรากฏมีการบันทึกคลาดเคลื่อน และมีบางเหตุการณ์บันทึกขัดแย้งหรือไม่ตรงกันในช่วงต้นกับช่วงหลังของตำนาน

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่ง คือ ด้วยเป็นตำนานฝ่ายบ้านเมืองที่ต้องการเน้นย้ำที่มา สิทธิธรรมและบทบาทของกลุ่มราชวงศ์ผู้ปกครองเมืองหมอกใหม่ จึงให้ความสำคัญในการบันทึกเรื่องราวของชนชั้นสูงคือกลุ่มเจ้านายเป็นหลัก มีผลทำให้ขาดภาพความสัมพันธ์ระหว่างกันของกลุ่มชนชั้นล่างที่เป็นสามัญชนทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามเอกสารฉบับนี้ถือได้ว่ามีคุณค่าและความน่าเชื่อถือสูง สามารถช่วยเติมเต็มหน้าประวัติศาสตร์ล้านนา ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐฉานกับล้านนาได้ดีในระดับหนึ่ง

๑๓. พื้นเนื่องนาวเจ้านายมูลกระกูลเมืองน่าน เป็นการบักทึกเกี่ยวกับเรื่องราวของสายสาแหรกราชวงศ์สุดท้ายของเจ้าผู้ครองนครน่าน คือ ราชวงศ์ของพญาตื๋น (เจ้ามหาวงศ์) ที่เริ่มต้นสถาปนาราชวงศ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๒๖๙ จารลงในใบลานมีจำนวน ๑ ผูก ๑ หน้าใบลานมี ๕ บรรทัดหรือที่เรียกว่า “ลานห้า” มีจารเนื้อความทั้งหมด ๙ หน้าลาน (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับไว้ในวงเล็บ < > แต่ละย่อหน้าเพื่อแสดงถึงจำนวนลำดับของหน้าใบลานที่ปริวรรต) สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ถ่ายเป็นไมโครฟิล์มจากต้นฉบับของวัดมงคล ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน รหัสไมโครฟิล์ม ๘๒.๑๐๗.๐๕ ๐๕๒ – ๐๕๒ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ใช้ชื่อว่า “ตระกูลเจ้าราชวงศ์มหาพรหม” แต่ผู้ปริวรรตได้ใช้ชื่อตามในเนื้อความว่า “พื้นเนื่องนาวเจ้านายมูลกระกูลเมืองน่าน” ต้นฉบับนี้จารคัดลอกมาอีกชั้นหนึ่งโดยพระไชยวงศ์ (ทุนายไชยวงศ์) เมื่อ พ.ศ.๒๔๒๒ โดยบอกวัตถุประสงค์ของการจารคัดลอกไว้ช่วงท้ายว่า *“ทุนานไชยวงส์ ได้เลือกเอาพื้นเนื่องนาวเจ้านายมูลกระกูลเช่นสันตนุสันติมาไว้เล่าหื้อเจ้านายทังหลายฟัง หื้อได้จื่อจำไว้เปนที่โฟ่จากันแล”* ส่วนผู้บันทึกหรือผู้สั่งให้บันทึกครั้งแรกสุดสันนิษฐานคือเจ้าหลวงมหาวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๑๑ (๒๓๘๑ – ๒๓๙๔) โดยกล่าวเท้าความเมื่อครั้งเจ้าหลวงอริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๒ (พ.ศ.๒๒๙๗ – ๒๓๒๔) ราชบุตรเจ้าพญาหลวงตื๋น (เจ้ามหาวงศ์) พร้อมกับเจ้าพี่และเจ้าน้าของผู้บันทึก ได้ไปสอบถามเชื้อเครือพระญาติวงศ์จากเจ้านายอาวุโสทั้ง ๓ องค์ คือ เจ้าสุริยวงศ์ เจ้าจางวางซ้าย และเจ้ารัตนะหัวเมืองแก้ว (เจ้าบุรีรัตน์) แล้วได้จดจำสืบ ๆ ต่อมาจนได้ทำการบันทึกในพ.ศ.๒๓๙๓

ด้วยผู้บันทึกได้บันทึกจากคำบอกเล่าของคนภายในตระกูล จึงมีการเน้นให้ความสำคัญกับเจ้านายในราชวงศ์เป็นหลัก ดังนั้นบางอย่างจึงละเลยที่จะกล่าวถึง ดังเช่น เรื่องราวของพญานาขวา (เจ้าน้อยอินทร์) เจ้าเมืองน่านองค์ก่อนพญาหลวงตื๋น (เจ้ามหาวงศ์) จะมาครองเมืองน่าน ในเอกสารฉบับนี้กล่าวถึงพญานาขวาตระบัดสัตย์จะเอาเมืองคืนหลังจากที่มอบให้พญาหลวงตื๋น (เจ้ามหาวงศ์) ด้วยบุญญาบารมีที่เหนือกว่าของพญาหลวงตื๋น (เจ้ามหาวงศ์) จึงทำให้พญานาขวา (เจ้าน้อยอินทร์) เกรงกลัวจนต้องอมกระบอกปืนยิงตัวตาย แต่ทว่าตำนานพื้นเมืองเชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ ฉบับพญาภักดีราชกิจ (ปริวรรตไว้ภายในเล่มเดียวกันนี้) กลับกล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนี้อีกประการหนึ่งว่าทางเมืองเชียงใหม่จะประกาศอิสระจากพม่าแต่เจ้าเมืองเชียงแสนไม่เห็นด้วย ทางเมืองเชียงใหม่จึงให้พญานาขวา เจ้าเมืองน่านไปจับตัวเจ้าเมืองเชียงแสน แต่ด้วยพญานาขวาเกรงพระบารมีของกษัตริย์พม่า จึงหนีกลับไปเมืองน่านแล้วอมกระบอกปืนฆ่าตัวตาย

เอกสารฉบับนี้เป็นต้นฉบับให้กับการเรียบเรียงราชวงษปกรณ์ (พงศาวดารเมืองน่าน) ใน *“ตอนที่ ๕ ว่าด้วยสกุลเจ้าพระยาหลวงติ๋นมหาวงษ์ เจ้านครน่าน”* โดยแสนหลวงราชสมภาร (เจ้าบวรวงษ์ ธนูสนธิ์, พ.ศ.๒๔๐๘ – ๒๕๐๐) เชื้อสายของพญานาขวา (เจ้าน้อยอินทร์) อดีตเจ้าเมืองน่าน (ก่อน พ.ศ.๒๒๖๙) แสนหลวงราชสมภารเป็นขุนนางหอคำในสมัยเจ้าหลวงอนันตวรฤทธิเดช (เจ้าน้อยอนันตยศ) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๓๙๕ – ๒๔๓๔) และพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช (เจ้าสุริยะ ณ น่าน) พระเจ้านครน่านองค์ที่ ๑๓ (พ.ศ.๒๔๓๖ – ๒๔๖๑) เอกสารฉบับนี้จึงเป็นต้นฉบับที่สามารถใช้เนื้อความตรวจสอบกับฉบับที่เรียบเรียงขึ้นใหม่

ᨣᨾᩣᩅᩥᨸᩮᨠᨡᨶᩥᨲᩣᨶᩫᩁᩣᨾᩣᨿᨱᩣᨶᩫᩁᩣᨾᩣᨿᨱᩣᨶᩫᩁᩣᨾᩣᨿᨱ

๑๕. บันทึกจารึกครูบาอิ่นคำ คมฺภีโร เขียนใส่แผ่นกระดาษสีน้ำตาลขนาดใหญ่จำนวน ๑ แผ่น มี ๒๔ บรรทัด เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา โดยครูบาอิ่นคำ คมฺภีโร หรือ ครูบาคัมภีระ เจ้าอาวาสวัดสะปุ๋งหลวง (พ.ศ.๒๔๖๓ – ๒๕๑๑) บ้านสะปุ๋งหลวง ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้วยหมู่บ้านสะปุ๋งหลวงเป็นเชื้อสายชาวไทลื้อ เมืองยอง หรือที่เรียกว่า "คนยอง" หรือ "ไทยอง" จึงปรากฏคำศัพท์และสำเนียงการเขียนบันทึกแบบไทยองปนอยู่ เช่น "จุน" (จน) "ลง" (ลุง) "จังหวัดลำพน" (จังหวัดลำพูน) "เวียงละพน" (เวียงละพูน) และ "พิง" (เพ็ง – เป็ง) เป็นต้น

บันทึกเริ่มต้นเหตุการณ์ พ.ศ.๒๔๓๖ และจบเรื่องราวใน พ.ศ.๒๕๐๑ กล่าวถึงการบูรณะก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัดสะปุ๋งหลวง และได้ทำบุญฉลองถวายทานจำนวนทั้งหมด ๑๐ ครั้ง มีลักษณะการบันทึกเรียงลำดับปีกำกับด้วยปีจุลศักราชและพุทธศักราชเหมือนกับตำนานวัดหลวงเมืองมาน จึงแสดงให้เห็นว่าเป็นการบันทึกยุคหลัง เพราะไม่ปรากฏจารีตนิยมการบันทึกปีจุลศักราชควบคู่กับปีพุทธศักราชในตำนานยุคเก่าของล้านนา สันนิษฐานว่าครูบาอิ่นคำ คมฺภีโร ได้ทำการบันทึกเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๑ ปีสุดท้ายที่กล่าวถึงในบันทึกหรือภายหลังลงมาแล้ว เนื้อความของบันทึกได้บันทึกจากความทรงจำของท่านและบันทึกต่างๆ ที่ท่านได้บันทึกหมายจำไว้ ดังบันทึกบางเรื่องที่ปรากฏในบันทึกจารึกฉบับนี้ ได้ปรากฏมีในจารึกท้ายคัมภีร์ใบลานของวัดสะปุ๋งหลวงที่ท่านได้จารถวายไว้เองด้วย เช่น สร้างศาลาบาตรหลังด้านทิศเหนือของวัดเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๕ เมื่อแล้วเสร็จได้จัดงานปอยหลวงฉลองศาลาบาตรใน พ.ศ.๒๔๖๖ *"...อิ่นคำภิกขุ...ข้าเขียน**ยามเมื่อส้างสาลาบาตรหนเหนือ**นั้นแล..."*[๓๐] ปี พ.ศ.๒๔๗๔ ครูบาอิ่นคำได้เป็นประธานก่อสร้างครอบพระธาตุองค์เดิมของวัดให้มีขนาดใหญ่ขึ้น *"สกราชได้ ๑๒๙๓ ตัว...คำภีระภิกขุลิขิตเขียนปางเมื่อเปนเจ้าอาวาสอยู่วัดสะปงหลวงวันนั้นแล เขียน**ปีก่อหลูบมหาธาตุ**นั้นแล"*[๓๑]

ถัดมาใน พ.ศ.๒๔๗๕ ได้จัดงานปอยหลวงฉลองพระธาตุที่ทำการบูรณะ *"...อิ่นคำภิกขุลิขิตปางเมื่อเปนเจ้าอาวาสอยู่ปฏิบัตเมตตาอารามวัดสะปุงหลวงไชยแก้วกว้าง แคว้นสะปงหลวงป่าซางพระบาทพระนอนดอยช้าง เมืองหริภุญไชยสุขาวดีเขียนเมื่อภอศอ ๒๔๗๕ **ปีจลองทานมหาธาตุแล"*** ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๙๒ วัดสะปุ๋งหลวงมีการก่อสร้างและจัดงานปอยหลวงครั้งใหญ่ ทั้งทำการติดปูนปั้นลวดลายและลงรักปิดทองหน้าบันวิหาร บูรณะปิดทองพระเจ้าหลวง พระประธานในวิหาร โดยช่างที่ทำคือพระมูล มาจากเวียงแม่สารป่าแดด (ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน) และมีปอยหลวงฉลองสร้างหน้ามุข (หน้าบัน) ของวิหารและบูรณะพระประธาน *"...สัทธาธุพี่หลวงอิ่นคำเปนเค้า...ได้**ทานปีปิดธองคำพระเจ้าหลวง แลดอกหน้ามุข ติดคำแลบายดอกซะทาย** ธุเจ้ามูล เวียงแม่สารป่าแดด..."*[๓๒]

ในปี พ.ศ.๒๔๙๔ ได้ก่อสร้างกุฏิเสาหล่อด้วยปูนผสมหินและทราย *"...สัทธาพระอิ่นคำ เจ้าอาวาสวัดสะปุงหลวงเปนเค้า...เขียน**ปีส้างโรงเสาหิน ภ.ศ.2494 ๒๔๙๔"***[๓๓] อีก ๒ ปี ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๙๖ ครูบาอิ่นคำได้เป็นประธานเริ่มทำการก่อสร้างศาลาบาตรอีกหลัง มุงด้วยกระเบื้องปูนซีเมนต์หลังด้านทิศใต้ของวัด *"...ภ.ส.๒๔๙๖...สธาพระอิ่นคำ คัมภีโรภิกขุ เจ้าอาวาส...เขียนปี**ส้างสาลาบาตรมง (มุง) คะเบื้องปูนสีเมนต์หนใต้ ข้างหนใต้..."***[๓๔] และในวันเสาร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือนยี่ พ.ศ.๒๔๙๗ ได้ทำการขึ้นโครงไม้หลังคาของศาลาบาตรหลังด้านทิศใต้ ส่วนเสาของศาลาก็หล่อด้วยปูนผสมหินและทรายเช่นกัน *"...สกราช ๑๓๑๖ ตัว...ครูบาอิ่นคำ คัมภีโรภิกขุลิขิตแล แล้ววัน ๑๐ ค่ำ ๑๑ ค่ำ **ยกเอาเครื่องไม้ขึ้นต่างตัวหลังสาลาบาตร เสาหล่อหินข้างพระวิหารหนใต้เปนเดือนยี่ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๗"***[๓๕]

ปี พ.ศ.๒๕๐๐ เริ่มก่อสร้างแท่นแก้ว (ฐานชุกชี) พระพุทธรูปและพระมหาอุปคุตที่ศาลาบาตรหลังด้านทิศเหนือ และวาดภาพจิตรกรรมเรื่องพระเวสสันดรบนฝาผนังภายในวิหาร *"...เขียนปางเมื่ออยู่เปนเจ้าอาวาสวัดสะปุงป่าซาง เขียนหื้อน้อยดีได้หื้อ**ทานปีส้างแท่นแก้วแลวาดรูปคร่าวพระเวสสันดอร ๑๓ กัณฑ์** วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๐๐"* ถัดมาในปี พ.ศ.๒๕๐๑[๓๖] ได้จัดให้มีงานปอยหลวงฉลองรูปปั้นพระมหาอุปคุต แท่นแก้วของพระพุทธรูปและพระมหาอุปคุต และภาพจิตรกรรมเรื่องพระเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ภายในผนังวิหารของวัด *"...สกราช ๑๓๑๙ ตัว...ภ.ศ.๒๕๐๑ แล...สัทธาครูบาอิ่นคำ คัมภีโร*

---

[๓๐] ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกท้ายคัมภีร์ใบลานเรื่องภูริทัตรอม** จารโดยครูบาอิ่นคำ อักษรธรรมล้านนา พ.ศ.๒๔๖๕

[๓๑] ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกท้ายคัมภีร์ใบลานเรื่องญาติคุณณังโทน** จารโดยครูบาอิ่นคำ อักษรธรรมล้านนา พ.ศ.๒๔๗๔

[๓๒] ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกท้ายคัมภีร์ใบลานเรื่องธรรมจักร** ผูกเดียว จารโดยครูบาอิ่นคำ อักษรธรรมล้านนา พ.ศ.๒๔๙๒

[๓๓] ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกท้ายคัมภีร์ใบลานเรื่องวินัยดอกเดื่อ** ผูกต้น จารโดยครูบาอิ่นคำ อักษรธรรมล้านนา พ.ศ.๒๔๙๙

[๓๔] ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกท้ายคัมภีร์ใบลานเรื่องกุสสติสูตร** ผูกเดียว จารโดยครูบาอิ่นคำ อักษรธรรมล้านนา พ.ศ.๒๔๙๖

[๓๕] ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกท้ายคัมภีร์ใบลานเรื่องภูริทัต** จารโดยครูบาอิ่นคำ อักษรธรรมล้านนา พ.ศ.๒๔๙๗

[๓๖] ภูเดช แสนสา (อ่าน), **จารึกท้ายคัมภีร์ใบลานเรื่องกรรมวาจา** จารโดยครูบาอิ่นคำ อักษรธรรมล้านนา พ.ศ.๒๕๐๐

ᨣᨾᩣ ᨾᩢᩁᩣᨿᨱᩣᨿᨶᩣᨾᩣᨶᩣᨶᩣᨶ

ເຄ່ງເມືອງລວງກ້ວງເຊົ່ວຝົນຂໍ້ ນໍ້າບໍ່ຫຼັ່ງ ປີ້ຊ້ອນ ປີ້ຊ້ອນ

๑. คร่าวเมืองลคอรกลั้นข้าวอยากน้ำ ฉบับอ้ายหน้อย อี่นางนวล บ้านนาตุ้ม[๓๘]

(คร่าวบทแรก เมืองนครลำปางแห้งแล้ง)

<๑> พุทโธพุทธัง ทุกขังแท้เล่า นคอรแศว้นเหง้า ลุ่มฟ้าโลกี กลั้นเข้าอยากน้ำ ทุกขวบทุกปี หาศวามงินดี ปี ๑ บ่ได้ ไปขึดเสื่อมสัง ชานายที่ไหว้ เมืองนคอรไชย ที่นี้ ปุนอัสสจัรย์ ศนนันชั้นชี้ ๒ ปีขวบเข้า มาเทิง พระพุทธะ สกราชมาเถิง ๖ ปีขวบ เทิง นี้แข้ขั้น เข้าน้ำผักปลา อันใดก็กลั้น แสนพัวพัน เที่ยมพร้อม เปนที่ทุกข์ใจ เจ้าเราพี่น้อง หลายเรื่องห้อง หลายทาง คึดไป ถี่นัก ก็หน้าใจจาง ด้วยเมืองลำพาง ปีนี้นอเจ้า ชวดรดูเถิง ทำนาไร่เข้า ฟ้าฝนพายบน ก็แล้ง ต่ำอกต่ำใจ ดวงไธยสะแม้ง เพราะ น้ำขาดแห้ง เขิงนา เดือน ๑๐ รอดแล้ว เข้าวัสสา ฝูงพวกเจ้านา พากัน

<๒> หม่นหม้อม รีตผีคลองสาง อันใดก็ส้อม ปูชาชอม รูปพระ ทำด้วยกุสล สิ่งอันสัพพะ เอาพระเทสน์แส้ง เทส์ธัมม์ ก่องบนอารักข์ ขอพลิกัมม์ เอาผักยอดดำ ๔ ตีนออกตั้ง พวกชุมถือผี ไหว้วอนบ่จั้ง ขอเมกฆะลง ถั่งเท้า ซ้ำหายเหมย ไปเลยแถม เล่า หล้างเทื่อก่ำเส้า บดบน ฟ้าสนั่นร้อง ลวดบ่มีฝน ซ้ำกลายเปนลม เพิกพัดหายแจ้ง ร่องน้ำทังหลาย พอเขิงขาดแห้ง เปนวังมูน ขาดต้อ ก่องก็ขุดหลุม หะบึงยึ่งท้อ ศดน้ำบ่อส้าง สาวเอา ทำตามพินิจ วิชาของเขา ยังพอทุเลา หดรดหว่านเข้า ว่าอวยทุกขัง พุทโธ

<๓> เทอะเจ้า เมืองลคอรเรา ชื่อชั้น ทางจัก สุขใจ ต่อไปนั้นๆ ไม่หันจิ่มด้วย นอเรา นคอรชื่อชั้น ออกนามตามเถา เที่ยงจักมัวเมา ไปตลอดหล้า ชวด รดูเถิง ทำนาหว่านกล้า พอหวิดเวลา ชวดท้าย จักเปน ฉันใด ปะอี้ล้ำร้าย ตักน้ำบ่อขึ้น หานา ออนก่อนนั้น เราบ่ถามหา คันเถิงเวลา ทำนาง่ายด้วย ร่องน้ำทังหลาย นองทุกแง่ห้วย ไหลลงทวย ถั่งเท้า บ่ใช่พอเหมือน เวลา นี้เล่า นอฝูงเพื่อนเจ้า เรานอ ๒ ปีล่วงล้ำ เขนทำหื้อ หนอ อิดใจอิดศอ รอน้ำหว่านกล้า ก่องฟู่จากัน พานัน ดั่งบ้า ลักเอาแมวมา

<๔> แห่ค้อง เขายะหื้อขึด ทำหื้อฟ้าร้อง ก็ไม่ มืดต้อง มัวดำ เอามองแม่ร้าง แห่ทามตามหลัง สนุก ม่วนงัน โห่ร้องกุ้ม ลวดบ่เหนฝน มัวบนมืดหุ้ม ทำฉันใดนอ ยิ่งร้าย จักเปนฉันใด ปะอี้ล้ำร้าย ก่องยะไร่เข้า นาเฟือง เดือน ๑๐ รอดแล้ว น้ำบ่นองเหมือง นคอรทึงเมือง ลวดหมองหม่นหน้า ก่องก็พากัน ขุดซำหว่านกล้า บกไร่นา ฝุ่นคุ้ม ก่องหว่านกล้าผง เอาเฟือยไม้ทุ้ม ตักน้ำซวาดเข้า ทันที เพียดเพียงดั่งยะ หว่านผักกาดปลี ผักเพิกผักคี ดั่งนี้เนอะเจ้า ผ่อ

<๕> เขาขุดหลุม หะน้ำหว่านเข้า ลวดสุดปัญญาเรา สอดคิด หนาใจบ่แข้ง แสงพระอาทิตย์ ก็ร้อนเร่งขึ้น ทังวัน พะอี้ ล้ำร้าย เราบ่เคยหัน หมูกไม้หัวมัน อันใดก็แห้ง ยะไร่ทำสวน ก็ควรส้วยแส้ง ตายทวยไป ซู่มื้อ ฝูงพวกชาวสวน ขมุแลลื้อ บ่แหนม ผ่อยื้อ เลงคอย นคอรจื่อไว้ ส้วยได้กินกลอย ทำไร่ยังดอย หวังกินหน่วยเต้า ซ้ำบ่มีฝน ปะดลจวบเข้า ๒ ปีมามี ล่วงล้ำ จว้าไหน

พับสาคร่าวเมืองลคอรกลั้นข้าวอยากน้ำ

---

[๓๘] ปริวรรตจากพับสาบ้านนาตุ้ม ตำบลบ่อเหล็กลอง อำเภอลอง จังหวัดแพร่.

ก็หวิด ติดไหนก็ช้ำ เปนพะอี้ นอเรา ค่อยฟังเทอะน้อง ฟองคำแสนเตา โวหารพินเทา บ่เนาชะเสี้ยง จักกล่าวตามสาย หื้อหายหม่นเหมี้ยง เนอะจีบัวเรียง คู่คบ เกิดมาเปนคน ปะ

<๖> ดลจวบพบ แสนยากด้วย อดทน บ้านเมืองก่อนนั้น ยังบ่พอจน เช่นแต่บุดคล แก่ค้าวกล่าวให้ เข้าน้ำผักปลา เหล้ายาหาได้ ถมเถไป บ่น้อย นี้ชัตตา (ชะตา) เรา เกิดมายามซ้อย จิ่งตกต่ำต้อย เบาบาง นคอรที่นี้ ม่วนงันเปนปาง ริหาสทางค์ ม่วนแท้นอเจ้า ติเสียว่าจน อดทนด้วยเข้า เงินคำของเรา บ่ค้าง หลอนเข้าบ่อด สัก ๓ ต่างช้าง ศนมีซู่ผู้ เนอะนาย สนุกม่วนล้ำ ด้วยซื้อด้วยขาย มีเหมือนเม็ดซาย ขายไปเลยด้วย บ่ว่าแต่สัง ผักไม้ใบกล้วย ก็ขายไปทวยไป บ่ยั้ง ก่องมีสทางค์ เปนกองคั้งๆ นับอ่านตั้ง หลายพัน ก็เก็บออกซื้อ เข้า

<๗> เสียเหมือนกัน เปนที่พัวพัน หม่นหมองดั่งอี้ ตั้งแต่ปี ปลายรอดมาเถิง เงินคำบ่เติ้น มันสังบ่ เหมือนก่อนเนิ้น นั้นก่องอั้น ชานาย นึ่งเมินนึ่งร้าย หลายยิ่งแถมหลาย หลอนบ่วำวาย ปีนี้แหล้ ๖๔[๓๙] เถิง (พ.ศ.๒๔๖๔) ใฝ่เทิงขั้นแข้ หิวแล้งลง เช่นแท้ เชียงใหม่ลำพูน เปนขุนเอกแร้ ดูท่างเข่ง(เคร่ง)เข้า ขายแพง หลอนเขาฟู่ชั้น ไม่ควรจาแข็ง เขาขายเข้าแพง ก็ควรอยู่ด้วย ตามตาเลงหัน ฉันเข้าใจด้วย ศนไหลไปทวย โล้ๆ ไปตุบไปตอม อยู่หั้นโภ้ๆ บ่รู้ขาดแห้ง สักวัน มีชานี้แท้ ตามเราไปหัน นาคด[๔๐] ป่าทัน[๔๑] จอมพิงแก้ว[๔๒] พากันไป

(สภาพของชาวบ้านและเส้นทางการเดินทางไปซื้อข้าวเมืองนครลำพูน)

<๘> ฝน เอามาแจ้วๆ สองสามวันเลย พอกแล้ว นาตู่[๔๓] นาเวียง ป่าเหียงบ่อแฮ้ว แผวสันป่าแต้ว หนองยาง หล่ายหิน[๔๔] แม่ธะ[๔๕] บ้านลำพางกลาง[๔๖] แม่หลงสบชาง วังพล้าว[๔๗] บ้านกล้วย[๔๘] บ้านสาด[๔๙] บ้านตอ[๕๐] สบพุงป่าห้วย[๕๑] สองแฟทวย ท่าช้าง พากันไปฝน เอามาบ่ย้าง เหมือนมดเม่าเข้า ในรู เราเทียวเถียวลัด ปุนม่วนตาหู ตามเขาดอยพู แม่สันหลงห้วย ก่องหาบขาหมา คะลามุงด้วย ก่องหาบครัวทวย เปียดพ้อม ก่องหาบใบตาล ไม้คานพอค้อม ศะเยาะศะย้อน ทวยโวย ตั้งสาวแม่ร้าง ก่องร่างงามสวย ก่องชราโรย แก่ค้าวเถ้าด้าน ก่องละลูกหลาน ไว้เสียยังบ้าน ก่องหาบลุย

<๙> คลาน เบ่งอื้อ ก่องก็ไปขอ ก่องก็ไปซื้อ นับได้กว่าตื้อ ฝูงศน ขุเณรเถรพระ หากมีหลายตน เมตตาปรารมภ์ แรกกับ พร้อมด้วย ตั้งตูบแปลงปาง ไปตามร่อมห้วย ก่องมีครัวทวย มีดพร้า ปลาบ้วงปลาธู น้ำอ้อยเกลือร้า มะหินกล่องเข้า ไปชอมไหลหลั่งเท้า ไปตุบไปตอม เอาของไปต้อม ลำพูนเพื่อเข้า สาลา[๕๒] บ่อสม[๕๓] นาครัว[๕๔] ย่าเป้า[๕๕] หนองแหวน[๕๖] เกาะศา[๕๗] ช้ำนัก

---

[๓๙] ตรงกับปลายสมัยเจ้าหลวงบุญวาทย์วงศ์มานิต (เจ้าหนานบุญทวงศ์ ณ ลำปาง) เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย (พ.ศ.๒๔๔๐ – ๒๔๖๕)

[๔๐] ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านนาคตและบ้านนาคตแพะ ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

[๔๑] ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านป่าตันเหนือและบ้านป่าตันใต้ ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

[๔๒] บ้านจอมปิง ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

[๔๓] บ้านนาตู่ ตำบลวังเงิน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

[๔๔] บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

[๔๕] บ้านแม่ทะ ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

[๔๖] บ้านลำปางกลาง ตำบลปงแสนทอง และบ้านลำปางกลาง(ออก) อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

[๔๗] บ้านแม่หลง บ้านสบจาง และบ้านวังพร้าว ตำบลวังพร้าว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

[๔๘] บ้านกล้วยหลวงนาแล บ้านกล้วยแพะ บ้านกล้วยม่วง และบ้านกล้วยกลาง ตำบลกล้วยแพะ อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

[๔๙] บ้านสาด ตำบลวังพร้าว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

[๕๐] บ้านต๋อ ตำบลน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

[๕๑] บ้านสบปุง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

[๕๒] บ้านศาลาดงลาน บ้านศาลาไชย บ้านศาลาหลวง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

[๕๓] บ้านหมอสม ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

[๕๔] บ้านนาครัว ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลนาครัว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

[๕๕] บ้านย่าเป้า ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

[๕๖] บ้านหนองแหวน ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

[๕๗] บ้านเกาะคา ตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

บ้านสบยาว[๕๘] ที่มีโรงภัก ชุมพูท่ากว้าง[๕๙] สบออง สะเพา[๖๐] ม่วงน้อย[๖๑] สาลาบ้านหนอง บ้านใหม่ริมคลอง ท่งขาม[๖๒] บ้านหม้อ[๖๓] หัวคั้งหัวฝาย[๖๔] ไหลกันไปป้อ เมืองลำพูนนอ อดเอ้า สาลาโรงไซย เตมทุกค่ำเช้า ศนไหลออกเช้า เมืองควง สรีค้ำวังแฟง บ้านลำพางหลวง[๖๕] ทึง

<๑๐> น้องบุญยวง จันท์ผงร่างหน้อย พากันหาบฝน เทียวคงเปนถ้อย มาปุนดีคอย ม่วนล้ำ ทวยโล่งแม่สัน ขึ้นบกตกน้ำ บ่หมองหม่นเส้า เมามัว นันอยู่อดเอ้า เหิดสู้ใคร่หัว พวกสาวนาครัว ตัวช้ำชาดตุ้ย ภ่องหน้ามอดแกม ช้ำแถมเขี้ยวหงุ้ย ผมแดงซอน ชาดเพราะ นุ่งเสื้อดำปึก เพิ่นดูช่างเซาะ หาใส่ได้ นอนาย มีสารพัด ศอศอเหนียง มนุสส์ทึงเมือง สาวตัวชาดโต้ สบปลาบ[๖๖] สะไหม[๖๗] บ้านจาวน้ำโจ้[๖๘] หัวเสือ[๖๙] ดอนไฟ[๗๐] พร่ำพร้อม บ้านท่าผา[๗๑] นาเอี้ยง[๗๒] น้ำล้อม[๗๓] บัวเกียงร่างต้อม จันท์ตำ บ้านนาแงะ[๗๔] บ้านจู้ด[๗๕] บ้านจำ[๗๖] จันท์เที่ยงบุญนำ จันท์หอมกาบแก้ว ตำเฟยอุสสาห์ จันทาร่างแอว ลัดตามนาวแนว ป่าแภะข้าปุนดี หาหน่ายชังแท้ แลทำเอ็กขึ้น ตัวเอง เอากิริยา ไหนมาทำ

<๑๑> เปน สลิดเปนเอ็น เหมือนบ่กลั้นเข้า ยะใส่ถงหิง พันมวยขอดเกล้า หูทือลาน ระคัด เกล้ายี่พุ่นกลาย องกิดพร้อมพัด ทุ้มพาดผ้า สีแดง หาบเตงบ่าไว้ บ่น้อยบ่แหนง ขึ้นดอยดินแดง เอาส้นดาบตั้ง เหื่อไหลไหล เดินไปบ่จั้ง เถียงเดือดนัน เอ้าอั้ง ภ่องก็ตา หน้าจ้าวมอดภั้ง เหนียงหน่องทัง ศอเอิม ชาวบ้านแม่วะ[๗๗] แม่ไธ[๗๘] เมืองเสิม[๗๙] สาวศอเอิม เสียทังนั้นด้วย โล่งแม่ตำ[๘๐] สบเฟืองท่งกล้วย[๘๑] ศอเหนียงออมทวย ชาดนัก บ้านแค่[๘๒] บ้านสัก[๘๓] บ้านเอื้อม[๘๔] ที่พัก บ้านท่งม่านใต้[๘๕] สบไภ[๘๖] เขาเทียวบ่ยั้ง ลุหลั่งหลามไหล บ้านข่วงเพาไซย[๘๗] แม่พุมบ้านห้วย สบยาวท่งเกียน[๘๘] แม่เรือนสาวด้วย เขาไหลไปทวย บ่น้อย ว่าที่วันไหน นับได้กว่าร้อย

---

[๕๘] บ้านสบยาว ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
[๕๙] บ้านชมพู ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๖๐] บ้านสำเภา ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๖๑] บ้านม่วงน้อย ตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
[๖๒] บ้านทุ่งขาม ตำบลใหม่พัฒนา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
[๖๓] บ้านหม้อ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
[๖๔] บ้านหัวฝาย ตำบลกล้วยแพะ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๖๕] บ้านลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
[๖๖] บ้านสบปราบ ตำบลสบปราบ อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง
[๖๗] บ้านสมัย บ้านสมัยชัย ตำบลสมัย อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง
[๖๘] บ้านน้ำโจ้ ตำบลน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
[๖๙] บ้านหัวเสือ ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
[๗๐] บ้านดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
[๗๑] บ้านท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
[๗๒] บ้านนาเอี้ยง ตำบลเสริมกลาง อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
[๗๓] บ้านน้ำล้อม ตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
[๗๔] บ้านนาแงะ ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
[๗๕] บ้านจู้ด บ้านจู้ดเหนือ ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
[๗๖] บ้านจำ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
[๗๗] บ้านแม่วะลุ่ม บ้านแม่วะท่าช้าง บ้านแม่วะแล้ง บ้านแม่วะสันบุญเรือง ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง
[๗๘] บ้านแม่ไทย ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
[๗๙] อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
[๘๐] บ้านแม่ต๋ำ ตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
[๘๑] บ้านสบเฟืองและบ้านทุ่งกล้วย ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๘๒] บ้านแค่ ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๘๓] บ้านสัก ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๘๔] บ้านเอื้อม ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๘๕] บ้านทุ่งม่านใต้ ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๘๖] บ้านสบไพร ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๘๗] บ้านไร่ข่วงเปา ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
[๘๘] บ้านทุ่งเกวียน ตำบลเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

<๑๒> หมู่ไหนว่าหน้อย สิบซาว ยิงชายพร่ำพร้อม หน้อยหนุ่มจีสาว มีหลายเน้อซาว ขมุท่องสู้ เพิ่นบ่ไปหัน ว่าฉันแข้งอู้ ใคร่หื้อไปดู เก่าแท้และ ตามโล่งแม่สัน ดอยชันม่อนแภะ หากมีแต่ผู้ ศนเดิน เราเทียวเถียวลัด แภะชำตายเหิน[๙๙] จนหนทางเดิน เลิก็ลงใช่เหล้น ก่องไปก่องมา อยาดยายเปนเส้น ตามม่อนดอยเดน ธะเลิ้น หน่อไม้ผักบอน จนพอบ่เคิ้น พวกศนหาบเข้า เก็บเอา ปุนสังเวชน้อง เจ้าร่างอินท์เหลา เปนทุกข์มัวเมา หากินแท้เข้า ก่องร่างสีสัน มีพรัณณ์บ่เส้า เสียใจนอเรา พี่น้อง กุ้มแต่เปนการ ด้วยศอปากท้อง บ่ดูท่างอย้อง นอนาย ปริยาย หากสุดเสี้ยงหนี้ เท่านี้บอกปันนาย ก่อนแล บท ๒ ต่อไป ขอยอดดวงไธย ค่อยฟังบทหน้า ก่อนเทอะนายเหย เจ้าเหย

(คร่าวบทที่ ๒ สภาพวิถีชีวิตและเหตุการณ์ช่วงเดินทางไปซื้อข้าวเมืองลำพูน)

<๑๓> ทุติยบท กดคำบ่แล้ว ค่อยฟังเทอะแก้ว วิทูรผิวขำ พี่จักกล่าวไว้ ต่อไปแถมหนำ พอหื้อเปนคำ หายเหงาสว่างหน้า ใช่แข้งโวหาร ยุยงส่งส้า เพราะหันมีมา แน่ตั้ง บ้านเกิดเมืองนอน นคอรช้ำนั้ง เปนการโสกเส้า หมองมัว มีศวามเดือนร้อน ทังเพิ่นทังตัว เหมือนน้ำกับบัว เจือจานอยู่ด้วย บุญวาสถนา เราราแส้งส้วย ก็หลิ่งลงทวย คู่เชื้อ ทังผืนวัตถา อัพพาทุ้มเนื้อ ก็หม่นเส้า หมองดำ เปนที่หลิ่งคล้อย ลงไปหนาหนำ แก้วแหวนเงินคำ ฉิบหายเพื่อเข้า ของเช่นปิตตา สืบมาแต่เหง้า เพ็กแสงแยงยันต์ บ่ต้าง ไร่นางัวศวาย ก็วายวอดม้าง เสียเพื่อเข้า ทังมวล ก่องมีพิชชะ บ้านเรือนไร่สวน

<๑๔> ยกต้ายทังมวล เลยหนีพรากห้อง บ่แหนมมีใจ อาไลยอ่วงข้อง หลักถานเรือนชอง เรานั้น พาเอาปุตตา ฉายาหน่อชั้น หนีจากหั้น ลาพา จักอยู่ไปเทอะ บ่แพ้เทียวหา เพราะศวามชรา เพราะตัวก็เถ้า บ้านไหนเมืองไหน ม่วนใจด้วยเข้า ลวดยกครัวเอา พรากย้าย จักอยู่รอไป นึ่งเมินนึ่งร้าย ฉิบหายวอดเสี้ยง ทังวัน ของมีเล็กน้อย เก็บเอาไปขัน ประกันจำนำ กินพอชะเสี้ยง ได้เข้ายังยา ได้หมากยังเหมี้ยง เขาหนีออกเมือง เพื่อนั้น ศวามทุกข์ใจ มีไปหลายชั้น กลั้นเข้าเท่าอั้น พอดี ข้อ ๑ นั้นเทอะ อาชญาภาสี บ่มีจำมี หนีบเตงใจ้ๆ จักซื้อเข้ากิน ยังหาบ่ได้ ช้ำเสีย

<๑๕> ชอมไป เปล่าว้าง ศนเก็บกันหนี ทึงวันบ่ย้าง เกือบจักเกิ่งบ้าน เมืองศอน ก่องเถ้าแก่ค้าว หัวพอขาวผอน บ้านเกิดเมืองนอน บ่แหนมอยู่ได้ อันเงินแถบตา แทงค่าบาทใต้ ใช่เก็บเอาไป ง่ายและ เก็บได้เหมือนหิน แร่ก้อนในแภะ นั้นก่องอั้นยังแศวน จักเก็บจ่ายซื้อ วันสองสามแสน เม้าเงินคำแดง บ่กลัวได้หื้อ นี้พวกชุมเรา ถงเบาเหมือนหมื้อ ริได้เท่ารือ บ่ต้าง เก็บใส่ถงหนัง ทังวันบ่ย้าง เพื่อรับบ่ายจ้าง เอามา เสื้อผ้านุ่งใช้ บ่มีบ่หนา ริรุมเอามา ซื้อกินแต่เข้า ก่องยืมเพิ่นกิน ใช้ขี้ดอกเข้า หมดไปบ่เบา บ่น้อย ก่องว่าบ่มี เสี้ยงไปเปนร้อย เพราะเอาเทื่อหน้อย เปาะรอม กลั้นเข้าปีนี้ หมูหมาพอผอม พอหมดทวยชอม แก้วแหวนเครื่องอย้อง

<๑๖> ผู้บ่มีของ ลวดหมองเปล่าหว้อง กินกลอยมันเอา ทุ่นท้อง แม่นจักช่วยเสีย เจ้าเราพี่น้อง ช้ำตัวก็กลั้น เกินไปเหมือนในปีนี้ ใผบ่เหลือใผ น้ำเพียงใด ดอกบัวเพียงอั้น บ่ช่างหาใผ เพิ่นกลั้นตัวกลั้น เองใผเองมัน นั้นเล่า เหมือนแต่ขวบปี ผู้มีมั่งเท้า ยังได้เคลื่อนเข้า ไปยืม เข้าในปีนี้ เมาไปเสียหลืม ชะฟู่ทังยืม ไหนทึงบ่ได้ ไปยืมเข้าเขา เหมือนไปบอกให้ เขารู้สืบไป นั้นละกลั้นเข้านี้นา เหมือนหาเด็ดชะ หน้าตาบ่ได้ เลยนอ เทียวไปหาซื้อ เหมือนกับไปขอ ยะหน้าคำพอ บ่จาบ่ต้าน ลวดบ่แหนมหา แล้วเข้าเตมบ้าน เมาไปป่วยงาน ฟู่นัก พุทโธเทอะนอ เจ้าข้อนที่รัก เปนพะอี้ ยังมี บ้านเมืองเรา

<๑๗> นี้ ทุกขังทุกขี เมื่อใดชะดี เหมือนเพิ่นนอเจ้า กุ้มแต่หาเงิน ซื้อกินแต่เข้า บ่ได้เก็บรอม เหมียดไว้ สักเทื่อนอนาย เจ้าส้อยดอกไม้ เราหาบ่ได้ เตมที หลอนเข้าแลน้ำ โปรดหื้อสักปี หันศนชะมี สักสามหมื่นห้า ทะเลิงได้หัน ทังเพื่อนทังข้า เก็บฝนเอามา แลกซื้อ เข้าเมืองลำพูน ชู่วันชู่มื้อ สักสามสี่ตื้อ รูเพีย นึกว่าน้อย นับยังจักเหลือ นอสายนูเนีย ว่าแท้นอเจ้า ปุนอวดสักเสิญ ลำพูนเมืองเจ้า เข้าปลาเพิ่นมี เท่านั้น หลอนว่านคอร เมืองเราเชียงชั้น บ่อดอยากกลั้น ฉันใด เจ้านายพี่น้อง ลำพูนเมืองไกล ศนบ่มีไร้ เหมือนนี้นอเจ้า เพราะเหตุไฉน มีไว้แต่เข้า บ่มีศนเอา แลกซื้อ ใคร่หื้อลคอร กลั้นเข้าชู่มื้อ ใจบ่ใคร่หื้อ ฝนลง ให้

<๑๘> ลคอรแล้ง ขาดแห้งเปนผง ดูท่างตักลง ตำขายด้วยเข้า พี่น้องลำพูน บ้านเข้าเมืองเข้า ได้เงินเพื่อเรา เท่านั้น ฟู่ทางค้าขาย อุบายช่องชั้น ก็สุดท่าอั้น เมืองเรา หลอนว่าเข้าน้ำ จำเริญเหมือนเขา เงินพวกชุมเรา ศนมีบ่แหน้น นี้หากเสียใจ นอจันท์ฟองแป้ง ซื้อเข้ากินแพง เช่นล้ำ หลอนพระกุสล บุญทานช่วยค้ำ หล้างได้ขึ้นสู้ สักวัน พออดส่าห์ทุกข์ บุญมีผีปัน หล้างหันมาวัน แลนายน้องหล้า ค่อยหาบฝนกิน เอาเทอะเจ้าข้า อดส่าห์ทำเพียร เขียนเซาะ ทุกข์สังบ่เหมือน กลั้นเข้าน้ำเลาะ ตีนถอง

[๙๙] บ้านจำตาเหิน ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

บ่าด้าน นอนาย จับหล้างก่องนั้น ก็จนพอตาย ก่องไปบ่ตาย มาตายบ่ได้ ก่องไปหากิน ซ้ำตลเจ็บไข้ ก่องเปนหวัดไอ

<๑๙> เหนื่อยล้า ก่องเปนชะศิว ม่วงยางย่างช้า เราหันก็หน้า รำคาญ ใช่สน่อยแล หาบกินเข้าสาน หล้างเทื่อรำคาญ กับฝนก็ด้วย บ่มีตูบปาง ช่างทำแส้งส้วย ตกลงทวย อาบย้อย เปนทุกข์หัวใจ เพียงใดพอช้อย ตูบปางก็หน้อย เสียนอจับหล้างก่องนั้น ยืนชันเหมือนตอ เสียฝนทำคอ หนาวพอคะด้าง ตูบปางเพิ่นมี ซ้ำเอาค่าจ้าง ตน ๓ สทังค์ ก่อนและ ตนสทังค์เขียม บ่ได้เข้าแวะ จำเปนนั่งเปียะ ยืนทน หัวหล้อมเจาะเลาะ อยู่กลางป่าฝน เกิดมาเปนตน ปุนปานดั่งอี้ แต่เมื่อเดือนหลุ้ง ล่วงเลยไปหนี ยังปรากฏมีอีกซ้ำ ตนเกือบจักตาย วอดวายด้วยน้ำ ห้วยแม่เส้า ไหลนอง อี่ผู้ ๑ นั้น ชื่อมันว่ากอง ข้ามไป

การเดินทางด้วยเท้าของชาวบ้านล้านนาในอดีต

(ที่มา : สุทธิศกดิ์ ปาลโพธิ์)

<๒๐> กลางฟอง น้ำตีท่าวปลิ้น ง่าวล้ำง่าวเหลือ อี่ห่าตายดิ้น บ่รู้จักดิน แลน้ำ ๒ ตนอาหลาน สังมาง่าวล้ำจักหากเคียดเขา ทำไหม ฝนตกธั้งๆ น้ำถั่งนองไหล ยังดุดั้นไป พากันชะข้าม ต่อนี้นานไป อย่าได้นึกหย้าม หลอนบุญคามบ่ค้ำ เกือบจักมาตาย ชอมทวยแม่น้ำ บ่ได้พอกผ้าย เมือเรือน อาก็ง่าวล้ำ บ่ตักบ่เตือน ไปฟั่งไปเฟือน สังล้ำไปด้วยเชี่ยวก็ที่สุด ร้องว่าน้ำห้วย ป่วยหนีท่านทวย น้ำเลิก็ อี่น้องคำกอง ตกลงไม่เทิก็ หันแขนยื่นขึ้น นิดเดียว จันท์เพงอี่น้าฟั่งเข้ากุมเกียว ชักออกทันเรียว(เร็ว) บ่ตายเพื่ออั้น บุงไหลไปเสีย เปียไว้บ่หมั้น ได้ขอนเพื่อนมัน นึ่งไว้ เลยไปนั่งหมอง หน้าส่ออยู่ใน เพราะความง่าวใบ้ ของเอง เหมือนตัวอาละ แกล้วกล้าทึงเหม็ง ใคร่เขี้ยนย่าเพง สักสาม

<๒๑> สี่แส้ เหมือนตัวกล้าหาญ ปากดังแจบแจ้ เถ้ามะลังแค ร่าย้ำ ไปอยู่ที่ไหน ลื่นไฟลื่นน้ำ หากผิดแบบเบ้ากระซวง เมื่อปีล่วงแล้ว น้ำแม่วังหลวง ลือแผวกระสวง กระสัตรอยู่ใต้ น้ำแม่วังหลวง นองแดงยึ่งให้ โปดพังไป ใช่น้อยตนเสียของ เสี้ยงไปกว่าร้อย เพราะน้ำยึ่งเข้า ในเวียง เพิ่นลือเล่าช้าว ทุกปากทุกเสียง บ้านนอกในเวียง ลือกันปุ่นปี้ไปอยู่ที่ไหน บ่รู้ดั่งอี้ อี่นายตนดี แกว่นน้ำ ธะข้าไปหัน ฉันทึงชะช้ำ ยู้ล่องใต้ ไหลฟอง ตนชาตนั้น มันทึงจองหงองน้ำมากพรากนอง อยุดเสียก็ได้ ข้าก็บ่หัน ตามเขาบอกให้ เจ้าบ้านกิ่วไชย ว่านั้น อี่น้าจันท์เพง กับกองน้องชั้น คันพ้นจากหั้น นาที ลวดสั่นชะๆ เหมือนเพิ่นลงผี

<๒๒> ใจก็บ่ดี ขัวญหนีล่าเต้า บ่รู้จักตาย ลื่นน้ำแม่เส้า เสียมันได้เอา ก็ล้ม สุดปัญญาตน เลยไปนั่งง้ม หัวอกวู่ไหม้เปนฟัน จันท์เพงอี่น้า ฟั่งร้องเอาขัวญ กำพุกกำพวน ขัวญมาว่าอั้น ปุนดีใคร่หัว ศะลิกอีกอัน ซ้ำมีวัน นึ่งละ เมื่อภะสะตกสกกะราชะ หกสี่ถ้วน (พ.ศ.๒๔๖๔) มีมา ในระหว่างนี้ เหลื่อมเดือนสิงหา คือเดือนกันยา เดี่ยวนี้นอเจ้า เปนวันที่ไหน บ่ได้ซอบเข้า จดจำเอา จื่อไว้ ก็ยังมีแถม พวกตนหมู่ใช้ เขาลุกจากใต้ เดินมา เปนชาวพี่น้อง สบปลาบพงกา[๙๐] มานอนแม่ธา[๙๑] สาลาหล่ายหน้า พวกชุมหมู่เขา มีครบถ้วน ๕ เปนขากลับมา พอกหว้าย ยิง ๓ ชาย ๒ มาต้องเคราะห์ร้าย เสียโจรพวกอ้าย มือดีหลอนหล้อมลัก เอาหาบเข้าหนี เมื่อกลางราคี หลับ

<๒๓> นอนชู่หน้า ฉับเภาะเปนของ จันท์แก้วน้องหล้า พวกโจโรวา ก็ล้ำ หิวยิ่งกว่าหิว เหมือนชิวเติ้นน้ำ ซ้ำมาลอบได้พรองเอา จันท์แก้วอี่น้อง พอหม่นหมองเหงา โจรย่องเบา เอารุ่งยามแจ้ง ลวดลุกมาหมอง พระไธยเหี่ยวแห้ง ไห้ตีบโยนแรงคะค้ม สุดปัญญาตน เลยไปนั่งง้ม หน้าคิ่ว(ขิ่ว)ส้ม ดังงอน บี่ยึกบี่ยะ เพราะศโมยหลอน เหมือนหมีกินบอน ร้องอยู่ใจ้ๆ อี่น้องบัวเกียง ซ้ำอดบ่ได้ ว่าทานมันไป เสียเทอะ จันท์แก้วศนงาม ฟู่ตามง่าวเซอะ ว่ากูบ่ให้ อวยคราง ทุกข์ยิ่งกว่าทุกข์ ซ้ำเตื่อมแถมผานกูทึงบ่ทาน เอ็กร้องอยู่หั้น ว่ากูยืมเงิน เพิ่นมา ๒ บาท ว่าอั้น กูบ่ทานมัน เทื่อเลาะ นายฟู่ตาม ฉับภังฉับเภาะ หังทึง

---

[๙๐] บ้านปงกา ตำบลแม่กัวะ อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง

[๙๑] อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

<๒๔> บ่ได้ คืนมา เตมไห้ร่ำร้อง บ่มีปิดตา เมาเสียเวลา น้ำตาแห่งเจ้า ตนทึง ๕ ตน โจรลักหาบเข้า บ่รู้สักตน ล้ำร้าย น้องหลับเหมือนตาย มันสังบ่พ้าย กอดน้องก็ถัน พอดี จันท์แก้วอี่น้อง ร่ำไรโสกี ว่าบ้าขีณี อับจนอยากกลั้น ว่ากูทึงบ่เมือ เสียแล้วว่าอั้น ไห้ทีบโยนนัน เมื่อเช้า หากเปนแต่ตัว จันท์แก้วนั้นเล่า ชิร่างเจ้า เกินไป บ่เอิ้นร่ำร้อง บ่นอนกับใผ ชิตัวล้ำไป ย่อมเปนดั่งอี้ บ่นอนกับใผ หมู่ชุมที่หนี้ กลัวอ้ายปันศวี กอดคั้น นายแก้วแทงใจ ฟู่ไปเชื้อนั้น เพราะหันร่างอั้น ตัวงามศนเปนคู่ค้อ มาทวยมาตาม ใผไปนับชวาม แข้หิวพาอั้น มันส้วยชะเสีย นอนายคู่ฝั้น แหนมปลงทานมัน เทอะน้อง เพราะง่าวตกตัว เจ้าบัวเพื่อนล้อง เสียไปเท่าอั้น

<๒๕> เปนไร บัวราณว่าไว้ งัวสอดกินไกล พลัดฝูงหมู่ไป เสือหุมเปิบจว้า ต่อนี้ไปหลัง กับทังไปหน้า หื้อจันท์มันทา จื่อไว้ เพราะหน่ายสงสาร เจ้าส้อยดอกไม้ เข้า ๒ บาทใต้ งามๆ จันท์แก้วอี่น้อง แม่เอื้องจีหลาม ก็หากทึงงาม ภ่องแท้เนอะเจ้า ยะใส่ถงหิง พันมวยขอดเกล้า ก็หากทึงเพิง เช่นล้ำ นุ่งสิ้นตาเขียว ผ้าแดงชะหว้าน พาดบ่าเข้า ดูมันก็เพิงว่าน้อง กลัวยังอ้ายปัน สะแม่นว่ามัน ช่างหลอนช่างยื้อ เท่ามาเสียใจ แม่ตำหนักตื้อ หื้อศโมยทือ ง่าวล้ำ บ้านเสิก็เมืองเสิก็ศโมยนักล้ำ ย่อมเปนดั่งอี้ เนอะนาย บ้านร้อนเมืองร้าย กลั้นเข้าหลอตาย

<๒๖> หากเปนแต่นาย บ่เกงบ่อย้าน น้องหลับเหมือนขอน เหมือนนอนยังบ้าน บ่เกงบ่ครานต่อไว้ คุณพระคุณธัมม์ จันท์แก้วน้องไธ้ บ่สากราบไหว้ วันที คุณธัมม์คุณพระ พ่อแม่ดีหลี ทังแม่ธอรณี นายหังบ่ไหว้ เกิดมาเปนศนกินเข้าเลี้ยงไม้ บ่เกงต่อไฟ ต่อน้ำ บ้านเสิก็เมืองเสิก็ ศโมยนักล้ำ ย่อมรู้อยู่ได้ ศนๆ ภ่องเสียด้วยน้ำ ภ่องเสียด้วยโจรปุนสังเวชศน หมู่ฝูงหาบเข้า ควรกะเกียมเกง เนอะนายน้องเหน้า เพราะบ้านเมืองเรา หลิ่งคล้อย จักไขบอกปัน หื้อเจ้าน้องซ้อย ก็สุดเสียเท่าอี้ เนอะนาย ดอกซะบันงายม หลามปลายเหี่ยวข้อน บ้านเมืองเราร้ายร้อน เอาผัวเสียก่อนเทอะน้อง บ่มีใผเปนคู่พาเดียว ก่อนแลนายเหย

การทำนาของชาวล้านนา เมื่อช่วงประมาณ พ.ศ.๒๔๒๕ – ๒๔๗๐
(ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ)

๒. โคลงประวัติครูบาคำอ้าย อภิชโย วัดพระหลวง[๙๒]

(คร่าวบทแรก ชาติกำเนิดครูบาคำอ้าย อภิชโย)

<๑> ค่อยฟังเทอะไธ้ ปวัตติบอกไว้ อภิชโย ปถมะปุพพา จักจาแต่ต้น เมื่อข้าเกิดมา ปุพพาแต่ต้น หากเหลือ... เซิ่งโรคาไภย พ่อแม่พี่น้อง เอาไว้หลายๆ ว่าพุทโธอ้าย เมื่อเจ้ายังหน้อย ปิตตามาดา ค่อยยากล้ำ พ่อแม่... เปิกสาว่าไว้ กับปู่ย่าเจ้า ตายาย ว่าอ้าย... เกิดมาโปรดผาย จุ่งใส่นามนาย ว่าอ้ายอิ่นแก้ว จิ่งพากัน ว่าอั้นแจ้วๆ ว่าอิ่นแก้ว ลูกรัก พ่อบุดดา อยู่มาบ่... ชนกา คือว่าบิดา ผู้เปนพ่อข้า จิ่งบอกมารดา แม่ไธ้ ใคร่ได้ชาตา บุดดามาไว้ หื้อจำจื่อได้ ไปยาว ...

<๒> แม่ไธ้ ก็มีใจขาว ว่าปุตตาเรา ควรจำจื่อได้ จิ่งแต่งเครื่องไป พร่ำพร้อม เข้าตอกกับเทียน ปุพผาพร่ำพร้อม สุบหมากเหมี้ยง พลูยา แต่งพร่ำพร้อม น้อมเจ้าขุเถร ใส่ขันเข้าเคน ครูบาที่ไหว้ น้อมเข้าไปเคน กล่าวจาใจ้ๆ ว่าข้าไหว้สา ยังเจ้าที่ไหว้ ว่าบุดดา ข้าพระบาทไธ้ เกิดได้หัวที ได้เกิดมาแล้ว เปนชายดีหลี ข้าขอวันที กับตนท่านเจ้า ขอปารมี ครูบาเปนเจ้า พอใส่ชื่อเค้า บุดดา ขอนิมันตนา บอกไว้ ในดวงชาตา ผู้เปนบุดดา ลูกข้าผู้อ้าย หื้อได้จื่อจำ ชาตาใจ้ๆ แขวดชาตไว้ บุดดา หื้อได้จำไว้ ในดวงชาตา เพื่อลูกเกิดมา ปีใด

<๓> รู้เมี้ยน ทังปีแลเดือน พร่ำพร้อม ทังวันแลยาม ก็เข้าใส่พร้อม กับนามเจ้า บุดดา ครูบาท่านนั้น จิ่งแปลงชาตา ลูกเขือบุดดา จักใส่ชื่อให้ ว่าต่อนี้ไป เมื่อท้าย จุ่งพากันจำ กดนามชื่อไว้ หื้อเรียกว่าอ้าย อิ่นคำ ท่านเขียนมอบไว้ ใบลานหื้อจำ ว่าอ้ายอิ่นคำ บุดดาผู้อ้าย จิ่งพากันจา ว่าอั้นใจ้ๆ สืบมานาน บ่น้อย ประหมาณนึ่งปี ตัวข้าไพร่น้อย บังเกิดไข้ โรคาเปนซางแลไธ้ ร่างกายบ่หนา เปนซางนา ตัวข้าผู้อ้าย แม่พระชนนี กล่าวไว้ พ่อพระชนกา แห่งข้าม่อนไธ้ พากันกล่าวหื้อ ราฟัง แค่งเรียวขาหน้อย โอยทุกขังหนอ เมื่อเจ้ายัง

<๔> หน้อย เปนทุกข์ร้อยเท่า หลายทาง ร่างกายเจ้านั้น ชอบผอมทุกขัง เจ้าเปนไข้ซาง หันดอกขี้ข้าง เนื้อหนังบอบบาง แท้ล้ำ ผ่อดูแค่งขา เลงดูแท้ชั้น เท่าด้ามพ้ากเจ้า ครัวคน พากันผ่อแท้ เปรียบได้ดีงม บ่เปนหุ่นคนกับเพื่อนสักหน้อย พากันคอย ดูยากล้ำ มานั่งร้องไห้ วอยๆ ทุกวันค่ำเช้า แม่เจ้าหิวหอย มาเลี้ยงดูคอย ยากแท้จั้นๆ ไปหายาซาง พ่อเลี้ยง เอามาหื้อกินทอง (ตรอง) ดูแท้ชั้น ก็เหมือนนึ่งอั้น จักดี เมื่อกินไปนั้น บ่เปนซากผี ยาหมอหากดี กินหายโรคไส้ เพราะว่านามนาย ชื่อนี้ บ่กงชาตา มีแท้ชั้นชี้ บ่หายโรคเจ้า โรคา ส่วนพ่อแม่นั้น กับปู่ย่าตา ทังยายแลอา

<๕> ฝูงลุงแม่ป้า จิ่งเปิก็สากัน ว่าอ้ายน้องข้า ลูกหลานเรารา ศนนี้มันเปนเพราะสัง ว่าอั้นชั้นชี้ จิ่งจาว่าอั้น ทึงเซอ พวกเจ้าเหล่านั้น พากันเสนอว่าเราทึงเซอ จุ่งคิดใหม่เต้อ เปนชะใดไป ย่อมรู้ จิ่งพากันจา คิดได้พร่ำรู้ ครูบาท่านเจ้า ยังมี นาบุญท่านนัก โปรดได้ดีหลี ปารมี องค์ท่านเปนเจ้า ท่านหากจัก

ครูบาคำอ้าย อภิชโย
(ที่มา : พุทธคุณ ก่อกอง)

---

[๙๒] ปริวรรตจากสมุดโหรา (สมุดฝรั่ง) ของวัดพระหลวง ตำบลพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

โปรดเอาลูกรัก ขอท่านผูกมือ หื้อเจ้าลูกรัก หื้อบุญท่านเจ้า ปกบัง หื้อหายโรคล้วน นอกในผิวหนัง เปนเปี้ยเปนซาง ท่านคุง (คง) โปรดได้ เพราะวาสสนา ของท่านนั้นไส้ ท่านโปรดสัตต์ไป พร่ำพร้อม ทังมนุสสา ท่านเจ้ารวบล้อม เมตตา

<๖> แผ่กว้าง ไปยาว คันไหว้ท่านแล้ว ท่านมีใจขาว หากจักโปรดเอา ลูกเจ้าหื้อได้ หื้อหายโรคใน รั้งเรื้อ เปนเปี้ย เปนซาง อันใดคู่เชื้อ ขอบุญท่านเจ้า กรุณณา องค์ท่านหากรัก สัพพะสัตตา ท่านจักกรุณณา ถวายพอรบอกหื้อ พ่อแม่ ๒ ขา บ่ดักด้านดื้อ จิ่งรีบดาครัว พร่ำพร้อม สวยหมากสวยพลู ขอดเหมี้ยงทั่วพร้อม มธุขี้เผิ้ง แปลงเทียน มาลาดอกไม้ ขี้เผิ้ง ตะเตียม จิ่งแปลงขันเทียน พร้อมทังหมากเหมี้ยง ยกขึ้นใส่ขัน แม่อุ้มลูกรัก ไปไหว้ท่านเจ้า ครูบา ว่าตัวข้าน้อย จักมาไหว้สา

<๗> นบน้อมครูบา องค์สาที่ไหว้ ขอศวามเมตตา ขอสากราบไหว้ กับตนครูบา นั่งเค้า ขอโปรดลูกข้า บุดดา ค่าอ้ายศนนี้ เปนโรคหนักหนา เปนซางนา ครูบาที่ไหว้ ขอศวามกรุณณา พอโปรดหื้อได้ หื้อเปนศนดี สืบเชื้อ พอปัน บอกหื้อ พอรดี ขอปารมีท่านไธ้ โปรดให้ดีหลี ขอเอาพอรดี กับองค์ท่านเจ้า พ่อชนกา ปิตตาข้าไธ้ จิ่งเข้ากราบไหว้ วันที ทือเอาอั้นแล้ว เข้าเคนดีหลี ครูบามุนี ปันพอรใจ้ๆ ว่าขอหื้อเขือ อยู่ดีใจ้ๆ หื้อหายโรคไภย รั้งเรื้อ เปนซางไข้ผอม อันใด คู่เชื้อ หื้อหายจากเจ้า ไปพลัน ติดตั้งแต่นี้ อย่าหื้อเปนสัง หื้อคุณพุทธัง รักสาใจ้ๆ คุณพระธัมมัง สังฆังนั้นไส้ หื้อปก

<๘> ห่มไป คู่เชื้อ ครูบาบอกหื้อ พอรดี จิ่งถ้อยฝ้ายมัด ผูกมือดีหลี ผูกเบื้องซ้ายดี เบื้องขวาหื้อหมั้น หื้อเปนมงคล เที่ยงเท้า แล้วจิ่งถวายปัน ชื่อนามลูกเค้า เปนนามลูกเจ้า หัวที ติดตั้งแต่นี้ คำอ้ายดีหลี เปนลูกหัวที จักปันชี้ให้ ขอหื้อชาตา อย่าตกต่ำใต้ ได้ขนานนาม บอกไว้ จุ่งหื้อเอาเปน ชื่อนามลูกไธ้ อันเปนลูกอ้าย หัวที คำอ้ายว่านี้ สมเพิงดีหลี ผู้เกิดหัวที ท่านเรียกว่าอ้าย ส่วนคำ นั้นเหย บอกไว้ใจ้ๆ หื้อเปนมงคล เที่ยงเท้า ที่กล่าวว่าคำ เปนของดีเล่า สมบัตแห่ง ทังมวล คำอ้ายอย่างนี้ บ่ผิดบ่ผวน เปนลูกผู้ควร

<๙> กดนามลูกอ้าย ท่านเจ้าครูบา กดหื้อใจ้ๆ จิ่งจำเอานาม ชื่อนี้ ตามวาจา วาทากล่าวชี้ ของท่านเจ้า ครูบา จิ่งมา เรียกร้อง ลูกเจ้าปุตตา จิ่งจำวาทา ครูบาบอกให้ จิ่งพากันจา ว่าอี้ใจ้ๆ จิ่งหายโรคา เยื่องนั้น เปนโรคไข้ซาง อันใดบ่ค้าง ก็หาย ขาดเสี้ยง กายา นาบุญท่านนัก กล่าวถ้อยวาจา จิ่งหายโรคา พยาธิโรคไข้ ปารมี ท่านดีใจ้ๆ ท่านโปรดสัตต์ไป บ่น้อย สัตต์ได้ทุกข์ ผาน เปนทุกข์ต่ำคล้อย ท่านผายโปรดหื้อ เอาบุญ ข้าได้สืบเชื้อ แทนนามกระกูล ด้วยเตชะบุญ ท่านผายโปรดหื้อ ทีฆามายุ สืบเชื้อ จนใหญ่ขึ้น ดีมา

(ชีวิตวัยเด็กของครูบาคำอ้าย อภิชโย)

<๑๐> ยังมีน้อง แถมเล่า ๒ ขา ทเวชายบุดดา น้องถัดแห่งข้า เปนบุตต์ถ้วน ๒ ของพ่อแม่ข้า ชื่อสุขนา ผู้น้องถัดศัรภ์ แห่งข้าทวยมา บอกนามสุขนั้น มาตามชาตา ประสูตออกมา วันสุกข์แลเจ้า จิ่งกดเอามา บอกไว้ ยังมีน้องยิง แถมเขือนึ่งไช้ ปุตตีพ่อแม่ แห่งข้า มีมา ชนนีแม่ไธ้ พ่อชนกา จิ่งขานนามมา คำเสาว่าอั้น ท่านมีปุตตา ปุตตีครบถ้วน ๓ ศนมา เมื่อนั้น อยู่มานานๆ ฝ่ายข้าพี่ชั้น เถิงใหญ่ขึ้นทราม เมื่อชนมายุ สิบสองสิบสาม ประหมาณเดาดัน ราวตามที่หนี้ จับเคราะห์บ่ดี ค่วยครบ ข้าไปเลี้ยงศวาย กับเพื่อนทารก

<๑๑> ตามท่ากว้าง ริมยม มีวันนึ่งนั้น มีใจประสงค์ ลงน้ำแม่ยม พากันอาบเหล้น กับเพื่อนเลี้ยงศวาย มากนัก ใผเปนใผ คิดบ่ใคร่ทัด ข้าคิดออกได้ ๒ ศน เจ้าเหล่านั้น ได้ทำกุสล เมื่อพากันลง อาบน้ำที่หั้น ได้เหล้นศวาย เข้าศอกว่าอั้น ในกลาง ฟองลำ แม่น้ำ มาเปนเคราะห์สัง ผะเอิญล่วงล้ำ ตีนหลุดอย่อนปลิ้น ลงวัง น้ำก็เชี่ยวนัก พุทโธทักขัง พัดข้าลงวัง ตีนแขวนทะหล้อน โอยเจ้าทุกขัง ข้าอิกศะหย้อน หวังจักหว้าย ลอยฟองแม่น้ำ หื้อพ้นที่ตาย บ่เปนอย่างนั้น น้ำพัดถีบข้า ลงวัง ศำมีผู้นั้น ซัดตาไปหัน จิ่งเปิบลงวัง มือชวามหอบข้า รัดเอากันกลม

<๑๒> บ่ลงใต้หล้า ในท้องนที แม่น้ำ ตัวข้านี้นา พอได้กินน้ำ ๓ กลืนเท่าอั้น พอดี ข้าทอดธุระ คึดว่าเปนผี จักขาดชีวี ในน้ำที่หั้น เมื่อผุดออกน้ำ ขึ้นมา พี่หมื่นว่าอั้น ฟั่งโผลงไป รวบรัด รัดอุ้มหอบข้า หนีวัง หว้ายออกแม่น้ำ เข้าฝั่งดีหนำ พุทโธ พุทธัง ข้าศิดว่าอี้ ว่าจักบ่ตาย ในน้ำที่หนี้ เพราะเปนศวามดี พวกพ้อง เขามีเมตตา การุณอยู่พร้อม พาช่วยข้า เทียมทัน เขาเจ้าเหล่านั้น บ่หื้อทุกขัง ได้ช่วยชีวัง ชีวิตแห่งข้า หื้อพ้นที่ตาย จากน้ำไปหน้า ได้หายโรคา จากน้ำ โอยเจ้า

<๑๓> ทุกขัง เปนทุกข์แท้ล้ำ เกือบตายจากจ้อย ชีวัง ถ้าบ่มีแล้ว เพื่อนเหล้นด้วยกัน ก็หันสำศัญ จักตายที่หั้น เพราะ เพื่อนด้วยกัน ช่วยทันจั้นๆ หอบเอาขึ้นมา จากน้ำ บ่ตายที่หั้น วำวาย คึดถี่แท้ นาบุญหลายๆ พวกเพื่อนเลี้ยงศวาย ช่วยทันเอาได้ คำมีนั้นเหย เปนพี่แท้ไส้ เปนลูกชายลุง แท้ทัก ส่วนหมื่นนั้นเหย เขาเปนเพื่อนรัก ด้วยเปนพี่อ้าย มายุง อายุท่า(น)นัก แก่กว่า ข้าสูง อัปปะมายุง ข้าอายุหน้อย เปนเพื่อนรักกัน รักแท้จ้อยๆ สามชุมชาย พวกนี้ พากันเลี้ยงศวาย เลี้ยงแท้ชั้นชี้ ตามป่ากว้าง ริมดง เข้าป่าไม้ มีถงศนถง ชะพาย

(คร่าวบทที่ ๒ ชีวิตฆราวาสและบรรพชาเป็นสามเณร)

<๑๔> เข้าดง เปนถงห่อเข้า ตามติดรอยควาย ป่าไม้ ปถมัง ขอเซายั้งไว้ เท่าอี้เท่านี้ ก่อนเซาแรง ทุติยะ ค่อยกล่าวแถลง แปลงไปยาว ก่อนแลเนอ เจ้าเหย ทุเวปทํ บทหลังบอกไว้ ยังไขบ่เสี้ยง วาทา บทถ้วน ๒ นี้ จักต้านวาจา ได้จำจื่อมา เมื่อข้ายังหน้อย ในหว่างร่วมปี ที่ข้าผู้หน้อย ได้ตกลอยฟอง แม่น้ำ ทุกขังแต่หั้น แถมคำ มารดาแม่ไธ้ มีบุตต์ทีหลัง ประสูตออกคัรภ์ คัพภะแม่ข้า บ่ใช่ปุตตา เปนทุกข์แท้หล้า ประสูตบุตต์มา ถ่านี้

<๑๕> มาค่ำแม่ข้า มารดา เมื่อเกิดมาแล้ว บ่นานนักหนา สองสามวันคลา เท่านั้นแท้ไส้ ส่วนแม่นั้นเหย บังเกิดทุกข์ล้ำ เปนกับลูกหล้า บุดดา ลำบากแม่ล้ำ เปนทุกข์หนักหนา ผิดเดือนนา เปนกับลูกเต้า ทุกข์บ่ใช่เบา แท้ล้ำ เปนพยาธหลาย ผิดเดือนแถมซ้ำ เปนอยู่อั้น นานๆ สองสามยังนัก สี่ห้าเดือนปลาย หกเจ็ดเดือนยาย ย่างเดินบ่ได้ ตัวข้านี้เหย มีแต่ร้องไห้ กลัวแม่วำวาย จากพลัด ลำบากหนักหลาย ทรงพยาธอย่างนั้น ฟื้นคิงบ่ได้ ตนเดียว ในปางคราวนั้น แม่เอี้ยง(เอื้อง)แพรจอร อุ้มลุกปลุกนอน

<๑๖> เอาตนบ่ได้ นอนแทบไป ทั่วมื้อ จักไขบอกหื้อ พอฟัง ในปางคราวนั้น ทุกโขทุกขัง ผู้พยาบาล รักสาก็หน้อย พ่อปิตตา กับข้าผู้หน้อย พากันคอยดู เท่านั้น ส่วนขา ๒ ตน ผู้เปนน้องชั้น ก็ยังหนุ่มหน้อย มายุง บ่รู้คิดนัก เหล้นฝุ่นขี้ตม เพราะขา ๒ ตน ยังหนุ่มยังหน้อย ฝูงญาติกา เจ้าตายายข้อย กับป้าผู้คอย เมื่อน้อย ที่อยู่เรือนเดียว เคหาม่อนน้อย เถิงกัมม์จากหั้น ไปนาน ความมรณะ ในโลกสงสาร มาพบมาพาน ตายไปจากจ้อย เวลาแม่เปน มีแต่ข้าข้อย กับทังบิดา พ่อไธ้ คอยดูรักสา บ่ลาละไว้ สักคาบอั้น วันยาม ส่วนฝ่ายเบื้องน้อง

<๑๗> ยังบ่รู้สัง พากันเววัง เดินไปแอ่วเหล้น ๒ ขานั้นเหย ยังบ่ตื่นเต้น กับมารดา แม่ไธ้ พากันเดินไป แอ่วเหล้นซวะไซ้ กับเด็กเพื่อนบ้าน คามัง ตามคลองเด็กน้อย พวกทารกัง สติปัญญัง ยังหาบ่ได้ เถิงเมื่อดีกิน อยู่แท้ใจ้ๆ ย่อมกลับคืนมา พอกพิก มาถามหากิน อยู่แท้ชั้นซิก ฝูงหมู่เข้า ปลาลำ กินกันแล้ว บ่ได้คืดสัง สติกำลัง เปนเด็กอ่อนหน้อย ส่วนข้านี้เหย กับทังพ่อข้า พากันดูคอย แม่ไธ้ บ่หนาอยากเข้า ภุญชา พระแม่ไธ้ ลำบากนักหนา เกือบมรณา ตายเสียคราวหั้น จิ่งได้พากัน พยาบาลจั้นๆ รักสาคอยดู แท้ชั้น เมื่อจักกินปลา

<๑๘> เข้ายาปลาน้ำ ก็กำยื่นป้อน ทังวัน ข้ากับพ่อไธ้ ทุกโขทุกขัง อกพุทโธธัง บึดก็ร้องไห้ บึดไปหาหมอ ทางเหนือ ทางใต้ มาพยาบาล แม่ไธ้ เพื่อเอาชีวัง พระแม่นี้ไว้ กินทานเสพส้าง ทำบุญ ค้ำพระพุทธะ บ่หื้อหายสูญ สาสนามูล พระพุทธเจ้า ก็สมคำปรา ถนาแท้เจ้า มจุยานเบา อย่อนไว้ ก็หายโรคไข้ โรคา พระแม่ไธ้ กินเข้ากินปลา ค่อยยานมา พยาธแม่เจ้า ค่อยมีแรงมา เทื่อน้อย ค่อยลุกนั่งได้ ดีมา ถ็อดแถ็ดยกย้าย ตามห้องเคหา เสือกไปเสือกมา ตามเรือนนั้นได้ อยู่มานานๆ ก็หายโรคไส้ ค่อยทุเลา

<๑๙> ไป เมื่อน้อย กินเข้ากินปลา ภุญชาเรียบร้อย จนลุกย่างได้ เดินเทียว พยาธนั้นก็ ลวดค่อยถอยเถียว ลุกย่างเดินเทียว ค้ายจากที่ได้ ค่อยเฝิกย่างไป เมื่อน้อยจน ค่อยเทียวไปหา คามาพี่น้อง ตามหมู่บ้าน ริมเคียง นับว่าคลาดแล้ว มัจจุบ่เปลือง มายุงมีเพียร ทีฆาเที่ยงหมั้น คลาดมรณาไป ครั้งนี้ มัจจุความตาย มรณานี้ ก็คลาดจาก แม่เจ้ากายา พยาธอย่างนี้ เปนกัมม์นักหนา แม่ได้พามา ก็บ่รู้ได้ ข้าคิดไปหลาย ร่ำพิจดูได้ ตนเกิดมาใน มนุสส์ อนิจจัง ทุกตนพิรุจ บ่เที่ยงหมั้น สักอันผัดเวียนไป อย่างนั้น เมื่อชาติเหย เกิดมาชะนั้น ย่อมมีแก่เถ้า

<๒๐> มาทัน ชราตัวนี้ ในโลกสงสาร ขับไล่ทังวัน ชู่ตนชู่ผู้ พยาธิเหย บ่จาแข้งอู้ ย่อมติดทวยตน มนุสส์ กะทำอย่างใด ติดไปพิรุจ ทุกหมู่ผู้ ยิงชาย มรณานั้น เถิงความดีตาย บ่เว้นแลนาย สักตนสักผู้ มัจจุราชา ย่อมยู้ บ่ลี้ซ่อนได้ สักตน ตนใดบุญนัก ได้ทำกุสล ย่อมนำเมือบน ชั้นฟ้าหื้อได้ ผู้ใดบาปหนา อาธัมม์นั้นไส้ จักตกไปใน ลุ่มพื้น อวีจี นารกเปนภื้น ตามเหตุอั้น กัมม์เวร คำสอนพุทธะ บอกไว้เปนเกณฑ์ บอกกัมม์บอกเวร มีไว้ ๒ ถ้าน ส่วนกุสลา บอกไว้เที่ยงหมั้น ทางพระนิพพาน ชั้นฟ้า อกุสลา บ่นำสู่ฟ้า นารกเที่ยงหมั้น

<๒๑> เปนแดน ผู้ใดทำแล้ว มันทึงบ่แหน ติดตามรอยแดน หนทาง ๒ เส้น ทังกัมม์แลเวร บ่ใช่ของเหล้น เปรียบตามในธัมม์ ผู้ใดกะทำ เวรย่อมบ่ละ ย่อมทวยตอบส้าย แทนรอย ผู้มีบุญนัก เวรย่อมโปรดผาย โรคาไภย บ่เบียนบีบได้ ผู้มีบาปหนา อาธัมม์นั้นไส้ โรคาไภย บ่เว้น บ่ค้ำช่วยหื้อ ทางดี ส่วนพระแม่ไธ้ เมื่อก่อนดีหลี กลัวมีเวรศวี ชาตแล้วติดข้อง กัมม์เวรา ได้มาถูกต้อง ของท่านพามา บ่รู้ เวลากลับหาย ผู้ข้าคิดรู้ บ่เหมือนก่อนอั้น เดิมพัน จิตใจท่านนั้น ผู้ข้าเลงหัน ผิดแผกเดิมพัน เหมือนจักเปนบ้า ดูโกธานา มากนัก

<๒๒> ใจหมิ่นสั้น มัวเมา สติแม่นั้น คิดไปตามเถา ท่านบ่ใคร่เอา สัมปชัญญะได้ คือความรู้ตัว บ่ใคร่มีไส้ จิตใคร่เพพัง ซว่านฟุ้ง บ่เหมือนก่อนอั้น เดิมมา เมื่อแม่หายแล้ว ผู้ข้าปุตตา คิดใคร่เข้ามา ทำเพียรเสพส้าง ฝ่ายทางกุสล ที่ท่านอวดอ้าง ในสาสนา พุทธะ จิ่งขอปิตตา มารดาวระ กับพ่อแม่เจ้า ทังมวล ว่าข้าม่อนน้อย ปุตตาสงวน คิดได้สมควร แล้วพ่อเปนเจ้า ทังแม่มาตา ผู้ข้าลูกเต้า ใคร่ตามทวยคลอง พุทธะ ขอเขือทัง ๒ เจ้าพ่อแม่พระ พอใจชุ่มหื้อ ชมบาน อนุญาตเทอะ แก่ข้าปุตตัง

<๒๓> สู่สาสนัง พระพุทธเจ้า ไปเรียนคำสอน คำดีบ่เส้า ในสาสนา พุทธะ ไปปัพพชา ในคลองวระ หื้อครูบา บวชหื้อเปนเณร จำสีลอยู่วัด ตั้งหื้อเปนเกณฑ์ หื้อเปนสามเณร จำสีลเรียน เสพส้าง ในกลางอาราม พุทธะ ถือเอาพุทธัง ธัมมังสังฆะ เปนที่ไหว้ ปูชา เรียนเอาแล้ว คำสอนดีหนา อันเปนวาทา คำสอนดีใจ้ๆ หื้อใจใสดี เปล่งวะ หื้อตาส่องแจ้ง ดีมา หื้อโสตานั้น คือหูซ้ายขวา ได้ยินวาทา คำสอนเที่ยงหมั้น ที่พระพุทธัง กล่าวไว้ หื้อมีประหญา ปัญญาบ่ไร้ วิชาเกิดขึ้น มีมา ทางผิดชอบนั้น ตัวข้าปุตตา จักรู้วาทา คำสอนบอกให้ ฝ่ายทางดี ถือเอาใจ้ๆ ขอพ่อแม่เหย ปลงวางหื้อได้ แก่ข้าบุดดา

<๒๔> พ่อรัก หื้อพ้นจาก เสี้ยนหนามซา ที่นั้นแล พ่อแม่ ๒ ขา จิ่งขานวาทา บอกข้าผู้อ้าย ว่าดีแล้วเนอ ที่เจ้าติดได้ ตามในคลอง พุทธะ เปนขุเปนสงฆ์ เปนเณรเปนพระ ลูกสิกข์ท่านเจ้า ครูบา ที่ท่านรู้แล้ว สุภาสิตา ท่านจักนำมา สั่งสอนแก่เจ้า หื้อรู้หนักเบา คู่เชื้อ ถ้าเจ้ามีใจ ใฝ่ฝั้นฟั้นเฟื้อ คำสอนท่านเจ้า ครูบา ที่ท่านรู้แล้ว สุภาสิตา ในสาสนา พระพุทธเจ้า ท่า(น)รู้หนักเบา คู่เชื้อ เมื่อเจ้ามีใจ ใฝ่ฝั้นฟั้นเฟื้อ จิตใจเที่ยงหมั้น สีลธัมม์ ก็นาบุญแล้ว เจ้าลูกปุตตา จักโปรด

<๒๕> มารดา ปิตตาแห่งเจ้า ตามไฟนำทาง ส่องไว้ สัคคะที่อั้น พายบน ส่องทางขึ้นฟ้า ที่อันกุสล สวัรค์พายบน บ่ตกต่ำใต้ ผู้ข้าจิ่งจา ปิตตาที่ไหว้ กับมารดา แม่เลี้ยง บอกกับพ่อเจ้า บิดา ว่าขอพ่อไธ้ จุ่งไปไหว้สา นำเอาบุดดา ไปฝากท่านเจ้า กับครูบา ที่วัด นำเอาตนตัว ลูกไปมอบอั้บ เปนลูกสิสส์ ท่านเจ้าครูบา หื้อท่านรับไว้ สิสสานุสา เปนลูกสิสส์นา สอนไปใจ้ๆ ส่วนพ่อปิตตา จิ่งไปกราบไหว้ กับตนครูบา ที่วัด จิ่งพาเอาตน เข้าไปฝากอั้บ กับท่านเจ้า ครูบา ท่านก็รับไว้ บ่ได้ลาสา สอนวันทา ที่ควรดีไหว้

(คร่าวบทที่ ๓ ลาสิกขาจากสามเณรและกลับเข้าอุปสมบทเป็นภิกษุ)

<๒๖> สอนหนังสือ ทังเหนือทังใต้ เรียนสูตต์ธัมม์ไป คู่เชื้อ ได้นึ่งวัสสา บ่รอรั้งเรื้อ ก็พออ่านได้ จำคำ ท่านก็รับ ว่าควรดี ปัพพชากัมม์ รับเอาสีลธัมม์ เปนสามเณรได้ เข้าสู่สาสนา พุทธะ กลอนยังยาว มีอยู่ป่าล้า ไว้ไขบทหน้า ก่อนแลนา นายเหย ทุติยัง บทหลังบ่เสี้ยง บทถ้วน ๒ กล่าวมาบ่เผี้ยน เถิงตติยัง ต่อท้าย บทถ้วน ๓ ข้าจักกล่าวไว้ กล่าวเถิงบวชหื้อ ฟังไป ๒ พัน ๔ ร้อย ๖๐ บ่ปลาย หกสิบบ่ดาย บ่ปลายเผื่อห้อย (พ.ศ.๒๔๖๐) สาสนัง แห่งพระยอดส้อย ล่วงแล้วเท่านี้

<๒๗> เทิงมา อายุอ่านนับ สิบแปดเปนตรา ร่วมเข้ามา เถิงคราวที่หั้น ได้ปัพพชากัมม์ เปนเณรท่าอั้น ต่ออุปัชฌายัง ท่านพระ ไชยลังการัง เปนอุปัชฌายะ พระหลวงที่หั้น อาราม เรียนธัมม์แบบพื้น เมืองแพร่ไปแถม ตามสาสนัง กับนั้นที่ให้ สอบได้ปถม นึ่งปีนั้นได้ ร่วมในปีเดียว บวชนั้น วัสสาถ้วน ๒ ก็ไปแถมน้ำ ชั้น ๒ ที่หั้น มีมา ต่อแต่นั้น ไปแถมวัสสา ถ้วน ๓ นา เรียนนักธัมม์ใต้ ไปอยู่ในเวียง น้ำคือนั้นไส้ เจ้าพุทธวงส์ไชย วระ เมธังกโร ราชาคณะ อยู่อาวาสเจ้า เมธัง ไปเรียนสำนัก เซิ่งอาวัสสัง วัดมิ่งเมืองพล แพร่ไชยห้องกว้าง เรียนไปนึ่งปี ขวบชั้น

<๒๘> หลักธัมม์ทั่วพร้อม บ่สะดวกด้วย การเรียน เถิงสอบเข้าแล้ว บ่ได้สมเหมือน ผลการเล่าเรียน เลยสอบบ่ได้ จิ่งหนี ออกมา อยู่วัดหลวงใต้ สำนักเดิม อยู่นี้ ๔ ถ้วนวัสสา เข้าเถิงชั้นซี้ สนธิลากเข้า มาเรียน อุปัชฌายะ เปนผู้ตักเตือน บอกหื้อข้าเรียน บาลีพระเจ้า ก็น้อมเรียนเอา คำสอนพระเจ้า ตามสำเนา สนธิ วัสสานึ่งเข้า จบลง ในคราวครั้งนั้น บังเกิดขัดสน ชาตาลง อยากน้ำ กลั้นเข้า บ้านบ่มีใผ ช่วยพ่อแม่เจ้า จิ่งขอลาเซา จากวัด อำลาสิกขา ที่ควรคำนับ สิกข์ไปอยู่บ้าน บ่นาน หวังจักช่วยค้ำ พ่อแม่อัตตัง ถ่าจะจิต

<๒๙> ยัง อยู่วัดบ่เสี้ยง บังเกิดไข้หนาว กลั้วเกลาอยู่เสี้ยง ทุกวันคืน บ่เว้น ท่านครูบา สั่งไปหนีบเน้น หื้อกลับพอกเข้า อาราม พ่อแม่พี่น้อง กับพวกพ้องเดียวกัน เทียวหาทุกวัน ชวนบวชใจ้ๆ หนาวก็หนาว ข้าอดบ่ได้ จำเปนไป บวชแท้ พยาธไข้หนาว ก็เบาลงแท้ ลวดหายขาดเสี้ยง กายัง ลวดปลงใจแล้ว ฆราวาสัง เข้าสู่สาสนัง ร่ำเรียนต่อเข้า ๒๒ วัสสา อายุร่วมเข้า อุปสัมปทัง บวชเพ็กข์ (เปกข์) จตุสัฏฐี ๒ พันยังเล็ก ๔ ร้อยร่วมเข้า ปลายมี ๖๔ พ้น (พ.ศ.๒๔๖๔) ล่วงเข้าดีหลี สาสนาพระมุนี ล่วงไปเท่าอี้ เดือนวิสาขา เวียนมาเทิงหนี้ เปนภิกขุโน เมื่อนั้น อุปัชฌายัง จิ่งปันชื่อชั้น

<๓๐> ฉายาแห่งข้า หื้อมา อภิชยะ กดไว้เปนตรา ท่านกดนามมา อภิชโย ว่าอั้น ลวดนำเข้าเถิง ร่วมสังวาสหั้น กับสังฆะ ไป เมื่อนั้น ไชยลังกาโร[๙๓] ครูบาองค์นั้น นิไสยบอกหื้อ ปันมา กัมมวานั้น ท่านกดเปนตรา อภิวงส์นา กัมมวา จาจารย์แห่งข้า อนุสาวนา อาจารย์ท้ายหล้า พรหมเทพนา ต่อท้าย โบสถ์วัดพระหลวงนา ที่ตั้งเอาไว้ สำเร็จที่หั้น เนอนาย เมื่อบวชเพ็กข์ (เปกข์) แล้ว ข้าก็มีใจ ใคร่ร่ำเรียนไป ปถมต่อเข้า ไปเรียนปถม ตามพิมพ์แบบเบ้า สุ่งเหม้นนา ที่วัด จิ่งสอบปถม ได้

<๓๑> ดีแม่นทัด บอริบูรณ์ได้ ดีมา คันสอบได้แล้ว ตนท่านเมตตา จิ่งรับวาทา เปนครูต่อเข้า ร่วมปีเดียวนา สอบนั้น เปนร่วม ๔ ปี สอนโรงที่นั้น เรียนพระหลวง ที่หันเนอนาย พระหลวงวัดนี้ นับว่าทำประโยชน์หลาย สอนโรงเรียนนาย ลูกสิกข์ แผ่กว้าง แล้วลวดละเสีย ออกไปอยู่ส้าง เรียนวิไนยธัมม์ พุทธะ เรียนนักธัมม์ ตามคลองบ่ละ ที่ร่องกาดหั้น อาราม วัดนิมิต[๙๔]

---

[๙๓] ครูบาไชยลังการ์ (ครูบาคำตั๋น) หรือ พระครูไชยลังการ์ เจ้าอาวาสวัดพระหลวง พ.ศ.๒๔๒๘ – ๒๔๗๖

[๙๔] วัดตอนิมิตร บ้านตอนิมิตร ตำบลร่องกาศ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

ที่หั้นสูนย์กลาง สัทธาราม เรียนไปเสียหน้อย มีเหตุขัดขวาง อาพาธัง เกิดป่วยหื้อได้ เปนฝีที่ขา หน้าดีใคร่ไห้ จนเดินไป ยากล้ำ เลยลาออกหั้น เสียที การสอบนั้น คลาดแถมดีหลี เพราะบ่ดี ด้วยโรค

<๓๒> เสียด้วย ผะเอิญโรคา มาทำหื้อส้วย จิ่งอยุดเซาแรง อยู่วัด ช่วยการงาน ครูบาที่วัด ทังการก่อส้าง อาราม แทนท่านเค้า เจ้าอาวาสัง ช่วยเจ้าคณัง ตำบลไปด้วย อยู่เรื่อยๆ มา บ่ช้า ส่วนครูบา ได้เปนคณะ เจ้าแขวงสุ่งเหม้น แถมไป ลวดมีภาระมากเข้าหลายๆ เปนตัวแทนไป ครูบาท่านเจ้า อยู่ ๒ ปีปลาย พระครูบาเถ้า เลยขอเซา ลาคณะ ยกแขวงออกหื้อ ลาไป ยังเหลืออยู่นั้น อาวาสแถมปลาย คณะตำบลยาย ติดตามอยู่หั้น จิ่งช่วยการงาน มีภาระสั้น ก็ยังแฑวนมา ก่องแล้ว

<๓๓> อยู่บ่นาน มัจจุบ่แคล้ว ครูบาท่านเจ้า หนีไป ศวามมรณา พาหื้อสูญหาย ท่านมรณาไป เถิงคราวครั้งหั้น ๗๖ วัสสา เข้าตั้ง ๒ พันไป ล่วงแล้ว ๔ ร้อยแถมปลาย บ่คลาคลาดแคล้ว นิพพานท่านเจ้า เถิงมา ท่านลวดละ สู่โลกเวหา มัจจุนำพา สวัรค์แห่งห้อง อัตตมา มาคึดอ่วงข้อง อุปการะคุณ ท่านนั้น ศิดเถิงสังขาร บ่เปนอย่างนั้น มีทุกทั่วผู้ ตัวคน บ่เที่ยงแท้ โลกหล้า สากล ผัดเวียนวน เหมือนกันชู่ผู้ ชาติเกิดมา ชราย่อมจี้ พยาธิมี พร่ำพร้อม มัจจุศวามตาย ย่อมมาแวดล้อม อนิจจังบ่หมั้น สัตต์ศน มีทั่วพร้อม ทังเพื่อนทังตน ลวดตัดกังวล ปลงลงเสียหั้น จิ่งมา

<๓๔> เปิก็สา สัทธาชาวบ้าน กับฝูงขุเณร อยู่วัด พร้อมใจกัน ทังบ้านแลวัด ส่งสการท่านเจ้า ครูบา แปลงหีดแล้ว แต่งหื้อตุหนา สุวัณณปัตต์มา ติดไปต้องแต้ม ดอกสุวัณณ์ ติด ๒ พ่างแก้ม หัวท้ายเรือง มาบยวะ เอาสรีระตน ครูบาวระ เข้าใส่หั้น ปิดบัง แล้วจักหาไม้ เมรุแปลงผาม แปลงปราสาทงาม เสาขอมติดแก้ว สมมุตติ์เอา ว่านั้น คะดานมาติด หื้อดีคู่ชั้น หลังคาต้อง แต้ม ลายลวง มีรูปเทวะ แต่งหื้อประหนม ยอมือปนม (พนม) อยู่บนมือไหว้ ทุกสิ่งสัน ที่ช่างทำได้ ประดับไป พร่ำพร้อม แล้วเอา

<๓๕> โกฐัง หีดเจ้าขึ้นซ้อน ทำบุญมอบหื้อ ถวายทาน แล้วก็ยกลาก ซากอัตตัง ปราสาทัง นำไปท่งกว้าง สุสานัง ที่นอกริมบ้าน ถวายพระเพลิงไป เมี้ยนแล้ว สิ้นเรื่องกิจจัง สพองค์ท่านแล้ว กลับมาอยู่บ้าน อาราม แล้วอัตตมะ จิ่งได้รับการ เปนสมภาร แทนองค์ท่านเจ้า[๙๕] ในเมื่อพอสอ ๒ พันล่วงเข้า ๔ ร้อยมีเผื่อท้าย ๗๖ วัสสา (พ.ศ.๒๔๗๖) บ่ขดเคลื่อนค้าย เจ้าวัดที่หั้น เปนมาชนมายุ แห่งข้าอัตตา ๓๔ มา กงทัดที่หั้น อายุวัสสา ข้าเถิงเมื่ออั้น ๑๓ ล่วงเข้า เนอนาย เปนสมภารแล้ว ได้ขวบปีปลาย เจ้าคณะตำบลยาย ติดตามเข้าหั้น ๗๗ มี ปลายเท่าอั้น (พ.ศ.๒๔๗๗) สาสนาล่วงแล้ว ๑๓

<๓๖> วัสสา บ่คลาคลาดแคล้ว ๑๔ ล่วงเข้า พอดี อายุแท้นับ เข้าได้ปี ๓๕ มี ร่วมเถิงที่หั้น สมัคค์สอบธัมม์ ชั้นทลี (ตรี) ที่หั้น ก็ได้ตามศวาม นึกศิด ๗๘ เถิง เดินไปซั้นซิก บาลีลวดเข้า ไปเรียน วัดนิวิจ สัทธาสูนย์กลาง ในอาราม ร่องกาดที่หั้น แถมนักธัมม์โธ เตื่อมซ้อน เลยบ่เปนการ ภาระมาพร้อม เลยละจากอั้น การเรียน ทำงานที่วัด มาแท้สมเหมือน เลยอยุดการเรียน การงานมาขว้าง บ่ใช่แข้งจา เอาการมาอ้าง หากทึงสมมี อย่างนั้น รือหากจักเปน วาสสนาบ่ค้ำ กะทำไว้หน้อย หัวที จิ่งพาหื้อ

(ครูบาคำอ้าย อภิชโย สร้างและบูรณะศาสนสถานวัดพระหลวง)

<๓๗> ว้าง บ่มีขันตี เพราะศวามศลุกศลี การงานอยู่ถ้า กัมมการ ซ้ำมาขวางหน้า สึกสาอำเภอ เตื่อมค้ำ ช่วยราสสฎอร การเรียนช่วยค้ำ ภาระช่วยด้าน อำเภอ แลได้รื้อพื้น อุโปสโถ พร้อมวิหาโร เทิกหลุฝุ่นกุ้ม จิ่งไปหาซาย กับปูนมาหุ้ม โบกซะทายลง แต่งพื้น ทำเทิกหื้อ ดีงาม สิ้นรายจ่ายใช้ บ่นักหนาสัง ๙๖ ปาทัง ปลายสทางค์แปดห้า เปนราคา ปูนซื้อ อยู่มาบ่นาน เปนวันหลายมื้อ เจ็ดแปดหั้น มีมา สาสนาล่วงแล้ว ๒ พันวัสสา ๔ ร้อยมา ปลายเจ็ดแปดหั้น (พ.ศ.๒๔๗๘) ๓๖ ปี อายุเข้าขั้น ปิดธองคำ พุทธะ รูปหล่อด้วยธอง องค์นึ่งวระ ๒ องค์ก่อด้วย ปูนดิน คำติดไว้แล้ว ถลอกจิงๆ เพราะถูกไอดิน

<๓๘> ปูนซายขึ้นต้อง จิ่งหาธองคำ มาติดแต่งอย้อง หื้อผิวงามมา มาบยวะ สิ้นธองคำปลิว มากหลายอาละ ๕ พันเผื่อขึ้น มาเทิง สิ้นเงินบ่นัก ๗๐ ยังเกิน ๒ บาทเทิม สทางค์ร่วมเข้า ๕๐ เปนปลาย ติดพุทธรูปเจ้า หื้อเหลืองเรืองมา เปล่งวะ ร่วมปีเดียวกัน ทำงานบ่ละ ได้คิดปลูกส้าง โรงเรียน ประชาปาละ พระหลวงเสถียร อนุการเรียน ของเด็กอ่อนหน้อย อุปาสกา ทารกะเตื่อมห้อย ฟู่กันลงรอย แม่นทัด จิ่งแสวงหา ไม้มาไว้วัด แล้วกะปลูกส้าง โรงเรียน ยาว ๑๘ เมตร ยาวไปริมเหมือง กว้างนั้นเพียง ๘ เมตร

<๓๙> เท่าอั้น ซ้ำมีมุขกลาง หันหน้ามาเยี้ยม อุดอรมา ทิสวัด กว้างแลยาว มี ๖ เมตรทัด ๒ ชั้นลุ่มหื้อ บนมี มุงเรียบร้อย ทั่วสิ้นดีหลี ปูนซีเมนต์ดี มาปั้นกะเบื้อง เส็จแล้วดีหลี มีรายจ่ายเสี้ยง ๒ พันปลายมี ๗ ร้อย ซาวห้าบาทเสี้ยง แผวเทิง ๒ พัน ๔ ร้อย แปดสิบมาเถิง ปลายเผื่อเทิง ๔ ปีล่วงเข้า (พ.ศ.๒๔๖๔) สำเร็จเอา มอบอั้บ แก่ทารกา ผู้ถูกบังคับ หื้อมาอยู่เข้า โรงเรียน จิ่งพากันคิด ส้างหื้อสมเหมือน หื้อเปนโรงเรียน สึกสาร่ำถ้อย บ่ใช่มีคอย กิจการเท่านั้น การส้างแปลง ยังมีแถมซั้น ร่วมกันอยู่หั้น ยังมี ๒ พัน ๔ ร้อย ๘๒ ปี (พ.ศ.๒๔๘๒) รื้อกุฎี หลังเก่าออกส้าง หล่อด้วยหินปูน

<๔๐> แปลงเสาปลูกส้าง ยังกุฎี ๒ มุข หื้อสำเร็จด้วย การทำ ยาว ๑๔ เมตร กว้างพอประหมาณ ๗ เมตรพอดี มีมุข ๒ ข้าง กว้างแลยาว เท่ากันซู่ด้าน ๔ เมตรนา ทั่วพร้อม เสาลุ่มหล่อหิน ทางบนต่อไม้ เอาเหล็กน็อตใต้ ขันทำ ทำหื้อเรียบร้อย

---

[๙๕] ครูบาคำอ้าย อภิชโย หรือ พระครูปัญญาภิชัย (พ.ศ.๒๔๔๒ – ๒๕๓๔) เจ้าอาวาสวัดพระหลวง พ.ศ.๒๔๗๖ – ๒๕๓๔

ເດ່ງ ຫຼືເກ່ງ ຂ້ວ ຕ້ວ ທ້ວ ເ ເ ເ

๓. คร่าวร่ำวิหารวัดพระสิงห์ เมืองเชียงราย[๙๗]

(คร่าวบทแรก ฟื้นฟูเมืองเชียงราย พ.ศ.๒๓๘๖ กล่าวถึงพระราชครูมหาอินตาและครูบาธรรมปัญญา)

<๑> สิบนิ้วนบ กราบไหว้ธูลสา ติรตนา ยังพระแก้วเจ้า พายพั่นหนานข้า ยอมือก่ายเกล้า กราบนบน้อมรอด ๓ ที กลัวเปนวจีกัมม์ มโนแก่ข้า..... ข้า จิ่งยอยื่นยก พออย่าหื้อเปน ปาปกัมม์ ปาปธัมม์ แก่ตนตัวข้า อันนบน้อมกราบวันทา เมืองเชียงรายห่างรั้ง ได้หลายวัสสา จัดปีเดือนมา อ่านนับบ่ได้ เขาหนีไปไกล บ่ใช่ของใกล้ เขาเท่ามาละ เมืองไว้ หื้อหมองหม่นหม้อม บ่คืนมา เขาเท่ามาลาละ ไว้ยังรูปพระสัตถา มาละทังสาสนา อันพระแต่งตั้ง มาละไว้ บ่อาไลย มาละพุทธะ รูปเจ้าไว้ หื้อหม่นหมองใจ ใผบ่อาไลย ลวดมีผิวดำ กล่ำเส้า เมื่อเปลียวแดดมาตี เปลียวไฟมาวู่เล่า ลวดกล่ำเส้า บ่มีวัณณ์ อินทาอยู่ฟ้า ก็ผ่อเลงหัน รูปพระพุทธัง บ่มีใผมาเฝ้า บ่มีใผศนใด จักมาส่งจังหัน แลทานขันเข้า มีแต่สัตต์ มิคคาหมู่เนื้อ มาแอ่วเอื้อ กวนตวี อินท์พรหมอยู่ฟ้า ก็พอหมองขี เพื่อหันละพระมุนี บ่มีใผผ่อเฝ้า.....

<๒> .....ร้าง หื้อลุกขึ้น เปนเมือง ๕ ท่านมาช่วยกัน ที่จักเปลือง เอาเจ้าอุ่นเมือง[๙๘] หื้อเปนอุปราชาวังหน้า ท่านมีรัทธี(ริทธี) เจ้าตนแก่กล้า จักปราบแพ้ ทั่วเมืองไกล เขาจักมานบน้อม เพิ่งอาไสร ด้วยพระไธย แห่งตนท่านเจ้า ดีเปนอุปราชะ เอาท่านตนนี้เล่า หากตนเอกอ้าง เคยธูล เอาเจ้าคำแสน เปนราชวงส์[๙๙] ตนถัดที่วังหน้า ชำประหญาดี เรงแรงแก่นกล้า ท่านจักชนะ ด้วยหมู่สงคราม รัตตนะ ถัดตนถ้วน ๓ ใส่ตามนาม เปนหัวเมืองแก้ว เจ้าพูเกียง[๑๐๐] ๔ องค์นี้ ขึ้นมา แล้วเจ้าลูกนาย ก็ทวยมาพร้อมแล้ว ทังมิ่งแก้ว ราชเทวี ทังไพร่

<๓> มหาอินทา ท่านตนผ่านเผ้า ตนนั้นเล่าหาก ยังเพิง ท่านมาอยู่คึด ก็หากจักเปลือง เปนราชครูเมือง สืบไปพายหน้า ท่านมีประหญานาบุญแก่กล้า จบเพทด้วยสัททา สัพท์ค้อนไค้ ก็ได้คู่ภาสา จบทังหูรา ก็รู้เรียนเสี้ยง ควรไปนิมนต์มา เราจักพากันเลี้ยง บ่หื้ออึบอยากกลั้น สักอัน ส่งทังโภชนะ แลเดจังหัน มาชู่วันเนอ บ้านเหนือบ้านใต้ คันฟู่เปนกัน ก็ดาเอาขันดอกไม้ ไปยื่นหื้อเชิญมา ท่านก็รับเอา ขันปุบผา กับทังลาชา เทียนหลวงเทียนหน้อย ท่านมาอยู่สั่งสอน สิกข์โยมทังใหญ่แลน้อย หื้อจบเพียท(เพท)เสี้ยง หูรา ยังมีตน ๑ นั้น ท่านมีประหญา ธัมมปัญญา ชื่อชั้นว่าอั้น

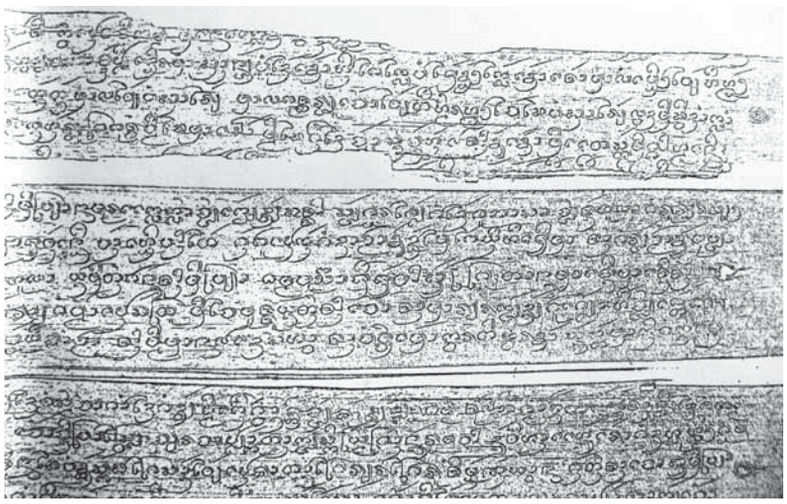

คัมภีร์ใบลานคร่าวร่ำวัดพระสิงห์ เมืองเชียงราย

---

[๙๗] ต้นฉบับใบลานของนายอินทร์ สุใจ บ้านท่าหล่ม ตำบลทานตะวัน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย รหัสไมโครฟิล์ม ๘๘.๑๖๔.๑๑.๐๓๗ – ๐๓๗

[๙๘] พระยาอุปราช (เจ้าอุ่นเมือง หรือ เจ้าอุ่นเรือน) เมืองเชียงราย ภายหลังเป็นพระยารัตนอาณาเขต (เจ้าหลวงอุ่นเรือน) เจ้าเมืองเชียงรายองค์ที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๐๘ – ๒๔๑๙) ถัดจากพระยารัตนอาณาเขต (เจ้าหลวงธรรมลังกา) เจ้าเมืองเชียงรายองค์แรกยุคฟื้นฟู (พ.ศ.๒๓๘๖ – ๒๔๐๗)

[๙๙] พระยาราชวงศ์ (เจ้าคำแสน) ต่อมาเป็นพระยาอุปราช เมืองเชียงราย

[๑๐๐] เจ้าพูเกี๋ยง (เจ้าภูเกี๋ยง) ต่อมาได้เป็นพระยาบุรีรัตน์ เมืองเชียงราย

เพราะตำนานมาเถิง มาเทิงท่านหั้น หื้อท่านมีเพียร มากนัก ท่านอุสสหะ ด้วยคลองแลวัตต์ อุปฐากเจ้า ตนครู ฝูงหมู่สัตต์พวกร้าย ก็บ่มาเปนสัตรู มีใจมุทู ยังตนท่านเจ้า ท่านมาเรียน กับด้วยครูเค้า หื้อจบเพทเสี้ยง ทังมวล ท่านมาคิด บ่หื้อผิดผวน ยังตำนวน วิไนยธัมม์พระเจ้า ท่านอยู่กับตาม ดั่งคำครูเค้า ท่านสอนบอกหื้อ จำเอา ท่านบ่มีมานะ แลเดสะหาว ท่านบ่มัวเมา กวนตีกวนข้า ยังสัตต์มากิน ก็กลัวมุลทิน

<๔> มีพายหน้า ท่านบ่เสียพ(เสพ)ด้วย สุรา อยู่มาเมินมากนัก ได้หลายวัสสา มหาอินทา ท่านก็แก่ก็เถ้า ชราทันโชก แล้ว ก็เอาตนตัว เจ้าคลาคลาดแคล้ว เมือสู่ห้อง เมืองบน มาลาละไว้ ยังลูกสิกข์ตน มานั่งแทนอยู่หั้น ได้ ๒ สามตน ก็ยังบ่หมั้น ย้อนตำนานบ่เถิง ลวดอยู่บ่หมั้น เพื่อวระจ่องชัก หื้อพรากหั้น ไคลคลา มารอดธัมมปัญญา เจ้าตนเอกอ้าง ปัญญามีมากนัก ท่านลางได้กิน อยู่แทนหัววัด พระสิงห์แก้วกว้าง[๑๐๑] บ่คลาเพื่อบุญ หน่องน้าว อยู่ได้หลายวัสสา ได้เปนครูบา สืบแทนแถมแถ้ง เพื่อนามวัดหาก เทิงมี เพื่อสามีแลมหาเถร มาส้างปางก่อนนั้น ก็เพราะเหมือนจักมี ข้ายออัญชุลี ต่างหัวต่างเกล้า ข้าแปลงแต่งูน แต่เค้า แต่เมื่อเพิ่นมาใหม่ ปถมะวาทไว้ วางจา ทุติยา จักจาล่ำดับ สิงหราม มันเทิงบ่ม้วย จักเรืองเรือด้วย กองบญ(บุญ) ปัญญา ท่า(น)คึด เทิงบ่หื้อหายหน ย้อนกองบญ(บุญ) ท่านมีมามากกว้าง แต่ปุพเพ ชาตแล้วได้ส้าง หอมหยับ มาเมินมากนัก

(คร่าวบทที่ ๒ เข้าป่าตัดไม้สร้างวิหารวัดพระสิงห์ เมืองเชียงราย พ.ศ.๒๔๓๒)

<๕> อสงไข ข้าบ่อาจจักอ่านนับ ข้ามาหันท่านเจ้า มีบุญ ท่านมีวัตต์ แลคลองกับตน อิริยา บ่บิดเบี่ยงส้วย ท่านคึดใด ก็สม จาคำใดก็ด้วย บ่มีเฟือน ตว่างชัด จับถูกด้วยคลองธัมม์ ทุแลพระ ก็มาฟังคำกัน คันท่านชื่อว่าใด ก็ตามก็ด้วย บ่มีเภทา จากคึด ใจหลิ่งเข้าทางทาน ท่านจักล่ำคึด ยังพระวิหาร ตามคำตำนาน หลังหลวงใหญ่กว้าง เจ้าจิ่งปราไสร เจียรจาปากต้าน กับสิกข์โยมคราน นั่งล้อม ว่าดั่งวิหารแห่งเรา ก็ดูหลุหลิ่งค้อม เราพากันคึด แต่งส้างแถมดีคา สิกข์โยมนบน้อม กราบไหว้ธูลสา ว่าเอาทุพี่ว่าเทอะนา ใผบ่ขัดสักผู้ ใคร่ส้างไว้เปนตรา ตางใคร่เรียนใคร่รู้ ที่มอกสั้นยาวนา พั่นตนท่านเจ้า อันมีประหญา ได้ยิน วัจจนา สิกข์โยมกล่าวต้าน ปีติมีมายื่นย้าว ใจชว่านขึ้นทันธี ว่าบัดนี้แล รอยลางสมคำคิด เที่ยงแท้ดีหลี นาบุญมี ก็ลางจักได้ส้าง เจ้าจิ่งไปเมตตา เจียรจาปากต้าน กับเจ้าเมืองคำ ที่นี้ เรามาขอ มหาอุปราชา[๑๐๒]ขาดชี้ ไขบอกหื้อ ปันเรา ยังป่าไม้ ที่ดอยพูเขา เราจักเอามา แปลงวิหารหื้อกว้าง อันเก่านั้นก็หาก หลุไป ที่นั้นแล ตนท่านเจ้า ก็มีใจใส เจตนา

<๖> ใน ก็ใคร่หื้อแปลงหื้อส้าง ว่าสวาธุ ส่วนยินดีในไม้ นั้นตามใจธุเจ้า จักฟันแลตี ไม้มีกลางดงรี ก็ตามใจธุเจ้า บ่หื้อใผขัดขวาง อันมีริมทาง แลมีริมบ้าน แม่นใผปักกัน ก็หื้อฟันหื้อปล้ำ เอาซ้ำอย่ากลัวใข คันท่านได้ยินคำอันนั้น ก็สว่างหัวใจ จิ่งเมตตาไป บ้านเหนือบ้านใต้ ไปเมตตาด้วยเนื่องฟันไม้ ไปจากล่าวอู้ทางบุญ ไปรอดแล้ว ที่เจ้าหมวดนายกุม ก็ปลงวางคุณ กราบนบขาดหื้อ ซ้ำไปที่สนาม ก็บ่หื้อได้ซื้อ ปลงขาดรอมทาน เจ้าก็ดีไปเติม ท่านคึดยังไม้วิหาร เราควรดีคราน คนไปตามไป ด้วย หื้อได้ไม้รีบเรียวพลัน อย่าช้า การเมืองมี ก็เพิงเกิด็แหท่า อย่าหื้อถูกต้อง เข้ากล้า ตนท่านไธ้ ผู้มีประหญา คันได้ยินวัจจนา ท่านจาว่าอั้น ก็พิกพอกคืนมา ตกพรูกเช้า รุ่งแจ้งจนตา ก็ร้องสธา มาทังบ้านเหนือบ้านใต้ มาทังขุน ทังนายซวะไซว้ บ่หื้ออยู่บ้าน สักคน คันป่าวแล้ว ชู่แดนชู่หน มาชู่คน มาสามาไหว้ กราบนบมอบหัวลง จิ่งยอยื่นยก ยังฝ่ามือตน ยกยอธูล สืบนิ้วขึ้นไหว้ ธัมมปัญญา เจ้าตนท่านไธ้ จิ่งด้วยสัทธา ว่า

<๗> ในไม้นั้น เราก็ไปเมตตา มหาอุปราชา เจ้าหลวง[๑๐๓]ก็หื้อ ขุนสนาม ก็ว่าบ่หื้อซื้อ เพิ่นหากหื้อ รอมทาน เยื่องฉัน นั้นแลไม้ จักกุ้มแปลงวิหาร หื้อพอครบคราน ไม้ใหญ่ไม้หน้อย แปลงวิหารมัน บ่ใช่จักเสี้ยงน้อย ฝูงมอกสั้น แลยาว มีที่นั้นแล ฝูงหมู่มนตรี ท้าวขุนมี พระญาแลเจ้า เขายินดี ใคร่หัวซวะซ้าว เพื่อจักได้ส้าง กองบญ(บุญ) จิ่งเปิก็สาฟู่พรอง ทังไพร่แลขุน ว่าจักไปตำใด ไปทังเหนือ คาว่าไปทังใต้ ไม้เมืองเชียงรายเรา หากมีบ่ไร้ ค่อยพากันเซาะ เอาตามที่ใกล้ ริมชล ขอธุเจ้า หาวัน หื้อเมื่อ ใผก็บ่ถอยหน รับชู่คน บ่หนสักผู้ จักไปแท้เล่า พรูกวันรือ ที่นั้น แลตนท่านเจ้า ก็มาพึด ผ่อหนังสือตน บ่หื้อเคราะห์แลชน

---

[๑๐๑] วัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

[๑๐๒] พระยาอุปราช (เจ้าน้อยคำตุ้ย) พระยาอุปราชเมืองเชียงราย พ.ศ.๒๔๓๒ – ๒๔๓๔ เป็นบุตรของเจ้าน้อยจักรคำกับเจ้าหญิงปทุมมาพลับพลา เมืองเชียงราย เจ้าน้อยจักรคำเป็นราชบุตรของเจ้าหลวงคำฝั้น เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พระองค์ที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๖๖ – ๒๓๖๘) ส่วนเจ้าหญิงปทุมมาพลับพลาเป็น พระธิดาของพระยารัตนอาณาเขต (เจ้าหนานธรรมลังกา) เจ้าหลวงเมืองเชียงรายองค์ที่ ๑ (พ.ศ.๒๓๘๖ – ๒๔๐๗) และเป็นราชนัดดา (หลานปู่) ของเจ้าหลวง คำฝั้น เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พระองค์ที่ ๓

[๑๐๓] พระยารัตนอาณาเขต (เจ้าหนานสุริยะ) เจ้าเมืองเชียงราย องค์ที่ ๓ (พ.ศ.๒๔๒๑ – ๒๔๓๓)

บ่หื้อถูกแลต้อง มหาลามี ดีไปซู่ห้อง ไปเทอะหาก มีไชย วันนั้นแล หากแม่น วันหมดแลใส บ่มีไภย เยื่องใดมาต้อง เขาทังหลาย คันได้ยินสวาธุเจ้า ปากถ้อง ว่าดีไป เขาจิ่งนบน้อม พรากคลาเสียไกล ต่างคนต่างไป สู่เรือนสู่บ้าน ไปฟู่ไปจา เมียรักยังบ้าน ว่าจักได้ตกแต่งห้าง ครัวดา จักได้เข้าป่าไม้ ธุเจ้าเมตตา ส่วนภริยา ก็ฟั่งดาฟั่งห้าง เข้าสานบ่มี ก็ฟั่งไปตำ

วิหารวัดพระสิงห์ เมืองเชียงราย เมื่อพ.ศ.๒๔๙๕
(ที่มา : University of Wisconsin–Milwaukee Libraies)

<๘> บ่คร้าน เพื่อใจหลิ่งด้วย ทางทาน เมียใจหวานลูน เซาะหมากแลเหมี้ยง สัพพะของกิน ก็เอาใส่เสี้ยง กลัวไปอึบอยากกลั้น กลางดง ลางพร่องนั้น เมียใจบ่หุม ด้วยการทังบญ(บุญ) ลวดบ่หาหมากหาเหมี้ยง เท่านั่งชดอยู่ ยังชาน ลวดบ่คึด เข้าสุกเข้าสาน เท่าอยู่ยังชาน ผ่อเหนือผ่อใต้ คันหันเพิ่นไปรอม ก็วัดเอาสุ่มแลจำ ลงทวยใจ้ๆ ลวดบ่ตกแต่งห้าง ดาครัว คันผัวจ่มฟ้อง พี่น้องก็เอาใจ บ่มีอันใด ตูหากจัก ได้หื้อได้หา บ่หื้อได้ซื้อ ตูจักแต่งหื้อ ดาครัว ก็ได้พร้อมแล้ว ย้อนพี่น้องทังตัว ก็หาบเอาครัว ไปเหินแก่บ้าน ไปฟู่ไปจา แลเดหลายถ้าน ครัวใผมัน หาบออกเวียงออกบ้าน ไปซุพร้อมจิ่ง ดาไป เข้าป่าไม้ ที่ใกล้บ่ไกล ก็เอากันไป แผวดงรีป่าไม้ ก็แปลงตูบตั้ง ยังครัว จิ่งมาฟู่พร้อม ปากต้านจาหัว ลางพร่องหื้อเปนพ่อครัว เยียะกินธามเข้า เหตุจักได้ธาม การทุกวันค่ำเช้า อย่าหื้ออึบอยากกลั้น บ่มีแรง คันค่ำมาแล้ว ก็พากันแต่งแปลง ที่อยู่เอาแรง นอนอยู่ที่หั้น คันรุ่งจนตา พ่อครัวดาหนึ้งเข้า สุกแล้วจิ่งกินงาย หื้อได้ไปยามเช้า อย่าหื้อทันขวาย

<๙> ไปทังขุนแลนาย ทังพระญาแลเจ้า ไปแสวงหา ยังกัตถาไม้เป้า ก็ยังอยู่ได้ดี ซื่อนัก ลางพร่องถ้าตี ลางพร่องถ้าซ้อม ลัดพร่องปล้ำฟัน ลงเสียงเดือดร้อง ลือนันตะตุมตาม กลางดงป่าไม้ใหญ่กว้าง ศนหลวงหลาย..... ส้างอยู่ทังวัน พอยังเดือนปลาย หลายวันเขาก็บ่คร้าน เพราะเพื่อส้างการบุญ เทพพไธ้ ก็มาหลายตน มาช่วยศน เอาไม้ไม่หน้อย ตามหึกห้วยราวดอย คันค่ำมาแล้ว ก็เอากันยั้ง พากันสอดเซาะ ตามป่ามันป่ากลอย ลางพร่องไปทังดอย ลางพร่องไปทางห้วย เทพพดา หากมาแส้งส้วย หื้อโซคพรานมี ลางพร่องได้ซิ้น ลางพร่องได้ปลา ลางพร่องเก็บเอา ทังปลีแลกล้วย สัพพะของกิน ก็เอามาด้วย คันแผวมีมัคคาปางนั้น ก็เอากันเยียะกิน อยู่หั้นซะซั้น แกงอ่อมต้ม กินลำ ตกพรูกเช้า เร่งรัดจัดกัน ลางพร่องหื้อฟัน ลางพร่องหื้อปล้ำ ลางพร่องหื้อตี ฝูงมือดี หื้อเขาซ้อมเลี่ยนเกลี้ยง หื้อเยียะทังวัน หื้อได้พร้อมเสี้ยง อ่านนับเราจัก พาออกเมือเวียง หื้อหมู่ศนเคยรู้ ไปผ่อจัดเจียง ทังเสาระเบียง ขื่อกลางขื่อหน้า หากมีพร้อมมากมวลมี วันพรูกเล่า เราจักแล้วดีหลี จักเมือด้วยสวัสสดี สู่เวียงสู่บ้าน ตกพรูกเช้านั้น.....

<๑๐> ....ใส่ตน ยอมือใส่เกล้า สั่งทังธอรณี เจ้าที่เปนเค้า สาหว่านไหว้ อำลา เอากันเทียวมัคคา แผวเวียงแผวบ้าน มาฟู่มาจา ลางพร่องมาเสียพ(เสพ)สู้ ร่ำอยู่เสียยังบ้าน ลางพร่องไปไหว้สา มหาปัญญา หลายอันหลายถ้าน รู้แล้วอยู่เซยบาน คันรู้แลว่าได้ไม้กุ้ม แปลงเล่าวิหาร เหมือนได้เถิงซาน ย้อนสัทธาคึด ไม้หื้อก้ม(กุ้ม)วิหาร การจักเอามา ก็ยังสู่พายหน้า บ่ถ้าพร้อมเล่า หากนานไป อย่าช้านัก หื้อเร่งใส่ใจ หื้อพลันไป เจ้าจักคึดปีหน้า ย้อนสกราชขึ้น แถมดี คันรู้แล้ว ก็สั่งนบลาหนี เมื่อสู่เรือนสู่บ้าน เมื่อฟู่เมื่อจา หื้อมันเสี้ยงถ้าน ตามธุเจ้าบอก กรียา ก็ไปปกป่าวร้อง เร่งรัดจัดมา หื้อตกแต่งครัวดา ไปเอาไม้มาบ้าน จิ่งฟั่วกันไป หลายอันหลายถ้าน ว่าหื้อไปเทิง ทุแลพระ บ้านนอกในเวียง คันว่าแล้ว ใผก็บ่ขัดเถียง ฝูงศนละเลียง ก็ล่นมารับจ้าง คันฟู่เปนกัน ก็พร้อมกับกัน ออกเวียงออกบ้าน ไปตามนาวา แม่น้ำ คันรอดหั้นปางนอน ที่อยู่ก่อนนั้น ก็แปลงตูบตั้ง เสียดี คันรุ่งเช้า ก็พากันเอา เครือเขามาตี บิดเสียหื้อดี จักมัดผูกหมั้น ได้ ๑๕ ศืน

ᨣᨾᩣᩅᨚᨴᩣᨶᨾᨠᩣᨿᩈᩣᨾᨸᩣᨴᨠᨳ

(คร่าวบทที่ ๔ เริ่มการก่อสร้างวิหารวัดพระสิงห์)

พระสิงห์ วัดพระสิงห์ เมืองเชียงราย
(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

<๑๗> ก็เวียกส้างแล้ว เดือนวันแลยาม ก็หากมารอดแล้ว ที่คิดหมายไว้หั้น ดีมา วิสาขา เดือน ๘ ว่าอั้น บ่หื้อไคลคลา ล่วงล้ำ ทวาทัสสะ ขึ้นมาปุนนั้น ๑๒ หั้นหาก แศวนดี โสรังนั้น หากแม่นติถี วัน ๗ ดี จักคุงเที่ยงหมั้น กุญชโร เมืองใค้รอดหั้น เปนวันไทดี แค้มศัก จับถูกด้วยไชยา ยามตูดเช้านั้น หากเปนยามพระสัตถา ได้ปราบมารา ฝูงชม(ชุม)ใจบาปกล้า จิตระลง ดูฤกฎ์อยู่ฟ้า ว่า ๑๕ ตัวหั้น ดูดี ใน ตุลละวา โยรวายสี หากแม่นอันดี เล่าชู่อันชู่ข้อ เราจักปกแปลง วัน ยามนั้นแท้เล่า บ่หื้อหวิดคลาดหั้น เพพัง เพิงเราเรียกร้อง เอาล่ำฉกัรจ์ หื้อเขามาพลัน ตกเหนือออกใต้ ปัจจันตคาม ก็อย่าได้ไว้ ทัง ๒ ฟายกล้ำ เอามา ฝูงเจ้านายนั้น เราจักไปเมตตา ฝูงสัทธา หื้อไปนิมนต์ เอาสังฆะ เจ้า ครูบาสม หื้อมาเปนเค้า จักได้สูตต์ต้อง อบรม ยังเสามุงคล(มงคล) แล้วปักพอก ด้วยเสตตวัตถา พอกพันเสาด้วย คันว่าแล้วเราจักทาน ยังโภชนะ แลเดอาหาร คันเถิงวันยาม ก็มาพร้อมเสี้ยง เทิงนอกในเวียง บ่ละ มาเทิงศน แลเดทุพระ มาจาอ่านได้ เหลือพัน เจ้าขุนบ่น้อย จัดแต่

<๑๘> ล่ำฉกัรจ์ คันว่ามาทัน ก็หามเสา เข้าไว้เทิกหั้น สังฆะมา อบรมร่ำสูตต์ร้อง มังคลกัมม์ ด้วยวารสูตต์ พร้อมถอน ถอดเสี้ยง ไภยา คันว่าแล้ว ก็จัดเลือกเลงหา จัดเอามา ๒๑ ต้นนึ่ง หั้น ยกกวยช้า เปนอยาดน้ำ ปันลาภหื้อ พอรดี คันว่าแล้วพร้อม ส่ำม่วนดีหลี ฝูงแม่ครัวดี ก็เร่งดาขันเข้า เลี้ยงทังขุน แลเดนายทังเจ้า ทังปัชชาเน้อ ไพร่น้อย อย่าหื้ออึบปากกลั้น สักอัน ฝูงพ่อครัวนั้น ก็เร่งดาจังหัน เอาไปทาน ทุหลวงพระหน้อย เซิ่งอันมา อย่าหื้อได้หมอง ต่ำคล้อย หื้ออิ่มด้วย ทางทาน คันว่าแล้ว ยังภัตตกิจจการ เอาหมากเหมี้ยง มาทาน ทังใหญ่แลหน้อย หมากสูบมูลี จาอ่านพันอ่านร้อย เขายื่นหื้อภุญชา คันว่าแล้ว หื้อไป ผ่อเลงหา เจ้าใดบ่มา หื้อล่นไปเชิญ ใจ้ๆ ไปเชิญมาเทิง ชาวเหนือชาวใต้ หื้อมาพร้อมยามเมื่อ ยามบ่ทันเทิง ปัญญาพี่ทุ เท่ามาร่ำ เพิงเถิง ว่ายามจักเทิง ที่เที่ยงวันหั้น ยามนั้นหากเทิงดี เปนยามพระพุทธ ปราบแพ้หมู่อัญญัตถี เปนยามดี จักปกเมื่ออั้น หื้อหา มาเนอ เชือกยาวเชือกสั้น จักได้ชักลากขึ้น ยามดี กลองแลค้อง เร่งหื้อเขาตี ทังมโหรี หื้อเขาสงเสพเฝ้า

<๑๙> ศนหลวงหลาย มากม่วนคื่นเคล้า เขาแล่นเข้า มาทาน ลางก่องอุ้มลูกน้อย ลางก่องจง(จูง)หลาน ลางก่องก็คลาน ซ้ำเท่าโต(ตัว)เตี้ย ลางศนเปนอ่อน ลางก่องเปนเปี้ย ก็สักเท่าซ้ำ ชวนมา คันยามจักดาเทิงแล้ว อย่าได้ลาสา เอาเชือกมา ผูกมัด ขันหมั้น ตีกลองเนือง ส่ำไปจะจั้น หื้อสนั่นก้อง เมืองอินท์ ยามเทิงมาแล้ว ก็เอากันขัดแลขิน ผ่อลงทังดิน ก็พอมืดพอเส้า เพื่อเงา ศนหากลับ ก่องพอตีนแขวน จักดาบ่ได้ ชักพอกำ ยื่นยื้อยอโยง ลางก่องขึ้นอยู่พวน กำตอกไว้ถ้า คันชักเสาขึ้นเถิง หื้อรีบไวเนอ อย่าช้า หื้อผูกหมั้นขันดี อย่าหื้อขดต้าย ย้ายเสียที่ดีหลี หื้อผูกมัดดี อย่าหื้อได้ตีต่อยเข้า ศนหลวงหลาย มาม่วนคื่นเคล้า พากัน ชักลากขึ้น นันเนือง เสียงโห่ร้อง เพิ่นพอสักเสิญ ศนทังเมือง มาพร้อมกันหั้นเสี้ยง เพื่อสมพาร ท่านมีมากนัก เขาหลิ่งเข้าทาน คันปกขึ้นแล้ว ยังเสาวิหาร ศนฝูงชะนาญ ผ่อเหนือผ่อใต้ พากันหาม เอาเครื่องมาไว้ ทังขื่อสั้นแปยาว เอาเชือกมามัด ลากขึ้น สะสาว คันแล้วเครื่องยาว ก็เอาเครื่องสั้น เมือกองก่อไว้ ที่ยังพวน ซล่าช่างคิด บ่หื้อผิดผวน เก็บเอาที่ยังพวน ไปใส่

<๒๐> ใจ้ๆ ที่ใผมันเจ้า ซล่าเทิงจดหมายไว้ บ่หื้อหายจากหั้น ไคลคลา คันต่ำมาแล้ว จักดาจนตา จักเอากันคลา เมือสู่ เรือนสู่บ้าน มหาปัญญา ลงมาจามาต้าน ว่าวันพรูกนั้น... ทอดละ ประหมาทลาสา การศาวา ยอบยั้งเสียเปนบั้ง คันแล้ววัดค่อย ไปธาม(ทำ) พออย่างละยั้ง การวิหารค่อยอด โธธาม ทังขุนทังเจ้า ทังไพร่น้อยคู่ ยิงชาย คันรู้แล้ว ก็เอากันนบน้อม ยื่นมือยอ ถวาย ทังสิ่ง ๑ สิ่งเดียว ก็เอากันเมือบ้าน เมือฟู่จากัน หลายอันหลายถ้าน คันฟู่แล้วลวด หลับไป คันพระอาทิตย์ ขึ้นมาส่องแสงใส ก็เอาลุกไป ช่วยตาช่วยหน้า ก่องวัดจับถง ก่องกำเอาพร้า เพื่อใจแก่นกล้า ทางบุญ ชุมอยู่วัด ก็ตีกลองดังตะตุม ตีป่าวเอาศน ไปแปลงไปส้าง เพื่อใคร่แล้วรีบ เรียวพลัน ฝูงแม่ยิงนั้น ก็แต่งดา ยังภิกขหาร เหมือนชู่วัน แลนายแลเจ้า พายพั่นทา พิทธาศน เถ้า บ่ล่ำเล่า เพราะเหมือนจักนาน คันมาพร้อมแล้ว ก็พากันลากแลหาม เอาแปมาวาง จดเหล็กหื้อหมั้น หื้อเลือกเอาเหล็กอันยาว อย่าเอาเหล็กสั้น ที่จดแป

<๒๑> เทิงโย คาบนั้น จดหื้อหมั้นดีดี คันว่าแล้ว ก็พากันชักลากขึ้นดีหลี ทังกลอนดี ลวาดด้วยก้านฝ้า คันเถิงแป เอาเหล็กดีแก่นกล้า จดตอกไว้ อย่าหื้อคืนคาย ติณณะหื้อ เอามาหลายๆ คำไทเราว่า คาไภว่าอั้น เก็บขึ้นยาย ตอกมัดหื้อหมั้น บ่หื้อลมมา เพิกพัด ผิวแตกเต้นเพพัง ฝูงอยู่พายลุนนั้น ก็เร่งขับกัน ทัดใผมัน ถมตีนเสาหื้อหมั้น บ่หื้อบิดเบี่ยง ช้ายเหงี่ยงเชือนไป หื้อรีบคึด เร่งเนื้อใส่ใจ หื้อก่อฝาบังไป ทังหลังพระเจ้า หื้อจดถี่ตัน บ่หื้อเปลียวแดดล้วงเล่า ก่อแผวที่พุทธรูปเจ้า ตนองค์ บ่หื้อแดดล้วง แลเดลมฝุ่น(ฝน) ก่อฝาบังลม ปะเอกว่าอั้น เขาก็เก็บเอา ดินยื่นหื้อจั้นจั้น เขาก็เก็บเอาไป ก่อไว้กวมที่ พุทธเจ้าเสียดี ดินกี่เสี้ยงเล่า ยอบยั้งเสียก่อนดีหลี เวฬุลางมี ค่อยเซาะขอยังบ้าน ไม้บงซาง ก็ลางมีบ่ไร้ ค่อยเซาะสอดบ้าน ขอเอา คันได้แล้ว ก็พามาขูดจักเหลา ค่อยอดบันเทา ค่อยช่วยกันเยียะกันส้าง มาสานฝาหื้อเตม ทัง ๒ พ่าง ๒ ด้าน เพื่อบ่หื้อฝุ่น(ฝน)ลมมา เพิกพัด จดหื้อแหน้นตันดี ลางก้ม(กุ้ม)เล่า ปีนึ่ง ๒ ปี ปันนะรัสสมี เจฏฐะรอดหั้น คันเดือน ๙ เพง รอดเถิงปุนอั้น เราจักทาน

<๒๒> หื้อคึดไว้เทอะ ยังภัณฑปริขาร เราจักเบิกทำทาน หื้อแล้วเสียเปนห้อง ไม้แลฑา เราจักได้ทานพร้อม ค่าอันได้คึดส้าง แปลงมา จักได้นิมนต์ พระสังฆะมา มากนักหนักหนา ไปนิมนต์มา ชู่วัดวาหั้น จักได้ฟังธัมม์ ปารมีพันชั้น อันชนะด้วยอันบ่ดี อัญญทิฏฐิ ก็ปราบแพ้เสี้ยง อุณหัสสวิไชยนั้น เทียรย่อมเลี้ยง บ่หื้อขาดเสี้ยง ชีวัง อุปศุตนั้น แก่นกล้าฉกัรจ์ มัดพระญามาร พอร้องร่ำไห้ เราจักทานตาม ตำนานว่าไว้ หื้อมีอายุหมั้น ทีฆา พุทธาภิเสกนั้น เรียกเอาคณ(คุณ)พระสัตถา ภัคควาหื้อมาตั้งอยู่ พุทธรูปว่าอั้น คันแผวเดือน ๙ เพงหั้น ก็ได้ทานแท้ บ่ไคลคลา จัดดูสังฆะ มีมากนักหนา ๖ สิบบ่คลา ปลาย ๘ ตนหั้น มาดูครัวทาน ก็มีปุนอั้น ร้อย ๑ ยังปลาย ๕๘ มายาย ไว้วิหารหั้น ก็หื้อทานในวันนั้น ก็อยาดน้ำปราถนา ข้าค้อนไค้ แปลงตามลายจา อันมหาปัญญา แปลงหมายบอกหื้อ ข้ากดตามลายแปลง นับพอแยง กิตตนาไป นึ่งอันนึ่งหน้อยเท่านี้ กราบวันทา ข้าวัณณนา ตามหมายสาธุเจ้า หลอนบ่จับใจเล่า ก็หื้อเตื่อมแปลงใหม่ ไปเทอะ

(คร่าวบทที่ ๕ มุงหลังคาวิหารวัดพระสิงห์ด้วยกระเบื้องดินขอ)

<๒๓> จตุรบท กดหมายกล่าวเสี้ยง ด้วยเนื่องตามหมาย จาอุบาย เปรียบเทียมมา บ่สมหลังสมหน้า ซ้ำจักไข ปัญจมังเปนบทถ้วน ๕ จักร่ำริตาม ลายคำ ท่านคึดทานมี มากนักหนำหนา ปริปุณณา ยอบยั้งเสียเปนห้อง คันอยู่มาเมิน ก็มีใจติดข้อง ด้วยวิหารมุงฑา แลเดฝาไม้ ก็บ่เตมใจ ใคร่เอาฑา แลฝาออกไว้ มันบ่ดีลวาดด้วย ซะทาย สิกข์โยมก็นัก สัทธาก็หลาย จักคึดเอา ดินขอมายาย มุงไว้หื้อหนาหมั้น บ่หื้อได้อยด แลซอนแถมซ้ำ จักคึดก่อฝาหั้น แถมที บัดนี้แล ก็อยู่เรื้อรัง มาได้หลายปี จิ่งจากับสิกข์โยมดี หลายตนหนุ่มเหน้า ว่าเราทังหลาย ก็ได้ยั้งอยู่เมินมาเล่า ได้หลายขวบเข้า แลหลายวัสสา มาพากันคึด ปั้นดินแถมเทื่อ หื้อได้นักหนา ค่อยอดแถมเทื่อนา จักดาเมี้ยนเสี้ยง คันได้ก่อฝาตัน หันที่จักเมี้ยน บ่ลางได้ส้าง แถมคา คันได้ถกฑา เอาดินขอขึ้นใส่แทน ลางได้ยังแฑวน อยู่เมินนาน ทีนั้นแล ทุแลพระ ก็ฟู่ยังกัน ว่าหื้อได้ แลตนแลพัน ก็ลางพอกุ้ม ได้ ๒ สามหมื่นเล่า บ่มีคลา ยังมีตน ๑ นั้น ยังบ่ได้หลายวัสสา เปนปิณฑา ยาสมุทท์ว่าอั้น คันเพิ่นได้พัน ปันหื้อสิบร้อยตั้ง

<๒๔> เหตุท่านนั้นหาก แรงโรย ซ้ำหื้อท่านได้คึด ทังซ้าแลกวย เพื่อท่านมีแรงโรย ซ้ำตกกวยแถมแถ้ง เหตุท่านนั้นหาก เคยทูล คันฟู่แล้ว ก็บ่ถอยหน เพื่อการบุญ ตนใดก็สู้ จิ่งกราบนบหาก ทูลลา จิ่งพากันออกคึด ไปเลียบเลงหา ยังที่ใดดีชา จักสมควรแต่งส้าง ก็พากันแยง ที่ลางแปลงลางปั้น อย่าหื้อไกลนาทีแม่น้ำ หื้อยุท่างตักน้ำ หม่าดินดี เราก็เคย เยียะอยู่คู่ปี ที่นี้แลดี ก็พากันแปลง ที่ไว้หื้อกว้าง ลางก่องก็ขุดขุม ลางก่องขุน(ขน)ดิน ลงตักน้ำใส่เสี้ยง คันค่ำแล้ว ก็พากันคลาดเมือวา คันดีปั้นแล้ว ก็ฟู่ต้านจารจา ก็พากันมา ช่วยกันแปลงกันปั้น อยู่หลายวันมา บ่ยังแผวเดือน ๑ หั้น หากเตมดี ก็เอากันคิด เตมฑนพันดีหลี ก็เอากัน ถะถากดี กุมเผาหื้อเสี้ยง คันสุกแล้ว ก็จิ่งพากันลา อยู่มาเมินมากแล้ว

วิหารวัดพระสิงห์ เมืองเชียงราย ที่ปรากฏในคร่าว ถ่ายประมาณ พ.ศ.๒๔๖๐ (ที่มา : ล้อล้านนา)

ก็มาฟู่กันจา ดีขุน(ขน)เล่าคา เยนเล่าปุนดี จิ่งปกป่าวกันมา บ่หื้อหลบหลีกลี้ ทัง ๒ ฟายกล้ำ คู่ยิงชาย ทุพระก็นัก หมู่ศนก็หลาย ทังยิงแลชาย ก็มาช่วยกันเสี้ยง คันขุน(ขน)ดินกี่ มารอดวัดเมี้ยน ก็เอากันมา ช่วยกันก่อยัง ฝาดี ก่อทังวันค่ำเช้า เที่ยงแท้ดีหลี ก่อหื้อดี แปลงปล่องไว้ชู่ห้อง ลูกติ่งดี เที่ยนไว้เปนพวง

<๒๕> ลูกหมากดีเลี่ยนนัก หื้อจดตัน ที่ปล่องหั้นเตมดี หื้อก่อตันเลี่ยนนัก ธามได้หลายวันหลายปี จิ่งดาดีแล้วเมี้ยนเสี้ยง ก็จิ่งจักพากัน คึดหื้อเมี้ยน... อัน จักสมชะทาย หื้อพากันมานัก แล .....ตั้งบ้าน หื้อเอากัน เดินดงป่าแภะ ลางก่องหื้อเอาเปลือกไก ลางก่องหื้อเอาเปลือกแงะ ปูนแลน้ำอ้อย เทิงเอาไว้ แต่เมินมา พี่ทุก็มา ล่ำคิดด้วยประหญา ก็...หื้อสนิทเลี่ยนเกลี้ยง ทาหื้อแล้ว ทัง ๒ พ่าง ๒ พาย คันสมเรจแล้ว ก็เอาไม้มาซ้อมบักหมาย แปลงทับเสียรูป ซ่อฟ้าว่าอั้นมาเปนขะหวัดสอดขึ้น หื้อยังอกแอ่นกลม ...ขึ้น...เปนคอ ลายก้านชักดวง ดอกแก้วตามใน ปลายยอดซ่อฟ้า ก็มาคิดตามวิไสย ก็เอาดิ่งไร มาบักแขวนห้อย คันลมตีดิ่ง ดังม่วนอ้อยซ้อย เสียงอวนอ่อย เนืองนัน ปานยิงนั้น ก็มาลักหื้อเหมือน... .....คู่หน้า มาแปลงเครือบุปผา ใส่ไว้ทังหน้า เปนเครือดวงดอกไม้... แต้มเปนลาย....ก็ใส่ไว้ทังปลาย....แล...

(คร่าวบทที่ ๖ สร้างพระพุทธรูป พ.ศ.๒๔๓๖)

<๒๖> ใส่สุบแล้ว ตามริมดอกแก้ว ก็ใส่ด้วย คำแดง ทุเจ้าช่างคิด ธัมมปัญญาช่างแปลง ปุนดีผ่อแลแยง เสียชู่อันชู่ข้อ บ่ได้ตัวทา พิทธาแค่งหย้อ หากคิดไว้ผ่อ ตามลาย ตามประหญาบ่นัก วิชาบ่หลาย ซ้ำตัวเดียวดาย ไปอยู่ป่าพงป่าอ้อ ไร่แลสวน ก็ดีขุน(ขน)แลท้อ ชักเอาหย้า ออกทม(ทุม) ฝูงวอกร้าย ก็แข้งใคร่มาตม(ตอม) ริ้นแลยุง ก็มาตม(ตอม)มาห้อม มาอยู่เพ้าอยู่ถ้า ขบทา คันบ่ใช่มหา ปัญญาสวาธุเจ้า บ่คึดใจเล่า จักแปลงใหม่ มาใส่ ปัญจมัง วางแล้วคำจา ฉัฏฐิยา จักล่ำดับแถมหื้อเสี้ยง มหาปัญญาเจ้า ตนมีประหญาเลี้ยง ก็มาคึดแล้วเสี้ยง ยังพระวิหาร จักไขนิทาน อันท่านได้ส้าง ยังพุทธรูปเจ้า แต่หัวธี ยามเมื่อตั้งเค้า ปางเมื่ออั้นดีหลี ยามเมื่อปีเดือนดี สกราชขึ้น แถมใหม่หม้า พัน ๒ ร้อยปลาย ๕๕ ปีนั้น (พ.ศ.๒๔๓๖) หาก...ดี เปนปีก่าใส้ ว่าอั้นดีหลี ขอมไทมี มะเส็งว่าอั้น เดือน ๔ นั้นหากเทิงดี ขึ้นแถมนาที มี ๗ ต่ำอั้น วันเมงแลไท ก็มีหมดใส เพียดเพียงดั่ง... ว่าดั่งเปน ....ว่าอั้น

<๒๗> ยามนั้น แผวที่เที่ยงหั้น ว่ายามดี ท่านจิ่งปกตั้งเค้า หื้อถูกแม่นดีหลี ผ้าขาวแดงมี ทังเทียนหลวงเทียนหน้อย รัชชตะ ใส่หื้อพอร้อย ทังหมากเบี้ย พอพัน สุราใส่ไว้ หื้อแก่นกล้าฉกัรจ์ หื้อพอพัน อยาดฟายจั้นจั้น หื้อปราบหมู่มารี คันว่าแล้ว ก็จิ่งได้เริกยกปกเสา ทันขึ้นดีหลี ยังรูปพระมณี ๒ องค์ว่าอั้น ก็ก่อแปลงไป ทังวันบ่ยั้ง เถิงเดือน ๕ หั้น จิ่งเตมดี ๑๑ ค่ำนั้น หากแม่นนันทติถี เปนวัน ๖ ก็ดี แพ้มารทัง ๕ มหาปัญญา เจ้าตนแก่นกล้า ตนที่เคร่งครัด จิ่งเมตตา สัทธาแก่วัด เทิงพระญาแขกแก้ว ที่เมืองซุม หื้อปกป่าวพร้อม เทิงหมวดแลกุม (กม – กรม) หื้อป่าวชู่ศน เน้อบ้านเหนือบ้านใต้ ทังเจ้าแลขุน ก็อย่าได้เวี้ยน(เว้น)ไว้ หื้อป่าวเสี้ยงสัทธา ใผยังมีจิตตา เจตนาใคร่ใส่ หัวใจพระเจ้า หื้อเอามารอม ชุไว้ ทังสิ่งของ อันเก่ามีไว้ ทังเพ็กแสงอัน ปู่ย่าละไว้ ของเก่าเกื้อเอามา ยังกองนั้นได้ รัชชตรา ทังสุวัณณา ก็เอามารอมเสี้ยง คันสัทธาเอามาเมี้ยน ตนท่านเจ้า ก็มาผ่อแลดู วันพูกเล่า เปนวันแพ้สัตรู ฝูงหมู่มาร บ่มาใกล้ได้ ทัดที่หมาย อันท่านหาไว้ ๑๑ ค่ำหั้น

<๒๘> ..... เค้าเหง้าท่านนั้น ๑ เล่า หาก... หื้อบอกพร้อม ทังนายแลเจ้า ขุนหมู่...หื้อมาพร้อมเสี้ยง จักอบรมรา พรูกเล่า ทังภิกขหาร ก็หื้อเร่งดา มายามเช้า อย่าหื้อหวิดอยากกลั้น สังสักอัน คันพรูกเจ้า หื้อเร่งล่าหากัน คันได้ยินสัททัง เสียงกลองออกก้อง เสียงค้องออกเนืองนัน หื้อมาพร้อม อย่าหื้อหวิดกัน หื้อรีบเรียวพลัน นิมนต์วัดเหนือวัดใต้ เขาก็กลับตาม ดั่งท่านเที้ยไว้ บ่หื้อหวิดขาดหั้น สักอัน ตกพรูกเช้า ก็เรียกร้องหากัน เสียงเนืองนัน ทั่วเวียงทั่วบ้าน ค้องแลกลอง ก็ดังชะท้าน เปนปางใหญ่หั้น แถมที กลองแลค้อง ก็เร่งเร้ากวนตี ก็เอากันอุ่นงันรูปพระมณี แต่เมื่อบ่แจ้ง คันแสงวันมาเรื่อเร้า ศนทังหลายก็เอามาชะช้าว ทังหมู่เจ้าขุนนาย ทังไพร่ฟ้า ก็มามากหลวงหลาย ทังยิงแลชาย เขามาชู่ผู้ ศนนักหลาย ข้าบ่เคยรู้ ปางเมื่อ

<๒๙> ท่านส้าง กองบญ(บุญ) ก่องก็ลาละไว้ ยังบ้านแลเรือนตน มาชู่ศน ละไว้แต่แม่เถ้า หื้ออยู่กับหลาน ลางก่องก็พามาน อ้ม(อุ้ม)ท้องเข้ายื้อ มาทังเขิน แลเดนายทังลื้อ เขามาผ่อพุทธรูปเจ้า ลวดลืมเมือ มีคู่เชื้อ ทังชาวใต้แลเหนือ ศะหมุมูเซอ เขาอยู่บ่ได้ ย้อนเขาใผบ่เคยหัน ยังเพิ่นใส่หัวใจ รูปพระแก้วแก่นไธ้ ทังมัตถลุงคัง เหตุนั้นแล เขาจิ่งใคร่หัน คันเทิงทัน สังฆะมาเสี้ยง ก็อบรมราสูตต์ร้อง มังคลกัมม์ ชู่อันสูตต์พร้อม ก็ไหลหล่อเข้า ยังหัททยา ก็ก่อกวมไว้ หื้อหมั้นหนักหนา ใส่ยังหัททยา ออกออหัวพระเจ้า ทังเกสา องค์พระเปนเจ้า ก็ติดดีเพียง พร้อมเล่า ก็ปัดแปลง หื้อเลี่ยนเกลี้ยงเล่า ทังพุทธเจ้า ๒ องค์ คันว่าแล้ว ชู่ที่ในตน ก็เอากันลง มากินยังเข้า ภิกขหารอันเขา เอามาแต่เช้า กินทังเจ้า แลขุนพระญา ทังปัชชา ไพร่เมืองข้าเจ้า คันเขากินเสี้ยง ชู่ศนเล่า ก็สั่งอำลา วัณณนา ร่ำด้วยพุทธรูปเจ้า เท่านี้ก่อนเช้าแลง ปัญญาพี่ทุ ค่อยสอดค่อยแยง ค่อยค้อยค่อยแปลง ไปใจ้ๆ

(คร่าวบทที่ ๗ สร้างรูปปั้นพระปัจเจกพุทธเจ้าและอรหันตสาวก พ.ศ.๒๔๓๗)

<๓๐> สัตตบท จักกดหื้อเสี้ยง แผวรูปอรหันตา มหาปัญญา ท่านตนผ่านเผ้า วิชชาไวยิ่งนัก คึดล่ำดับทางทาน ท่านคึดแล้ว ชู่เยื่องประการ ยังอยู่เมินบ่นาน คึดไปแถมแถ้ง จักส้างอรหันตา เตื่อมแถมหื้อแหน้น ตามพระไธย ใคร่คึด ว่าปางเมื่ออั้นยังมี ท่านใคร่คึดไว้ หื้อเสี้ยงดีหลี ปางเมื่อพระมุนี เทียวหนแอ่วบ้าน ไปโปรดสัตตา ชู่วันบ่คร้าน สาวักกะเจ้าหาก ทวยไปคันพระพุทธะ ไปใกล้แลไกล ก็ทวยไป แห่หลังแห่หน้า ก็ดูรุ่งเรืองมากนัก ปางเมื่อท่าน ตั้งตนอยู่หั้น ไป่เข้าเมืองนิพพาน คันท่านไปรับทาน แลปิณฑิบาตรเข้า อรหันตา ก็ล่นทวยซะซ้าว ปางเมื่ออั้น รอยมี บัดนี้แลเรา ก็ใคร่ส้าง เทียมไว้ดีหลี พุทธรูปมีแปลงรูปอรหันตาอยู่เฝ้า เยียะเชื้อนี้ก็เพราะ เหมือนจักเพิง ท่านมาคึดแลร่ำเพิงเถิง ว่าดินกี่ก็เสี้ยง ท่านจิ่งจักจา กับอันเตวาหื้อเสี้ยง ทังใหญ่แลหน้อย ว่าอดแถมที ๑ เทอะ ขออย่าไปขัดขิน หื้อสูปั้นดิน แถมแลตนแลหน้อย หื้อได้แลตน แลคน ๓ ร้อย จักก่ออรหันตาเจ้า แถมสิบองค์ ฝูงทุพระ ก็เทิงใจหุม คันคึดการบุญ ตนใดก็สู้ วันพรูก

<๓๑> เล่า เราจักไปแปลงที่ปั้น หื้อเลี่ยนเกลี้ยง ปัดเสียเถิงวันดี เราค่อยพากันไปปั้น คันแผวเดือน ๖ ออก ๕ ค่ำนั้น หากวันดี ก็พากันเยียะ ชู่วันค่ำเช้าดีหลี คันปีใหม่มี มารอดที่หั้น ก็พากันยั้งเสีย เปนห้อง หว่างนาที คันยอบยั้งแล้ว หื้อล่วงข้ามปี คันเถิงวันดี เดือน ๗ ลง ๘ ค่ำหั้น ก็พากันก่อกม(กุม)เผา ค่อยพากันอดบันเทา กม(กุม)เผาหื้อสุกเสี้ยง ก็ยั้งอยู่หลายวัน ตวันเยนแล้ว ก็เรียกร้องเอากัน นับดูวัน ว่าแผวเดือน ๘ ขึ้นหั้น จิ่งพากันขุน(ขน) เอาดินกี่มาจั้นๆ บ่มีหว่างค่า จักยั้ง แผว ๕ ค่ำจิ่งแล้ว บ่มีคลา ที่นั้นแล มหาปัญญาเจ้า ตนใจกว้าง จิ่งจักร้องหมู่ ขุนนายมาฟู่พร้อม ทังไพร่ทังหลาย ทังขุนแลนาย มีพระญาแขกแก้ว นายคำแสน ก็มาพร้อมแล้ว สวาธุเจ้าจิ่ง โจทนา ว่ามีพุทธรูปแล้ว ก็ใคร่ก่ออรหันตา ยังชอบควรคา สัทธาชู่ผู้ สาธุการ คันเขาได้รู้ ก็สาส่วนสู้ ยินดี ไม้บุนนาคนั้น พระญาเทพพมนตรี พายในมี อรินท์ทุเจ้า สิกข์โยมคราน ใหญ่น้อย สัทธาใจบาน เทิงใหญ่แลหน้อย ค่าอันอยู่โป่งหิ้งแก้ว ที่ปลายดอยธาน แก่วัดอาจารย์ สัทธาชมบาน เทิงแก่แลเถ้า แสนอุทธัง ผู้เปนแก่

<๓๒> สล่าแปลง ลูกบ้านเอามา พากันเลื่อเทอะ แปลงเสาทัน อรหันตา ที่นั้นนา อันเตวา กับสัทธาหนุ่มเถ้า ก็เอากันเลื่อแท้เล่า บ่หื้อเมินนาน เพื่อใคร่หื้อแล้ว ก็กลัวเทิกยามการ จักดีไถนา แลเดหว่านเข้า มหาปัญญา ท่านสวาธุเจ้า ก็จักคึดเล่าก่อน ๒ องค์ มีชื่อไว้ บ่ต่ำบนสง(สูง) พระปัจเจกพุทธองค์ มหากัจจายนะเถรเจ้า ๒ ตนนี้เล่า หากมีบุญ ท่านจักก่อไว้ หื้ออยู่เทียมตนพุทธองค์ รูปพระพุทธเจ้า ซ้ำก่ออรหันตา คู่ตนอยู่เฝ้า นั่งรอมอยู่ เทียมองค์ ท่านก่อไว้เปรียบ เมื่อพระยังตน ก่อแล้วชู่องค์ แล้วเสียเมื่อเดือน ๙ สัตตะมี ลง ๗ ค่ำนั้นเล่า เปนที่ปุณณา มหาปัญญา ท่านคึดล่ำส้าง ยังรูปพระ แลอรหันตา ไว้กับสาสนาที่ท่านอยู่ส้าง สิงหาราม ที่นี้ ก็ดูสมเพิง ดั่งท่านชักชี้ คึดล่ำด้วยปัญญา ท่านก่อรูปพระพุทธะ ก็เหมือนจักปากแลจา เหมือนจักย่างเทียวไปมา พาบาตรคลม(คลุม)เข้า อรหันตา ก็เชื้อนั้นเล่า เหมือนจักพาบาตรเต้า ทวยไป ท่านสังช่างคิด แปลงด้วยวิไสย แปลงอันใด ก็จับถูกคู่ข้อ ปุนดีแยงผ่อคอย ใคร่ไหว้สา ชู่คนใหญ่น้อย

(กล่าวลงท้ายของหนานนันทา ผู้แต่งคร่าว)

<๓๓> ของท่านส้าง ทำทาน พั่นข้าไพร่น้อย นันทาจารย์ อยู่ปัจจันตคาม โป่งหิ้ง[๑๐๔]ห้วยแห้ง บ่ช่างจักแปลง คำเล่าแถมแถ้ง หื้อเปนคำวอน ม่วนนัก ย้อนประหญาบ่มี วิชชาบ่นัก ซ้ำอยู่บ้านนอก ไกลเวียง ริชชะเชียง ค้อนไค้บ่เผี้ยน แปลงคำไปก็เทิกแลค้าง บ่ช่างจักไปถามใผ ที่หวิดที่ว้าง เพื่ออยู่ขอกห้วย กลางดง มีแต่ริ้นแลยุง บินอยู่สะสน ผ่อทังบน มีแต่วอกตัวเถ้า มาลู่กินสาลี กับแตงเต้า กับตัวทา มากนัก คันไล่หนี ก็ซ้ำมานัก เหตุเพื่ออั้นลวด แปลงคำบ่วอน ใคร่ละดงดอน มาอยู่นคราใหญ่กว้าง ก็บุญบ่ส่งหื้อ นำมา ภวชาตนี้ เทิงจักได้อยู่ดงหนา ตามป่าศาริมห้วย ที่ป่าแขมกุ่ง(โก่ง) กับทังป่ากล้วย ที่หมู่นี้เล่า จักเปนที่อยู่ทานา วัณณนาคำเหล้นใส่ปลาย หนี้หน้อยเท่านี้ กราบวันทา ขออย่าติเตียนขวัญผู้ข้า อันมีประหญาทุ่นช้า บ่ช่างคิดใส่แยงใส่อวย ลายมือข้านี้นา ก็บ่แลบล้วนหนองามหลาย จักดาบ่เปนตัวยังยายถ้อย หลอนเจ้าลูกนายหลาน เปนหนานแลน้อย ได้อ่านเหล้นก็ค่อยพิจจรณา หลอนผิดแต่อักขราบ่จับถูกเผี้ยน ไม้แลตัวหลอนใส่บ่พร้อมเมี้ยน ก็หื้อสูเจ้าแปลงเอา

---

[๑๐๔] บ้านโป่งฮี้ง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

๔. อาณาจักรหลักคำ[๑๐๕]

(เจ้าหลวงอนันตวรฤทธิเดชออกกฎหมายเมืองนครน่าน พ.ศ.๒๓๙๕)

<๑> ราชกถาสมเด็จเสฏฐปรมราชาอนันตยัสสะวรราชเจ้า[๑๐๖]องค์เปนอิสสราธิปติ องค์เปนเจ้าแก่รัฏฐปะชาในไชยนันทเทพปุรีนครราชธานีนคอรเมืองน่าน มีพระราชกรุณาแก่มหาขัตติยราชวงสาท้าวพระญาอัคคมหาเสนาอามตย์ราชเสวักกะผู้ใหญ่น้อยทังมวล ว่าด้วยโปราณราชพระวรปิปิตตุจฉาองค์เปนเจ้าได้เสวยราชสัมปัตติเปนเจ้าแก่รัฏฐปัชชามาช้านาน ก็ถึงแก่อนิจจกัมม์นำตนไปสู่โลกพายหน้า ละสัณฐานบ้านเมืองแลเราทังหลายเสแล้ว อยู่มาเถิงสกราชได้ ๑๒๑๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๙๕) เดือน ๗ ออก ๓ ค่ำ ตัวเราจึ่งพาเอาขัตติยราชวงสาขุนเสนาอามาตย์ล่องลงไปเฝ้าพระมหากระสัตรเจ้าในกงเทพมหานคอร แล้วจึ่งมีพระมหากรุณาผวด (โปรด) เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมหื้อตัวเรา ได้เปนเจ้าเสวย[๑๐๗]ราชสัมปัตติสืบราชกระกูลวงสาเปนเจ้าแผ่นดินในเมืองน่าน รักสากระกูลวงสารัฏฐปัชชานครสัณฐานบ้านเมืองแลวรพุทธสาสนาหื้อก้านก่งรุ่งเรือง หื้อได้อยู่ยิน (เย็น) เปนสุข[๑๐๘]สืบต่อไปพายหน้า ตามดั่งโปราณราชปะวิณีอันมีมาแต่ก่อนนั้น ผวดประการนี้ บัดนี้เราเปนเจ้ามาร่ำพิงลิงหันวรพุทธแลนคร[๑๐๙]สัณฐานบ้านเมืองแห่งเราทังหลายทุกวันมานี้ หนพายนอกด้วยเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายผู้บ่ดี สมคบกันกะทำ[๑๑๐]เปนจวรกัมม์ (โจรกัมม์) อันบ่ดีไปลักเอางัวควายของท่านยังคอกยังถุน แลในเขตแขวงป่าดงกลางทุ่งกลางนามาข้ากิน อัน ๑ ลักเอาช้างงัวควายของท่าน ลักทางเหนือเอาไปไว้ทางใต้ ลักทางใต้เอาไปไว้ทางเหนือ ลักวันออกเอาไปไว้วันตก เอาของท่านไปซุกซ่อนไว้[๑๑๑]ปาดหูตัดเขาเหมียดหมายเส *(ฉบับหอคำ : เหมียดหมายเสียใหม่)* เพื่อจักหื้อของท่านสับสูนเส *(ฉบับหอคำ : สาบสูญเสีย)* แล้วเอาเปนของตัวดั่งอั้น *(ฉบับหอคำ : เอาเปนของตัว)* อัน ๑ ไปซื้อเอามาข้ากิน อัน ๑ สมคบกับด้วยกันเหล้นแซ่นถั่วภ้ายเหล้นหมากแกวแลพันธนัน[๑๑๒]ขันต่อกันเอาสัพพะสิ่งของงินทองกัน ลวดเปนหนี้เปนสินกับด้วยกัน หาสังจักใช้แทนบ่ได้ลวดสมคบกันเปนจวร (โจร)ไปลักเอาสัพพะสิ่งของแห่งท่าน อัน ๑ ด้วยผู้คนทังหลายก็ดี อันเปนร้างเปนบ่าวก็ดี ไปแอ่วค่ำมาคืน แอ่วร้างจาสาวแลถือสาสตราอาวุธกะทำตัวแปลกปลอมบ่หื้อรู้จักแลบ่หื้อหันหน้าตา[๑๑๓] บ่รู้จักเปนผู้ร้ายผู้ดีในกัมม์ทังหลายฝูงนี้ ก็จักพาหื้อ

พับหัวอาณาจักรหลักคำ

---

[๑๐๕] ปริวรรตจากพับหัว มีผู้บริจาคจัดเก็บไว้ศูนย์ใบลานศึกษา สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

[๑๐๖] เจ้าหลวงอนันตวรฤทธิเดช (เจ้าน้อยอนันตยศ) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๓๙๕ – ๒๔๓๔)

[๑๐๗] ฉบับหอคำ : หื้อตัวเราเปนเจ้าได้เสวย

[๑๐๘] ฉบับหอคำ : รักสาราชกระกูลวงสารัฏฐปัชชานครสถานแลวรพุทธสาสนาหื้อก้านกุ่งรุ่งเรือง อยู่เย็นเปนสุข

[๑๐๙] ฉบับหอคำ : โปรดประการบัดนี้เราเปนเจ้ามาร่ำเพิงเลงหันวรพุทธสาสนาแลนคร

[๑๑๐] ฉบับหอคำ : หนนอกด้วยเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายผู้บ่ดี สมคบกับด้วยกันกะทำ

[๑๑๑] ฉบับหอคำ : ลักทางตะวันตกเอาไปไว้ตะวันออก ลักทางตะวันออกเอาไปไว้ตะวันตก เอาของท่านไปซุ่มซ่อนไว้

[๑๑๒] ฉบับหอคำ : สมคบกับด้วยกันเหล้นเบี้ย เหล้นแถ่น เหล้นหมากแก่ว เหล้นภ้าย พันธนัน

[๑๑๓] ฉบับหอคำ : แล้วบ่หื้อหันหน้าตา

ເດ່ວ ຫ້ວຫວ ຂວ້ຼ ຕ່ວໆ ຫ້ວ່ງຍ່ວ່ງ້ຼ່ເປ ວ ຕ້ຼ່ ສ່ວ່ ເ ສ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ້ ່ ວ ้ ่ ว ้ ่ ว ้ ่ ว

<๓> เวียงหื้อไหว้สาก่อน คันเปนหน้าบ้านหื้อมาไหว้สาปฏิบัตถึงสนามก่อน คันหัวเมืองนอกหื้อบอกถึงพ่อเมืองหื้อได้รู้ก่อน คันบอกหื้อรู้ถือ *(ฉบับหอคำ : คันว่าบ่หื้อรู้ทือ)* ว่าเปนจวร(โจร)ลักกินศวาย คันได้รู้แล้วจักเอาตัวเข้าใส่ราชวัตต์ไว้ คันเปนเจ้านายหื้อคารวะอาชญา *(ฉบับหอคำ : อาญา)* ยากต่อกึ่ง คันท้าวขุนหื้อใส่สินค่าศอ ๔๔๐ ดอกแล คันเปนไพร่หื้อใส่สินค่าศอ ๓๓๐ ดอกยากต่อกึ่งแล อัน ๑ ห้ามอย่าหื้อเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายบุน (บน) ผีหนังภะกำแลผีพระเจ้าหาดเชี่ยวว่าจักหื้อกินศวายนั้นอย่าหื้อกะทำ *(ฉบับหอคำ : กะทำเปนอันขาด)* คันปุคละผู้ใดยังกะทำจักเอาตัวเข้าใส่ราชวัตต์ไว้ คันเปนเจ้านายหื้อคารวะอาชญายากต่อกึ่ง คันเปนท้าวขุน *(ฉบับหอคำ : คันเปนขุน)* หื้อใส่สินค่าศอ ๔ ร้อย ๔ บาทดอกยากต่อกึ่ง *(ฉบับหอคำ : ค่าศอ ๔๔๐ ดอก)* คันเปนไพร่หื้อใส่สินค่าศอ ๓๓๐ ยากต่อกึ่งแล *(ฉบับหอคำ : ดอกยากต่อเกิ่ง)* อัน ๑ งัวศวายปุคละผู้ใดปล่อยไว้ในเขียต (เขต) แขวงบ้านใดเมืองใดก็ดี หื้อได้สัญญาบอกกล่าวพ่อเมืองนายบ้าน[๑๑๖]หื้อเปนสักขีสำคัญเหมียดหมายศวายพู้แม่ดำพอนใหญ่น้อย *(ฉบับหอคำ : ใหญ่น้อยดำพอน)* ไว้คันถึงเทสกาลจักได้ยับ *(ฉบับหอคำ : จับยับ)* ศวายแล้ว หื้อได้บอกนายบ้านแลพ่อเมือง *(ฉบับหอคำ : หื้อบอกพ่อเมืองนายบ้าน)* ที่นั้นหื้อรู้ก่อน คันยับได้แล้วหื้อเอามาสำแดงถึงพ่อเมือง *(ฉบับหอคำ : สำแดงพ่อเมือง)* นายบ้านที่นั้นหื้อได้รู้ได้หันก่อน คันว่าผู้ *(ฉบับหอคำ : คันว่าปุคละผู้ใด)* ยับเอาศวายแล้วบ่บอกพ่อเมืองนายบ้านหื้อได้รู้ แล้วพ้อยเอาหนี *(ฉบับหอคำ : เอาศวายหนี)* หื้อพ่อเมืองนายบ้านไหมร้อยบาทน้ำผ่า *(ฉบับหอคำ : ๑๑๐ น้ำผ่า)* คันว่างัวศวายท่านผู้อื่นติดมา รู้จักว่าบ่ใช่ของตัวแล้วเอา *(ฉบับหอคำ : แล้วพ้อยเอา)* มาทือว่าเปนจวรลวภ (โจรโลภ) อำเอาของท่าน คันเจ้าของติดตามมาได้ชำระเอาหื้อไหม ๒ ตัว *(ฉบับหอคำ : ตัวศวาย)* คันบ่ได้ชำระยอมส่งด้วยง่ายหื้อห่อส่งตัว ๑ เทอะ *(ฉบับหอคำ : ตัว ๑)* อัน ๑ งัวศวายแปดปลอม *(ฉบับหอคำ : แปลกปลอม)* เหมือนกันก็ดีว่าว่าของ *(ฉบับหอคำ : คึดว่าแม่นของ)* ตัวแล้วยับเอามา พายลุนมีเจ้าของติดตามมาจวท (โจทก์) เอา คันยอมส่งกันด้วยง่ายหื้อห่อส่งตัว ๑ คันได้ชำระถึงกว้านสาลแล้วจิ่งยอมส่งหื้อห่อส่ง ๒ ตัวศวาย คันผู้จวท (โจทก์) บ่เปนเส็จ *(ฉบับหอคำ : สัจ–สัตย์)* หื้อไหมผู้จวท (โจทก์) ตัว ๑ ทีน *(ฉบับหอคำ : ตัว ๑)* อัน ๑ คันถึงรดูจักเย *(ฉบับหอคำ : รดูเยียะ)* ไร่ทำนามาถึงแล้ว ก็หื้อเจ้านายท้าวขุนพ่อเมืองนายบ้านทังหลายได้ปันเขียง *(ฉบับหอคำ : ปันท้างปันเขียง)* ตามน้ำ เข้าปลูกนักน้อยอย่าข่มหิงข้าเจ้าไพร่ไท หื้อได้ส่อ *(ฉบับหอคำ : แล้วหื้อส่อ)* ป่าวล้อมรั้วหื้อหมั้นขันหื้อดี อย่า *(ฉบับหอคำ : หื้อดีแท้ อย่าหื้อ)*งัวศวายเข้าได้ คันล้อมรั้วบ่ดีงัวศวายเข้าต่ารั้วผู้ *(ฉบับหอคำ : ผู้ใด)* หื้อไหม ๓ ร้อยธ็อก คันงัวศวายไปกินเข้าท่านผู้อื่นเสมากน้อยเท่าใด หื้อเจ้าต่างัวใช้นับเสี้ยง แปลงขวัญเข้าท่านตามคลองถ้านหนักถ้านเบา คันว่ารั้วดีแล้วงัวศวายหากร้ายเข้าไร่นาท่าน หื้อเจ้าต่ารั้วสืบหาเจ้างัวศวายหื้อจับยับเอาไปเลี้ยงไว้ คันงัวศวายกินเข้าท่านเสี้ยง

<๔> เท่าใด[๑๑๗] หื้อเจ้างัวศวายใช้นับเสี้ยง แปลงขวัญเข้าท่านตามคลองถ้านหนักถ้านเบา คันบ่จัก *(ฉบับหอคำ : คันว่าบ่รู้จัก)* เจ้างัวศวายหื้อเจ้าต่ารั้วแลเจ้านาพร้อมกันจับเอาหื้อได้ คันได้แล้วคันเปนหน้าบ้าน *(ฉบับหอคำ : คันได้แล้วหน้าบ้าน)* แลในเวียงหื้อเอามาถึง *(ฉบับหอคำ : มาส่งเถิง)* สนาม คันหัวเมืองนอกหื้อมาส่อง *(ฉบับหอคำ : เมืองน้อยหื้อได้มาส่งเถิง)* พ่อเมืองนายบ้านแล้ว *(ฉบับหอคำ : แล้วหื้อ)* พิจจรณาสืบเอาตัวเจ้าของ *(ฉบับหอคำ : เจ้าของหื้อได้)* คันได้แล้วใช้เข้าตาม *(ฉบับหอคำ : หื้อใช้เข้าท่านตาม)* อันเสแปลงขวัญเข้าตาม *(ฉบับหอคำ : ขวัญเข้าท่านตาม)* คลอง คัน *(ฉบับหอคำ : คันว่า)* จับยับบ่หมั้นขวิดทอก *(ฉบับหอคำ : บ่ได้มันหากขวิดทอ)* เหลือสติกำลังแล้ว คันว่าในเวียงแลหน้าบ้านหื้อปฏิบัตถึงสนามก่อน คันว่าหัวเมืองนอกหื้อปฏิบัต *(ฉบับหอคำ : หื้อบอกเถิง)* พ่อเมืองนายบ้านหื้อรู้ แล้ว *(ฉบับหอคำ : หื้อได้รู้ แล้วหื้อ)* พิจจรณาดูเปน *(ฉบับหอคำ : ดูควรเปน)* ประการใดตามทวส (โทส) แห่งสัตว์ อัน ๑ ช้างม้างัวศวายเข้าไร่เข้านาอย่าหื้อได้ฟันแทงปดยิง *(ฉบับหอคำ : แทงยิง)* ของกัน ห้ามแล้วยังบ่ฟังช้างม้างัวศวายของท่านตาย หักห้านป่วยซัวเสองคะลากซัวเปนฉันใดหื้อใส่ทวส (โทส) สินไหม[๑๑๘] ๒๒๐ น้ำผ่าแล้วหื้อ ยาหื้อหายแล้วส่งหื้อเจ้าของ คันเสองคะหื้อใช้ตามราคา อัน ๑ งัวศวายของปุคละผู้ใดก็ดี อันอยู่ *(ฉบับหอคำ : อยู่ใน)* เขตแขวงบ้านใดเมืองใดได้ไปกวนศวีไร่นา *(ฉบับหอคำ : เมืองใดไปกวนไร่ศวีนา)* ของท่านมีผู้จับยับไว้แล้ว *(ฉบับหอคำ : ยับไว้)* เจ้างัวเจ้าศวายติดตาม *(ฉบับหอคำ : ตามไป)* หันแล้ว พ้อยบ่ไปบอกถึงพ่อเมืองนายบ้านแลผู้จับยับนั้นพ้อยว่าเอาของตัวหนีไป[๑๑๙] หื้อไหมเจ้าศวายตัว ๑ หื้อแก่ผู้ยับนั้น แล้วหื้อ *(ฉบับหอคำ : ผู้ยับหื้อ)* ใส่สินตีหื้อพ่อเมืองนายบ้าน ๑๑๐ น้ำผ่า อัน ๑ หื้อเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายในเวียงแลหน้าบ้านหัวเมืองทังหลายทุกตำบุล (ตำบล) หื้อได้ *(ฉบับ*

---

[๑๑๖] ฉบับหอคำ : หื้อได้อายัตบอกกล่าวสัญญากับพ่อเมืองนายบ้าน

[๑๑๗] ฉบับหอคำ : หื้อเจ้าต่ารั้วสืบหาเจ้างัวศวายหื้อได้แล้ว หื้อเจ้างัวศวายได้จับเอาไปรักสาเลี้ยงไว้ คันกินเข้าท่านเสี้ยงมากน้อยเท่าใด

[๑๑๘] ฉบับหอคำ : ล้มตายแลหักห้านป่วยเสียองคะ ลากโซเจ็บบาดเปนประการใด จักได้ใส่ทัณฑ์สินไหม

[๑๑๙] ฉบับหอคำ : แลผู้จับยับพ้อยลักเอาของตัวหนี เจ้าผู้ยับติดตามไปได้

หอคำ : ทุกตำบลได้) รักสาช้างขวายปล่อยปะละปอกหื้อไป[๑๒๐]กวนไร่ศวีนาข้าเจ้าไพร่ไทบ้านเมืองปักแทงบ่ดี *(ฉบับหอคำ : แลปักแทงกัน)* หื้อใส่ปลอกแขวนรวกไว้หื้อหมั้น อย่าหื้อปล่อยศวีนาศวีไร่ คันไร่เวียงแลหน้าบ้านใกล้เหมืองหลวงสมุนกินเข้าไร่เข้านา รู้จักช้างแล้ว จักเอาตัวใส่ราชวัตต์ไว้[๑๒๑]ไหม ๓๓๐ น้ำผ่า เขี้ยน ๓๐ ช้างกินเข้าท่านเสี้ยงเท่าใดหื้อใช้นับเสี้ยงตามรีตคลอง *(ฉบับหอคำ : ใช้นับเสี้ยง หื้อแปลงขวันเข้าตามคลอง)* ถ้านหนักเบา แม่นหน้าบ้านแลหัวเมืองนอกขอกนิคมทังมวล อย่าหื้อปล่อยใกล้ไร่นาแห่งไพร่ไทบ้านเมือง[๑๒๒] ห้ามแล้วยังบ่ฟังช้างกลับศืนกวน *(ฉบับหอคำ : มากวน)* ศวีไร่นาเหมืองฝาย หื้อไหมควาญช้าง ๓๓๐ น้ำผ่า เข้าเสี้ยง *(ฉบับหอคำ : ช้างกินเข้าท่านเสีย)* เท่าใดหื้อใช้นับเสี้ยง แปลงขวัญเข้าตามรีตคลองหนักเบาแล แลอัน ๑ อย่า *(ฉบับหอคำ : คลองถ้านหนักถ้านเบา อัน ๑ ห้ามอย่า)* หื้อเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลาย อย่าหื้อยับช้างเลิงตัว *(ฉบับหอคำ : ตัวอัน)* บ่มีทวส (โทส) คือว่าเข้าไร่เข้านาปักแทงกันนั้น คันว่าตัวมีทวส (โทส) เข้ากวน *(ฉบับหอคำ : กินกวน)* ไร่ศวีนาบ้านเมืองปักแทงกัน *(ฉบับหอคำ : กันดั่งอั้น)* หื้อ

<๕> ยับเอาตัวช้างนั้น *(ฉบับหอคำ : ตัวนั้น)* หื้อได้แล้ว คันในเวียงหน้าบ้าน *(ฉบับหอคำ : แลหน้าบ้าน)* หื้อมาส่องถึง *(ฉบับหอคำ : เอามาส่งเถิง)* สนาม คันเปนหัวเมืองนอกหื้อไปส่องพ่อเมืองนายบ้านหื้อจดตำสำคัญ[๑๒๓]ในตัวช้างไว้ แล้วสืบหาเจ้าของช้างแล้ว คันปักแทงกันตายก็ดี เจ็บป่วยลาชวยหักห้าน[๑๒๔]เปนประการฉันใดก็ดี หื้อพิจจรณาตามองคะอันเจ็บป่วยตามปวีณีรีตคลองบ้านเมือง คันเข้า *(ฉบับหอคำ : เข้ากวน)* ไร่ศวีนาเสี้ยงน้อยมากเท่าใด *(ฉบับหอคำ : นาเข้าท่านเสียเท่าใด)* หื้อเจ้าช้างใช้นับเสี้ยง แปลงขวัญตามรีตคลอง คันหา *(ฉบับหอคำ : แปลงขวันเข้าท่านตามคลอง อันหา)* เจ้าบ่ได้หื้อส่งเข้ามาถึงสนามจักได้จดหมายตำหมิ่น *(ฉบับหอคำ : ตำหนิ)* สำคัญไว้จักมอบช้างไว้กับฝาหาย คันว่าเจ้าช้างมาพบแล้ว หื้อแก้ค่าส่งขึ้นกัน[๑๒๕]ยังสนามตามทวส (โทส) แห่งช้าง แล้วหื้อ *(ฉบับหอคำ : แห่งช้าง หื้อ)* แก้ค่าจดหมาย ๒ ร้อยธ็อก คันว่าเจ้าของบ่มาปะพบเทื่อ คัน *(ฉบับหอคำ : พบแล้ว คันว่า)* ราชการมีจักเอาใช้การธะแล เจ้าช้างมาปะพบ *(ฉบับหอคำ : จักได้เอามาใช้ราชการถ้าเจ้าช้างมาปะพบแล้ว)* ลักแก้ไขเสยังนอกบ่มาถึงสนามจักเอาตัวเจ้าช้างแลผู้ยับเปนทวส (โทส) เสมอกัน คันผู้จับยับรักสาช้างท่านกมแลหื้อ *(ฉบับหอคำ : ช้างท่านไว้บ่กุ้มหื้อ)* ไปก็ดี ลวดลักเอาไป *(ฉบับหอคำ : โจรลักไป)* ก็ดี หื้อใช้ค่าช้างตามราคาเจ็บป่วยเสก็ดี หายเสตายด้วยร่าเกวียน (เกน)[๑๒๖]บ้านเมืองก็ดี ตายด้วยเสือขบงูตอดตกหลิ่ง *(ฉบับหอคำ : ตกหึก)* ตกแหว (เหว) ตายก็ดี ผูกคน *(ฉบับหอคำ : ผู้ศน)* ปักแทงยิงตายก็ดี หื้อท้าว *(ฉบับหอคำ : หื้อหาท้าว)* ขุนพ่อเมืองนายบ้านไปพิจจรณาจดหมายเอาร่างรอย *(ฉบับหอคำ : ร่างรอยบาดแผล)* หื้อเปนแน่แล้ว หื้อเอาเข้า *(ฉบับหอคำ : หื้อเข้า)* มาปฏิบัตถึงสนาม จักได้พิจจรณาตามองคะทวส (โทส) อันตายอันหาย *(ฉบับหอคำ : อันหายอันตาย)* ตามรีตคลอง อัน ๑ ผู้ใดยับช้างเลิงมาชุกซ่อน *(ฉบับหอคำ : ซุ่มซ่อน)* ไว้บ่เอามาสำแดงมาส่อง *(ฉบับหอคำ : สำแดงส่อง)* ถึงสนามแลพ่อเมืองนายบ้านหื้อได้รู้ได้จดหมายสำคัญไว้ พายลุนเจ้าช้างสืบรู้จักไหมเท่า *(ฉบับหอคำ : จักไหมผู้ยับเท่า)* จวร (โจร) อัน ๑ ด้วยทังหลาย *(ฉบับหอคำ : โทสทังหลาย)* มีหลายประการ คันว่าสินไหมถึง ๓๐๐ น้ำผ่าเมือบุน (บน) หื้อผ่ากึ่งแล้วหื้อแก่เจ้าศวามกึ่ง ๑ ในกึ่ง ๑ นั้นมาผ่า *(ฉบับหอคำ : นั้นหื้อผ่า)* ๓ ส่วน เปนคำโภเข้าลิ่มส่วน ๑ ถึงแก่ขุนผู้พิจจรณาส่วน[๑๒๗]คันสินไหมตั้ง ๓๓๐ ลงล่ม (ลุ่ม) นั้นหื้อไว้แก่สนามแลพ่อเมืองนายบ้านท้าวขุน *(ฉบับหอคำ : นายบ้านขุน)* ผู้พิจจรณา อัน ๑ ด้วยเนื้อศวาม *(ฉบับหอคำ : ด้วยคดีเนื้อศวาม)* อันบังเกิดกับหน้าบ้านหัวเมืองนั้น หื้อพ่อเมืองนายบ้านทังหลายได้พิจจรณาตามสภาวะรีตคลอง เจ้า *(ฉบับหอคำ : รีตคลองแล้ว คันเจ้า)* ศวามบ่ยอมชักมาเถิงสนามได้ชำระแถม คันถูกแม่นคำพ่อเมืองนายบ้านท้าวขุนผู้พิจจรณาแล้ว *(ฉบับหอคำ : นายบ้านชำระนั้น)* จักไหมเจ้าศวามหื้อพ่อเมือง ๒๒๐ น้ำผ่า คันเปนนายบ้านจักไหมร้อยบาทน้ำผ่า *(ฉบับหอคำ : จักไหม ๑๑๐ น้ำผ่า)* หื้อนายบ้านแล คันพ่อเมืองนายบ้าน

---

[๑๒๐] ฉบับหอคำ : ช้างของใผของมัน อย่าปล่อยละเลิงเซิงลาไว้หื้อไป

[๑๒๑] ฉบับหอคำ : หื้อใส่ปลอกแขวนรอกไว้หื้อหมั้นขัน อย่าปล่อยใกล้ไร่ใกล้นา คันในเวียงแลหน้าบ้านอันใกล้เหมืองหลวงสมุนอย่าปล่อยช้างใกล้เหมืองหลวงแลไร่นา หื้อปล่อยไกล ๕๐๐ วา ห้ามแล้วบ่ฟังยังปล่อยช้างใกล้เหมืองหลวงแลไร่นา ช้างกลับศืนมาม้างเทเหมืองหลวงแลไร่นากินเข้าของท่าน รู้จักตัวช้างแล้วจักเอาควาญช้างเข้าใส่ราชวัตต์ไว้

[๑๒๒] ฉบับหอคำ : ก็อย่าหื้อปล่อยใกล้เหมืองไร่ใกล้นาแลบ้านสวนแห่งไพร่ไทบ้านเมือง

[๑๒๓] ฉบับหอคำ : หื้อเอาส่งเถิงพ่อเมืองหื้อได้จดหมายตำหนิสำคัญ

[๑๒๔] ฉบับหอคำ : แล้วหื้อสืบหาเจ้าช้าง คันได้ตัวเจ้าช้างแล้ว คันช้างปักแทงลากโซหักห้าน

[๑๒๕] ฉบับหอคำ : ไว้กับผู้ยับยาหนหื้อหาย คันว่าเจ้าของช้างมาปะพบแล้ว หื้อไปแก้ค่าศืนกับ

[๑๒๖] ฉบับหอคำ : ตามราคา ช้างท่านมาปักแทงตายก็ดี เจ็บป่วยหักห้านลากโซเปนประการใดก็ดี อัน ๑ ล้มตายด้วยร่าเกน

[๑๒๗] ฉบับหอคำ : ผ่า ๓ ส่วน ถวายเปนค่าโภชนะเข้าเล่ม ส่วน ๑ เถิงแก่เจ้าขุนผู้พิจจรณา ๒ ส่วน

<๖> พิจจรณาบ่ตามสภาวะรีตคลองสมคำเจ้าศวามมาปฏิบัตไหว้สานั้น จักไหมพ่อเมือง ๒๒๐ น้ำผ่า นายบ้านร้อยบาท น้ำผ่า *(ฉบับหอคำ : ๑๑๐ น้ำผ่า)* อัน ๑ ด้วยทวส (โทส) แห่งคนทังหลายอันลักกินงัวกินศวายนั้น แม่นมี ๑๐ คนก็ดี ๒๐ คนก็ดี มีด้วยกันก็ดี จักใส่สินไหมทุกคนเสมอกันทุกคน ดั่งค่าศวายพู้แม่ดำพอนใหญ่น้อยทือค่าตัว ๒๐ ดอก[๑๒๘] ดั่งค่าช้างม้าแลงัว *(ฉบับหอคำ : แลศวายงัว)* นั้นตามราคาอันซื้อขายกัน ด้วยทวส (โทส) แห่งคนทังหลายอันลักช้างม้างัวศวายนั้นเปนทวส (โทส) อันหนัก บ่หื้อเปนเสี้ยน *(ฉบับหอคำ : อันหนัก เปนเสี้ยน)* เปนหนามแก่แผ่นดิน แม่นบังเกิดมีในบ้านในเมือง เราพร้อมกันจับยับตัวเข้าใส่คาหื้อหมั้นขันดี แล้วส่งลงมาถึงสำนัก[๑๒๙]สนามจักได้ชำระตามถานะทวส (โทส) *(ฉบับหอคำ : ตามโทส)* อัน ๑ อย่าหื้อคนทังหลายได้ฟันไร่ *(ฉบับหอคำ : คนทังหลายฟันไร่)* ที่ขุนห้วยแลริมน้ำ อันตีฝายมาใส่ทุ่งใส่นา *(ฉบับหอคำ : นานั้น)*แม่นมีในบ้านใดเมืองใดก็ดี อย่าหื้อคนทังหลายได้ฟันเปนอันขาด คันปุคละผู้ใดบ่ฟังคำอันนี้จัก *(ฉบับหอคำ : บ่ฟังยังกะทำนั้นจัก)* เอาตัวเข้าใส่ราชวัตต์ *(ฉบับหอคำ : ราชวัตต์ไว้)* ไหม ๓๓๐ น้ำผ่า เขี้ยน ๓๐ ทุกหลังไร่แล *(ฉบับหอคำ : เขี้ยนหลัง ๓๐ แส้ทุกหลังไร่)* อัน ๑ อย่าหื้อเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายได้หึ่งข่างป่าดงที่ควรเบิกเปนทุ่งเปนนานั้นไว้ตามแต่ผู้จักส้างแปลงเบิกบาย หื้อเปนทุ่งเปนนาสืบต่อไปพายหน้า *(ฉบับหอคำ : ไป)* อัน ๑ อย่าหื้อเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายจวทนา (โจทนา) ถกถอนไร่นากับด้วยกัน หื้อร้อนเคริงแก่บ้านเมือง คัน *(ฉบับหอคำ : คันว่า)* เปนนากระกูลก็ดี เปนนาซื้อก็ดี นา *(ฉบับหอคำ : เปนนา)* แลกก็ดี คันว่ามีหนังสือจดหมายแลวาจาปฏิญาณเปนสักขีสำคัญหมั้นขันไว้ทัง ๒ ฝ่ายนั้น หื้อส่งขืน *(ฉบับหอคำ : ส่งคืน)* หื้อกันตามหนังสือแลวาจานั้น *(ฉบับหอคำ : หนังสือวาจา)* คันว่าบ่มีหนังสือจดหมายแลวาจา *(ฉบับหอคำ : หนังสือแลวาจา)* ไว้หมั้นขันนั้น อย่าได้ถกถอนกับด้วยกันเปน *(ฉบับหอคำ : ถกถอนโจทนาเปน)* อันขาด คันว่าปุคละผู้ใดบ่ฟังยังจด *(ฉบับหอคำ : ยังโจทนา)* ถกถอนเอาของกัน จักเอาตัวเข้าใส่ราชวัตต์ไว้ เขี้ยน ๓๐ แส้ แล้วไหม *(ฉบับหอคำ : เขี้ยนหลัง ๓๐ แส้ ไหม)* ๓๓๐ น้ำผ่า อัน ๑ อย่า *(ฉบับหอคำ : ห้ามอย่า)* หื้อเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลาย สมคบกับกันเหล้นแซนเหล้นภ้ายเหล้นหมากแก่ว *(ฉบับหอคำ : สมคบกันเหล้นถั่ว เหล้นแถ่น เหล้นหมากแก่ว)* พันธนันขันตั้งต่อกัน เอา *(ฉบับหอคำ : ขันต่อกันเอาสัพพะ)* สิ่งของงืน (เงิน) ทองกับด้วยกัน หื้อบังเกิดเปนถ้อยเปนศวามหื้อร้อนรนแก่บ้านเมืองห้ามเปน *(ฉบับหอคำ : บ้านเมืองเปน)* อันขาด คันว่าปุคละผู้ใดยังล่วงเกินอาชญาแลกะทำ *(ฉบับหอคำ : ยังกะทำ)* จักเอาตัวเข้าใส่ราชวัตต์ไว้ คันเปนเจ้านายในราชกระกูลจักหื้อคารวะอาชญาพัน ๒ ร้อยยาก *(ฉบับหอคำ : ๒ ร้อยดอกยาก)* ต่อกึ่ง คันเปนเจ้านาย *(ฉบับหอคำ : เจ้านายหัวเมือง)* จักใส่ค่าหลัง ๘๐๐ ดอกยากต่อกึ่ง คันเปนขุน *(ฉบับหอคำ : เปนท้าวขุน)* จักใส่ค่าหลัง ๖๐๐ ดอกยากต่อกึ่ง คันว่าเปนไพร่ราสฎรจักค่าหลัง ๔๐๐ ดอกยากต่อกึ่ง คันคน *(ฉบับหอคำ : ต่อเกิ่ง คน)* ในเมืองแลคนคนต่างเมืองเข้ามาเหล้นกับกัน จัก *(ฉบับหอคำ : มาเหล้น จัก)* ไล่เอาตามนามสักดิ์ *(ฉบับหอคำ : นาสักดิ์)* ทุกคนแล *(ฉบับหอคำ : คน)* อัน ๑ คน *(ฉบับหอคำ : ด้วยคน)* ทังหลายแลร้างบ่าวอันเปนลูก *(ฉบับหอคำ : ลูกเจ้าหลานนาย)* นายลูกท้าวหลานขุนไพร่ไททังหลาย

<๗> ไปแอ่ว *(ฉบับหอคำ : ทังหลายแอ่ว)* ค่ำมาคืนก็ดี แอ่วร้างจาสาวตามปวีณีบ้านเมือง อย่าได้ถือสาสตราอาวุธแลกะทำตัวบ่หื้อรู้จักบ่หื้อเพิ่นหันหน้าหันตาผ้าปกหัวบังหน้าตาไว้ กะทำฉันนี้บ่แม่นปวีณีบ้านเมืองแห่งเรา บ่รู้จักผู้ร้ายผู้ดี[๑๓๐] อย่าหื้อได้กะทำเปนอันขาด คันว่าปุคละผู้ใดบ่ฟังยังกะทำดั่งอั้น *(ฉบับหอคำ : ยังกะทำ)* จับตัวได้จักเอา *(ฉบับหอคำ : เอาตัวเข้าใส่)* ใส่ราชวัตต์ไว้ เขี้ยน ๓๐ ไหม *(ฉบับหอคำ : ๓๐ แส้ ไหม)* ๓๓๐ น้ำผ่า อัน ๑ ด้วยร้างบ่าวทังหลายอันเปนลูกเจ้านายลูกขุนคนท้าวไพร่ไท *(ฉบับหอคำ : ลูกเจ้าลูกนายลูกท้าวลูกขุนไพร่ไท)* ทังหลาย แอ่วร้าง *(ฉบับหอคำ : แอ่วต้านร้าง)* จาสาวได้สู่เปนกับ *(ฉบับหอคำ : สู่กับ)* ด้วยกันแล้ว พายลน (ลุน) พ้อยผู้ชาย *(ฉบับหอคำ : ผู้ชายพ้อย)* บ่เอา คันว่าผู้ยิงเปนลูกหลาน *(ฉบับหอคำ : เปนลูกท้าวหลานขุน)* ไพร่ไทบ้านเมืองแลข้าเจ้าคนนายข้าท้าวคนขุนน้ำงืน (เงิน) ในเรือนก็ดี หื้อแปลงพ่อแม่ผู้ยิง ๕ บาทเฟื้อง *(ฉบับหอคำ : ๕๐ เฟื้อง)* น้ำผ่ายากต่อกึ่ง คันว่าผู้ยิงเปนลูกหลานเจ้านายในราชกระกูลก็ดี นอกกระกูล *(ฉบับหอคำ : นอกราชกระกูล)* ก็ดี ลูก *(ฉบับหอคำ : เปนลูก)* หลานท้าวพระญาก็ดี เสนา *(ฉบับหอคำ : พระญาเสนา)* อามาตย์แลขุนหมื่น *(ฉบับหอคำ : ขุนแสนขุนหมื่น)* ท้าวหาญทังหลายก็ดี ปุคละผู้ใดได้ไป *(ฉบับหอคำ : ผู้ใดไป)* เหล้นเปนแล้วพ้อยบ่เอา หื้อคารวะพ่อแม่ผู้ยิงตามพะดายสขุนกินยากต่อกึ่ง แล้วหื้อแปลงผีพายผู้ยิงตามกระกูลผีข้าผีกระกูล *(ฉบับหอคำ : ตามกระกูลผี คันว่าผีกระกูล)*

---

[๑๒๘] ฉบับหอคำ : แม่นมี ๑๐ คน ๒๐ คนด้วยกันลักกินงัวศวายตัว ๑ ก็ดี จักใส่สินไหมทุกตัวคนเสมอกันทุกคน ดั่งค่าศวายพู้แม่ใหญ่น้อยดำพอนทือค่าตัว ๒๐๐ ดอก

[๑๒๙] ฉบับหอคำ : มีในบ้านใดเมืองใด หื้อพ่อเมืองนายบ้านทังหลายพร้อมกันจับตัวใส่คาหื้อหมั้นขัน แล้วส่งเข้ามาเถิงราชสำนัก

[๑๓๐] ฉบับหอคำ : บ่หื้อหันหน้าหันตาแลบ่หื้อรู้จักตัวพ้อยเอาผ้าปกบังเสีย กะทำฉันนี้บ่แม่นปาเวณีบ้านเมือง เหตุบ่รู้จักว่าเปนผู้ร้ายผู้ดี

กำแพงเมืองนครน่าน
(ที่มา : แผนที่ชุมชนเมืองเก่าน่าน)

กินศวายหื้อแปลง ๒๕ *(ฉบับหอคำ : ๒๕๐๐)* ธ็อก คันว่าผีกระกูลกินหมู ๑๒๕๐๐ *(ฉบับหอคำ : ๑๒๕๐)* ธ็อก คันว่าผีกระกูลกินไก่หื้อแปลง ๖๕๐ ธ็อก ขุนกินยากต่อกึ่ง คันว่าในราชกระกูลเข้าในผีหอหลวงซ้ำหื้อได้แปลงผีหลวงแถม ๒๕๐๐ ธ็อก ขุนกินย่าต่อกึ่ง คันว่าลูกหลาน *(ฉบับหอคำ : อัน ๑ ด้วยลูกหลาน)* หลิน (เหลน) พี่น้องแห่งเจ้านายท้าวขุนทังหลายอันอยู่ต่างเรือน มักว่าไปตั้งเรือนอยู่ที่อื่นก็ดี คันว่าชายผู้ใดไปกะทำผิดหื้อแปลงพ่อแม่เจ้าเรือนที่นั้นตามยส คันว่าผู้ยิงมานแล้วพ้อยบ่เอา หื้อแปลงค่าเดือนไฟ ๕ บาท *(ฉบับหอคำ : ๗๒)* น้ำผ่ายากต่อกึ่งคันออกดีเปนแล้ว คันออกบ่ดีคันตาย *(ฉบับหอคำ : บ่ดีตาย)* หื้อเสค่าเฝ้า ๓๓๐ น้ำผ่ายากต่อกึ่ง ในเนื้อศวาม *(ฉบับหอคำ : ศวามทังหลาย)* ฝูงนั้นคันได้ชำ (ระ) กันถึงกว้าน หื้อขุนกินยากต่อกึ่ง คัน *(ฉบับหอคำ : คันว่า)* บ่ได้ชำระย่ายอมเสกับด้วยกัน *(ฉบับหอคำ : หากยอมกัน)* นอกกว้านด้วยดีหื้อเอากึ่งย่าด้วยลายเปนผีนั้น *(ฉบับหอคำ : เอายากเกิ่งยากด้วยลายแปลงผีนั้น)* คันว่าผีกระกูลกินหมูก็ดี ผีกินศวาย *(ฉบับหอคำ : คันว่าผีกระกูลกินศวาย)* ก็ดี ผีกินหมูก็ดี ผีกินไก่ก็ดี ๓ ตัวนั้นหื้อ *(ฉบับหอคำ : ผีกินไก่ก็ดี หื้อ)* แปลงผีกินศวายตัวเดียวหื้อเปนแล้ว คันว่าผีกระกูลกินหมูก็ดี ผีกินไก่ก็ดี หื้อแปลงผีกินหมูตัวเดียวเปนแล้ว *คันว่าผีกระกูลกินไก่มีหลายหื้อแปลงตัวเดียวเปนแล้ว*[๑๓๑] อัน ๑ ข้าเจ้า *(ฉบับหอคำ : ด้วยข้าเจ้า)* ไพร่ไททังหลายได้กู้ยืมสิ่งของงึน (เงิน) ทองก็ดี กู้ยืมเข้ากันก็ดี อย่าหื้อกินดอก *(ฉบับหอคำ : เงินทองกันก็ดี อย่าหื้อได้กินดอก)*แก่กัน คันว่าถึงที่มี *(ฉบับหอคำ : คันว่ามี)* คำปฏิญาณวาจามีไว้กับกันว่าจักหื้อกินดอก คันว่าบ่ถึง ๓ ปี อย่าหื้อกิน *(ฉบับหอคำ : อย่าหื้อได้กิน)* ดอกงึน (เงิน) ดอกเข้าแก่กัน คันว่าถึง ๓ ปีแล้ว หื้อเอาดอกเท่าเก่า *(ฉบับหอคำ : เท่าเค้า)* ตามปฏิญาณวาจา แม่นนาน ๙ ปีก็ดี *(ฉบับหอคำ : ๙ ปีก็ดี ๑๐ ปีก็ดี)*

<๘> หื้อเอาดอกเท่าเค้า เหลือนั้นอย่าได้เอากัน *(ฉบับหอคำ : อย่าเอาแก่กัน)* เปนอันขาด อัน ๑ ด้วยบ้านเมืองแห่งเราทังหลายจ่ายงึน (เงิน) เปนหลายประการ เปนงึนน้ำ ๗ น้ำ ๘ น้ำ ๙ ก็ดี ลางพร้อมแต่ง *(ฉบับหอคำ : น้ำ ๙ ก็ดี ลางก่องแต่ง)* แปลงด้วยอุปเทสวิธี *(ฉบับหอคำ : วิธียา)* ทำทองแดงแปด *(ฉบับหอคำ : แปลก)* ปลอมเปนงึนซื้อขายแก่ *(ฉบับหอคำ : ขายหื้อแก่)* กันไปมา ลูกค้าวาริชทังหลายมาแต่น้อยประเทส *(ฉบับหอคำ : อญะประเทส)* เข้ามาธุระค้าขายเปนฝ่น (ฝุ่น) บ้านฝอยเมืองมีลูกค้าห้อเปนต้น มาค้าขายกับบ้านกับเมืองแห่งเรา ได้งึน (เงิน) บ่เปนดอกเปนงึน (เงิน) แปดปลอม *(ฉบับหอคำ : เงินแปลกเงินปลอม)* ลูกค้าวาริช *(ฉบับหอคำ : วานิช)* ทังหลายมีคำเดือดเนื้อกินแหนงธะแลเล่าลือไปต่างประเทส ก็จักเปนที่เผือดละอายแก่บ้านเมืองแห่งเราทังหลาย เหตุนั้นตั้งแต่นี้ไปพายหน้าหื้อเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายหื้อได้จ่ายงึน (เงิน) เปนดอกแท้ อย่าได้จ่ายงึนแปด *(ฉบับหอคำ : อย่าจ่ายเงินแปลก)* งึน (เงิน) ปลอม แม่นเจ้านายท้าวขุนไพร่ไทเที่ยงจัก *(ฉบับหอคำ : ไร่ไททังหลายจัก)* ซื้อขายกับด้วยกันในเขตแขวงบ้านเมืองแห่งเราก็หื้อจ่ายงึน (เงิน) เปนดอกแท้ แม่นปุคละผู้ใดจักขาย คันว่างึน *(ฉบับหอคำ : ผู้จักขายเงิน)* บ่เปนดอกก็อย่าหื้อได้เอา *(ฉบับหอคำ : อย่าเอา)* แม่นพ่อซ่า *(ฉบับหอคำ : พ้อยซ่า)* ทังหลายเป่างึนดอกก็หื้อเปนดอกแท้ คันว่างึนบ่เปนดอกก็อย่าได้เป่าเปนอันขาด คันว่าปุคละผู้ *(ฉบับหอคำ : ปุคละผู้ใด)* เป่างึนแปด *(ฉบับหอคำ : แปลก)* ปลอมแลจ่ายซื้องึนดำคำเส้าแปดปลอมนั้น คันรู้จักตัวได้[๑๓๒]จักเอาตัวเข้าใส่ราชวัตต์ไว้ แล้วหื้อใส่สินค่าศอตามภะดายส ยากต่อกึ่ง อัน ๑ ด้วยงึนธ็อกจ่ายซื้อกันตามประเทสบ้านเมืองแห่งเรานั้น ดั่งพ่อซ่า *(ฉบับหอคำ : ดั่งพ้อยซ่า)* ทังหลายก็หื้อเป่าหื้อลูกดีหื้องาม *(ฉบับหอคำ : งามแท้)* อย่าเป่างึนจ้ำขวัก แม่นไปจ่าย *(ฉบับหอคำ : เงินจ้ำเงินขวักไปจ่าย)* ซื้อกันแม่นงึนเก่าก็ดีงึนใหม่ก็ดี คันว่าลูกงามดีสมหน้า *(ฉบับหอคำ : สมหล้า)* สมหลังหื้อเอาแม่นขึ้นกว้านสาลเหนือสนามก็ดี หัวเมืองหน้าบ้านก็ดีก็หื้อเอา อย่าหื้อพ่อซ่า *(ฉบับหอคำ : พ้อยซ่า)* ทังหลายได้เป่างึนจ้ำงึนขวักจ่ายซื้อกับด้วยกัน ห้ามแล้วยังกะทำจับตัว *(ฉบับหอคำ : ยังบ่ฟังจับตัว)* ได้จักเอาตัวเข้าใส่ราชวัตต์ *(ฉบับหอคำ : ใส่ราชวัตต์ไว้)* จักไหม ๓๓๐ น้ำผ่า เขี้ยน ๓๐ แล *(ฉบับหอคำ : ๓๐ แส้)*

---

[๑๓๑] "คันว่าผีกระกูลกินไก่มีหลายหื้อแปลงตัวเดียวเปนแล้ว" ประโยคนี้ไม่ปรากฏในฉบับหอคำ

[๑๓๒] ฉบับหอคำ : จ่ายเงินแปลกปลอมเงินดำคำเส้านั้น คันรู้จับตัวได้

อัน ๑ ด้วยเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายไปซื้อขายกับด้วยกันในประเทสบ้านเมืองแห่งเราคือว่ามีเข้าเปนต้น อย่าได้ขดขี่ข่มเหงกับข้า *(ฉบับหอคำ : กดขี่ข่มเหงข้า)* เจ้าไพร่ไทด้วยซื้อด้วยขาย หื้อซื้อตามราคาบ้านเมือง แม่นเจ้านายท้าวขุนไพร่ไทก็ดีหื้อซื้อขายตามราคาบ้านเมืองอันเดียวกัน จัก *(ฉบับหอคำ : คันจัก)* ซื้อเข้าแลขายเข้าหื้อแก่กัน หื้อเอาบุงทวงหมื่นสิบร้อยสิบพันผองทวงขายหื้อ *(ฉบับหอคำ : ทวงหื้อ)* แก่กันตามกาลราคา เมื่อเมืองแพง *(ฉบับหอคำ : ตามกาลเมืองถูกเมืองแพง)* อย่าเอาบุงทวง ๗ ทวง ๘ ทวง ๙ มาผองทวงขายหื้อแก่กัน คันงึนบ่เปนดอกก็อย่าหื้อเอา ห้ามแล้วยังบ่ฟังยังกะทำนั้นรู้ตัวเขา

<๙> จักเอาตัวเข้าใส่ราชวัตต์ไว้ ไหม *(ฉบับหอคำ : รู้จักตัวจักเอาเข้าใส่ราชวัตต์ ไหม)* ๓๓๐ น้ำผ่า เขี้ยน ๓๐ *(ฉบับหอคำ : ๓๐ แส้)* อัน ๑ ด้วยพ่อเมืองนายบ้านนายอ่ายนายกึน (เกิน) ทังหลายทุกตำบุล (ตำบล) อย่าได้ลาสาประหมาท หื้อระวังรักสา *(ฉบับหอคำ : หื้อรักสา)* ด่านทางเขตแขวงบ้านใผเมืองมัน *(ฉบับหอคำ : บ้านเมืองใผมัน)* หื้อหมั้นขัน แม่นลูกค้าวาริช *(ฉบับหอคำ : วานิช)* ทังหลายคือว่าค้าช้างค้างัวค้าควายค้าม้าค้าหาบแลสมณชีพราหมณ์ทังหลายก็ดี ออก *(ฉบับหอคำ : อันออก)* จากเมืองไปแลบ่มีชลางตีตา *(ฉบับหอคำ : ตาตี)* แต่ราชสำนักออกไป อย่าหื้อได้ *(ฉบับหอคำ : อย่าได้)* ปล่อยไปเปนอันขาด คันเปนคนหื้อจับตัวเข้าใส่ *(ฉบับหอคำ : จับตัวใส่)* คาหื้อหมั้นส่ง *(ฉบับหอคำ : หมั้นขันส่ง)* เข้ามาถึงราชสำนักสนาม คันเปนสมณะชีพราหมณ์หื้อเกาะเอาตัวเข้าถึง *(ฉบับหอคำ : เข้ามาเถิง)* ราชสำนักสนาม คันว่าเปนลูกค้าแลคนต่างประเทสเมืองอื่นเข้ามาถึงนายอ่ายแล้วบ่มีหนังสือแลชลางตีตาอย่าหื้อปล่อย *(ฉบับหอคำ : ตาตีอย่าปล่อย)* เข้าด้วยง่ายหื้องวด (งด) ไว้ก่อน แล้วหื้อเข้ามาบอกถึงพ่อเมืองนายบ้าน แล้วหื้อได้เกาะ *(ฉบับหอคำ : หื้อเกาะ)* เอาตัวเข้ามาปฏิบัตถึงราชสำนักสนามก่อน อัน ๑ ด้วยคนทังหลายหนีลุกต่างประเทสบ้านเมืองที่อื่นเข้ามาแอบแฝงพึ่งอาไสรอยู่กับเจ้านายท้าวขุนพ่อเมืองนายบ้านไพร่ไททังหลาย แลอาไสรอยู่กับวัดวาอารามที่ใดก็ดี แม่นเปนไธยก็ดี ลาวก็ดี เปนคนบ้านใดเมืองใดก็ดีหนีมาผู้ ๑ ๒ คน ๓ คนก็ดี แลหา *(ฉบับหอคำ : ก็ดีหา)* ชลางหนังสือบ่ได้แม่นจักมาอาไสรอยู่กับผู้ใดบ้านใดเมืองใดก็ดีวัดใดก็ดีอย่านับหื้ออยู่ด้วยง่าย หื้อเจ้านายท้าวขุนพ่อเมืองนายบ้านที่นั้นนำเอาคนฝูงนั้นเข้ามา *(ฉบับหอคำ : มาปฏิบัต)* ถึงราชสำนักสนามก่อน จักได้ไล่เลียงสิงถาม *(ฉบับหอคำ : ไล่เลียงไถ่ถาม)* หื้อรู้ก่อน คันว่าคนทังหลายฝูงนี้เข้า *(ฉบับหอคำ : ฝูงนี้หนีเข้า)* มาพึ่งพาอาไสรอยู่กับด้วยเจ้านายท้าวขุนพ่อเมืองนายบ้านไพร่ไททังหลายผู้ใดบ่ดีบังเส บ่เอาตัวเข้ามาปฏิบัตถึงสนามหื้อได้รู้พายลุนบังเกิดเปนข้าลักคะมวนจวร (ขโมยโจร) เปนประการใดก็ดี ตัวมันหนี *(ฉบับหอคำ : หากหนี)* หายไปหาตัวบ่ได้ จักเอาตัวเจ้าเรือนที่อยู่อาไสรแทนตัวผู้นั้นตามทวส (โทส) แล *(ฉบับหอคำ : ตามโทส)* อัน ๑ ด้วยลูกค้าวาริช *(ฉบับหอคำ : วานิช)* ทังหลายลุกต่างประเทสเข้ามาธุระค้าขายในเมือง *(ฉบับหอคำ : ในบ้านในเมือง)* แห่งเราตามสภาวะแลอาไสรอยู่กับบ้านกับเมือง *(ฉบับหอคำ : เมืองนั้น)* คันว่าโปราณกัมม์เวียร (เวร) มีจักใข่ (ใคร่) ได้ลูก *(ฉบับหอคำ : กัมม์เวรมีจักสู่ลูก)* พาเม (เมีย) อยู่กับบ้านกับเมืองแห่งเรานั้น คันว่าควรเอาก็หื้อเอาแล้วหื้อใส่สินสู่ตามปวีณีบ้านเมือง คันว่า *(ฉบับหอคำ : คัน)* เปนขุนเปนนายนั้นหื้อใส่สินสู่ *(ฉบับหอคำ : ใส่สู่)* ๕ ร้อยดอก คันว่าเปนไพร่หื้อใส่ ๒๒๐ ดอก *(ฉบับหอคำ : ไพร่ไทหื้อใส่ ๕ ร้อยดอก)* แล้วในสินสู่นั้นหื้อผ่า ๓ ส่วน ถึงแก่กะพ่อ *(ฉบับหอคำ : ถึงแก่พ่อ)* แม่ผู้ยิงส่วน ๑ ใน ๒ ส่วนนั้นถึงสนามแล้วซ้ำผ่า *(ฉบับหอคำ : ซ้ำมาผ่า)* ๓ ส่วน หื้อแก่เจ้าชู้แลพ่อเมืองนายบ้านส่วน ๑ ใน ๒ *(ฉบับหอคำ : ๑ สอง)* ส่วนนั้นเอามารอมกันแล้วมาผ่า *(ฉบับหอคำ : แล้วผ่า)* ๓ ส่วนถวายเข้าเล้มส่วน ๑ ถึงสนาม ๒ ส่วน ดั่งส่วนหื้อ *(ฉบับหอคำ : อันหื้อ)* แก่เจ้าชู้พ่อเมืองนาย *(ฉบับหอคำ : พ่อเมืองนายบ้านนั้น ธะพ่อเมืองนาย)*

<๑๐> บ้านได้ว่ากล่าวเอา *(ฉบับหอคำ : เอามานั้น)* หื้อแก่พ่อเมืองนายบ้าน ๒ ส่วน หื้อแก่เจ้าชู้ส่วน ๑ คัน เจ้าชู้พ่อเมืองนายบ้านพร้อมกันไปว่ากล่าวนั้นหื้อผ่ากึ่ง หื้อแก่เจ้าชู้กึ่ง ๑ หื้อแก่พ่อเมืองนายบ้านส่วน ๑ แล้ว อัน ๑ ข้าเจ้า[๑๓๓]ไพร่ไททังหลายจักมักใข่ (ใคร่) ย้ายชู้ใหม่ไปมา *(ฉบับหอคำ : จักสมัคค์ย้ายชู้ไปมา)* หากันนั้นอย่าขัดขวางแก่กัน หื้อปล่อยไปมาตามมัก *(ฉบับหอคำ : ตามสมัคค์)* แห่งข้าไพร่ไททังหลาย คันเป็นข้าไว้คนกินจักหนีออกไปหื้อแก้ค่าก่อนเข้า *(ฉบับหอคำ : ค่าเข้า)* ซาวงึนร้อยดอก *(ฉบับหอคำ : ดอก ๑)* แม่นบ่ได้กินนานเส *(ฉบับหอคำ : กินขาดเสีย)* ๙ ปีสิบปีก็ดี ก็หื้อเท่านั้นแล *(ฉบับหอคำ : สิบปีก็หื้อเท่านี้)* ดั่งหัวเมืองทังหลายจักย้ายชู้นั้นมีเมืองลิน (เลน) เมืองหลวง เมืองพูศา เมืองเชียงลาบ เมืองเชียงแขง เป็นคนหัวเมือง[๑๓๔] แม่นจักย้ายไปมาหากันตามหัวเมืองด้วยกันก็ดี จักย้ายเข้าใน *(ฉบับหอคำ : เข้ามาใน)* เนื้อเมืองก็ดีห้ามอย่าได้ย้ายอยู่เมืองใดก็หื้ออยู่เมืองนั้น บ่อโนญาตแลแลแลอัน ๑ *(ฉบับหอคำ : หื้ออยู่กับเมืองนั้น อัน ๑)* ด้วยคนทังหลายกู้ยืมสิ่งของงึนทองกับด้วยกันบ่ได้แทน เจ้าหนี้จักตีเอาเป็นคนน้ำงึนนั้น คันว่างึน *(ฉบับหอคำ : คนน้ำเงิน คันเงิน)* ถึง ๓ ร้อยดอกเมือบุน (บน)

---

[๑๓๓] ฉบับหอคำ : หื้อแก่เจ้าชู่ส่วน ๑ ธะเจ้าชู้ได้ว่ากล่าวเอาหื้อแก่เจ้าชู้สองส่วน หื้อพ่อเมืองนายบ้านส่วน ๑ อัน ๑ ด้วยข้าเจ้า

[๑๓๔] ฉบับหอคำ : เมืองเลน เมืองเชียงแขง เมืองหลวง เมืองพูศา เมืองเชียงลาบ เมืองล้า เปนหัวเมือง

นั้นจิ่งควรเป็นคนนำน้ำงืน คันว่างืน *(ฉบับหอคำ : เมือบนจิ่งควรเอาเปนน้ำเงิน คันเงิน)* บ่ถึง ๓ ร้อยดอกนั้นอย่าเอาเป็นคนน้ำงืนเป็นอันขาดแล อัน (๑) ด้วยสัพพะสิ่งของอันเป็นราชสมบัติมีงาช้าง นอแรด ผึ้งผา ผึ้งต้น อันบังเกิดมีตก *(ฉบับหอคำ : มีแลตก)* หายอยู่เหนือหน้าแผ่นดินในเขตแขวงบ้านเมืองแห่งเราก็ดี อันหมอพรานไปหันเก็บได้ก็ดี เยื่องใดก็ดี มีในบ้านใดเมืองใดก็ดีหื้อมาสำแดงพ่อเมืองนายบ้านหื้อได้รู้ได้หัน แล้วหื้อพ่อเมืองนายบ้านหมายสำคัญ[๑๓๕]หนักเบาไว้ แล้วหื้อส่งแก่ผู้ได้นำเข้าถึงเจ้าหมวดนายกองนำเข้ามาถวายไหว้สา *(ฉบับหอคำ : มาไหว้สายื่นถวาย)* คันเป็นคนหัวเมืองนอกหื้อพ่อเมืองนำเข้าถวายจักพระทานรางวัลแก่ *(ฉบับหอคำ : นำมายื่นถวาย จักได้พระราชทานรางวัลหื้อแก่)* ผู้ได้ตามราคาสิ่งของหนักเบา คันปุคละผู้ใดได้แล้วปิดบังซุ่มซ่อนเสบ่เอามา *(ฉบับหอคำ : มายื่น)* ถวายไหว้สานั้น คือว่า *(ฉบับหอคำ : ทือว่า)* เป็นผู้ลักกินราชสมบัต จักได้เอาตัวเข้าใส่ราชวัตต์แล้วใส่ *(ฉบับหอคำ : ราชวัตต์ไว้ใส่)* สินค่าคอตามพะดาสักดิ์ เขียน ๓๐ แส้แล *(ฉบับหอคำ : ๓๐ แส้)* อัน ๑ ด้วยคนทังหลายแปลงคั้งแปลงลี่ในแม่น้ำทางหลวง หื้อได้แปลงช่องเรือช่องแพอัน *(ฉบับหอคำ : อันจัก)* ขึ้นแลล่องไว้ช่องขึ้นกว้างวาอก ช่องล่องกว้าง ๒ วา หื้อปักไม้หมายตู้ยไว้หื้อเป็นสำคัญ คันว่าปุคละผู้ใดบ่กับตามอาชญา *(ฉบับหอคำ : อาญานี้)* คนทังหลายเอาราชสมบัตมีเข้าเป็นต้น แลสัพพะสิ่งของเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายขึ้นล่องแลหลุ้มเสกับคั้งลี่ *(ฉบับหอคำ : แลมาหล้มเสียกับคั้ง)* ผู้ใดแลเส *(ฉบับหอคำ : ผู้ใดเสียเข้าแล)* สัพพะสิ่งของงืนทองมากน้อยเท่าใด จักหื้อเจ้าคั้งใช้นับเสี้ยงแล *(ฉบับหอคำ : นับเสี้ยง)* อัน ๑ ห้ามอย่าหื้อคนทังหลายข้ารุ้งคาวในถ้ำ อย่าหื้อคนทังหลายปล้อม (ปล้ำ) ต้นค่อต้นแหลงแลตัดเครือพลู กินส้ม

<๑๑> อย่ารานกินหวาน อย่าป้อมอย่าตึดน้ำเบืออย่ากาน ทังหลาย *(ฉบับหอคำ : อย่าปล้ำอย่ายูดน้ำอย่าเบือกานทังหลาย)* มวลฝูงนี้เป็นการอันบ่ดี อย่าหื้อคนทังหลายได้กะทำ *(ฉบับหอคำ : อันบ่ดี อย่าได้กะทำ)* เป็นอันขาด คันปุคละผู้ใดกะทำ *(ฉบับหอคำ : ยังกะทำ)* หื้อพ่อเมืองนายบ้านทังหลาย *(ฉบับหอคำ : นายบ้านท้าวขุน)* ได้สืบเอาตัวผู้กะทำนั้นหื้อได้ แล้วหื้อไหมตัว *(ฉบับหอคำ : ไหมต้น)* ๓๓๐ น้ำผ่า *ตัดเครือพลูนั้นเครือ ๓ ร้อยน้ำผ่าแล*[๑๓๖]อัน ๑ หื้อเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลาย *(ฉบับหอคำ : ท้าวขุนพ่อเมืองนายบ้าน)* ได้คุรุอุปฐากรักษาชาวเจ้าสมณพราหมณ์หนพายในวัดใผวัดมันบ้านใผบ้านมัน *(ฉบับหอคำ : บ้านใผเมืองมัน)* ด้วยจตุประไจยทัง ๔ มีเข้าปลาประไจยแล *(ฉบับหอคำ : ด้วยจตุประไจยทัง ๔ แล)* จีวรประไจยเป็นต้น แลหื้อกะทำบุญหื้อทาน *(ฉบับหอคำ : เปนต้น ทำบุญให้ทาน)* ชู่วัดวาอาราม แล้วหื้อได้ไหว้สาถึงเจ้าสามิกอารามชู่วัดวาหื้ออตสาหะสั่งสอนสิสานุสิสสะ *(ฉบับหอคำ : สามิกกรามชู่วัดวาอารามขอหื้อตักเตือนสิสานุสิกข์)* วัดใผวัดมัน หื้อได้ตั้ง *(ฉบับหอคำ : ขอหื้อตั้ง)* อยู่ตามคลองพุทธวิไนย *(ฉบับหอคำ : ตามพุทธวิไนย)* โอวาทคำสอนครูบาอาจารย์ หื้อก้านกุ่งรุ่งเรืองวรพุทธศาสนาแลบ้านเมือง[๑๓๗] อัน ๑ หื้อนิมนต์ปิณฑิบาตรชู่วัดวาอาราม หื้อเป็นที่ปสาทะเหลื้อมใสแก่สัทธาคิลานปฐาก *(ฉบับหอคำ : คิลานุปฐาก)* ชู่วัดวาอาราม อัน ๑ อย่า *(ฉบับหอคำ : ขออย่า)* กะทำกัมม์อันบ่ชอบคือว่ากินเหล้า เหล้นถั่ว เหล้นแธ่น *(ฉบับหอคำ : แลเหล้นถั่วแถ่น)* เหล้นหมากแกว เหล้นภ้าย ตั้งนก ชนไก่ ไปค่ำมาคืนชูด *(ฉบับหอคำ : ชวด)* เวลากาละแลแอ่วป่าล่าเถื่อนติดตามผู้ยิง ทือลานทัดดอกไม้อันหา *(ฉบับหอคำ : ทัดดอกไม้หา)* สมณเพียส(เพส)บ่ได้ กะทำเป็นดั่งคนคระหัสหาศวามเผือดละอายบ่ได้ *(ฉบับหอคำ : ละอายแก่คนแลเทวดา)* ในกัมม์ทังหลายฝูงนี้ จักพาหื้อวรพุทธสาสนาแลครูบาอาจารย์หม่นหมองขออย่าหื้อได้กะทำเป็นอันขาด *(ฉบับหอคำ : ขออย่าได้กะทำแท้)* อัน ๑ คนทังหลายอย่าได้สมคบกับด้วยสมณะ *(ฉบับหอคำ : กับสมณะ)* ชีพราหมณ์ทังหลายเสียพ (เสพ) สุรายาเมาในเขตแก้วเจ้าทัง ๓ แลชักชวนสมณะชีพราหมณ์เจ้าทังหลายไป *(ฉบับหอคำ : เจ้าไป)* กะทำกัมม์อันบ่ชอบคลองพระพุทธวิไนย *(ฉบับหอคำ : คลองพุทธวิไนย)* เป็นอันขาด คันว่าห้ามแล้วปุคละผู้ใดบ่ฟังยังกะทำ *(ฉบับหอคำ : คันว่าห้ามแล้วยังบ่ฟังปุคละผู้ใดยังกะทำ)* รู้ตัวจับได้จักเอาเข้าใส่ *(ฉบับหอคำ : เอาตัวเข้าใส่)* ราชวัตต์ไว้ เขียน ๓๐ แส้แล *(ฉบับหอคำ : ๓๐ แส้ หื้อเข็ดหลาบ)* อัน ๑ ช้าง *(ฉบับหอคำ : ด้วยช้าง)* ปักแทงกันก็ดี ผู้คนทังหลายปัก *(ฉบับหอคำ : ผู้คนปัก)* แทงก็ดี ช้างตัวบ่มีพ้อยไปผิแผ่นเกีณฑ์ (เกณฑ์) *(ฉบับหอคำ : กิน)* คานเอาช้างท่านผู้อื่นไปใช้ก็ดี *(ฉบับหอคำ : ใช้กิน)* ยืมช้างท่านก็ดี จ้างช้างท่านกินกินก็ดี *(ฉบับหอคำ : จ้างช้างก็ดี)* มีกำหนดกดหมายวันเดือนไว้พ้อยหื้อล่วงเกินกำหนดไป การทังหลายฝูงนี้ *(ฉบับหอคำ : กำหนดไป ทังหลายฝูงนี้)* หื้อไล่เอาเบ้ (เบี้ย) มื้อวันเฟื้องน้ำผ่า อัน ๑

---

[๑๓๕] ฉบับหอคำ : เก็บได้ก็ดี หากยิงได้ก็ดี มีในประเทสเขตแขวงบ้านใดเมืองใดอย่าได้ซุ่มซ่อนปิดบัง ได้ในเขตแขวงบ้านใดเมืองใดให้เอาไปสำแดงเถิงพ่อเมืองนายบ้านได้จดหมายสำคัญ

[๑๓๖] "ตัดเครือพลูนั้นเครือ ๓ ร้อยน้ำผ่าแล" ไม่ปรากฏในฉบับหอคำ

[๑๓๗] ฉบับหอคำ : โอวาทแห่งครูบาอาจารย์แล หื้อกะทำปฏิปริยัตติสุขเรียนเขียนอ่านอัตถ์แปลสัททาปฏิโมกข์แลพระวิไนย ปฏิสังขารณะส้างแปลงหื้อวรพุทธสาสนาก้านกุ่งรุ่งเรืองต่อไป

ช้างไปละเลิงอยู่ยังป่าเข้าใจว่าเป็นของตัวได้กะยิงเอา พ้อยบ่บ่แม่นของตัวไปนั้นหื้อไหม ๒๒๐ น้ำผ่า แล้วหื้อผู้กะทำอย่าหื้อหาย แล้วหื้อธำ (ทำ) ขวัญ ๕๐ ดอก ส่งช้างหื้อเจ้าช้างเป็นแล้วชะแล ช้างเส้งเสก็ดี ตายเสก็ดี หื้อไว้ช้าง *(ฉบับหอคำ : เปนแล้ว ธะแล ตาย เสียองคะ หื้อไว้ช้าง)* กับผู้กะทำใช้ค่าช้างตามราคาช้าง คันว่า *(ฉบับหอคำ : คัน)*

<๑๒> ช้างต่างคนต่างหายได้ยับมาต่างคนต่างว่าของตัว คันได้ชำระกันตกลงแล้วหื้อเอาค่าช้างผ่ากึ่งใช้ส่วน ๑ อัน ๑ เป็นจวร (โจร) ไปลักเอาของท่านหื้อไหมตามคลองทืน *(ฉบับหอคำ : ตามคลอง)* อัน ๑ ห้ามอย่าหื้อคนทังหลายอย่าหื้อกะทำ *(ฉบับหอคำ : อย่ากะทำ)* อันธพาละสับฟันม้างปะตู *(ฉบับหอคำ : ม้างเทปะตู)* เวียงแลตำหนักสาลา แลขัวอันส้างไว้เป็นที่อาคันตุกะผู้คนสมณชีพราหมณ์ลูกค้าวารีช *(ฉบับหอคำ : สมณพราหมณ์ลูกค้าวานิช)* ทังหลายอาไสรจอดยั้ง หื้อเป็นกุสละแก่ผู้ส้างแปลงแลเป็นบุญคุณบ้าน *(ฉบับหอคำ : บุญคุณแก่บ้าน)* เมืองอย่าหื้อปุคละผู้ใดม้างเทสับฟันเปนอันขาด ห้ามแล้วยังบ่ฟัง ธะปุคละผู้ใดยังกะทำจับตัวได้จักเอาตัวเข้า *(ฉบับหอคำ : เอาเข้า)* ใส่ราชวัตต์ไว้ แล้วจักใส่สินค่าคอตามภะดาสักดิ์ คันว่าเปน *(ฉบับหอคำ : คันเปน)* สมณชีพราหมณ์หากไปกะทำนั้น จักได้เอาตัวส่งถึงครูบาอาจารย์จักได้กะทำตามคลองพุทธวิไนยตั้งแต่นี้ไปพายหน้า หื้อพ่อเมืองนายบ้าน *(ฉบับหอคำ : หื้อนายบ้านพ่อเมือง)* ท้าวขุนไพร่ไทแลนายปะตูอันอยู่ใกล้ตำหนักสาลา ขัว แลปะตูเวียง หื้อได้ระวังรักสา *(ฉบับหอคำ : หื้อได้รักสา)* ผ่อคอย คันปุคละผู้ใดแลมากะทำสับฟันม้างเทได้หันแล้ว หื้อจับเอาตัวหื้อได้แล้วส่งเข้ามาถึงในราชสำนักสนาม จักได้เอาทวส (โทส) ตามอาชญา *(ฉบับหอคำ : ตามอาญา)* ตั้งไว้ อัน ๑ ห้ามอย่าหื้อคนทังหลายกะทำอันธพาละลักเอาเรือท่าน อันผูกไว้ยังน้ำก็ดี เอาขึ้นไว้ยังบกก็ดี เอาของท่านไปหายเสก็ดี *(ฉบับหอคำ : หายเสียก็ดี เอาไปแตกเสียก็ดี)* หื้อใช้ค่าเรือตามค่า แล้วจักไหมร้อยบาทน้ำผ่า *(ฉบับหอคำ : แล้วจักไหม ๑๑๐ น้ำผ่า)* คันว่าเอาไปใส่สัพพะสิ่งของทังมวลนั้น คันเจ้า *(ฉบับหอคำ : คันเจ้าของ)* เรือรู้จักตัวแล้วหื้อไหมร้อยบาทน้ำผ่า *(ฉบับหอคำ : ไหม ๑๑๐ น้ำผ่า)* คันประโยชนะมีหื้อกู้ยืมกับด้วยกันตามดีเทอะ *(ฉบับหอคำ : กู้ยืมกับด้วยเจ้าเรือแลผู้รักสาก่อน)* อัน ๑ เรือเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลายอันไหลน้ำไปนั้น หื้อท้าวขุนพ่อเมืองนายบ้านไพร่ไททังหลายได้เก็บกำรักสาไว้ แล้วหื้อไปบอกพ่อเมืองนายบ้านใผมันหื้อเป็นสักขีสำคัญ หื้อพ่อเมืองนายบ้านได้จดหมายสำคัญใหญ่น้อยสั้นยาว *(ฉบับหอคำ : สักขีสำคัญ ใหญ่น้อยสั้นยาว)* ไว้กับพ่อเมืองนายบ้าน คันว่าเจ้าของติดตามไปหาแม่เรือ *(ฉบับหอคำ : หาแม่นเรือ)* เจ้านายท้าวขุนไพร่ไทก็ดี หื้อแก้ค่าเอาตามอันไกลตามอันใกล้แลไกล *(ฉบับหอคำ : ตามอันไกลอันใกล้)* ไหลแต่ท่าเวียงถึงดู่เสหื้อเจ้า *(ฉบับหอคำ : ดู่เสี้ยวหื้อเจ้าของ)* เรือแก้ค่าเอาลำ ๕๐ ธ็อก ไหลไปถึงท่าเมืองรามตาลชุมหื้อแก้ค่าลำร้อยธ็อก *(ฉบับหอคำ : แก้ค่าร้อยธ็อก)* ไหลไปถึงเมืองสาหื้อแก้ค่าลำร้อย ๕ บาทธ็อก *(ฉบับหอคำ : ลำ ๑๕๐ ธ็อก)* ไหลไปถึงสบแหงหื้อแก้ค่าลำ ๒ ร้อย *(ฉบับหอคำ : ลำ ๒๐๐ ธ็อก)* ไหลไปถึงสบพี้ *(ฉบับหอคำ : สบน้ำพี้)* หื้อแก้ค่าลำ ๔๐๐ ธ็อก คันผู้ใดเก็บกำได้บ่บอกหื้อแก่ *(ฉบับหอคำ : คันผู้ใดเก็บกำได้แล้วบ่บอกแก่)*

<๑๓> พ่อเมืองนายบ้านหื้อรู้ *(ฉบับหอคำ : หื้อได้รู้)* หากเอาไปซุ่มซ่อนเสก็ดี ลืดล้างเสก็ดี *(ฉบับหอคำ : ลืดรูปร่างเสียก็ดี)* ทือว่าเป็นจวร (โจร) จักเอาทวส (โทส) ไหม ๕๒๐ น้ำผ่าแล *(ฉบับหอคำ : จักไหม ๒๒๐ น้ำผ่า)* คันมีผู้เก็บกำรักสาไว้แล้ว *(ฉบับหอคำ : เก็บกำไว้แล้ว)* เจ้า *(ฉบับหอคำ : เจ้าของ)* เรือหากไปลักเอามา เจ้าผู้เก็บไว้ติดตามไปได้ตัว หื้อไหม *(ฉบับหอคำ : ไหมเจ้าเรือ)* ๕๒ น้ำผ่าหื้อแก่ผู้เก็บได้เป็นอันขาดแล[๑๓๘] อัน ๑ คน *(ฉบับหอคำ : อัน ๑ ด้วยคน)* ทังหลายได้ยืมช้างกันก็ดี จ้างช้างกันก็ดีไปต่างสัพพะสิ่งของทังมวล แม่นไปใกล้ *(ฉบับหอคำ : แม่นใกล้)* ไกลก็ดีอย่านับหื้อด้วยง่าย หื้อโฟ่จากับด้วยกันหื้อตกลงแล้วจึ่งหื้อคันเป็นญาติพี่น้องเมต (มิตร) สหายรักแพงเคยหากัน *(ฉบับหอคำ : เคยกัน)* บ่มีวาจาปฏิญาณยืมกันหื้อไปด้วยดีคันว่าเจ้าช้างเอาไปแลเสหนี *(ฉบับหอคำ : ไปหนี)* หายก็ดี จวร (โจร) ลักเอาไปก็ดี หื้อช่วยกันหา หากเหลือสติกำลังแล้วหื้อเปนแล้วแลอย่าว่ารือแก่กันเทอะ อัน ๑ *(ฉบับหอคำ : เปนแล้ว อย่าว่ารือแก่กัน คันว่าผู้)* ยืมเอาไปแม่นช้างไปบังเกิดเหตุล้มตายเส อย่าว่ารือหื้อเปนแล้วแก่กัน คันหายไปก็ดี *(ฉบับหอคำ : หายไป)* จวร (โจร) ลักเอาไปหื้อช่วยกันหา คันเหลือสติกำลังแล้วหื้อผู้ยืมใช้ค่าช้างท่านตามราคา *(ฉบับหอคำ : ช้างตามราคา)* คันมีวาจาปฏิญาณแก่กันไว้หมั้นขัน หื้อเอาตามวาจาปฏิญาณนั้นว่าเทอะ *(ฉบับหอคำ : ปฏิญาณนั้น)* คันว่าจ้างกันเจ้าช้างหากเอาไปล้มแลตายหายไปเปน *(ฉบับหอคำ : ล้มหายตายเปน)* ประการฉันใดก็ดี หื้อเปนแล้วอย่าว่ารือแก่กัน คันว่าผู้จ้างหากเอาไปช้างไปเป็นก็ดี *(ฉบับหอคำ : คันว่าผู้จ้างเอาช้างบังเกิด)* เหตุการณ์เสือขบงูตอดตกหลิ่ง *(ฉบับหอคำ : ตกหึก)* ตกแหว (เหว) ตายหื้อเป็นแล้วแก่กัน คัน *(ฉบับหอคำ : หื้อแล้วแก่กัน คันว่า)* หายไปก็ดี

[๑๓๘] ฉบับหอคำ : หื้อแก่ผู้เก็บได้ อัน ๑ ดั่งเรือเมืองพัว ชักมาเชียงกลางไหลมาเถิงเมืองแงงหื้อแก้ค่า ๕๐ ธ็อก ไหลลงมาเถิงเมืองลิมหื้อแก้ ๑๐๐ ธ็อก เถิงเมืองไชยพรหมหื้อแก้ค่า ๑๕๐ ธ็อก ไหลเถิงเมืองจังหื้อแก้ค่า ๒ ร้อยธ็อก ไหลเถิงท่าเวียงหื้อแก้ค่า ๒๕๐ ธ็อก ดั่งเรือหื้อแก้ค่ากันฉันนี้

จวร (โจร) ลักไปก็ดีหื้อช่วยกันหา คันเหลือสติกำลังแล้วบ่ได้ หื้อผู้จ้างใช้ค่าช้างในค่าช้างอย่าหื้อเป็นอันขาด *(ฉบับหอคำ : ในค่าจ้างอย่าหื้อ)* อัน ๑ คนทังหลายจักไปธุระค้าขายด้วยกัน ผู้ ๑ มีช้าง *(ฉบับหอคำ : ผู้ ๑ มีช้าง ผู้ ๑ บ่มีช้าง)* ไปทวยกันใส่ของค้าจิ่ม *(ฉบับหอคำ : ของจิ่น)* กันนั้น หื้อโฟ่จากันเอาปฏิญาณแก่กันหื้อหมั้นขันก่อน คันบ่มีวาจาปฏิญาณไว้แก่กันเป็นฉันใด ช้างบังเกิดเหตุการณ์ล้มตายด้วยประการฉันใดก็ดี หื้อเปนแล้วอย่าว่ารือแก่กันหื้อเปนแล้ว คันหายก็ดี จวร (โจร) ลักไปก็ดีหื้อช่วยกันหา หากเหลือสติกำลังแล้วบ่ได้หื้อค่าช้างมาผ่า ๓ ส่วน หื้อเปนแล้ว ผู้ *(ฉบับหอคำ : หื้อเอาค่าช้างมาผ่า ๓ หื้อผู้)* ไปทวยใช้ส่วน ๑ คันหากมีวาจาปฏิญาณแก่กันไว้แต่ *(ฉบับหอคำ : ปฏิญาณไว้แก่กันแต่)* ต้นเปนฉันใด หื้อเอาตามปฏิญาณวาจานั้นเทอะ อัน ๑ ปุคละ *(ฉบับหอคำ : ปฏิญาณวาจานั้น อัน)* ผู้ใดจักเป็นหมอยับช้างร้ายช้างเลิงนั้นอย่านับไปด้วยง่าย หื้อ *(ฉบับหอคำ : หื้อได้)* เข้ามาปฏิบัติไหว้สาถึงราชสำนักแลสนามหื้อได้รู้ก่อน จักได้ลดราชการไว้เป็นหมอหื้ออยู่กับเจ้าใผนายมัน คันว่าผู้ใดบ่มาไหว้สาปฏิบัตพ้อย *(ฉบับหอคำ : คันว่าปุคละผู้ใดบ่มาปฏิบัตไหว้สาพ้อย)* ไปยับช้างร้ายช้างเลิง

<๑๔> มาปิดปกซุ่มซ่อนไว้ทือว่าเป็นจวร (โจร) จักเอาทวส (โทส) ตามอาชญาตั้งนั้นแล *(ฉบับหอคำ : อาญาตั้ง)* อัน ๑ ช้างท่านผู้อื่นก็ดี *(ฉบับหอคำ : ท่านก็ดี)* ช้างตัวเลิงก็ดีมาติดแอบแฝงอยู่กับช้างปุคละผู้ใด หื้อเจ้าช้างมามาปฏิบัติถึงสนามแลบอก *(ฉบับหอคำ : บ่บอก)* กล่าวพ่อเมืองนายบ้านหื้อได้รู้ก่อน คันว่าปุคละผู้ได้ช้างท่านผู้อื่นแลช้างเลิงมาติดแอบแฝงอยู่แลบ่มาไหว้สาปฏิบัติถึงสนามแลบอกกล่าวถึงพ่อเมืองนายบ้านหื้อได้รู้ ทือว่าเป็นผู้ลวภ (โลภ) อำเอาของท่านปิดบังของท่านไว้ถือว่า *(ฉบับหอคำ : ทือว่า)* เป็นจวร (โจร) จักเอาทวส (โทส) ตามอาชญาตั้งนั้นแล *(ฉบับหอคำ : ตามอาญาตั้ง)* อัน ๑ ลูกค้าทังหลายอันลุก *(ฉบับหอคำ : ทังหลายลุก)* ต่างประเทสเข้ามาซื้อช้างซื้องัวซื้อควายนั้น *(ฉบับหอคำ : ซื้องัวควายนั้น)* คันเข้ามาถึงบ้านใดเมืองใดก็ดี อย่าหื้อเจ้านายพ่อเมือง *(ฉบับหอคำ : แลพ่อเมือง)* นายบ้านท้าวขุนไพร่ไททังหลาย อย่าได้นับซื้อนับขายต่อกันด้วยง่าย หื้อพาเอาตัวลูกค้าทังหลายเข้ามาปฏิบัติถึงราชสำนักสนามก่อน อัน ๑ คันปุคละ *(ฉบับหอคำ : อัน ๑ ปุคละ)* ผู้ใดบ่ฟังลักซื้อลักขายกับด้วยกัน *(ฉบับหอคำ : ขายกัน)* บ่มาปฏิบัติไหว้สาถึงสนามนั้น จักทวส (โทส) ตามอาชญาตั้งไว้ คันว่าบ้านใด *(ฉบับหอคำ : จักเอาโทสตามอาญาตั้ง บ้านใด)* เมืองใดบ่กะทำตามพระราช (อา) ชญา *(ฉบับหอคำ : พระราชอาญา)* ตั้งนี้ สืบรู้จักเอาทวส (โทส) จงหนักแล ในพระราช(อา)ชญา *(ฉบับหอคำ : ในพระราชอาญา)* ได้เปิก็สาพร้อมเพียงกับด้วยกันมหาขัตติยราชวงสา *(ฉบับหอคำ : กับด้วยมหาขัตติยราชวงสา)* อัคคมหาเสนาอามาตย์ซู่ตนซู่ศน ได้ตั้งพระราชอาณาจักก์ตักเตือนสั่งสอนห้ามปามแก่ *(ฉบับหอคำ : สั่งสอนแก่)* เจ้านายท้าวขุนพ่อเมืองนายบ้านไพร่ไททังหลาย ในขุง (โขง) จักรหวัตเมืองน่านทุกตำบุล (ตำบล) ธะแล ปุคละผู้ใดกะทำล่วงเกินไปสิ่ง *(ฉบับหอคำ : เกินสิ่ง)* ใดสิ่ง ๑ ก็จักได้เอาทวส (โทส) ตามพระราชอาชญาตั้ง *(ฉบับหอคำ : พระราชอาญาได้ตั้ง)* ไว้นี้ทุกประการชะแล[๑๓๙] *หนังสือปถมอัคคมหาเสนาธิบดีพญาหลวงเจ้าผู้ใหญ่เป็นเค้าเจ้าท้าวพญา ๓๒ ขุน พร้อมกันเหนือหอสนามเจ้าซู่ตน กรุณณาไปเจ้านายท้าวขุนหัวสิบนายฝายไพร่ไททังหลายตำบุล (ตำบล) ได้แจ้ง ด้วยได้ตั้งพระราชอาชญาไว้แก่เจ้านายท้าวขุนหัวสิบนายฝายไพร่ไททังหลาย ซึ่งเย (เยียะ) นากินเขตแขวงท่งนาทังหลายไว้ว่า คันเทสกาลไถนาหว่านกล้าแล้ว ก็หื้อได้ล้อมรั้วตาใผมันหื้อหมั้นขันอย่าหื้องัวควายเข้าได้ แลตั้งแต่สักกราชได้ ๑๒๒๓ ตัว (พ.ศ.๒๔๐๔) นี้ไปพายหน้า เจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลาย*[๑๔๐] คันถึงรดูนามาแล้ว *(ฉบับหอคำ : อัน ๑ คันเถิงรดูเยียะไร่ทำนามาแล้ว)* เดือน ๑๐ แรมค่ำ ๑ หื้อล้อมรั้วไปถึงเดือน ๑๑ ออก ๕ ค่ำหื้อแล้วทุกศน[๑๔๑] ดั่งตารั้วนั้นก็หื้อล้อมแหน้น *(ฉบับหอคำ : ดั่งตารั้วนั้นหื้อล้อมหื้อแหน้นหนา)* อย่าหื้องัวควายเข้าได้เป็นอันขาด ธะแลปุคละผู้ใดบ่กับตามหนังสืออาชญาแลบ่ล้อมหื้อแล้ว *(ฉบับหอคำ : หนังสืออาญา บ่ล้อมรั้วแล้ว)* ตามกำหนดนั้น จัก (เอา) ตัว

---

[๑๓๙] ฉบับหอคำ : ทุกประการชะแล อัน ๑ ได้ต้องห้ามพวกจีนห้อเปนเค้าแลเจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลาย อย่าหื้อได้พันธนันขันตั้งท้ากันกกฟันชิ้นหมู เอาสิ่งของเงินธองแลชิ้นหมูเปนอันขาด ธะแลพวกจีนห้อผู้ใดยังบ่ฟังยังข้าหมูหื้อพวกไททังหลาย กกฟันตั้งพันธนันขันต่อไปนั้นจักเขียนหลัง ๓๐ แส้บ่หื้อซื่อหลัง พวกไททังหลายยังบ่ฟังยังไปกะทำนั้นจักเขี้ยนหลัง ๓๐ แส้บ่หื้อซื่อหลังเปนอันขาด แต่ว่าจักข้าขายตามบัวราณบ้านเมืองอันเคยซื้อเคยขายกันมาแต่ก่อนนั้นบ่ห้าม ตามแต่ใจพวกจีนแลห้อทังหลายจักข้าซื้อขายกัน กรุณณาไปพวกห้อแลจีนทังหลายได้แจ้ง

[๑๔๐] "หนังสือปถมอัคคมหาเสนาธิบดีพญาหลวงเจ้าผู้ใหญ่เป็นเค้าเจ้าท้าวพญา ๓๒ ขุน พร้อมกันเหนือหอสนามเจ้าซู่ตน กรุณณาไปเจ้านายท้าวขุนหัวสิบนายฝายไพร่ไททังหลายตำบุล (ตำบล) ได้แจ้ง ด้วยได้ตั้งพระราชอาชญาไว้แก่เจ้านายท้าวขุนหัวสิบนายฝายไพร่ไททังหลาย ซึ่งเย (เยียะ) นากินเขตแขวงท่งนาทังหลายไว้ว่า คันเทศการไถนาหว่านกล้าแล้ว ก็หื้อได้ล้อมรั้วตาใผมันหื้อหมั้นขันอย่าหื้องัวควายเข้าได้ แลตั้งแต่สักกราชได้ ๑๒๒๓ ตัว (พ.ศ.๒๔๐๔) นี้ไปพายหน้า เจ้านายท้าวขุนไพร่ไททังหลาย" ไม่ปรากฏในฉบับหอคำ

[๑๔๑] ฉบับหอคำ : ทุกศน เถิงเดือน ๑๑ ออก ๖ ค่ำ จักได้แต่งขุนสนามออกเลียบทุกตำบล

<๑๕> เข้ารับอาชญาใส่ราชวัตต์ เขี้ยน *(ฉบับหอคำ : รับพระราชอาญาใส่ราชวัตต์ไว้แล้วจักเขี้ยนหลัง)* ๓๐ แส้ บ่หื้อซื่อหลังเป็นอันขาด *พระราช(อา)ชญาผวด (โปรด) ฉันนี้ อัน ๑ หื้อหัวสิบทังหลายได้มารับเอาหนังสือพระราชอาชญานี้กับสนามไปไว้สำรับกับหัวสิบนายฝายไว้กับตัวทุกคน อย่าหื้อพระราชอาชญาดวงนี้หลุดไปได้เป็นอันขาด*[๑๔๒] อัน ๑ ถึง *(ฉบับหอคำ : ธะเถิง)* เทสกาล เดือน ๑๐ ออก *(ฉบับหอคำ : เดือน ๑๑ ออก)* ค่ำ ๑ นั้น หื้อหัวสิบนายฝายได้ส่อป่าวไปถึงแก่ลูกสิบเจ้า *(ฉบับหอคำ : ป่าวเถิงแก่ลูกสิบแลเจ้า)* ต่ารั้วใผมันหื้อรู้ทั่วไปถึงกันทังมวลเสี้ยง *(ฉบับหอคำ : ทั่วไปกันไปหื้อเสี้ยง)* แล้วหื้อได้ไปกำซับกำชาตวจ *(ฉบับหอคำ : แล้วหื้อกำซับตวจตา)* ดูแลต่ารั้ว เอาใจใส่เป็นใจ *(ฉบับหอคำ : เอาใจใส่หื้อเปน)* ราชการแท้ *อัน ๑ ในปจุบันวันนี้วันพรูกนั้นก็หื้อหัวสิบนายฝายทังหลายได้ไปเลบ (เลียบ) เลงตวจ (ตรวจ) ตาดูแลตารั้วที่ล้อมบ่ดีนั้น หื้อส่อป่าวหื้อลูกสิบใผมันล้อมเตื่อมแถมหื้อดีอีก*[๑๔๓] ธะงัวศวาย *(ฉบับหอคำ : คันล้อมรั้วบ่ดีงัวศวาย)* เข้ากวนศวีไร่นาคนทังหลายเสมากน้อยเท่าใด จักหื้อเจ้าต่ารั้วใช้นับเสี้ยง แล้วจักหื้อเจ้าหัวสิบ *(ฉบับหอคำ : แล้วจักเอาหัวสิบ)* แลเจ้าตารั้วเข้าใส่ราชวัตต์ เขี้ยน *(ฉบับหอคำ : ไว้เขียน)* ๓๐ แส้บ่หื้อซื่อหลังเปนอันขาดแล *(ฉบับหอคำ : อันขาด)* ธะแลตารั้วหากแหน้นหนาดีแล้ว งัวศวายหากร้ายนั้นมีที่พิจารณา *(ฉบับหอคำ : นั้นหื้อพิจจรณา)* ไปพายหน้า อัน ๑ ด้วยตารั้วแห่งหัวสิบนายฝายทังหลายนั้นหื้อได้ยกไว้แก่ *(ฉบับหอคำ : ไว้หื้อแก่)* ลูกสิบทังหลายอย่าหื้อหัวสิบนายฝายได้ล้อมต่อไปเป็นอันขาดอัน ๑ ช้าง *(ฉบับหอคำ : ธะแลช้าง)* ม้างัวศวายเข้ากวนศวีไร่นา *(ฉบับหอคำ : กวนไร่ศวีนา)* นั้น คันช้างเข้ากินเข้าเมื่อเข้ายังหนุ่มแลรัด *(ฉบับหอคำ : เมื่อยังหนุ่มแลรัดรัง)* ดั่งอั้น หื้อเจ้าช้างได้ปลูกหื้อ *(ฉบับหอคำ : ปลูกแปลงหื้อ)* เหมือนเก่า ธะช้างกินเมื่อเข้าเปนบ่าวสาว *(ฉบับหอคำ : กินเข้าเมื่อเปนบ่าวเปนสาว)* แลออกมานเปนเม็ดเปนรวงนั้นเส *(ฉบับหอคำ : นั้นเข้าเสีย)* เท่าใด หื้อเจ้าช้างใช้นับเสี้ยง คันว่าช้างขี้เยี่ยวใส่แลนอนกลางนาก็ดี เข้าเสมากน้อยเท่าใดหื้อเจ้าช้างใช้นับเสี้ยง แล้วหื้อแปลงขวัญเข้าด้วยงึนสลึงปลายปีนั้นหื้อแล้ว *(ฉบับหอคำ : ปี ๑ หื้อเปนแล้ว)* คันว่าช้างกินเข้าแรกแลถกกินเข้าเมื่อกองรอมไว้นั้น เส *(ฉบับหอคำ : เข้าเสีย)* เท่าใดหื้อใช้นับเสี้ยง แล้วซ้ำหื้อแปลงขวัญเข้าด้วยงึนแถบปลายสลึงหื้อเปนกับด้วยกัน *(ฉบับหอคำ : เปนแล้วกัน)* อัน ๑ งัวศวายกิน *(ฉบับหอคำ : เข้ากิน)* เข้าเมื่อยังหนุ่มนั้นหื้อเจ้างัวศวายปลูก *(ฉบับหอคำ : ใช้ปลูก)* แทนหื้อเหมือนเก่า คันกินเมื่อเปน *(ฉบับหอคำ : คันกินเข้ายังเปน)* บ่าวเปนสาวแลออกมานเปนเม็ดเปนรวงนั้น เข้าเสเท่าใดหื้อเจ้างัวศวายใช้นับเสี้ยง คันขี้เยี่ยวใส่แลเกลือกนอนนา แม่นมี ๙ บวก ๑๐ บวกก็ดี เข้าเสมากน้อยเท่าใดหื้อ *(ฉบับหอคำ : หื้อเจ้างัวศวาย)* ใช้นับเสี้ยง แล้วซ้ำหื้อแปลงขวัญเข้าด้วยงึนสลึง ๑ หื้อเปนแล้ว คันกินเข้าแรกแลขวิดถ่อ *(ฉบับหอคำ : ขวิดทอ)* กองเข้านั้น เข้าเสเท่าใดหื้อใช้ ซ้ำหื้อแปลงขวัญเข้าด้วยงึนแถบ ๑ หื้อเปนแล้ว พั่นธะแลเจ้า *(ฉบับหอคำ : กันธะแล)* เข้าบอกสัญญาแล้วเจ้าช้างม้า

<๑๖> งัวศวายหากขัดแข็งบ่เส *(ฉบับหอคำ : ขัดแข็งเสีย)* บ่ตามพระราชอาชญาอาณาจักก์หลักคำอันตั้งไว้นี้ หื้อได้เกาะตัวมันไปสู่กว้าน หื้อนายบ้านท้าวขุนชำระหื้อแล้ว ท้าวขุนใดชำ (ระ) นั้นหื้อท้าวขุนใส่สินตี[๑๔๔] ๕ แถบกึ่ง หื้อใช้เข้าแลแปลงขวัญเข้าตามอาชญาตั้งศาดไว้นี้เปนอันขาด *(ฉบับหอคำ : ไว้นี้อย่าขัดขวางเปนอันขาด)* อัน ๑ ดั่งช้างนั้นคันเข้ารั้วปุคละผู้ใดก็ดี หื้อเจ้าตารั้วแลเจ้านาช่วยกันเซาะสืบพิจารณาติดตามเอาตัวช้างหื้อจนได้ ธะแลบ่ได้ตัวช้างหื้อจนได้ ธะบ่ได้ตัวช้างนั้นก็หื้อเจ้าต่ารั้วแปลงขวัญ *(ฉบับหอคำ : ธะบ่ได้ตัวช้างนั้น ก็หื้อเจ้าต่ารั้วแปลงขวัญ)* เข้าด้วยงึนแถบ ๑ หื้อเปนแล้ว ดั่งช้างม้างัวศวายนั้นแม่นเข้ากวนศวีไร่นา ๙ ตัว ๑๐ ตัวก็ดี ก็หื้อแปลงขวัญเข้าแต่ตัวเดียว *(ฉบับหอคำ : ตัวเดียว ๑)* หื้อเปนแล้ว คันเข้าเสมากน้อยเท่าใดก็หื้อช่วยกันใช้นับเสี้ยง[๑๔๕] *หื้อตามอาชญาฉันนี้เป็นอันขาดแล กล่าวอาณาจักก์หลักคำก็แล้วด้วยประการดั่งกล่าวมานี้แล แล้วนี้แส*[๑๔๖]

---

[๑๔๒] "พระราชชญาผวด (โปรด) ฉันนี้ อัน ๑ หื้อหัวสิบทังหลายได้มารับเอาหนังสือพระราชอาชญานี้กับสนามไปไว้สำรับกับหัวสิบนายฝายไว้กับตัวทุกคน อย่าหื้อพระราชอาชญาดวงนี้หลุดไปได้เป็นอันขาด" ไม่ปรากฏในฉบับหอคำ

[๑๔๓] "อัน ๑ ในปจุบันวันนี้วันพรูกนั้นก็หื้อหัวสิบนายฝายทังหลายได้ไปเลบ (เลียบ) เลงตวจ (ตรวจ) ตาดูแลตารั้วที่ล้อมบ่ดีนั้น หื้อส่อป่าวหื้อลูกสิบใผมันล้อมเตื่อมแถมหื้อดีอีก" ไม่ปรากฏในฉบับหอคำ

[๑๔๔] ฉบับหอคำ : ไว้นี้นั้นแล เกาะตัวไปสู่กำนันภัน (พัน) บ้านท้าวขุนได้ชำระนั้น หื้อเจ้าขุนได้ใส่สินตี

[๑๔๕] ฉบับหอคำ : ช่วยกันใช้นับเสี้ยง ฝายน้ำแม่น้ำตาวันออกมีท่ง ๒ ท่งพัว ฝายแก้ว แช่แห้ง หนองเต่า หนองภะคำ นาศวร ม่วงทึด บุญเรือง ป่าหัด ล้องทอง บ้านกอก แช่พราง หนองรัง ท่าน้าว หนองแดง หัวนา นาข่อย เถิงหนี้ก่อนแล

[๑๔๖] "หื้อตามอาชญาฉันนี้เป็นอันขาดแล กล่าวอาณาจักก์หลักคำก็แล้วด้วยประการดั่งกล่าวมานี้แล แล้วนี้แล" ไม่ปรากฏในฉบับหอคำ

ໂອວາທານຸສາສະນີຂອງຄະນະສົງເມືອງເຊີຍງໃຫ່ ໄນ້ສະໄໝເຈົ້າຫຼວງຫຼວງຈ່າບ້ານ

๕. โอวาทานุสาสินีพระคณะสังฆะเมืองเชียงใหม่ สมัยเจ้าพญาหลวงจ่าบ้าน[๑๔๗]

(ออกบทบัญญัติวัตรปฏิบัติพระสงฆ์เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ.๒๓๑๙)

<๑> จุลสกราช ๑๑๓๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๙) ปีรวายสัน เดือน ๕ ออก ๑๑ ค่ำ พร่ำได้วัน ๔ ยามตูดซ้าย มหาราชหลวงวัชชิรปราการ[๑๔๘] ตนอันเปนนครคุตติคึดต่อสัณฐานบ้านเมืองแลพุทธสาสนาเปนต้น ใคร่หื้อก้านกุ่งรุ่งเรืองเปนจิรัฏฐิติกาไปพายหน้า จิ่งจักราทธนานิมนต์พระสังฆเจ้าอันเปนเจ้าวัดใหญ่วัดน้อย อันมีในเวียงเชียงใหม่ซู่ตนพระองค์ หื้อเมือเมตตาในราชนิเวสนะแห่งตน แล้วไหว้สาพระสังฆเจ้า ว่าเยื่องฉันใดวรพุทธสาสนาจักก้านกุ่งรุ่งเรือง แลเปนไปพายหน้าดั่งอั้น ขอพระสังฆเจ้าซู่ตนซู่พระองค์มีเมตตาสั่งสอนสิกข์โยมตามสิกขาบทอันเปน

<๒> ตามโปราณะมาซู่ประการแด่ ว่าฉันนี้ บัดนี้พระสังฆเจ้าซู่ตนซู่พระองค์ ก็มีโสมนสะชมชื่นยินดีมากนักหนาเซิ่งพระราชสัทธาแห่งสมเด็จมหาราชหลวงมานักแล้วฉันนี้ ในวันเดือน ๕ ออก ๒ พร่ำได้วัน ๕ ยามก่อนงาย พระสังฆเจ้าทังหลายซู่พระองค์ หมายมีพระมหานาคเสนะ[๑๔๙] เจ้าวัดเชียงใหม่หมั้น ตนเปนสังฆนายกะเปนประธาน จิ่งพร้อมเพียงกับกันในสิหาลรามาธิบดี แล้วจิ่งได้ตั้งยังโอวาทานุสาสินีอันนี้ ว่าแรกแต่นี้ไปพายหน้า หื้อชาวเจ้าทังหลายเมื่อออกนอกวัดวาอารามเทียวทางไปป่าไปดอย นุ่ง

<๓> ผ้าเฟ็ดผ้าบ่เปนสมณะสารูป นุ่งผ้าทบเกิ่งคลุมคลุมหัวไปไว้ตาเบื้องเดียว สุบกุบเยี้ยวบ่ดี บ่ดูงามแก่สาสนา เปนดั่งหาครูบาอาจารย์บ่ได้นั้น เหตุดั่งอั้นเจ้าทังหลายอันเปนเจ้าวัดใหญ่วัดน้อยทังมวล ก็จุ่งสั่งสอนสิกข์โยมหื้อตั้งอยู่ในสังวรอินทรียะซู่ตน ชาวเจ้าทังหลายอันเปนสิกข์โยมวัดวาอารามที่ใด หื้อเจ้ากูตนเปน

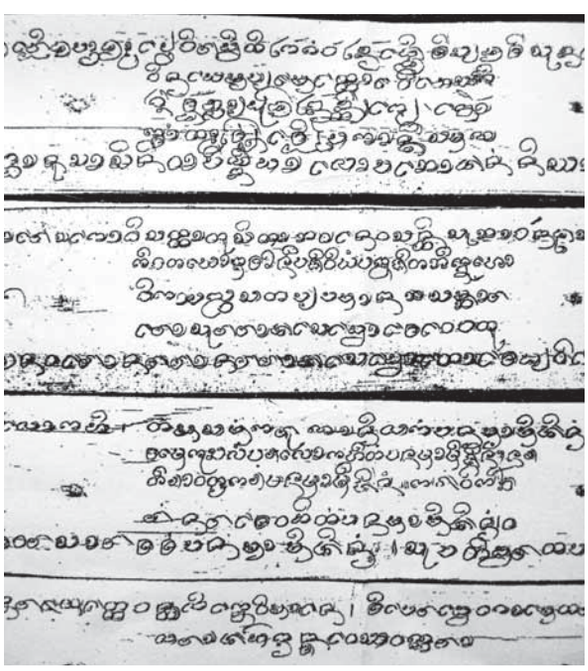

คัมภีร์ใบลานโอวาทานุสาสินี
พระคณะสังฆะเมืองเชียงใหม่

---

[๑๔๗] ต้นฉบับใบลานก้อมของวัดเมธัง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไมโครฟิล์ม ๗๘.๐๑๑.๐๑p.๐๗๑ – ๐๗๑

[๑๔๘] พระยาวชิรปราการ (เจ้าพญาหลวงจ่าบ้าน, เจ้าบุญมา) เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พ.ศ.๒๓๑๗ – ๒๓๒๒

[๑๔๙] พระมหานาคเสน วัดเชียงมั่น เป็นสมเด็จราชครูเมืองนครเชียงใหม่สมัยพญาหลวงจ่าบ้าน (เจ้าบุญมา)

ครูบามหาเถระล้านนา ในภาพคือครูบากันธา
วัดสันกำแพงงาม อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
(ที่มา : พุทธิคุณ ก่อกอง)

เจ้าวัดหื้อสั่งสอนดัดเตือนผ่อเลงอย่าหื้อกะทำทุจจริตสิกขาบท เมื่ออยู่ในวัดครูบาอาจารย์หากรู้เสี้ยงชู่อันหันร้ายหื้อว่าร้ายหื้อกะทำตามโทส สั่งสอนหื้อดี หื้อเมตตาสั่งสอนหื้อรู้หื้อหลัวก เมื่อยามไป

<๔> คลุมบาตรหื้อนุ่งผ้าเปนปริมัณฑละสมณะสารูป อย่าเท่าว่าสไบแลเอาผ้าปกหัวไปเปนดั่งยาจกไปขอกินนั้นบ่ดี ประการนึ่งเมื่อจักรับเอาเข้าปิณฑิบาตรดั่งอั้น หื้อรับเอาด้วยสักกัจจคารวะอันดีอันงาม อย่าเลงดูหน้าทายกะผู้จักมาใส่บาตรบ่ดี เมื่อจักรับเอาซ้าเข้าฉันแลเข้าเพลนั้นอย่าหื้อมือถูกผู้ยิง บ่ควรกะทำ นอกคลุมบาตรนั้น เมือบ้านดั่งอั้นหื้อมีผู้นิมนต์ จักเมือเมตตาญาติกาสาโลหิตคุรุปัฏฐากก็ดี ประโยชนะมีจึ่งควรเมือ เมื่อฉันนั้นหื้อนุ่งผ้าเปนสมณะสารูปแท้ จักไปต่างวัดประโยชนะมีเยียะไป เมื่อจักไปหื้อ

<๕> นุ่งผ้าเปนสมณะสารูป จักไปที่ใดหื้อสั่งถามครูบาอาจารย์ก่อน ตนครูก็หื้อพิจจรณาดูควรไปจึ่งหื้อไป บ่ควรไปอย่าหื้อไป ตนใดหากไปปรากิจด้วยคลองอันบ่ดี หื้อตนครูกะทำตามโทสอันนี้ อย่าไปดูไปคอยท่านเหล้นมโหสรพ ตีละคุย ผิที่การบุญการสรงลงข่วง ผิจักไปหื้อนุ่งผ้าเปนสมณะสารูป มีเข้าตอกดอกไม้เทียน น้ำอบน้ำหอมไปกับครูบาอาจารย์ หื้อไปอยู่ที่อันควรแก่สรมณ์อยู่แท้ หมู่ศนคระหัสแลผู้ยิงทังหลายอย่าชะเลาะเยาะไยเหล้นกับด้วยมาตุคามผู้ยิงหนุ่มทังหลาย อันนึ่งไปนอกวัดอารามเทียว

<๖> ทางไปป่าไปดอยหื้อมีอิริยาอากัปอันเปนสมณะสารูป อย่าเอาเพสเปนศนคระหัส เปนสรมณ์อย่าเปนอิตถีธุตตะคือโถงด้วยผู้ยิง อักขธุตตะคือโถงด้วยหมากรกหมากสกา เหล้นเบี้ยเหล้นไพ้เหล้นแสง สุราธุตตะโถงด้วยเหล้า วิกาลโภชนาคือกินเข้าแลง อย่าประกอบด้วยนัจจคีตทีตตุริยภัณฑะ กล่าวคือว่าอย่าฟ้อนยิ้งซอดีดสีตีเปล่าปี่ขลุ่ยเพียะพาทย์พิณธร้อซึง อย่าเอาน้ำตาลยังคลองทางหลวง เมื่อการมีไปเจาะบอกไฟ อย่าเฟ็ดผ้าตีอกฟ้อนรำโห่ร้องไปก่อนหน้าหมู่บอกไฟ อันนึ่งอย่ากะทำพาละวิวาทะผิดเถียงบุบตีด่ากันว่ามึงกูสูตูด่ารอดพ่อแม่

<๗> อย่ามีอาวุธ ประการอันนึ่งอย่าบัวริโภคคิหหิปริขาร เปนว่าเครื่องเงินเครื่องคำ ประการนึ่งอย่าลักแลล่ายลับเลี้ยวอำเอายังของอันเจ้าของบ่หื้อด้วยตนปากบ่ดี อย่าประดับท้อกล้อง อย่าเค้าปลาย อย่าบัวรโภคผ้าผ่อนอันบ่ควร เปนต้นว่าแรเขียวสิ้วส้อส้มเส็ดล่าน เชื้อย้อมหมากคาย ย้อมสานจอด ย้อมดอกกวาว อันนึ่งอย่าหื้อผู้ยิงทังหลายเขาจอดนอนร่วมคะตึกกุฎี อย่าแปลงเช่นเช็กเหล็กเหนียวเงินดำคำเส้า อย่าเวียกเงินแลคำ อย่าแปลงเครื่องหอกดาบบ่ดี คันได้เอาของท่านพอบาทเงินด้วยกูถวัญจนะเงินแกมทองก็เปนปาราชิก เหตุ

<๘> โปราณจารย์เจ้ากล่าวว่า กุลากูถเหมกูถ์วอุปรภณฺฑาภิคณฺหาติ อยมฺปิปาราชโก ดั่งนี้ ประการ ๑ อย่าไปแอ่วเมื่อต่ำเมื่อคืน อย่าไปศบศนถ่อยร้าย ตนใดคึดรักสาตนบ่ได้ ก็หื้อสิกข์ออกจากสาสนาลางแล้ว คันบ่สิกข์ยังกลัวเกลาดั่งอั้น ท้าวพระญาก็จักหื้อสิกข์เสียหื้ออายแก่โลกดีหลีซะแล หื้อตั้งอยู่ในคลองอันเปนสรมณ์แท้ หื้อใส่ใจสูตต์เรียนเขียนอ่าน สามเณรทังหลายหื้อใส่ใจปฏิบัตอยู่ในสีลสิบอันหื้อได้แท้ ภิกขุหื้อเว้นจากที่ติกามโทส แลพ่ำเพงคลองปฏิบัตตามสิกขาบทอันพระพุทธเจ้าหากปัญญัตติตั้งไว้แท้ คันใส่ใจปฏิบัตตั้งอยู่ในสังวระ บ่

<๙> ประหมาทแท้ ก็จึ่งหื้อสาสนาวุฒิรุ่งเรืองบานงามเปนจิรัฏฐิติไป ก็ได้เถิงที่เสี้ยงที่สุดแห่งทุกข์ดีหลี เหตุสัพพัญญูพระพุทธเจ้าเทสนาว่า โยอิมสฺมึธมฺมวินเย อปฺปมตฺโตวิเหสติปหายสงฺสารทุกฺขสนฺตํกริสฺสติ ดั่งนี้ดีหลี ศนทังหลายฝูงใดดีดเพียะเข้าวัดผ่าวัดมากินเหล้าโห่ร้อง หื้อพระทังหลายดัดเตือน คันบ่ฟังหื้อกะทำตามโทสเทอะ ประการนึ่งสมณพราหมณ์ทังหลายขอหื้อมีอุสสหะไปปิณฑิบาตรชู่วันถูกพุทธานุสาสินีว่า ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสายปพฺพชา นั้นเทอะ

(บทคาถานิครหทะ ๙ ขอด)

<๑๐> อิมสฺมึภทฺทกปฺเป เมตฺเตยฺโยสพฺพญฺญุตํปาปุณิสฺสติ ทุติโยกปฺโปสุโญภวิสฺสติ ตติยกปฺเปราโมสพฺพญฺญุตํปาปุณิสฺสติ จตุตฺถปญฺจมฉฏฺฐกปฺปาสุญาตวิสฺสนฺติ สตฺตเมอุตฺตโร สพฺพญฺญุตํปาปุณิสฺสติ อฏฺฐปสฺเสโนสพฺพญฺญุตํปาปุณิสติ ภทฺทกปฺเปโต ปฏฺฐายปญฺาสมกปฺเปปาลิเลยฺโย สพฺพญุตํปาปุณิสติเสสาปญฺจเอตสฺมึอนฺตเร ยถานุรุปํสพฺพญุตํปาปุณิสฺสนฺติ อิทานิจนเมตฺเตยฺโย จรโม

<๑๑> จปเสเนจโต เทยฺโยวจตฺตโรโพธิสตฺตา ตุสิตาภคเนวสนฺติ สุภาจนาฬาคิริจปาริเสยฺโย ตาวตึ สภวเนวสนฺติ อุตฺตโรจทิฆโสณิจํวํกิจตโย อิทานิปถิวิยํปพฺพชิตภิกฺขุโหนฺติ สมฺพุทฺธกาเลปวเรสุเขตฺเต สพฺพัญญูพิชาปวราอเนกาทาสาธิกา ปญฺจสตปฺปปมานา สมฺภารญาตาสมุขาชินสฺส ลทฺธพฺยากรณโพธิสตฺตกถา เมตฺเตยฺยวิโรสุรราชเสฏฺโฐเทเวจตุตฺเถ ปวเรสนฺโตตตฺเถวราโมอตุลฺยานุภาโวเปสฺสนวโรนรรานรราชเสฏฺโฐโต เทยฺยวิปฺโปชินติชฺชเสฏฺโฐตตฺเถวเท

<๑๒> เวปวเรวสนฺติ สุโภวสนฺโตวรตาวตึเส ตตฺเถววนาฬคิริปาริเลยฺโย มนุสฺสโลเกปวเรวสนฺโต สทฺธาธิตาเกอุตตเรโพธิสตฺโตลํกาวสนฺโต วรทิฆโสณิจกิวสนฺโต นโรชปุเรทสนํเวสโนสกถา นรเทวคุรุตวปาลฺรํคตํ นรเทวปิยํภวสนฺติกรํ นรนรเทวปสํ สิตํพุทฺธวรํน รททวสุภํปนมามิชินํ วรทงฺกาธิมูทลทุมราชวทรสุนิสินมตุรคุทณา สุคทตาอติทฆารตทรกหุมารกทล สุชินาติชิทนาปนมามิชินํ กรุณายุตฺตสิตมนํสุคตํ วรํญาณ

<๑๓> ปภายตมวิหตํ สนรานรโลกหิตํ อสมํกรุณานิลกํ ปนมามิชินํ ปรทุกฺขนุทํปรโภคพรํ ปรโสกนุทํปรสิทฺธิกรํ ปรสตฺตหิตายทเม กุสลํปรโลกหิตํ ปนมามิชินํ นรมชฺฌคตํ มรุมชฺฌคตํ ยติมชฺฌคตํ กุสโลกุสลํ นริอตฺถกรมรุอตฺถกรํ ติราวตฺถกรํปนมามิชินํ กรวิกํสรํ วรพฺรหฺมสรํ อติวคิสรํสํวณิยสรํวรพุทฺธวรํวรธมฺมวรํ นรเทวหิตปนมามิชินํ วรสิททํวรจกฺขุททํวรปุตฺตททํวรอสฺสททํวรหตฺถิททํวรสารททํ ปนมามิชินํ สุปติฏฺฐรตปทวตรํลํ สุคตํวรลกฺขณปฏิมณฺฑขุ

<๑๔> ตปาทวรํ มุทุทิฆวฏฺฏงฺคุลิตามฺพ นขํอติตุงฺคุนาขํปนมามิชินํ สุปิสุทฺธิวรํ อมุรฺลํสอเรวิสุทฺธิชนสาสุทฺโธตกรํอติอนฺธชนานมนนฺธกรํ ปริปุณฺณปภํ ปนมามิชินํ ชรเทวคุรุงฺอิเอ คาถาตามทุน้องปัญญาว่าคาถานิครหทะ ๙ ขอด มานมัสสการสังเสิญไหว้คุณพระเจ้าเมื่อธรมาน เทวดามาตอดไว้ในหน้าหินปากถ้ำหนวันตกเมืองลังกา จำเริญหายเคราะห์แล จำเริญห้ามไภยทังมวลแล คาถานรเทวคุรุงมี ๙ บทแล

(บทคาถานรเทวคุรุง ๙ บท)

<๑๕> สคฺเคกาเมจรูเป คิริสิขรตตฺเต จนฺตลิกฺเขวิมาเน ทิเปรฏฺเฐวคาเม ตรุวนคหเณ เคหวตฺถุมฺหิเขตฺเต ภูมฺมตฺถาทโยจตุโลกปาลราชายอินฺทา เวสฺสวณฺณราชา อริยเมตฺเตยฺโย โพธิสตฺโตทโย อริยสาวกาจปุถุชนกลฺยาณ จสมฺมาทิฏฺฐิเยวพุทฺเธปสนฺนาธมฺเมปสนฺนา สงฺฆปสนฺนา พุทฺเธสคารวา ธมฺเมสคารวา สงฺฆสคารวา อิโตฏฺฐานโตยวปรมฺปรา อิสฺมึ

<๑๖> กวาเฬสุเทคตายํ มุนิวรวจนํ สาธโวโนสุนนฺตุ สัคเคหลวงว่าวันเดือนดับเดือนเพง เมื่อจลอง การอันใหญ่สิทธินักแล อทิจฺจิวิยโส ภมานํอทิจฺจํ วอนนฺตญาณํ อาตํปํเข มธุรปนํอกฺกินฺตํสิรสานมามิ ๙ ตัวเปนบาทแลวัน ๑ จนฺทรํสิหติกฺกมนฺตํจนฺทเตชํ อติวิชยํ จนฺทสามิอโน มทุพุทฺธินฺทํ สิรสานมามิ ๙ ตัวเปนบาทแล วันจันท์ องฺคารวิชยํตณฺหํ องฺคารทมา หธสกาองฺคาทรนามตาปนํ รามนฺทสิรสานเม ๘ ตัวเปนบาทวันอังคารแล พุทฺธวาเรโพธิปตฺตํ

<๑๗> พุทฺธทิเนมารชยํ โกธิยํคุณลงฺกตํ พุทฺธนฺทํสิรสานเม ๘ ตัวเปนบาทวันพุทธะแล ครุกตํมหาวิรํ ครุลหุกเทสนฺตํครุตฺตมํวนฺทเนยฺยํ ครินฺทํสิรสานเม ๘ ตัวเปนบาทวันปรัสสะแล สุขํลุขปรํปตฺต สุขํกามานํ สุขทสุขปฺปเภทเทสนํ สุขขนฺทํสิรสานเม ๘ ตัวเปนบาท ไหว้วันสุขะแล โสริเสฏฺฐํ โสริโสยํ โสรินกฺขตฺตเตถวํ โสริปภาวิวิโร

<๑๘> จนฺทโสรินฺทํ สิรสานเม ๘ ตัวเปนบาทไหว้วันเสาร์แล ไหว้นับวันบ่ขาดอาจห้ามเคราะห์นามทังมวลแล สระเด็จแล้ววัน ๓ แล

๖. ทักขิณะศักดิ์ศรีสบถสาบาน[๑๕๐]

(คำโอกาสเชิญเทวดาอารักษ์มาเป็นสักขีพยานการสาบานของคู่กรณีความ)

<๑> โภนฺโต โภนฺโต สพฺเพเทวสงฺฆาโย สาธุ สาธุ โอกาสะ ข้าแต่เทพพคณาเจ้าทังหลายมวลหมู่ อันตั้งหน้าอยู่ทุกสัณฐาน จุ่งไขปะตูทิพพวิมานท้าวเรส ทอดพระเนตต์ลงมา หมายมีภูมมเทพพดา รุกขเทพพดา ปัพพัตตเทพพดา อากาสเทพพดา ส่อกามาวจรเทพพดา พระญาอินท์ พระญาปัชชาปัตติ พระญาโสม พระญาวรุณณะ พระญาอีสาน พระญาพรหม พระญายมมราช ท้าวจตุโลกปาลาทัง ๔ นางธอรณี สรีคุตตอามาตย์ นายหนังสือ ๓๒ ตนแล กุมภัณฑ์ คันธัพพะ ยักขะ อสุรินทะ นาค ครุฑ ปรไมไอสวร อันอยู่รักสาแม่น้ำสระโปกขรณีแผ่นดินทังมวล แลยักขะ กุมภัณฑ์ ทัง ๖

<๒> ตนอันอยู่รักสาเสาอินทขีล แลเทพพดาอารักข์ ผีเสื้อบ้านเชนเมืองเจ้าทังหลายชู่แห่งชู่ที่ หมายมีเจ้าคำแดง[๑๕๑] มังราย[๑๕๒] สรีสองเมือง ดอยเหนือ ดอยใต้ ลุ่มขาว ชิงชะลงดำ ผีหอพับหอหาง พระกุมภ์พระกัณฑ์แลเทพพดาอันอยู่รักสากำแพงเวียงทัง ๔ ด้านแลปะตูทัง ๕ ใบ[๑๕๓]ไว้ แลเทพพดาอันอยู่รักสาวัดวาอารามและพระมหาชินธาตุเจ้าที่นี้เปนเค้า แลสุริโยเทครัว ยักโข ยักขี จัมมเทวี[๑๕๔] อนันตยส[๑๕๕] มหาอนันตยส[๑๕๖] แลช้างพู้กล่ำงาเขียว ๓๖ ตน อันอยู่รักสาพระมหาชินธาตุเจ้าเมืองหริภุญไชยก็ดี ผู้ข้าขอราทธนาเจ้าทังมวลชู่ตนชู่พระองค์ จุ่งจักลงมาเปนทักขิณะสากดิ์สรี ตั้งหน้าอยู่ดาฟัง ยังคำสัจจะสบถเยื่องนี้แล มาเลงต่อผ่อคอยดูยังผู้ซื่อแลผู้

(คำแช่งและคำพรเมื่อทำการสาบานของคู่กรณีความ)

<๓> บ่ซื่อในอารามที่นี้ ในวันนี้ ในยามนี้ดีหลี บัดนี้เปนคำกับด้วยกัน จิ่งพากันเข้าไปสู่กว้านหื้อขุนพิจจรณาว่าอั้น บัดนี้ขุนกว้านพิจจรณาตัดคำต่อนี้บ่ตก จิ่งจักพาเอาตัวเขาเข้ามาตามเทียนส่องหน้าพระแก้วเจ้าทังสาม มีวรองค์พระสัมมา-สัมพุทธเจ้าเปนเค้าเปนประธาน ขอหื้อเปนสุคติคมณะสัพภาวะปริปุณณะแก่ใจแก่เขาในวันนี้ ยามนี้ ดีหลีเทอะ ได้ชื่อว่าเปนคนผู้บ่ซื่อในภวชาติอันนี้ หื้อมันพลันวินาสฉิบหายตายวาย หื้อจิบเหมือนกอกล้วย หื้อม้วยเหมือนดั่งกอเลากอศา ไปทางน้ำหื้อเรือหล้มแพจม ตายเปนอาหารแก่จักเข้มังกอรเงือกงาปลาฝาทังหลาย ไปทางบกหื้อตายเสือกินช้างข้า หื้อตายถูกอะม็อกสีนาดอย่าคลาดอย่าคลา แม่นอยู่ก็หื้อเปนพยาธิ

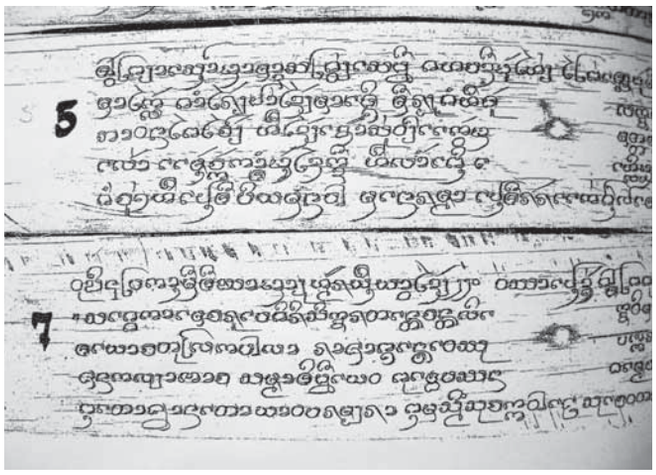

คัมภีร์ใบลานทักขิณะศักดิ์ศรีสบถสาบาน

---

[๑๕๐] ต้นฉบับใบลานของวัดหัวฝาย ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย รหัสไมโครฟิล์ม ๘๖.๑๕๐.๑๑.๐๐๑ – ๐๐๑

[๑๕๑] เจ้าหลวงคำแดง ผีอารักษ์หลวงหรือผีอารักษ์ที่มีอำนาจสูงสุดในเมืองเชียงใหม่

[๑๕๒] พญามังราย กษัตริย์แคว้นโยนกองค์ที่ ๒๕ พ.ศ.๑๘๐๔ – ๑๘๓๙ และปฐมกษัตริย์ล้านนาราชวงศ์มังราย พ.ศ.๑๘๓๙ – ๑๘๕๔

[๑๕๓] เทวดาอารักษ์กำแพงเมืองเชียงใหม่ทั้ง ๔ ด้าน และประตูเมืองเชียงใหม่ทั้ง ๕ คือ ประตูช้างเผือก (หัวเวียง) ประตูเชียงเรือก (ท่าแพชั้นใน) ประตูเชียงใหม่ ประตูสวนปรุง (แสนปุง) และประตูสวนดอก

[๑๕๔] พระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แคว้นหริภุญไชย(ลำพูน)

[๑๕๕] พญาอนันยศ ปฐมกษัตริย์เมืองเขลางค์นคร (ลำปาง) ราชบุตรฝาแฝดองค์เล็กของพระนางจามเทวี

[๑๕๖] พญามหันตยศ กษัตริย์แคว้นหริภุญไชยองค์ที่ ๒ ราชบุตรฝาแฝดองค์โตของพระนางจามเทวี

<๔> นาๆ ต่างๆ เปนต้นว่าเจ็บหัวปวดท้องกิ่วไส้ ขี้รากสองคลอง ลงดำลงแดง ถูกตู้ลองของร้ายท่านตาย พยาธิ ๙๖ จำพวกอย่าได้ขาดในสันตาระตนตัวแห่งมันสักวันสักยาม แม่นกะทำอันใดก็ดี ก็อย่าหื้อวุฒิสังสักเยื่องสักอัน หื้อหันเหตุแต่ปัจจุบันวันนี้วันพรูกไปใจ้ๆ คันจุตติตายก็หื้อเอาตนตัวไปปรากฏเกิดในอบายภม (ภูมิ) ทังสี่ มีอวิจีนารกเปนเรือนตน คันพ้นจากนารกแล้ว ก็หื้อได้เกิดเปนเปรตเถ้าอยากอาหาร เปนดั่งหลักตอค้างอยู่สงสาร เปนดั่งก้อนหินก้อนผาอันใหญ่นั้นดีหลี ได้ชื่อว่าเปนคนผู้ชื่อต่อสาสนาพระแก้วเจ้าทังสาม คันจุตติตายจากเมืองคน หื้อบุญนำตนเมือเกิดเมืองฟ้า คันจุตติจากเมืองฟ้าหื้อลงมาเกิดเมืองคน หื้อได้เกิดในกระกูล

<๕> ท้าวพระญาเสนาอามาตย์ สะค่วยเสฏฐีคหบดีผู้ใหญ่ ไพร่เทสผู้มีเข้าของนองทิพพะ ยุท่างจ่ายกินแลหื้อทานไปทุกค่ำเช้า คำทุกข์อย่าได้มาใกล้ คำไร้อย่าได้มาเถิง มีรูปก็หื้อถูกลักขณะเสี้ยงชู่ที่ อย่ามีมัจเฉรตระหนี่ด้วยทางบุญ หื้อได้พ่ำเพงทานะ สีละภาวนาไปใจ้ๆ หื้อได้เข้าสู่เวียงแก้วอมัตตะมหาเนรพาน ดับทุกข์ในวัตตสงสารนั้นดีหลี ในภวปัจจุปันนชาติอันนี้เล่า แม่นจักกะทำอันใดก็ดี หื้อล้ำเพิ่นเหลือท่าน ล้ำบ้านเหลือเมือง แม่นว่าจักอว่ายหน้าไปสู่ทิสสานุทิสสะหนใดก็ดีก็จุ่งหื้อเปนที่ปิยมนาปา (โมทย์) มโนรัมมา เปนที่รักแก่คนแลเทวดา ท้าวพระญามหากระสัตร ปฏิบัตเจ้าแห่งตน ก็หื้อจำเริญไปทุก

<๖> ค่ำเช้า ในพระหอรไธยทุกเยื่องทุกประการดีหลี นอนหลับเมื่อคืนหื้อได้คำพัน หลับเมื่อวันหื้อได้เงินหมื่น ตื่นเมื่อเช้าหื้อได้เงินแสน อย่าไร้อย่าแคนสังสักสิ่ง หื้อสมริทธิยิ่งเปนดี หื้อริหม้าค้าขึ้น หื้อได้เปนเจ้าช้าง เจ้าม้า เจ้าข้า เจ้าคน เจ้าเงิน เจ้าคำ เจ้างัวหลายควายแพร่ ตั้งแต่วันนี้ ยามนี้ไปพายหน้า หื้อได้พ้นจากอุปัททวะไภยกังวลอนตรายทังมวล เปนต้นว่าเคราะห์ปี เคราะห์เดือน เคราะห์วัน เคราะห์ยาม เคราะห์เจ็บ เคราะห์ไหม้ เคราะห์ไข้ เคราะห์หนาว สัพพะเคราะห์ทังมวลอันบังเกิดแล้วก็จุ่งหื้อล่ำงับกลับหายไป อันใดบ่มาบังเกิดเทื่อดั่งอั้นก็ดี ก็อย่าอาจสามาตถะบังเกิดได้ดีหลี ตั้งแต่มหุตตกาละวันนี้ไปพายหน้าจุ่งหื้อได้ตั้งตนอยู่ด้วย

<๗> ธัมมวุฒิ ๔ ประการ มีทีฆาอายุหมั้นยืนยาวได้ ๒๒๐ วัสสา เปนดั่งคาถาพระพุทธเจ้าเทสนาว่า สพฺพิโย :*บล*: สุขํ พลํ ดั่งนี้จุ่งมีดีหลีเทอะ สคฺเคกาเมจรูเป คิริสิกฺขรตนฺเต จนฺตลิกฺเข วิมาเนทิเปรฏฺเฐ จคาเมตาลุวนคหรเณ เคหาวฤเขตฺเต ภุมฺมฏฺฐาทโย จตุโลกปาลา ราชาอินฺโท เวสฺสุวณฺณราชา อริยเมตฺเตยฺโย โพธิสตฺตาทโย อริยสาวกาจปุถุชนกลฺยาณาจ สมฺมาทิฏฺฐีเยว พุทฺเธปสฺสนา ธมฺเมปสฺสนา สงฺเฆปสฺสนา พุทฺเธสกฺกรวา ธมฺเมสกฺกรวา สงฺเฆสกฺกรวา อิโตฬานโตยาวปรมฺปรา อิมสฺมึสุจกฺกวาเฬสุเทวตา ยํมุนิวรวจนํสาธโวโนสุณนฺตุ สัคเคหลวงแล

ศาลประจำเมืองนครลำปาง ประมาณ พ.ศ.๒๔๓๖ – ๒๔๕๓

(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

๗. ประเพณีรีตเมืองพิงค์เชียงใหม่[๑๕๗]

(พิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ ผีอารักษ์หลวงเมืองเชียงใหม่)

<๑> ทีหนี้จักกล่าวปะเภณีรีตเมืองพิงค์เชียงใหม่ก่อนแล อันสืบๆ ตามๆ มาแต่ก่อน ด้วยอันล่ำดับกันมามีดั่งนี้แล คันว่าจักอุปสัมปทกัมม์นั้น คันเถิงเดือนอัสสยุชชะ ไทว่าเดือนเจียงเพง ในวันปวารณาออกวัสสานั้น พระสังฆเจ้าก็เรียกกันมาชุมนุมกันในวัดพระสิงห์หลวง[๑๕๘] แล้วเปิก็สาพร้อมกันว่า ลูกสิกข์ครูบาวัดใดมีอายุพอซาวเตมในปีนี้แล้ว ขอพระสังฆเจ้าจุ่งกล่าวมาในท่ำกลางพระคณะสังฆเจ้าทังมวลบัดนี้เทอะ ทีนั้นเจ้าหัววัดทังมวลก็จิ่งบอกว่า วัดนั้นมีเท่านั้น วัดนี้มีเท่านี้แล้ว ทีนั้นพระสังฆเจ้าจิ่งเรียกเอานายหนังสือมาแต้มจดหมายเอาตามอั้นอันมีนั้นแล้ว ก็เอาเส้นอันหมายเอานั้นมากราบทูลเจ้าเหนือหัวตามอันมีแล้ว เจ้าเหนือหัวจิ่งมีอาญาว่า หื้อได้ป่าวกันกับด้วยเสนาท้าวพระญา สัทธานักสีลนักบุญ สัทธาตีนซองรองวัดใผวัดมัน หื้อขงขวายติจีวรอัฏฐปริขารแลสัพพปริวารทานทังมวล หื้อทันในเดือน ๗ ออกค่ำ ๑ ตราบเถิงเพง อย่า หื้อล้ำปะเภณีเมือง เหตุนั้นแลท้าวพระญาทังหลายอัน อยู่ในรัตตเมืองพิงค์

(ตำนานปู่แสะย่าแสะ)

<๒> เชียงใหม่ จิ่งจักแบ่งเอายังทุใหม่เกิ่ง ๑ ไปเมตตาพระเกตุดอยเหนือ เกิ่ง ๑ ไปดอยใต้มีฉันนี้แล อุปัตตินิทานอันนี้ ปุคละผู้มีประหญาเพิงรู้ดั่งนี้ ยามเมื่อพระพุทธเจ้าแห่งเราไป่นิพพานเทื่อวันนั้น ยังมีลวะ ๒ ศนผัวเมียกับลูกชายผู้ ๑ มียัสสปริวารมากหลายนักถือมิจฉาทิฏฐิ ลวดข้ากินงัวกินควายชู่วันบ่ขาดสักวันหั้นแล ทีนั้นพระสัพพัญญูเจ้าแห่งเราเลงหันแล้ว ก็ร้องหามายังชาวเจ้าภิกขุทังหลายมาแล้ว ว่าเราทังหลายจักไปเมตตายังลวะ ๒ ศนผัวเมีย อันอยู่ในตีนดอยอุจฉุปัพพตะที่นั้นแล้ว จักได้เทสนาสั่งสอนยังลวะ ๒ ศนผัวเมียนั้นอย่าหื้อข้าสัตต์ คือว่าข้ากินงัวครัวกินควายแถมซ้ำว่าอั้นแล้ว พระสัพพัญญูเจ้าแลเจ้าภิกขุทังหลาย ก็ไปสู่ตีนดอยอุจฉุปัพพตะที่ลวะ ๒ ศน คือว่าปู่แสะย่าแสะอยู่นั้นแล้ว ก็เทสนาสั่งสอนด้วยปริยายหลายประการต่างๆ แล้ว ทีนั้นลวะทัง ๒ ศน

รูปปั้นปู่แสะ (เจ้าจิคำ หรือ เจ้าจิกคำ) วัดพระธาตุดอยคำ
(ที่มา : ชุมชนโบราณระมิงค์นคร, ถ่าย พ.ศ.๒๕๒๙)

---

[๑๕๗] ต้นฉบับใบลานก้อมของวัดนันทาราม ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

[๑๕๘] วัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผัวเมียแลยัสสปริวารทังมวล ก็สาธุยินดีมากนักแล้ว จิ่งหื้อลูกชายแห่งตนบวชในสำนักพระพุทธเจ้าแลเจ้าภิกขุทังหลายแล้ว ปุณณะเมื่อพายลุน ภิกขุลูกลวะนั้น

<๓> ก็กระสันเหนื่อยค่าย บ่อาจจักรักสาสิกขาบทแลพุทธวิไนยพระเจ้าบ่ได้ ก็ขอสิกข์กับพระเจ้า พระเจ้าก็อนุญาตหื้อสิกข์แล้ว มันก็ขอบวชเปนรสีอยู่ในดอยอุจฉุปัพพตะกับพ่อแม่แห่งตนว่าอั้น พระเจ้าก็อนุญาตหื้อแล้ว ในเมื่อพระเจ้านิพพานไปแล้ว ทีนั้นลวะ ๒ ศนผัวเมียคือว่าปู่แสะย่าแสะนั้น ก็บ่หันพระเจ้ามาเมตตาแถมซ้ำ ก็รู้ข่าวว่าพระเจ้านิพพานเสียแล้ว ก็คืนมากะทำอุจเฉนทิฏฐิ ข้ากินงัวครัวกินศวายแถมเหมือนเก่า แม่นรสีตนลูกห้ามก็บ่ฟัง ทีนั้นบ้านเมืองก็ลวดแล้งแห้งฉิบหายตายมากนัก ทีนั้นพระรสีตนลูกนั้น จิ่งไปเมตตาขุนแสนทองว่าบัดนี้พ่อแม่แห่งเราก็กะทำมิจฉาทิฏฐิดั่งเก่า เราห้ามแล้วก็บ่ฟัง ยังข้ากินงัวกินศวายอยู่ชู่วันดั่งเก่า มันว่าปุคละผู้ใดอย่า สู้มาห้ามกู เว้นไว้แต่พระเจ้าองค์เดียวแลกูจักฟังว่าฉันนี้ บัดนี้เยื่องฉันใดแลจักดี ก็เอาขุนแสนทองตนเปนปู่เปนเทอะ พระรสีว่าเท่านั้นแล้ว ก็หนีคืนเมือหาที่อยู่แห่งตนหั้นแล ทีนั้นขุนแสนทองก็จิ่ง

รูปปั้นย่าแสะ(เจ้าแม่ตาเขียว) วัดพระธาตุดอยคำ

(ที่มา : ชุมชนโบราณระมิงค์นคร, ถ่ายพ.ศ.๒๕๒๙)

<๔> พิจจรณาว่ามันรู้ว่าพระเจ้านิพพานแล้ว มันก็จิ่งกะทำแถมรอยมีชะแล ขุนแสนทองก็พิจจรณาว่า บัดนี้ควรคูแต่งอุบายหล่อพุทธรูปองค์ ๑ แล้วด้วยทอง สูงได้ ๘ สอก แล้วย่องหามไปไว้ที่นั้นบ่หื้อใผหัน แล้วก็จิ่งใช้ไปบอกแก่ลวะปู่แสะย่าแสะ ๒ ศนผัวเมียหั้นแล ขาทัง ๒ ผัวเมียได้ยินแล้ว ก็พากันแล่นไปแล้วก็หันพระเจ้าทองหล่อนั้นบ่ท้วงบ่ปาก ขาทัง ๒ ผัวเมียก็บ่ไหว้ ก็หนีคืนเมือหั้นแล ทีนั้นพระรสีกับทังขุนแสนทอง ก็ซ้ำโฟ่จากันว่าเราจักหาช่างแต้มทังหลายมาแต้มเอาดีแล ว่าอั้นแล้ว ก็ใช้หาช่างแต้มทังหลายมาแล้ว ขุนแสนทองว่าบัดนี้กูจักประโยชนะด้วยรูปพระสัพพัญญูพระพุทธเจ้าแล สูทังหลายจักคึดหื้อกูจักได้บ่ชา ช่างแต้มทังหลายก็รับว่า ดีดี แล้วก็เอาผ้าขาวมาแต้มรูปพระเจ้าสูงได้ ๑๘ สอก มีฉัพพัณณรังสี ๖ ประการ แล้วซ้ำแต้มรูปมหาสารีบุตต์แลมหาโมคคลาน สูงได้ ๘ สอก แล้วซ้ำแต้มรูปพระญาอินท์รูปพระญาพรหมแลรูปปัญจภิกขะ เทวบุตต์แลพรหม ๓ หน้า เปนอันรุ่งเรืองงาม

(เครื่องพลีกรรมและลำดับพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ)

<๕> ดีแล้วก็เอามาหื้อขุนแสนทอง ขุนแสนทองก็ยินดีมากนัก ก็ปลงรางวัลแก่ช่างแต้มทังหลายมากนักแล้ว เถิงเดือนวิสาขาเพง ขุนแสนทองก็เอารูปพระพุทธเจ้าแลนิมนต์เจ้าภิกขุสังฆะ ๑๙ ตน ไปเมตตาเค้าไม้นิโครธที่นั้นแล้ว ก็ใช้ไปหาลวะปู่แสะย่าแสะ ๒ ศนผัวเมียนั้นแล้ว ว่าสัพพัญญูพระพุทธเจ้าก็มาเมตตาในที่นี้แถมถ้วน ๒ ทีแล้วแล ทีนั้นขา ๒ ศนผัวเมียได้ยินแล้ว ก็พากันไปแท้ ก็หันพระพุทธเจ้าอันแขวนไว้ยังต้นไม้อันลมหากเพิกพัดกวัดแกว่งไปมา กับทังหมู่เจ้าภิกขุทังหลาย ๑๙ ตน อันมันใส่ใจว่าเปนพระเจ้าแท้ มันก็นมัสสการไหว้ทัง ๒ ศนผัวเมียด้วยสัจจคารวะด้วยอันครพยำ แล้ว ก็ลวดละมิจฉาทิฏฐิเสียตราบต่อเท้าเถิงกาลบัดนี้แล เหตุนั้นแล คันจักพลิกัมม์ผีปู่แสะย่าแสะนั้น เดือน ๘ ออก ๔ ค่ำไปหา ๕ ค่ำเลี้ยงเทอะ ที่จักพลิกัมม์เลี้ยงนั้น หื้อแปลงหอปู่แสะหอ ๑ หอย่าแสะหอ ๑ ใน ๒ หอนี้หื้อแปลงฝ่ายเหนือไม้ร่าง หื้อแปลงเรียงกันปู่หอเหนือย่าหอใต้ ใน ๒ หอนี้หื้อแปลงราชวัตต์แวด

<๖> หื้อกว้างแท้ เหตุว่าจักเอา หัว หาง หนัง แค่ง ขาศวาย ไว้ในหน้าหอนั้น ในหอเค้านั้น หื้อแปลงฝ่ายเหนือไม้ร่างนั้น หื้อมีเครื่อง หม้อใหม่ ๔ ลูก ขันเหล้าขัน ๑ กล้วย ๔ หวี พล้าว ๒ คู่ ขัน ๑ หื้อมีผ้าเสื้อหมากพลูเข้าตอกดอกไม้ก็ตามนั้น ลาบส้าอ่อมปิ้งก็ใส่หื้อพร้อมแท้ ในหอย่าแสะนั้น หื้อใส่ขันเข้าลาบส้าอ่อมปิ้ง หมากพลูเข้าตอกดอกไม้ สิ้น เสื้อ ผ้าสไบ ปิ่นเกล้า ลานหู ช้องแว่น หวี หื้อเอาเครื่องศนแท้ หอพระรสี ๒ หอ หื้อแปลงฝ่ายใต้ไม้ร่าง หื้อใส่ชนะชะนมเข้าต้มเข้าหนม กล้วย อ้อย หมาก พลู ส้มสุกลูกไม้ ลูกส้มของหวาน พล้าว ตาล หมาก เหมี้ยง พูยาเข้าตอก (ดอก) ไม้ ใส่เชื้อปลูกฟันผักใส่เหมือนกันทัง ๒ หอนั้นเทอะ หอกุมภัณฑ์ ๒ ตน ก็หื้อแปลงฝ่ายวันตกไม้ร่างแลหอ ขันเหล้าแลพาง หมากพลูเทียนก็ตามนั้น ลาบส้าอ่อมปิ้งก็ตามนั้น หื้อแบ่งเอาขันปู่แสะย่าแสะนั้น แบ่งเปน ๒ ขัน บอกหื้อปู่จามย่าจามดอยใต้กิน หอปู่จามย่าจามนั้น หื้อแปลงใกล้หอปู่แสะย่าแสะน้อย

๑ หื้อแปลงนอกราชวัตต์เนอ ศนอันเข้าเวียกเปนพ่อครัวในนั้นแท้ หื้อกำผู้ใดผู้นั้นแท้ หัว หาง หนัง ขาทัง ๔ หื้อเอาเข้าไว้ในราชวัตต์หั้นแท้เนอ อัน ๑ คันจักพลิกัมม์ดอยใต้ คือว่าเลี้ยงปู่จามย่าจามนั้น เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำไป ๕ ค่ำ เลี้ยงเครื่องอันจักส้องจักเลี้ยงก็เหมือน

<๗> เลี้ยงปู่แสะย่าแสะนั้นดั่งเก่าแล หอหื้อแปลงพ่างเค้าไม้ทางวันออก หื้อแปลงราชวัตต์แวดชู่หอแท้เทอะ ในพระบฏหื้อเอาไปวันเลี้ยง ทุใหม่ก็หื้อทวยพระบฏไป หื้อศนตีค้องกลองแห่ไป เครื่องอันจักต้อนรับพระบฏนั้น หื้อมีขันเข้าตอกดอกไม้เทียน ๓ คู่ใส่ขันหั้นแล้ว หื้อมีทุงดอกไม้ใส่ผืน ๑ แถวดอกไม้ ๒ แถว หื้อมีช่างซอ ๒ คู่ หื้อพระญาหลวงสามล้านไชยอามาตย์[๑๕๙] เปนแก่นำเอาพระบฏ ไปหื้อออกปะตูสวนดอก เมือพิกมาหื้อเข้าปะตูช้างเผือกเนอ ยังตำเนียมแต่อตีตะมาฉันนี้แล

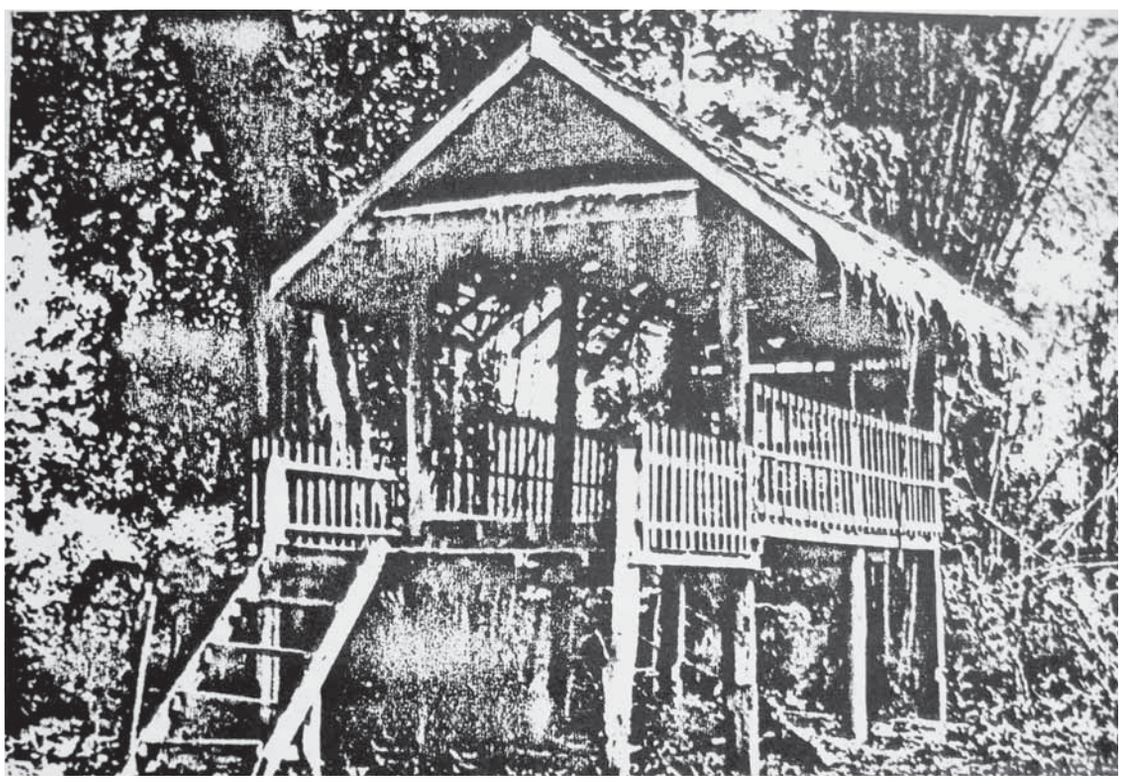

หอผีปู่แสะย่าแสะที่บ้านตีนดอย (บ้านเชิงดอย)
ปัจจุบันคือบริเวณคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(ที่มา : เชิดชูเกียรตินายไกรศรี นิมมานเหมินท์)

[๑๕๙] พญาหลวงสามล้านเป็นตำแหน่งขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของเมืองเชียงใหม่ลำดับที่ ๒ รองจากพญาหลวงแสนหลวง

๘. ตำนานพื้นเมืองเชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ ฉบับพญาภักดีราชกิจ เมืองเชียงราย[๑๖๐]

(ข้อความด้านหน้าปกพับสากล่าวถึงพญามังรายสร้างเมืองเชียงราย)

<๑> พระญามังรายส้างเมืองเชียงรายแล้วอยู่เมืองเชียงรายได้ ๓๘ ปี แล้วได้ไปส้างเมืองเชียงใหม่แถมเมื่อลุนอันนี้ เปนตำนานเมืองเชียงรายปางก่อน

(พระราชกรณียกิจและลำดับกษัตริย์แคว้นโยนกและอาณาจักรล้านนา)

<๒> ทีนี้จักจาด้วยราชวงส์ก่อนแล ท้าวพระญาทังหลายกินเมืองเชียงรายสืบๆ กันมามีฉันนี้ ลาวสมกินแทนได้ ๒๑ ปีตาย ลาวกวงกินแทนได้ ๒๘ ปีตาย ลาวกวนกิน ๒๑ ปีตาย ลาวจังกินแทนได้ ๒๖ ปีตาย จอมผาเรืองกินได้ ๒๘ ปีตาย ขุนเจืองกินได้ ๔ ปีตาย ตั้งแต่ลวจังกราชมาเถิงขุนเจืองได้ ๑๙ เช่นท้าว สกะได้ ๕๒๓ ตัว (พ.ศ.๑๗๐๔) ลาวเงินเรืองกินแทนได้ ๒๒ ปีตาย ลาวชืนกินได้ ๑๑ ปีตาย ลาวเมืองกินได้ ๒๕ ปีตาย ลาวเมงกินได้ ๒๑ เถิงปีเปิกเส็ด เดือนเจียง แรม ๙ ค่ำ วัน ๑ ยามรุ่ง ฤกฎ์ ๘ ตัว สกะได้ ๖๐๐ ตัว (พ.ศ.๑๗๘๑) พระญามังรายเกิดปีนั้น พ่อพระญามังรายอายุได้ ๔๐ ปีตายปีนั้นแล

<๓> สกได้ ๖๒๒ (พ.ศ.๑๘๐๓) พ่อพระญามังรายตาย มังรายผู้เปนลูกกินเมืองแทนก็ปีนั้น ลุนนั้นมา ๓ ปีเถิงปีเต่าเส็ด สก ๖๒๔ ตัว (พ.ศ.๑๘๐๕) พระญามังรายไปส้างเวียงเชียงราย เถิงสก ๖๓๐ ตัว (พ.ศ.๑๘๑๑) มังรายไปส้างเวียงฝาง ลุนนั้น ๖ ปี สกได้ ๖๓๖ ตัว (พ.ศ.๑๘๑๗) ไปเอาเมืองละพูน ลุนนั้น ๗ ปี คือปีร้วงใส้ได้เมืองละพูนแล้ว ลุนนั้น ๗ ปี เถิงปีรวายเส็ด สกได้ ๖๔๘ ตัว (พ.ศ.๑๘๒๙) ส้างเวียงกุมกามเอาช่างค้องมาไว้เชียงแสน ลุนนั้น ๖ ปี เถิงปีรวายสัน สกได้ ๖๕๘ ตัว (พ.ศ.๑๘๓๙) เดือน ๗ เพง เมงวัน ๕ ฤกฎ์ ๘ ตัว ยามแตรรุ่ง ไว้ลักขณาที่มีน ส้างเวียงเชียงใหม่ สกได้ ๖๘๐ ตัว (พ.ศ.๑๘๖๑) อายุมังรายตายฟ้าผ่าหั้นแล ลุนนั้นขุนครามไปกินเมืองเชียงใหม่ได้ ๘ ปีตาย สกได้ ๖๘๗ ตัว (พ.ศ.๑๘๖๘) ปีดับเป้า พระญาแสนพูอายุ ๕๙ ได้เปนมหากระสัตรในเมืองล้านนา อยู่เสวยเมืองนานได้ ๒ ปี เถิงปีเมืองเหม้า สกได้ ๖๘๙ ตัว (พ.ศ.๑๘๗๐) เดือน ๗ ออก ๑๒ ค่ำ วัน ๖ ไทเปิกสี ยามแตรค่ำ ไว้ลักขณาที่ทุลล์ ส้างเวียงเชียงแสน ลวงขึ้น (ขื่อ) ๗๐๐ วา ลวงแป ๑๕๐๐ วา ลุนนั้นได้ ๓ ปี ส้างวัดพระหลวงแสน เข้าอยู่เวียงเชียงแสนก็ปีนั้น สกได้ ๖๙๒ ตัว (พ.ศ.๑๘๗๓) ปีกดสง้า พระญาแสนพูเปนพยาธิ สกได้ ๖๙๔ ตัว (พ.ศ.๑๘๗๕) ปีเต่าสัน พระญาแสนพูตายศาดพ่วงเผาเสียทัดหัวดอนแท่นวันนั้นแล แล้วพระญาคำฟูกินเมืองแทนปีนั้น อายุได้ ๓๔ ปี อายุได้ ๓๕ ปีไปหาสหายผู้ชื่อว่าเสฏฐีหงส์ยังขุนน้ำแม่คำลวดตายดิกน้ำแม่คำวันนั้นแล สกได้ ๖๙๗ ตัว (พ.ศ.๑๘๗๘)

<๔> ลูกพระญาคำฟูชื่อว่าท้าวกือนาเกิดปีนั้น ผายูกินเชียงแสนแทน สกได้ ๗๒๕ (พ.ศ.๑๙๐๖) ผายูตายปีนั้น ท้าวกือนาขึ้นกินเชียงแสนแทน สกได้ ๗๒๖ ตัว (พ.ศ.๑๙๐๗) ลูกท้าวแสนเมืองมาเกิด สกเดียวนี้เสิก็ห้อมาตกเมืองล้านนาไปรอดเชียงใหม่ เอาลูกขุนหมายนาชื่อว่าพันธะนั้นยิงกงต่อห้อห้อบ่แพ้ ท้าวกือนายินดีจิ่งปลงพระราชทานชื่อว่าไชยสงครามลุ่มฟ้า หื้อกินเมืองเชียงแสน สกได้ ๗๔๖ ตัว (พ.ศ.๑๙๒๗) ท้าวกือนาอายุได้ ๕๐ ตาย ท้าวแสนเมืองมาผู้เปนลูกสืบ หมื่นยี่นามูลกินเชียงแสน สกได้ ๗๕๑ ตัว (พ.ศ.๑๙๓๒) เดือน ๘ ออก ๕ ค่ำ พร่ำวัน ๓ ท้าว ๓ ประหญาแม่ในเกิดปีนั้น สกได้ ๗๖๓ ตัว (พ.ศ.๑๙๔๔) ท้าวแสนเมืองมาตาย สกได้ ๗๖๔ ตัว (พ.ศ.๑๙๔๕) ท้าว ๓ ประหญาแม่ในกินเมืองแทน สกได้ ๗๒๕ ตัว (พ.ศ.๑๙๐๖) เสิก็ห้อซ้ำรอดเชียงแสน พระมหาสิทธิวังโสทือคำเมืองต่อห้อ แล้วจามหื้อฟ้าผ่าห้อกาห้อห้อแตกหนี ยามนั้นหมื่นพล้าวได้กินเมืองเชียงแสน สกได้ ๘๐๔ ตัว (พ.ศ.๑๙๘๕) ท้าว ๓ ประหญาแม่ในไปไว้เมืองฝาง ท้าวลกกินเชียงใหม่ แล้วอุสาราชาภิเสกชื่อว่าติโลกราช

[๑๖๐] ปริวรรตจากพับสา ต้นฉบับเป็นสมบัติของพ่อครูอินทร์ สุใจ ซึ่งพ่อครูอินทร์ สุใจได้รับมอบจากพ่อชรินทร์ แจ่มจิต และพ่อครูบุญยัง ชุมศรี จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๓๐.

หั้นแล อายุ ๙๗ ปีตาย สกได้ ๘๐๘ ตัว (พ.ศ.๑๙๘๙) เอาท้าวยอดกินเชียงรายไปกินเชียงใหม่ หมื่นฟ้ากินเชียงแสน ลุนนั้น ๘ ปี สกได้ ๘๕๗ (พ.ศ.๒๐๓๘) เอาท้าวยอดไปไว้เสียเมืองชะมาด พระเมืองแก้วกินเชียงใหม่ หมื่นฟ้า กินเชียงแสนแทน สกได้ ๘๕๙ ตัว (พ.ศ.๒๐๔๐) พระเมืองแก้วเกิด สกเดียวนี้ท้าวยอดตาย สกได้ ๘๗๖ ตัว (พ.ศ.๒๐๕๗) พระเมืองแก้วมาอยู่

(เมืองเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน ยุคล้านนาเป็นประเทศราชของพม่า)

<๕> เชียงแสนแล้วคืนมาอยู่เชียงใหม่ ในสกเดียวนี้หมื่นฟ้ามากินเชียงแสน สกได้ ๘๗๗ ตัว (พ.ศ.๒๐๕๘) พระเมืองแก้วกินชิ้นม้าตายเบื่อ[๑๖๑] พระญาเกสตนลูกกินเมืองแทน ลุนนั้น ๑๓ สกได้ ๙๐๐ ตัว เอาพระเกสไปเสียเมืองน้อย เอาท้าวชายกินเมืองเชียงใหม่ สกได้ ๙๐๕ ตัว (พ.ศ.๒๐๘๖) พินประหญาเสนาข้าท้าวชายเสียแล้ว พระเมืองเกสคืนมากินเชียงใหม่ได้ ๒ ปีซ้ำข้ากันเสียแล้ว สกได้ ๙๖๘ ตัว (พ.ศ.๒๑๔๙) เชียงใหม่ไปอุปโยมากินเชียงใหม่ได้ ๓ ปีแล้วหนีคืนไปล้านช้างดั่งเก่า หมื่นทักขิณะกินเชียงแสน สกได้ ๙๖๘ ตัว พิญาเสนาจิ่งไปเอาเจ้าฟ้าเมืองน้อยอันเปนเชื้อมังรายคืนมากินเมืองเชียงใหม่ดั่งเก่า สกได้ ๙๐๙ ตัว (พ.ศ.๒๐๙๐) เดือน ๗ เพง เจ้าช้างเผือก ๕ ตัวสระเด็จขึ้นมาปราบล้านนาได้เมืองเชียงใหม่ แล้วหื้อท้าวแม่กุกินเชียงใหม่ดั่งเก่า หื้อพระญากัมพละกินเชียงแสน ลุนนั้น ๖ ปีท้าวแม่กุซ้ำฟื้นวันนั้น เจ้าพระมังทราซ้ำคืนมาเอาเชียงใหม่ยับได้ท้าวแม่กุเอาเมือไว้เสียเมืองหงสาหื้อกินเมืองแทน สกได้ ๙๔๑ ตัว (พ.ศ.๒๑๒๒) พระเจ้าหนอระถามังกอยตนเปนเจ้าสาวัตถีขึ้นนั่งแท่นแก้วปีเดียวนี้ พระญาติโลกะ ละพูนมากินเชียงแสนแล้วไปเอาราชการเมืองอโยธิยาตายเสียหื้อเมียกินเชียงแสนแทน ซ้ำหื้อเมืองแพงแถมในสกเดียวนี้ หื้อพระญาหัวเตียนกิน

<๖> เชียงแสน สกได้ ๙๔๓ ตัว (พ.ศ.๒๑๒๔) เดือนยี่ แรม ๑๒ ค่ำ ลูกพระเจ้าหนอระถามังกอยอนิจจะปีเดียวนั้น สุทโธธัมมราชาขึ้นนั่งแท่นแก้วหงสา สกได้ ๙๔๔ ตัว (พ.ศ.๒๑๒๕) เชียงใหม่ไปรบเมืองโยธิยาเสียอินทรนจอตอง สกได้ ๙๔๕ ตัว (พ.ศ.๒๑๒๖) ลูกฟ้าสาวัตถีคืนมากินเชียงแสน สกได้ ๙๕๗ ตัว (พ.ศ.๒๑๓๘) ล้านช้างเอาริพลออกมาว่าพระญาน่านหื้อเปนเจ้าแก่ล้านนาพร้อมกันวันนั้น พายลุนคึดบ่เปน พระเจ้าล้านช้าง พระญาน่าน ลวดพากันหนีไปอยู่เมืองล้านช้าง สกได้ ๙๖๐ ตัว (พ.ศ.๒๑๔๑) ลาวล้านช้างเอาหมู่ริพลขึ้นไปรบเมืองหงสาขึ้นมารอดเชียงใหม่ที่นั้นแล้วแตกหนีคืนดั่งเก่าในปีเดียวนี้ เมืองอโยธิยาเอาริพลคืนมารอดเชียงใหม่ สกได้ ๙๖๒ (พ.ศ.๒๑๔๓) เชียงรายขึ้นมาเอาได้ สกได้ ๙๖๓ ตัว (พ.ศ.๒๑๔๔) รามเตโชมากินเชียงแสนในปีเดียวนี้ ลาวล้านช้างขึ้นมารบเอาล้านนาบ่แพ้พ่ายหนีคืนมาดั่งเก่า สกได้ ๙๖๕ ตัว (พ.ศ.๒๑๔๖) เมืองสาดฟื้นม่านมาเอาได้ปีนั้น ลูกฟ้าสาวัตถีขึ้นมากินเมืองเชียงใหม่ที่นั้นแล้ว สกได้ ๙๖๙ ตัว (พ.ศ.๒๑๕๐) ลูกฟ้าสาวัตถีตาย ซะเทาะกอยตนน้องสืบได้ปีปลาย ๒ เดือนตายแล ตนน้องสืบได้ ๕ ปีตาย สกได้ ๙๗๗ ตัว (พ.ศ.๒๑๕๘) ฟ้ากาเผือกกินเชียงแสนในปีเดียวนี้ เมืองลคอรเจ้าพระมังทรามาเอาลคอรนั้น เจ้าเมืองเชียงแสนฟ้ากาเผือกเอาช้าง ๒ ตัวลงไปต้อนรับยื่นถวายเจ้าพระมังทราที่เมืองลคอร เจ้ายินดีทานช้างคืนหื้อตัว ๑

<๗> พ่วงแวน ๔ เสา หลังแดง จิกคำ ดาดคำ เจียกคำ น้ำหนัก ๑๐๐ น้ำ อูบเหมี้ยงคำ เทพสิงห์คำ ต้นปูนคำ อูบนวดคำ ดาบฝักคำ ละแอจิกคำ ๒ ใบ กลองสาง ๕ แตร ปี่ ข้าพร้อมมีราชทานวันนั้นแล้ว ลงคนเสิก็ไว้บ่หื้อการเมืองเชียงใหม่หื้อเปนบ้านมิ่งเมืองโทน ส่วยเชาดอกไม้เงินคำก็หื้อโทนเข้ายืนถวาย มีราชมิตต์ติดต่อปลงกรุณณาทานสุกตั้งไว้วันนี้ปีเดียวนี้แล เจ้ามังทราเมืองหงสาดั่งเก่า สกได้ ๙๘๑ ตัว (พ.ศ.๒๑๖๒) ฟ้ากาเผือกตายหื้อนางพระญากินเชียงแสนแทน สกได้ ๙๘๖ ตัว (พ.ศ.๒๑๖๗) เมืองเชียงของฟื้น สกได้ ๙๘๗ ตัว (พ.ศ.๒๑๖๘) เมืองน่านฟื้นพระเจ้าทัง ๒ พี่น้องได้เมืองน่านแล้วคืนมาตั้งอยู่เชียงแสน สกได้ ๙๘๘ ตัว (พ.ศ.๒๑๖๙) เชียงรุ่ง เมืองแช่ ฟื้นพระเจ้าทัง ๒ พี่น้องขึ้นเมือเอา (เมือง) แช่ เชียงรุ่งได้ปีเดียวนี้แล้ว มังแรทิพพะข้าพ่อฟ้าสุทโธเสียแล้วนั่งแท่นแก้ว พระเจ้าทัง ๒ ลุกเมืองแช่ เชียงรุ่งขึ้นมารอดเชียงแสน พระเจ้าสุทโธตั้งสรีคองเมงมังมังแมจอจว่าตนน้องตั้งท่งยางงาม สกได้ ๙๙๐ ตัว (พ.ศ.๒๑๗๑) พระเจ้าทัง ๒ กับด้วยกันพระเจ้าสุทโธสระเด็จเข้าในเวียงขึ้นอยู่เรือนนางกาเผือก พระเจ้าทัง ๒ พี่น้องชอบแม่นราบเพียงดีงามกับด้วยกับแล้ว หื้อลูกพระญาทิพพเนตต์ หมูคำกินเชียงแสนปีเดียวนั้น เดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำ วัน ๕ ยามแตรเที่ยง ปลงอาชญากรุณณาว่าตั้งแต่นี้ไปพายหน้าเมืองเชียงแสนอย่า

<๘> หื้อพะพ้องกับด้วยเมืองเชียงใหม่ กิจการแลราชการส่วยเชาดอกไม้กั่นทอสัพพกิจทังมวล หื้อเชียงแสนได้ทรงอย่าได้เข้ากับด้วยเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าทัง ๒ พี่น้อง ฟ้าสุทโธแลแรจว่าจอมีราชอาญาตั้งไว้กับด้วยเมืองเชียงแสนวันนั้นแล้ว เรียกร้องเอา

---

[๑๖๑] ปีในตำนานนี้คลาดเคลื่อนพระเมืองแก้ว กษัตริย์ล้านนาครองราชย์เมื่อ พ.ศ.๒๐๓๘ จนถึงสวรรคต พ.ศ.๒๐๖๘ ส่วนตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า "...สก ๘๘๗ ตัว (พ.ศ.๒๐๖๘)...กินชิ้นม้าตายร่าเบื่อชิ้นม้าลวดสุคุตแล..."

ท้าวพระญาอยู่กินบ้านกินเมืองมาชู่บ้านชู่เมืองแล้ว ปลงน้ำราชสัจจะเสี้ยงชู่บ้านชู่เมืองแล้วสั่งสอนหื้ออยู่ในทสราชธัมม์ แล้วสระเด็จคืนเมือเมืองอังวะ ดั่งพระญาทิพพเนตต์พ่อลูกเมือส่งพระเจ้าทัง ๒ พ่อลูกรอดน้ำแม่คงคาคืนมา ท้าวแม่กุเชียงใหม่แต่งออกต้อนเอาทิพพเนตต์พ่อลูกเมือขังไว้ เชียงใหม่ซ้ำฟื้นพระเจ้าทัง ๒ พี่น้องหั้นแล สกได้ ๙๙๔ ตัว (พ.ศ.๒๑๗๕) สุทโธธัมมราชาแลมังแรจอจว่าตนน้องคืนมาเอาเมืองเชียงใหม่ ยับได้ท้าวแม่กุเมือไว้หงสา หื้อพระญาทิพพเนตต์กินเชียงใหม่ หมูคำผู้ลูกกินเชียงแสนดั่งเก่า สกได้ ๙๙๔ ตัว เมืองฝางฟื้น พระเจ้าสุทโธหื้อน้องตนมังแรจอจว่ามาเอาเมืองฝางได้แล้ว พระเจ้าทัง ๒ พี่น้องสระเด็จเมือเมืองหงสาดั่งเก่าแล้ว สกได้ ๙๙๘ ตัว (พ.ศ.๒๑๗๙) สุทโธธัมมราชเจ้า มังแรจอจว่า ทัง ๒ พี่น้องสระเด็จคืนมาอยู่เมืองคำอางวะแล้ว จิ่งมีราชอาญาทานสุกกับด้วยอัคคมหาเสนา มหาอามาตย์ใหญ่ ว่าถานะที่อันเราได้ไปสถิตตกแต่ง

วัดเจดีย์หลวง หรือ วัดพระหลวง
เมืองเชียงแสน ถ่าย พ.ศ.๒๔๗๐
(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

<๙> ตั้งอยู่ในเมืองเชียงแสน เปนใหญ่แก่ไชยภูมอันประเสิฐ หื้อได้แต่งไปส้างวัดแปลงวาอารามหื้อเปนที่สถิตแห่งสัพพัญญูเจ้า หื้อเปนราชการปลงกรุณาทานสุกวันนั้นแล้ว แต่งหื้อมังสามนำเอาวัตถุเงินคำพันเงินหมื่นคำพันปลาย ๒๐๐ น้ำ แลช่างไม้เครื่องแปลงทังมวลพร้อมขึ้นมารอดเชียงแสน แล้วส้างวัดหลวงตำหนักเรือนนางฟ้ากาเผือกทังมวลบัวรมวณดีงามแล้ว จิ่งใส่ชื่อว่าเชตวันนอารามสัฏฐานแล จิ่งนิมันตนามหาป่าไผ่เจ้าดอนแท่นขึ้นเปนสมเด็จเข้าอยู่วัดเชตะวันหั้นแล สกได้ ๑๐๑๒ ตัว (พ.ศ.๒๑๙๓) หมูคำตาย สกได้ ๑๐๑๗ ตัว (พ.ศ.๒๑๙๘) พระแสงเมืองแทน สกได้ ๑๐๒๑ ตัว (พ.ศ.๒๒๐๒) เสิก็ห้อมาตกล้านนาในปีเดียวนี้ มหากระสัตรเจ้ามารอดเอาแสงเมืองเมืออังวะ สกได้ ๑๐๓๔ ตัว (พ.ศ.๒๒๑๕) พระอิ่นกินเมืองเชียงแสน สกได้ ๑๐๓๘ ตัว (พ.ศ.๒๒๑๙) เฉลิมเมืองกินเชียงแสน สกได้ ๑๐๔๑ ตัว (พ.ศ.๒๒๒๒) ลูกพระญาพิญาชานมังรทส่างหลามมาเปนมะโมยหว่านเมืองเชียงแสนได้ ๓ ปีล่องลงเมืองอังวะ สกได้ ๑๐๕๔ ตัว (พ.ศ.๒๒๓๕) เจ้าฟ้าเมืองหลวง อันเปนทัพพองเมือง ๔ พ้อ (สี่พ้อ) มากินเชียงแสน ส่างกอระพอรัมมเสนา เช็ดคายเชียงแสนแล้วหื้อกินนาขวา สกได้ ๑๐๖๓ ตัว (พ.ศ.๒๒๔๔) ย้อนด้วยเมืองเชียงใหม่เอาโมยหน่อซาย เชียงแสนไปข้าเสียหนองช้อมหนองไต้หั้นแล ไนยกิจจะทังมวล

<๑๐> ถองเถิงทิพโสตเปนผู้หาโทษบ่ได้ จิ่งมีราชมินต่อมากรุณาตัดเชียงแสนกับเชียงใหม่บ่หื้อเอาการกับด้วยกัน กิจจราชการส่วยเชาดอกไม้เงินคำทังมวล หื้อเมืองเชียงแสนได้ลงยื่นถวายเข้าราชโกฏอัคควรมหาอามาตย์ใหญ่ เจ้ามังจตุกามนี มังโนโมยกอยถ่าง มีราชมินต่อตัดแต่งไว้วันนี้ สกได้ ๑๐๖๔ ตัว (พ.ศ.๒๒๔๕) ส่างทอมยางมังมาเปนมะโมยหว่านเชียงแสนได้เดือน ๑ ตาย สก ๑๐๖๖ ตัว (พ.ศ.๒๒๔๗) มังลักหยาแจสู่มาเปนโมยหว่าน ส่างกอยละหื้อกินเมืองไร สกได้ ๑๐๖๙ ตัว (พ.ศ.๒๒๕๐) ต่างชื่อส่างกอละหื้อเปนรัมมเสนะหื้อกินเชียงราย สกได้ ๑๐๗๐ ตัว (พ.ศ.๒๒๕๑) เชียงตุงได้ ๓ ปีฟื้น แต่งทัพลงไปนั่งเชียงใหม่ ทัพลูกพระเจ้ามังชาขึ้นมาทางเชียงใหม่ เมืองเชียงแสนเฝ้าลูกบ่หลาย โมยมังลักหยาจิสู เชียงรายมาแต่งคนใช้ไปขอทัพแลเฝ้าลูกขึ้นมาค้ำชูเชียงแสน โมยหวานเชียงใหม่ มังแรนอระถา มังแรนะหล่า พิญาลอมังเวเจสู มังเจยะส่างหลาม เช็ดคายอุติงกอยสู จ่าบ้าน บ่หื้อบ่ปันได้เชียงใหม่ เชียงตุงเปนกับด้วยกันออกต้อนรบทัพเจ้าสะขางละบ่แพ้เชียงใหม่แลเชียงตุงแตกพ่ายหนีเขินซ้ำแต่งทัพลงเชียงแสนตั้งอยู่

<๑๑> บ้านป่าข่า ทีนั้นเชียงแสนแต่งทัพขึ้นรบได้หัวพระญาลาบผู้เปนโป่แล้วแตกหนีไปเสี้ยงแล สกได้ ๑๐๗๑ ตัว (พ.ศ.๒๒๕๒) โมยหวานมังลักหย่าเจสูตาย ปีเดียวนี้ทัพลูกพระเจ้าขางละขึ้นมารอดเชียงแสน ยั้งอยู่ ๓ วันแล้วขึ้นเมือเอาเชียงตุงได้อ้าย ๓ ปีนี้แล้วใส่ศอกเผาเสียเสี้ยงทังกระกูลก็ปีเดียวนี้ กอส่างกอละเช็ดคายรัมมเสนาตาย แต่งแอพลแรพร้อมกันเอามาเปนเช็ดคาย

ก็ปีนั้น ไปขอเอาทัพแลเฝ้าลูกเชียงราย ราชารัมมเสนา แลเช็ดคาย จ่าบ้าน เขาทังหลายเปนผู้บ่หลิ่งบ่น้อม มีใจบ่ซื้อบ่ใส่ในพระองค์เรา ตั้งแต่นี้ไปพายเมืองเชียงใหม่พ้อยจักเปนมหากระสัตรบ่มีหากเปนข้าเจ้าดั่งกัน กิจจการแลราชการบังเกิดมีก็ดี ส่วยเชาดอกไม้เงินคำก็ดีอย่าหื้อได้เข้ากับเชียงใหม่ เคยลักทัพกองมีเท่าใดหื้อได้ป่าวเตือนส่วนเชาดอกไม้เงินคำ หื้อเชียงใหม่ได้โทนยื่นถวายเข้าในราชโกฎ สกได้ ๑๐๗๕ ตัว (พ.ศ.๒๒๕๖) นำราชมินต่อมาหัวแก่อยานแหนงมาชายส่วยอู ลูกน้อง ๓ ศนมาทานสุกตั้งไว้กับเมืองมีฉันนี้ สกได้ ๑๐๗๖ ตัว (พ.ศ.๒๒๕๗) พระมหากระสัตรเจ้าทานสุกหื้อเจ้าเชียงรายหื้อเปนโมยหวาน

<๑๒> เมืองเชียงแสน สกได้ ๑๐๘๒ ตัว (พ.ศ.๒๒๖๓) เดือน ๙ ปถม ออก ๑๒ ค่ำ ซ้ำทานชื่อรัมมเสนาหื้อเปนพลเพ็กทานอะส่อม อะม็อก วอ ๑ ละแอจิกงา ๒ ใบ เชดคองสิริหื้อกินเมืองไร ได้รับราชทานปีเดียวกัน สกได้ ๑๐๘๙ ตัว (พ.ศ.๒๒๗๐) เมืองเชียงใหม่ฟื้นน้ำราชสัจจาข้ามังแรนาหล่า พิญาลอม่านเมงในเมืองเชียงใหม่ทังมวลข้าตายเสียเสี้ยง สก ๑๐๙๐ ตัว (พ.ศ.๒๒๗๑) เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ ทัพข้าเสิก็เมืองเชียงใหม่มี ๗ ทัพขึ้นมารอดเชียงแสนแล้วรบกับด้วยกัน ข้าเสิก็เชียงใหม่ค้านได้ช้าง ๓ ตัว อาม็อก ๕ เลา สีนาด ๓๐ ลุนนั้น ๒ วันทัพพระญาเทียม เชียงใหม่มารอดท่าเข้าเปลือก ออกต้อนรบข้าเสิก็แตกหายเปนอันมากอันหลายได้อาม็อก ๓ เลา สีนาด ๗๐ ปีเดียวนี้ มังสามปลงราชทานพลชะแพก ดาบด้ำคำฝักคำต้องลายดอกเครือเจ้าฟ้าเพาเมืองกาย ทานกุบละแอ ๒ ใบ นาขวาจอกคำ อูบเหมี้ยงคำ เช็ดคองสิริเมืองไร ซ้ำทานดาบด้ำคำ ได้รับราชทานปีเดียวพร่ำกัน สกได้ ๑๐๙๐ ตัว เมืองคำพระเจ้าแต่งทัพขึ้นมาเอาเชียงใหม่ มยางแสงกอยทัพ ๑ เหมแนมยางทัพ ๑ มาตั้งทรงดอยเรือ สกได้ ๑๐๙๑ ตัว (พ.ศ.๒๒๗๒) เดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ ทัพลูกพระมังชะขางเพ็กมี ๑๑ ทัพมารอดเชียงแสน ตั้งทัพอยู่ท่าเข้าเปลือกป่าตาลหล่ายน้ำแม่ทัง ๒ กล้ำเตมรอดชู่แห่ง สก

<๑๓> ได้ ๑๐๙๒ ตัว (พ.ศ.๒๒๗๓) ลูกเจ้าฟ้าเมืองหลวง หมุงย่างปลางชามาเปนหว่านเชียงแสน สกได้ ๑๐๙๖ ตัว (พ.ศ.๒๒๗๗) ทัพลูกพระเจ้ามังแรสีกอยขึ้นมาเปลี่ยนทัพลูกพระเจ้าชะขางเพ็ก สกได้ ๑๐๙๗ ตัว (พ.ศ.๒๒๗๘) ทานช้างพังช้างพลาย เครื่องสัพพคัปหลังแดงดาวดำจิกงา เสาสัพพคัปติดคำ ดาบด้ำคำต้องฝักหุ้มรัมมยิดำบั้งคำประดับแก้วค้อ ทะหวาชู่เลี่ยมกลองตุม ๕ ส้าง ปี่ข้าพร้อมแตรชุม อูบนวดคำต้องรูปหงส์ม้าเครื่องคำพร้อม แถบขีดรูปกินนรีหอคำ ๔ ดาบยาวใส่ถงแดง สีนาดบั้งเงิน ๔ เลา เมียพลชะเพกทานขันคำเครื่องในพร้อมก็ปีเดียวนี้ ลูกพระเจ้ามังแรสีหกอยอนิจจกัมม์เสียท่งย้าง แล้วลงไหว้สาถองเถิงทิพพโสตเจ้ามังสามนำมินต่อขึ้นมารอดล่องเอาทัพทังมวลคืนเมือเมืองคำในปีเดียวนี้แล แพ่ น่าน ลคอร ภยาว ชะลาว เธิงบ้านเมืองพายใต้ทังมวลยามเมืองเชียงของฟื้นนั้นขึ้นมาเล่าลงเชียงแสน สกได้ ๑๐๘๗ ตัว (พ.ศ.๒๒๖๘) มังพลชะเพกว่าตูทังหลายเท่ามีเจ้าตนเดียว น้ำสัจจะเจ้ามีในท้องพร่ำเปนดั่งหลาวเหล็กเหลี้ยมใหญ่หมั้นคุงนัก ตูบ่ฟื้นได้ตูทังหลายบ่กับตามคำเชียงใหม่เชียงใหม่นี้ฟื้น พายลุนบ่ยอมซ้ำแต่งนาขวาเมืองน่านมาพรองเอาพลชะเพกรู้อัตถ์อันนั้น ก็ป่าวเตือนหื้อท้าวพระญาไพร่ไททังมวลหื้อห้างหอกเครื่องกับตัวชู่ศน อยู่รักสา

<๑๔> เมืองเมื่อศืน นาขวาเมืองน่านบ่อาจจักกะทำได้ย้อนด้วยเตชะบุญมหากระสัตรเจ้าเหลื่อมงำ นาขวาเมืองน่านลวดพ่ายหนีเมือรอดเมืองน่านแล้ว ตัวนาขวาเอาสีนาดตัวยิงตัวอมปากสีนาดตัวตาย สกได้ ๑๐๘๙ ตัว (พ.ศ.๒๒๗๐) เมืองเชียงใหม่ฟื้นเมืองภงวังตื้นพร้อมกับด้วยโมยหวานมังพลทะเพกต้อนรบพุ่งข้าฟัน พั่นเชียงใหม่ตายนักลวดไว้เวรกันที่ได้เปนแรกกองกับด้วยกันเมืองเชียงแสนเปนบ้านด่านเมืองทางทังมวลก็แต่งทัพไปผ่าหลอนย่ำยีเตงเต็กบาปไหม้ชู่บ้านชู่เมืองข้ามบ่ได้ ท้าวพระญาผู้กินบ้านกินเมืองทังหลายมีศวามอย้านกลัว จิ่งจักเข้ามาไหว้สาโมยหวานมังพลชะเพก ว่าข้าทังหลายท้าวพระญาพายใต้ทังมวลยังจักได้อยู่เยนเปนสุข เปนข้ามหากระสัตรเจ้าบ่ได้คลาดเสียนาคลาเสียที่ บ่ฉิบบ่หายบ่ตายบ่วายแลยังจักได้อยู่เปนข้ามหากระสัตรเจ้าอยู่เอาราชการเจ้าไปพายหน้า พร่ำเปนดั่งเมืองเชียงราย เชียงแสนดั่งอั้น อันขอเจ้าโมยหวานหลวงเมืองเชียงแสนหอบอุ้มเอาข้าทังหลายไหว้สาเถิงถองทิพพโสตเจ้า หื้อข้าทังหลายเข้ากับเมืองเชียงแสน เชียงรายแด่ไหว้สาฉันนี้ เจ้าโมยหวานมังพลชะเพกจิ่งเอาไนยกิจจะทังมวล เข้าแทบทูลบังคมไหว้สาถองเถิงทิพพโสตเอกราชามหากระสัตรเจ้าตรัสแจ้งแล้ว ปลงทิพพพระราชอาญาขึ้นมาว่าดั่ง แพ่ น่าน

<๑๕> ลคอร ภยาว ชะลาว เธิง เชียงร่อน เชียงรม เมืองศอบ เมืองสาด เชียงของ เชียงราย ล้านนาทังมวลหื้อโมยหวานมังพลชะเพกได้อุ้มเก็บกัมม์แต่งแปลงเอาราชการ สกได้ ๑๐๙๗ ตัว (พ.ศ.๒๒๗๘) มังสามนำราชมินต่อเจ้ามาอยู่หัวแก่มางละเรชักโภยเชดชุกคิสวยแนง ลูกน้อง ๕ ศนมากรุณณาทานสุกกับด้วยโมยหวานมังพลชะเพกฉันนี้ สกได้ ๑๐๙๙ ตัว (พ.ศ.๒๒๘๐) เมืองฝางที่นั้นเปนกับข้าเสิก็พระญาคอนเมืองคอนโลกบ่อ่อนบ่น้อม โมยหวานจิ่งแต่งเจวยเทวอายลุนเอาทัพเข้ามารบกับด้วยเมืองฝางได้หัวข้าเสิก็พระญาคอนโลกเสียแล้ว แต่งเชดคายอองภักจ่ามมูไปอยู่รักสาเมืองฝางเปนเมืองลักยะหั้นแล สกได้ ๑๑๐๒ ตัว

(พ.ศ.๒๒๘๓) เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ โมยหวานมังพละชะเพกอนิจจะแล สกได้ ๑๑๐๔ ตัว (พ.ศ.๒๒๘๕) เดือน ๔ ออก ๘ ค่ำ ลูกพละชะเพก พละนะรักปลงกรุณณาหื้อหว่านธ็อกเชียงแสน สกได้ ๑๑๐๗ ตัว (พ.ศ.๒๒๘๘) มังสามมาปลงกรุณณาหว่านธ็อกสาเจ่หื้อเปนหว่านธ็อกเชียงแสน ปลงทานหว่านธ็อกชื่อโมยหวานหนองยางปางชาหื้อเปนแชวยะสิริพร่ำกัน สกได้ ๑๑๐๘ ตัว (พ.ศ.๒๒๘๙) เดือน ๖ ออก ๘ ค่ำ มังแร มังละกอย มังถ่าง มังตรางนั้นทานสุกขึ้นมาตั้งอยู่สนาม แล้วเอาหวานภักมังหางธีกสาเจ่เช็ดคายจุนทสิริแล แล้วหนี้ห้องนึ่งก่อนแล ทีนี้จักจาห้องตำนานวัดพระหลวงเชียงรายก่อนแล สกได้ ๖๐๐ ตัว (พ.ศ.๑๗๘๑) ปีเปิก

(ตำนานวัดพระหลวง เมืองเชียงราย)

<๑๖> เส็ด พระญามังรายเกิดมาอายุได้ ๒๑ ได้กินเมืองแทนพ่อ สกได้ ๖๒๑ ตัว (พ.ศ.๑๘๐๒) ส้างพุทธรูปแลวิหารเมือง สกได้ ๖๒๒ ตัว (พ.ศ.๑๘๐๓)นั้นท่านไปตีเสิก็เมืองใต้จิ่งเอาหมู่ริพลคืนมาเมือง สกได้ ๖๒๔ ตัว (พ.ศ.๑๘๐๕) ปีร้วงเร้า แทนพ่อเปนพระญามังรายส้างเวียงแล สกได้ ๖๒๔ ตัวทานลวะไว้กับวัดพระหลวง ๘ ครัว แลแดนที่ ๔ เสาไว้กับวัดพระหลวงที่นั้นก่อน ท้าวมหาพรหมตนน้องแลพระกือนามากินเมืองเชียงรายปีรวายใส้ สกได้ ๗๓๓ ตัว (พ.ศ.๑๙๑๔) ท้าวมหาพรหมซ้ำทานลวะ ๘ ครัวนั้นตามดั่งพระญามังราย แลไว้ที่แถมตั้งห้วยท่างัวขึ้นต่อเท้าจุแดนเมืองฝางไว้กับวัดพระหลวงที่นั้นตราบ ๕๐๐๐ วสา ลุนนั้นเล่าฟ้าสุทโธธัมมราชลุกอังวะมาปราบได้ล้านนาได้แล้ว จิ่งมาทานข้าพระเจ้าไว้กับวัดพระหลวงตามดั่งรีตพระมังรายแลท้าวมหาพรหมเจ้า เพื่อหื้อกุ้ม ๕๐๐๐ พระวสาแล แดนที่ไว้เพื่อหื้อเปนลาภขี้เผิ้งน้ำมัน ไว้เบี้ย ๕ ล้านเพื่อหื้อเปนเข้าปิณฑิบาตรเจ้าอาวาสแลพระสังฆเจ้าในอาวาสสโมนฐานแล ดั่งคามเขตแดนวัดหลวงมีฉันนี้ ใต้เวียงกล้ำวันออกตั้งแต่องนาคไป ๓๐๐ วา ด้านหนเหนือเอาเหมืองกลางเปนแดน ด้านหนเหนือเอาแม่กกเปนแดน ด้านวันตกตั้งปังเอกวิหารหลวงนั้นขึ้นไปมี ๖ หมื่นวาปลายวา ๑ ต่อเท้าจุแดนเมืองฝางไว้กับวัด

<๑๗> พระหลวงต่อเท้า ๕๐๐๐ วสา เพื่อว่าไว้เปนลาภขี้เผิ้งน้ำมันค่ารักค่าคำ พระมังรายแลท้าวมหาพรหมตนนั้นได้โอกาสอยาดน้ำไว้มีฉันนี้ ท้าวชักเชิญสหายท่านชื่อว่าเยาออกมากะทำบุญกับตนวันนั้นแล สกได้ ๖๒๔ ตัว (พ.ศ.๑๘๐๕) ปีร้วงเร้าส้างวัดพระแก้ว ขุดน้ำบ่อ ก่อสาลา ก่อเมกเวียง ขุดเหมืองกลางเมือง ก่อหอกลอง เข้าอยู่เวียงมี ๗ เยื่องฉันนี้แล พระญานาคออกหมายหื้อทานฉันนี้ นาคจิ่งปันเขตหื้อตั้งแต่จอมสวัรค์ไปรอดจอมแจ้งเสียในที่นั้น ปรากฏว่าจอมแจ้งแล ตั้งที่วัดพระหลวงทังมวลอันพระญามังรายทานไว้นั้นในเวียงแต่องนาคไปรอดเหมืองสาน ต่อท่อน้ำ ๓๐๐ วาไปแผวแม่กก ขึ้นแม่กกขึ้นเมือต่อเท้ารอดดอยแดนไปจับดอยถ่านไฟ ไต่สันดอยถ่านไฟจับดอยอี่นางแล้วไต่สันดอยอี่นางไปจับดอยกุ่มแล้วลงจับขุนแม่ผง ล่องแม่ผงขึ้นจับขาวงนก ลงขุนห้วยเลิก็มาจับแม่ขวง ออกมาจับห้วยต้นกอกเลียบตีนดอยมาจับแม่สาดมาจับเหมืองกลาง ล่องเหมืองกลางมาจับเหมืองแสนต่อท่อน้ำอันนี้พระญามังรายตนเปนเจ้าแก่ล้านนาคามเขต ได้เบิกน้ำหนังสือได้โอกาสอยาดน้ำทานไว้ก่อนแล ท้าวมหาพรหมกินเชียงรายปีร้วงใค้ สกได้ ๗๓๓ ตัว (พ.ศ.๑๙๑๔) ท้าวมหาพรหมได้เปนเจ้าแก่ล้านนาคามเขต ตนเปนเจ้าเบิกน้ำหนังดิน

<๑๘> ซ้ำทานไร่นาคามเขตไว้ตั้งห้วยท่างัวเล่า เข้าห้วยท่างัวเมือแล้วปีนตกห้วยหมากขม ล่องห้วยหมากขมแผวแม่คายขึ้นแม่คายแผวแดนที่สีมีฉันนี้ จาด้วยเขตแดนที่วัดหลวงเจ้าเชียงรายท้าวมังรายแลท้าวมหาพรหมหากตั้งไว้เปนค่าขี้เผิ้งน้ำมันแลสกได้ ๖๒๔ ตัว ปีเต่าเส็ด สกสาสนา ๑๘๐๗ พระวสา[๑๖๒] พระญามังรายส้างเวียงเชียงรายแล พระญาลาวเมงกินเมืองเชียงรายได้ ๔๐ ปี กินได้ ๑๙ ปีนั้น สกได้ ๖๐๐ ตัว สาสนาได้ ๑๗๘๓ ตัวพระวัสสา[๑๖๓] ปีเปิกเส็ด เดือนเจียง แรม ๙ ค่ำ เมงวันไทรวายสียามกองรุ่งจันท์ ฤกฎ์ตัวถ้วน ๘ วันนั้น พระญามังรายกิชชกุมมารเจ้าเกิดแล อายุได้ ๒๑ ปีพระญาตนพ่ออนิจจะ สกได้ ๖๒๑ ตัว พายสาสนา ๑๘๐๔ วัสสา[๑๖๔]ได้กินเมืองแทนปีนั้นแล ได้กินเมืองได้ ๓ ปีจิ่งส้างเวียงเชียงรายปีนั้นแล ผิว่าจักแรกเอาไม้ลำรั้วเวียงก็ดี จักแรกตั้งก็ดี หื้อแม่นวันรวายสัน เมงวัน ๗ ดีแล ข้าเสิก็มารบเอาบ่ได้แล ผิว่าจักรบเสิก็หื้อแม่นวันเร้า เมงวัน ๓ ดีชนะข้าเสิก็ได้ช้างนางดีนักแล สกได้ ๕๒๑ ตัว (พ.ศ.๑๗๐๒) ปีดับเร้า ห้อมาตกเมืองมากนัก มาตั้งทัพตั้งหอกล้ำแดนที่เชียงแสน ท้าว ๓ ประหญาเชียงรายจิ่งมาแต่งปูชาชาตาเมือง แลเตชะ มูละ แลสรี แลอายุเมือง แลอักขระเมือง แล้วหื้อทานแก่สังฆะมีพระเจ้าเปนประธาน

---

[๑๖๒] จุลศักราช ๖๒๔ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๐๕ หากพุทธศักราช ๑๘๐๗ ตรงกับจุลศักราช ๖๒๖ ตำนานระบุว่าสร้างเมืองเชียงราย พ.ศ.๑๘๐๕

[๑๖๓] จุลศักราช ๖๐๐ ตรงกับพุทธศักราช ๑๗๘๑ หากพุทธศักราช ๑๗๘๓ ตรงกับจุลศักราช ๖๐๒

[๑๖๔] จุลศักราช ๖๒๑ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๐๒ หากพุทธศักราช ๑๘๐๔ ตรงกับจุลศักราช ๖๒๓

(เครื่องบูชาและพิธีกรรมบูชาทักษาเมืองและสืบชะตาเมืองเชียงราย)

<๑๙> แล้วอยาดน้ำหื้อบุญแก่เทวดาอารักข์เสื้อบ้านเสื้อเมือง อินทาพรหมครุฑนาคน้ำนาคาทังมวล เถิงยามกลองแลงฟ้าลวดผ่าห้อพาห้อเสียหื้อย่อยไป ช้างม้าเขาลวดปุดปล่อยตื่นพ่ายไป ทีนั้นห้อลวดตกใจกลัวลวดหนีเมือแล ว่าเปนเมืองขึดว่าอั้นแดนแต่นั้นห้อลวดบ่มาสักเทื่อเพื่ออั้นแล ทีนี้จักกล่าวเครื่องปูชาหื้อหายเคราะห์ หื้ออยู่สุขสะเถียรทังเมืองมีดั่งนี้ จักปูชาอายุเมืองหื้อมีเข้า น้ำอ้อย ๑๕ ก้อน เทียนแดง ดอกไม้แดง แลเยื่องแล ๑๕ ลวดเงิน ลวดคำ แลอันแล ๑๕ เข้าเปลือก เข้าสาน แลอันแล ๑๕ ซะพอก ปูชาที่อายุเมือง ขอเอาอายุเมืองเทอะ จักปูชาที่เตชะ หื้อมีเข้าดำ ๑๒ ก้อน ช่อดำ ดอกไม้ดำทังมวล ๑๒ ชู่อันเข้าเปลือก เข้าสาน ๑๒ ซะพอก ปูชาเตชะเมืองแล จักปูชาที่สรีเมือง หื้อมีเข้าเหลือง ช่อเหลือง ดอกไม้ เทียนเหลือง แลอันแล ๙ สิ่ง เข้าเปลือก เข้าสาน ๙ ซะพอก ปูชาที่สรีเมือง หื้อบ้านเมืองรุ่งเรืองแล จักปูชาที่มูละเมือง หื้อมีเข้า ๗ ก้อน ช่อ เทียน ดอกไม้ ตวงเงิน ตวงคำ แลอันแล ๗ ขาวทังมวล เข้าเปลือก เข้าสาน แลเชื้อแล ๗ ศวัก ปูชาหื้อมีเข้าของสัมปัตติทังมวลแล จักปูชาอักขระหื้อมีเข้าสุก ๑๒ ซะพอก น้ำอ้อย น้ำตาล หมากพลู สัพพะทังมวลใส่แล้วมีสีสาย ประทีป ช่อเทียน ดอกไม้ ๑๒ ชู่อัน ลวดเงินลวดคำ สี่แจ่งซะทวงแลอันแล ๑๒ ชู่อัน ปูชาอักขระเมือง แลหื้อมีซะทวง ๔ อัน หื้อเข้าหนม

(พันนาเมืองเชียงราย ๓๒ พันนา)

<๒๐> น้ำอ้อย ๕ ก้อน เข้าขาว ๕ ก้อน เทียนขาว ๕ เหล้ม ใส่เหมือนกันชู่ซะทวง เท่าหื้อมีเหลืองทังมวล ซะทวง ๑ แดงชู่อันแลอันแล ๕ ดั่งกัน ซะทวง ๑ หม่นชู่อัน แลอันแล ๕ ดั่งกัน ปูชาท้าวทัง ๔ หอ เหนือธตรัตถะ เข้า ๒ ปั้น ช่อ ๒ ผืน เทียน ๒ คู่ พล้าวคู่ ๑ เครื่องแดงทังมวล วันตกวิรูปักขะ เครื่องแลอันแล ๑ ขาวดั่งกัน หนใต้วิรปติ เครื่องเหลืองทังมวล พล้าวคู่ ๑ ดั่งกัน เหนือกุเวระ เครื่องดำชู่อัน แลอันแล ๒ พล้าวคู่ ๑ ดั่งกันแล บ้านเมืองใดก็ดีหื้อปูชาดั่งนี้เทอะ เจ้าทังหลายเหย ตามวิธีตำราที่ได้กล่าวนี้ คันว่าอนุขับตามบ้านเมืองก็อยู่ดีมีสุขชะแล จาด้วยพันนาเชียงรายมี ๓๒ พันนาฉันนี้แล พันนาท่ากง ๑ พันนาเชียงเตี่ยนลอน้อย ๑ พันนายวนน้ำหัวตีนเวียงแล ๑[๑๖๕] พันนาโธรัก ๑ พันนาคุ้มเผี่ยน ๑ พันนาพูเลา ๑ พันนาแช่เลียง ๑ พันนาแช่หาน ๑ พันนาเชียงน้อย ๑ พันนาแช่ตาด ๑ พันนาแช่ลุง พันนาเอี่ยน ๑ พันนาแคว้นอ้อย ๑ พันนาซะง่า ๑ พันนาเชียงหลาย ๑ พันนาฝายแก้วน้ำหัว ๑ พันนาช่างค้อง ๑

<๒๑> พันนาเชียงลม ๑ พันนาดอกคำ ๑ พันนาแคว่นดง ๑ พันนาตีนเกียงคำ[๑๖๖] ๑ พันนานาย ๑ พันนาเชียงรุ่งน้อย ๑ พันนาหอหน้าไม้ ๑ พันนาแคว่นหงส์ ๑ พันนาชัน ๑ พันนาลอ ๑ พันนามะหาดพูยา ๑ พันนาชะแล่ง ๑ พันนาเปล้า ๑ พันนาแคว่นคง ๑ พันนาแคว่นคง ๑ จาด้วยพันนาเมืองเชียงมี ๓๒ พันนาเท่านี้แลเนอเจ้า สรีสิทธิไชยยะสัสสะติ นิทานปถมะมูลละอาจาริยเจ้าก่อตัดสกราชเค้าเสียแล้ว ตั้งสกราชแถมตัว ๑ ลำดับมาได้ ๔๑๙ ตัว (พ.ศ.๑๖๐๐) ปีเมืองเล้า พระเจ้านิพพานไปหั้นแล อยู่ลุนนั้นมาได้ ๒ ปี เถิงปีกัดเหม้า พระญาอชาตสัตรูตัดสกราชเสียเล่าแล้วซ้ำตั้งสกราชใหม่แถมตัว ๑ ล่ำดับมาได้ ๖๒๐ ตัว (พ.ศ.๑๘๐๑) ท้าว ๓ ตาอยู่เมืองลังกาตัดในปีเปิก

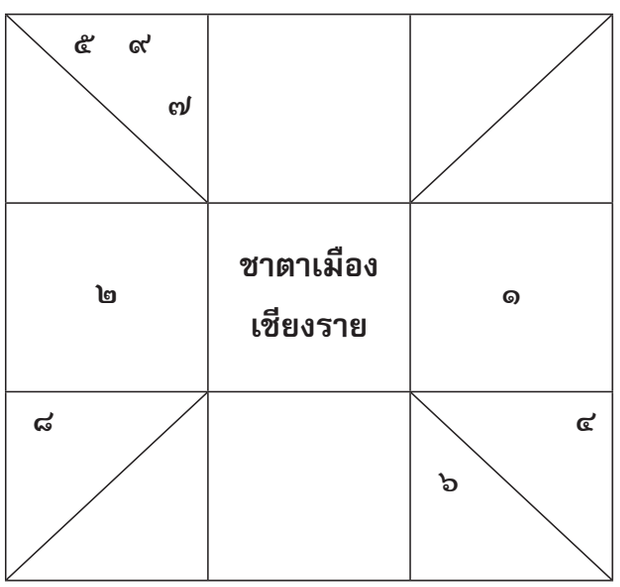

[๑๖๕] ตำนานพื้นเมืองเชียงราย : พัน (นา) ยวนน้ำหัวตีนเวียง

[๑๖๖] ตำนานพื้นเมืองเชียงราย : พันนาตอหน้าไม้เกียงคำ

(ลำดับเหตุการณ์สมัยราชวงศ์มังรายและราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน)

<๒๒> สง้าแล้ว ตัดสกราชใหม่แถมตัว ๑ ล่ำดับมาได้ ๕๖๐ ตัว (พ.ศ.๑๗๔๑) ปีเปิกสง้า พระญาเมืองพูกามชื่อว่าอนุราธตัดแล้วตั้งสกราชใหม่แหมตัว ๑ ล่ำดับมาได้ ๖๕๔ ตัว (พ.ศ.๑๘๓๕) ปีเต่าสี พระญามังรายได้เปนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ล่ำดับมาเถิงสกราชได้ ๘๐๔ ตัว (พ.ศ.๑๙๘๕) เมืองสลังเสีย ล่ำดับมาได้ ๘๙๙ ตัว (พ.ศ.๒๐๘๐) เมืองพายโคเสีย เถิงสกราชได้ ๙๐๑ ตัว (พ.ศ.๒๐๘๒) เชียงแสนเสีย เถิงสกราช ๙๐๙ ตัว (พ.ศ.๒๐๙๐) ปีเมืองเม็ด เชียงใหม่เสีย มังแรตายก็ปีนั้น เถิงสกราชได้ ๙๒๐ ตัว (พ.ศ.๒๑๐๑) ปีเปิกสง้ามังธราได้เมืองเชียงใหม่ ล่ำดับมาเถิงสกราชได้ ๑๐๘๙ ตัว (พ.ศ.๒๒๗๐) ปีเมืองเม็ด เทพพสิงห์ได้เชียงใหม่ เถิงสกราชได้ ๑๑๑๒ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๓) ปีกดสง้า เมงหงสาได้มาเมืองอังวะ เถิงสกราชได้ ๑๑๑๙ ตัว (พ.ศ.๒๓๐๐) ปีเมืองเป้า ม่านได้เมืองหงสา เถิงสกราชได้ ๑๑๒๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๐๖) ปีก่าเม็ด ม่านมกโซได้เมืองเชียงใหม่ ล่ำดับมาเถิงสกราชได้ ๑๑๓๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๗) ปีกาบสง้า ชาวเมืองโยธิยาได้เมืองเชียงใหม่ ม่านได้เมืองละเชืองก็ปีนั้น เถิงสกราชได้ ๑๑๓๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๘) ปีดับเม็ด จ่าบ้านได้กินเมืองเชียงใหม่ ล่ำดับมาเถิงสกราชได้ ๑๑๔๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๕) ปีเต่ายี พระญาตน ๑ ลุกจากเมืองลคอรไชยสุขาวดีมีหนบุพพทิสมีปริวารได้ ๓๐๐๐ มาเปนเจ้าเมืองเวฬุกนคอร[๑๖๗]หั้นแล ชื่อแห่งเอกราชาตนนั้นปรากฏชื่อว่ากากะวิละราช[๑๖๘]แล เถิงสกราชได้ ๑๑๕๘

(พระเจ้ากาวิละฟื้นฟูเมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ.๒๓๓๙)

<๒๓> ตัว (พ.ศ.๒๓๓๙) ปีรวายสี เดือน ๖ ออก ๘ ค่ำ เมงวัน ๕ พระญาเจ้าตนนั้นเอาพลนิกายโยธาลุกจากเมืองเวฬุกนคอรมีหนทักขิณะเมืองหริภุญไชย ขึ้นมาตามกระแสน้ำแม่ระมิงค์มาตั้งเมืองเชียงใหม่ แล้วก็มาเปลี่ยนชื่อเมืองเชียงใหม่เสียแล้วใส่ชื่อว่าเมืองรัตตนติงสามหานคอรราชธานีหั้นแล แล้วยกยังเจ้าตนเปนน้องมีชื่อว่าเจ้าธัมมเตโช[๑๖๙]ขึ้นหื้อเถิงถานันตระเปนมหาอุปราชาหั้นแล เถิงสกราชได้ ๑๑๖๒ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๓) ปีกดสัน เจ้าตนเปนหลานชื่อว่าสุวัณณะคำมูลเอากำลังขึ้นไปรบคำเครื่องยังเมืองปุ ตัวคำเครื่องตายได้เมืองปุลงมา เถิงสกราชได้ ๑๑๖๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๔) ปีร้วงเร้า พระญาสาดไปเก็บคนครัวเมืองน่านได้แสนธานีมา เถิงสกราชได้ ๑๑๖๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๕) ปีเต่าเส็ด เจ้ามหาอุปราชามีริพล ๒ พันขึ้นไปเมืองสาด แล้วกวาดเอาตัวราชาจอมหงส์กับไพร่เมืองลงมา ดั่งตัวมหาอุปราชาลวดเอาพลนิกายลวดแผวขึ้นไปเถิงเมืองเขมรัฏฐปุรีแล้วกลับคืนลงมาเถิงสกราชได้ ๑๑๖๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๖) ปีก่าใค้ เจ้าตัวเจ้าเมืองมีพลนิกายโยธาคน ๓ พันกับคนเมืองสัตตนาคนหุตมีพลกำลัง ๓ หมื่น ขึ้นไปแวดนาขวาเมืองเชียงแสนบ่ได้หนถอยลงมา เถิงสกราช ๑๑๖๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๗) ปีกาบใจ้ เจ้ามหาอุปราชามีพลโยธาคน ๒ พันขึ้นไปแวดเวียงเชียงแสนได้ตัวนาขวาแลภริยาลูกเมีย

<๒๔> แลไพร่เมืองลงมา เจ้าสุวัณณะคำมูลขึ้นไปเอาเจ้าเมืองเขมรัฏฐ์แลไพร่เมือลงมาอยู่เมืองเชียงใหม่ เอาโยธาริพลขึ้นนันเชียงแสน แล้วตั้งแต่งตาแกล้วตาหานขึ้นไปชำระยังข้าเสิก็สัตรู ขึ้นไปแสนหวีฟ้า ๑๒ พันนา แล้วมารปักขะทังหลายพ่ายหนีไปแล้วได้หม่อมจันท์กับภริยาลงมา แล้วก่อเวียงตั้งแต่แจ่งสรีภูมผัดไปหนเหนือทักขิณวัฏฏ์ตราบเถิงหนอุตระ ตกคนแลสอกตามเส้นน้ำการ ปราการเวียงสูง ๘ สอก เมกสูง ๔ สอก ตั้งปลายเมกลงเถิงตีนธอรณีมี ๑๒ สอก เปนที่บัวระมวณแล้ว เถิงเดือนเพงเมงวัน ๖ ไทกาบเส็ด เบิกจลองวัดสรีเกิดแลจลองเวียงก็วันเดียวนั้น ปูชาเวียงมีประทีปใหญ่ ๘ ดวงประทีปหน้อยพันดวง ทุงใหญ่ ๘ ผืน เทียนเหล้ม ๑๐ แปดเหล้ม กล้าหมาก ๘ กล้าพล้าว ๘ ไม้สรี ๘ ต้น ไม้หนุน ๘ ต้น หื้อปลูกที่ปะตูทัง ๔ แจ่งเวียงทัง ๔ ในสกราช ๑๑๗๑ (พ.ศ.๒๓๕๒) ในปีกัดใส้นั้นแล เถิงเดือนแรม ๑๓ ค่ำ วัน ๕ เจ้าเมืองวิ(เท)หราชแลหม่อมมหาวัง เจ้าเมืองเชียงรุ่งใช้พระญาหลวงไชยเอาปัณณาการของฝากมาถวายเจ้าเมืองเชียงใหม่ มีครัว ๕ หามหั้นแล เถิงสกราชได้ ๑๑๗๒ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๓) ปีกดสง้า เดือนเจียง ออก ๑๑ ค่ำ เมงวัน ๒ ไทเต่าเส็ด ไม้มหาโพธิยังแจ่งสรีภูมพายในเปนดอกหั้นแล เถิงสกราชได้ ๑๑๗๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๔) ปีร้วงเม็ด เดือน ๑๐ เพง เมงวัน ๖ ไทเต่าสี ได้ฝังสิมมาจารึก ๔ แจ่งเวียงแลปะตูทัง ๕ แลท่ำกลางเวียงแล้วเบิกบาย

---

[๑๖๗] เมืองป่าซาง บริเวณอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ในปัจจุบัน

[๑๖๘] พระเจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองนครลำปาง พ.ศ.๒๓๑๗ – ๒๓๒๕ พระเจ้านครเชียงใหม่องค์แรก พ.ศ.๒๓๒๕ – ๒๓๕๘

[๑๖๙] เจ้าหลวงธรรมลังกา เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๒ พ.ศ.๒๓๕๘ – ๒๓๖๔

(ฝังเสาอินทขีลและพิธีสืบชะตาเมืองนครเชียงใหม่)

เจ้าหลวงธรรมลังกา หรือ เจ้าธัมมเตโช
เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๒
(ที่มา : เจ้าหลวงเชียงใหม่)

<๒๕> จลองเวียงแถมเปนถ้วน ๒ หั้นแล ขันตั้งหมอฝังหินสิมมานั้น มีเงิน ๓๐๐ หมูตัว ๑ ผ้าขาวรำ ๑ ผ้าแดงรำ ๑ เบี้ยหมื่น ๑ อันนี้เปนขันหมอแล ขันกับหินสิมมานั้น มีพล้าว ๔ ลูก หม้อใหม่ ๔ ลูก น้ำต้นปั้น ๔ ต้น หน่อกล้วย ๔ หน่อ อ้อย ๔ เทียนหนักร้อยน้ำเหล้ม ๑ เทียนเหล้ม ๑๐ คู่ เทียนเหล้มหน้อย ๔ คู่ พล้าวดีปลูกต้น ๑ หมากดีปลูกต้น ๑ ไม้สรีดีปลูกต้น ๑ ประทีปหน้อย ๔ ใบ ทุง ๔ ผืน ซ่อ ๔ ผืน หื้อตั้งไว้คู่ทิสะว่ามานั้นแล เถิงสกราชได้ ๑๑๗๓ ตัว (พ.ศ. ๒๓๕๔) ปีร้วงเม็ด เดือน ๖ เพง เมงวัน ๔ ไทเปิกใจ้ เบิกจลองอุโบสถหลวงแลหอธัมม์วัดพระสิงห์ ปกค้างทุง ๔ แจ่งเวียงแลปะตูทัง ๕ แลท่ำกลางเวียงที่วัดเจดีย์หลวงก็วันเดียวนั้นแล เถิงสกราชได้ ๑๑๗๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๖) ปีก่าเร้า เดือนยี่เพง เมงวัน ๑ ไทเปิกสัน ได้สืบชาตาเมืองได้ ได้นิมันตนาพระชินสังฆะ ๑๐๘ พระองค์ไปสูตต์ที่วัดเจดีย์หลวงกลางเวียงแลวัดพระสิหิงค์ แลปะตูทัง ๕ แล ๔ แจ่งเวียง แล้วปฏิสังขรณ์อยดยาพุทธรูปเจ้า ๑๐๘ พระองค์ แล้วสูตต์ไชยยะพาหุงไชยยะเบงชอร แลฟังธัมม์อุณหัสสวิไชยแลมังคละสันติงคู่วัดทังเวียงชั้นในแลชั้นนอกหั้นแล ในที่ตุ้มวังหน้าบ้านแลตุ้มวังหลวง หื้อมีประทีปแลวังใหม่ประทีปใหญ่หน้อยแล ๒๐ ใบ ตามปูชาคืนรุ่งเถิงแจ้ง แลกล้าไม้สรี ๑๐๘ ต้น แล้วแจกออกไปปลูกในที่ทังหลาย คือว่าที่ปะตูทัง ๔ แจ่งเวียงแลท่ำกลางเวียงนั้นแล เถิงสกราชได้ ๑๑๗๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๘) นั้นเถิงเดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทกดสง้า เจ้าเมืองเชียงใหม่

<๒๖> เถิงอนิจจกัมม์ไปหั้นแล เถิงสกราชได้ ๑๑๗๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๙) ปีรวายใจ้ เดือน ๙ ออก ๑๑ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทกดยี ยามแตรขึ้นสู่เที่ยง หมอคล้องช้างไปคล้องช้างที่แคว้นเมืองเชียงราย[๑๗๐] ได้ช้างเผือกพู้ ๑ สูง ๔ สอกคืบ งายาวสอกปลาย ๓ นิ้ว เอาเข้ามาเถิงเวียงนั้นหั้นแล เถิงวันเดือน ๙ ออก ๑๓ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทเต่ายี ได้เอาสรีระองค์เจ้าเมืองเชียงใหม่ขึ้นใส่ราชรถแล้วลากขะหวัดขึ้นไปเถิงที่ทัดวัดเกตแล้วเหล้นมหรสพอุ่มงันสรีระเจ้าเมืองเชียงใหม่อยู่ที่นั้นได้ ๗ วัน ๗ คืน แล้วเดือน ๙ แรม ๔ ค่ำ เมงวัน ๖ ไทเปิกเส็ด ได้ยกเอาสรีระเจ้าเมืองออกจากรถแล้วยกขึ้นสู่กองหลัวยังร่มมณฑก แล้วก็ถวายแก่พระเพลิงหั้นแล คันเถิงเดือน ๙ แรม ๕ ค่ำ เมงวัน ๗ ไทกัดใค้[๑๗๑] มีเสนาอามาตย์แลราชมนตรีทังหลายยกเจ้าอุปราชาขึ้นเปนเจ้าแก่ปะชานราฎร์ทังมวล แล้วก็ยกยังเจ้าเมืองหริภุญไชยตนน้องขึ้นเปนอุปราชาเมืองเชียงใหม่ แล้วก็ยกยังสรีบุญมาตนเปนน้องหล้าหื้อไปกินเมืองหริภุญไชยหั้นแล เถิงเดือน ๑๑ แรม ๖ ค่ำ เมงวัน ๔ ไทกัดใค้ เอาช้างเผือกลงไปถวาย

(ราชกรณียกิจของเจ้าหลวงธรรมลังกา เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๒)

<๒๗> สั่งคน..อัน.....เปน...ได้ส้าง.....ขุดยังดินละอิดออก คน.....ก็ได้...พุทธรูปเจ้า.....พระองค์เปนพุทธรูปคำหล่อ ๓ องค์ คำหลูบ ๒๑ องค์ เงินหล่อ ๙ องค์ เงินหลูบ ๕๓๐ องค์ แก้ว ๑ องค์ นาค ๗ องค์หั้นแล ในสกราชได้ ๑๑๗๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๙) ปีรวายใจ้ เดือนเจียง ออก ๑๑ ค่ำ เมงวัน ๔ ไทเปิกใจ้นั้น เจ้าอุปราชาได้ขึ้นเปนเจ้าเมืองแล้วควรส้างแปลงหื้อเปนที่ถาวรรุ่งเรืองไป จิ่งมาเลงหันกู่ลายวัดพระสิงห์อยูดพังไป จิ่งหื้อข้าวัดได้ขุดเอาดินละอิดกู่ลายอยูดนั้นออก ได้หีดทองออกลูก ๑ ได้พุทธรูปเงิน ๒๒ องค์ พุทธรูปคำ ๗ องค์[๑๗๒] พุทธรูปทอง ๒๑ องค์ พุทธรูปแก้วเขียวองค์ ๑ พุทธรูปแก้วขาว ๑๒ องค์ พุทธรูป

---

[๑๗๐] ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : เถิงสกราช ๑๑๗๘ ตัว ปีรวายใจ้ หมอหน่อแก้วไปคล้องช้างแคว่นหนองสะกืน แคว่นเมืองเชียงราย เมืองพะเยา เมืองพราน ชุกัน

[๑๗๑] ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่า เดือน ๙ ออก ๑๒ ค่ำ วัน ๖

[๑๗๒] ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่ามีพระพุทธรูปทองคำจำนวน ๒๗ องค์

แก้วมหานิลองค์ ๑ แก้วเปนลูก ๘๕ ลูก แก้วปัดหลอด ๑๘ ลูก ออมแก้วขาวออม ๑ ออมทองออม ๑ อูบคำ ๔ ลูก หลาบเงิน ๕ อัน ต้นปูนทอง นากต้น ๑ รูปพรหม ๓ หน้า ๓ ตน พุทธรูปยองหัวคู่ตนแล เถิงสกราชได้ ๑๑๗๙ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๐) ปีเมืองเป้า เดือน ๘ ออก ๒ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทดับใส้ ปู่ค้างยางแม่เงาได้ดาบสรีกัญไชยยังกลวงไม้มาถวายเจ้าช้างเผือกตนเปนเจ้าเมืองเชียงใหม่หั้นแล เถิงเดือน ๑๐ ทุติยะ ออก ๕ ค่ำ เมงวัน ๖ ไทเมืองเปล้า ยังมีกล้วยต้น ๑ สูง ๒ สอก เกิดที่หนอีสานเวียงที่ข้างริมน้ำแม่ระมิงค์ มีเค้าใหญ่เปนดั่งเค้ากล้วยนวลนั้น แลมีปลายเปนดอกมีวัณณะอันเหลืองเปนดั่งดอกจุมปาเหลือง มีกาบอันบานแผ่ออก ๗ กาบ แล้วเปนจุ้มตั้งท่ำกลาง

<๒๘> กาบดอกอันนั้นเปนประดุจดั่งจุ้มดอกบัวนั้น ใหญ่ ๒ คืบอ้อมมีวัณณะอันเหลืองงามเปนดั่งคำนั้นแล เจ้าช้างเผือกตนเปน (เจ้า) ได้รู้แล้ว ก็ตกแต่งยังเข้าตอกดอกไม้เทียน แล้วพาเอาเสนาอามาตย์แลตุริยนนตรีออกไปเถิงที่ต้นกล้วยเกิดเปนดอกบัวคำนั้น แล้วก็สักกระปูชาตีตุริยนนตรีสงเสพปูชาแล้วก็ขุดเอาหื้อได้ทังดินแลรากแล้วยกเข้าใส่ในไหตาลตั้งไว้ แล้วก็หามแห่แหนสงเสพเข้าเวียงมาเถิงหน้าข่วงหลวง แล้วส้างแปลงยังมณฑกอัน ๑ เอาตีนกล้วยดอกบัวคำเข้าตั้งไว้ในท่ำกลางมณฑกนั้นแล้วก็สงเสพด้วยตุริยนนตรีค้องกลองยิ้งซอได้ ๗ วัน ๗ คืนหั้นแล สกราชได้ ๑๑๗๙ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๐) ปีเมืองเปล้า เดือน ๖ ออก ๑๓ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทร้วงใส้ ฤกฎ์ได้ ๑๐ ตัว นาทีฤกฎ์ได้ ๓๐ ตัว อาทิตย์อยู่ราสีมีนา จันท์อยู่ราสีสิงห์ ยามนั้นเจ้าช้างเผือกตนเปนเจ้าในเมืองพิงค์มีราชสัทธาได้ส้างยกปกแปลงยังมหาวิหารหลวงเจ้าในเมืองอังครัฐจอมทองวันนั้นแล ปกยังมณฑกวมยังเสาอินทขีลก็วันเดียวกันนั้นแล เจ้าช้างเผือกแรกตั้งมหาเจติยธาตุเจ้าที่วัดพระสิงห์ตั้งท่ำกลางอุโบสถภิกขุนีเจ้านั้น ก็วันเดียวยามเดียวสกราชเดียวนั้นแล เถิงเดือน ๖ แรม ๔ ค่ำ เจ้าช้างเผือกมีพระราชอาชญาหื้อท้าวพระญาเสนาอามาตย์ทังมวล ขุดเหมืองตั้งแต่แจ่งหัวลินล่องไปเถิงแจ่งคะท้ำ แล้วก่อด้วยดินจี่ทัง ๒ ฝ่ายเหมืองนั้นแล เถิงสกราชได้ ๑๑๘๐ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๑)

<๒๙> ปีเปิกยี เดือน ๘ ออก ๑๐ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทเมืองเป้า ยามแตรสู่เที่ยง เจ้าช้างเผือกเอาพระธาตุเจ้าเข้าประจุไว้ในมหาเจติยะเจ้าที่วัดพระสิงห์นั้นหั้นแล เถิงวันเดือน ๘ เพง เมงวัน ๓ ไทเต่าสง้า เจ้าช้างเผือกได้เบิกจลองวัดป่าแดงที่ตีนดอยสุเทพเจ้าหั้นแล เถิงเดือน ๑๒ ออก ๑๐ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทรวายใจ้ ปลาเอยี่ยนเผือกตัว ๑ ใหญ่เท่าด้ำพร้าบังเกิดมีที่น้ำบ่อย่าหลี ที่หน้าวัดเจดีย์หลวงกลางเวียง ทัดที่หน้ากุมภัณฑ์ตนเหนือริมก่ำแพงวัดก็ในสกราชเดียวนั้นแล เถิงเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทเต่าสง้า ศนอยู่พันนานอกที่แศว้นเมืองแคนได้นกเขาเผือกมาถวายเจ้าช้างเผือกมี ๒ ตัวพี่น้องอยู่ร่วมรังเดียวกัน ขาวสงสัณฐานเปนดั่งไก่เผือกนั้นก็ในสกราชเดียวนั้นแล เถิงเดือน ๖ เพง เมงวัน ๕ ไทเปิกยี เจ้าช้างเผือกได้เบิกจลองในวัด ๔ แห่ง เปนต้นว่าวัดอุโมงค์ ๑ วัดดงดี ๑ วัดซะเพา ๑ (วัด)พันเท่า ๑ ในวัด ๔ หลังนี้วันเดียวสกราชเดียวนี้แล เถิงเดือน ๖ แรมค่ำ ๑ วัน ๖ ไทกัดเหม้า ได้ออกไปเผาบอกไฟ มีบอกไฟแสนเปนเค้า บอกไฟขึ้นตั้งบอกพันเถิงบอกแสนมี ๑๓๔ บอกด้วยกันหั้นมี ๑๐๑ บอกหั้นแล เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ เมงวัน ๕ ไทเต่าสง้า ก่อตั้งขุดคือเวียงชั้นนอกตั้งแต่แจ่งกู่เรืองเถิงปะตูไหยามี ๖๐๖ วาในสกราชเดียวนี้แล เถิงสกราชได้ ๑๑๘๑ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๒) ปีกัดเหม้า เดือน ๑๒ ออก ๑๓ ค่ำ เมงวัน ๕

(เหตุการณ์สมัยเจ้าหลวงคำฝั้น เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๓)

<๓๐> ไทเต่าสัน ช้ำได้ช้างแดงแถมตัว ๑ สูง ๔ สอกคืบขาด งายาวคืบหั้นแล สกราชได้ ๑๑๘๒ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๓) ปีกดสี เดือน ๘ ออก ๘ ค่ำ เมงวัน ๔ ไทก่าใค้ เงือกรุงลงกินน้ำทั่วเวียงทังมวล ทังวัดแลเรือนในเวียงเชียงใหม่มี ๒๔ ที่วันนั้นแล เจ้าคำมูลปกอุโบสถวัดเก้าตื้อก็สกราชเดียวนี้แล สกราชได้ ๑๑๘๒ ตัว ปีสี เดือน ๖ ออก ๖ ค่ำ เมงวัน ๖ ไทเมืองใค้ ยามรุ่งพระเจ้าเปนตนตั้งก่อเวียงชั้นนอกฤกฎ์ ๓ ตัวชื่อกิตติกา นาทีฤกฎ์ได้ ๓๙ อาทิตย์อยู่ในราสีมีน ๒ อยู่ราสีประสภ ก่อตั้งแต่แจ่งสรีภูมล่องหนทักขิณะวันตก ตามน้ำการศนอันอยู่ในเมืองเชียงใหม่ตกศิงศนแลคืบ ปราการสูง ๙ สอกแล สกราชได้ ๑๑๘๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๔) ปีร้วงใส้ เดือน ๘ เพง เมงวัน ๔ ไทดับใค้ ยามกลองงาย เจ้าช้างเผือกดอกบัวคำเถิงแก่พิราไลยหั้นแล เถิงเดือนยี่ออก ๓ ค่ำ เมงวัน ๑ ไทกดสี ได้ส่งสการเจ้าช้างเผือกเสียแล้วแล ยอดฉัตต์พระธาตุเจ้าสุเทพก็คดไปได้ขึ้นเมือดัดแล้วสูตต์กรณีพันศาบ ก็วันเจ้าช้างเผือกตายนั้นแล เถิงเดือนยี่แรม ๙ ค่ำ เมงวัน ๑ ไทร้วงเป้า ได้เจ้าอุปราชาขึ้นเปนเจ้าเมืองเชียงใหม่แทนหั้นแล[๑๗๓] เถิงสกราชได้ ๑๑๘๓ ตัว เดือน ๕ ออก ๕ ค่ำ เมงวัน ๑ ไทร้วงใค้ ก่อตั้งขุดเหมืองแม่สามาเถิงแจ่งสรีภูม มีไทพันศน

[๑๗๓] เจ้าหลวงคำฝั้น เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์แรก พ.ศ.๒๓๔๘ – ๒๓๕๗ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๓ พ.ศ.๒๓๖๔ – ๒๓๖๘

ลวะ ๕๐๐ เข้ากันมีคนพันห้าร้อย ท้องเหมืองกว้าง ๔ สอก ปากเหมืองกว้าง ๘ สอก สกราชได้ ๑๑๘๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๕) ปีเต่าสง้า เดือน ๖ ออก ๑๓ ค่ำ เมงวัน ๗

<๓๑> ไท ยามกลองเดิก็ แผ่นดินไหว ๗ ศาบ ยอดฉัตต์ธาตุเจ้าสุเทพหักหั้น เถิงสกราชได้ ๑๑๘๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๖) ปีก่าเม็ด วัน ๗ ไทรวายสง้า ต้นกล้วยมีในสวนฝ่ายแม่พิงค์ทางวันตกทัดวัดเกต ตกเครือเปนปลีหน้อยงามหลามตามเครือเหมือนดั่งหน่วยกล้วยนั้นมี ๕๐ ปลีหั้นแลในสกเดียวเดือนเดียวนี้ เถิงเดือน ๑๐ ทุติยะ ออก ๘ ค่ำ เมงวัน ๓ ไทดับใส้ พระพุทธรูปเจ้าอยู่วิหารดอยสุเทพออกเหื่อเปนน้ำ แล้วนิมนต์สังฆะ ๑๐๘ ตนขึ้นไปสูตต์กรณีพันศาบแล้ว เหื่อพระพุทธเจ้าก็แห้งเหือดไปหั้นแล ก็ในสกราชเดียวเมืองเชียงใหม่เกิดเปนอุณหาการ มีอ้ายลักเลง ๗ คนลักเอาช้างบ้านไปข้ายังแคว้นหนองช้อมที่ห้วยแท่นพระเสี้ยงช้าง ๑๗ ตัว เถิงสกราช ๑๑๘๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๗) ปีกาบสัน เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ เมงวัน ๑ ไทร้วงเหม้า เจ้าเมืองออกไปบวชหื้อหายเคราะห์ได้ ๗ วัน สิกข์ออกเสวยเมืองหั้นแล ในวันเจ้าเมืองบวชนั้นได้สืบชาตาเมือง มีสังฆะ ๑๐๘ ไม้ค้ำสรี กล้าหมาก กล้าพล้าว หน่อกล้วย หน่ออ้อย ช่อ ทุง เทียน แลเยื่องแล ๑๐๘ หั้นแล เถิงสกราชได้ ๑๑๘๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๘) ปีดับเล้า ผีห่ามาตกเมืองคนตายมากนัก ลงท้องแล้วรากออกเมินประหมาณเคี้ยวหมากแดงก็ตาย ทังคนแลทุพระพายในก็ตายเสี้ยง คนทังชายยิงเสี้ยงคน ๓๐๐๐ ทุพระเสี้ยง ๔๐๐ คูลาขึ้นไปรบเมืองอังวะก็ในสกราชเดียวนี้แล สการได้ ๑๑๙๓ ตัว(พ.ศ.๒๓๗๔) ปีร้วงเหม้า เดือนยี่เพง เมงวัน ๗ ไทยามแตร

สืบชะตาเมืองเชียงใหม่ ช่วงประมาณ พ.ศ.๒๕๐๕ – ๒๕๐๙
(ที่มา : บุญเสริม สาสตราภัย)

(สมเด็จราชครูเมืองเชียงใหม่ถึงแก่มรณภาพ)

<๓๒> ราชครูเมืองเชียงใหม่[๑๗๔]สถิตในอารามวัดสวนดอกก็เถิงนิพพานจุตติไปหั้นแล ครานั้นเจ้าเมืองกุรุรัฐทังพายในพายนอกมาส้างปราสาท ๗ ชายสูง ๑๔ วาแต่ธอรณีเถิงยอดฉัตต์นั้นแล แล้วก็เหล้นมโหรสพนานเสี้ยง ๒ เดือนเกิ่ง จิ่งจักชักลากเข้าถวายแก่พระเพลิงเดือน ๗ ลง ๑๑ ค่ำ พร่ำวัน ๑[๑๗๕]

---

[๑๗๔] สมเด็จเสฏฐอรรควรราชครุปัญญาวชิระอรัญวาสี หรือ ครูบาเจ้าปัญญาวชิรอรัญวาสี หรือ ครูบาเจ้าสมเด็จราชครูวัดสวนดอก สมเด็จพระสังฆราช (สมเด็จราชครู) เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ.๒๓๔๙ – ๒๓๗๔

[๑๗๕] มีข้อความท้ายลานของผู้จารว่า “จุลสกพทะได้ ๑๒๐๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๘๘) ปีดับใส้ เดือน ๑๑ ดับ วัน ๑ ยามแตรค่ำ ปริปุณณสมัตตา เขียนเมืองเชียงราย แต้มเมื่ออยู่บ้านริมกกนอกเวียงหั้นแล พระญาภักดีราชกิจ คนดิบเนอ”

ปัฏฐิกาคเมฺ ลคอร

๙. ปักคะตืนเชียงแสน-ลคอร[๑๗๖]

(บันทึกเหตุการณ์ในเมืองเชียงแสนสมัยเป็นประเทศราชของพม่า)

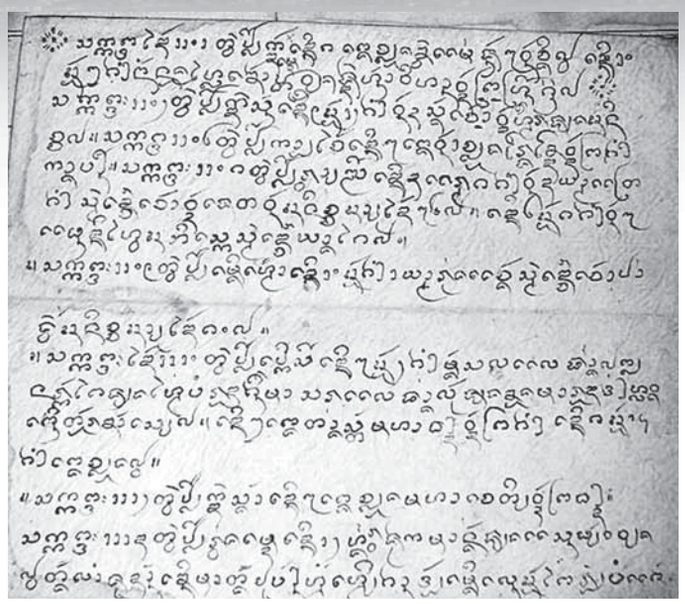

พับสาปักคะตืนเชียงแสน ลคอร

(ที่มา : วัดศรีก้ำ, พระรัตนวัฒน์ พุทฺธิสิริ)

<๑> สักกพทะได้ ๑๑๐๑ ตัว (พ.ศ.๒๒๘๒) ปีกัดเม็ด เดือน ๘ เพง จลองขัวแม่ชัน ๗ วันจิ่งแล้ว เดือน ๑๐ ออก ๕ ค่ำ น้ำนองไหลเข้าปะตูเวียง ซดหน้าวิหารวัดพระหินโค่นแล สักกพทะ ๑๑๐๒ ตัว (พ.ศ.๒๒๘๓) ปีกดสัน เดือน ๙ ออก ๑๒ ค่ำ วัน ๓ สังฆ์เจ้าวัดหมื่นเชียงอนิจจะแล สักกพทะ ๑๑๐๖ ตัว (พ.ศ.๒๒๘๗) ปีกาบใจ้ เดือน ๗ เพง วัน ๑ จลองโรงโกสวัดพระคำกลางบ้าน สักกพทะ ๑๑๐๘ ตัว (พ.ศ.๒๒๘๙) ปีรวายยี เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ วัน ๓ ยามแตรค่ำ สมเด็จเจ้าวัดเชตะวันอนิจจะอายุได้ ๗๖ แล เดือน ๖ ออก ๘ ค่ำ วัน ๗ แผ่นดินไหว อภิเสกสมเด็จยางไคแล สักกพทะ ๑๑๐๙ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๐) ปีเมืองเหม้า เดือน ๑๐ ออกค่ำ ๑ ยามรุ่งแจ้ง สมเด็จเจ้าป่า

<๒> งัวอนิจจะ อายุได้ ๘๐ แล สักกพทะได้ ๑๑๑๐ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๑) ปีเปิกสี เดือน ๗ ออก ๒ ค่ำ มังสละแลถ่างแลพลนะรักไปเชียงใหม่บ่รอดคืนมา สละแลถ่างลุกเชียงของมารอดท่าหลวงเพิ่นต้อนข้าเสียแล เดือน ๕ เพง ต่างฉัตต์มหาธาตุวัดพระคำ เดือน ๘ ออก ๑๔ ค่ำ จลองแล้ว สักกพทะ ๑๑๑๒ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๓) ปีกดสง้า เดือน ๗ เพง จลองมหาเจติยะวัดพระธาตุ สักกพทะ ๑๑๑๓ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๔) ปีร้วงเม็ด เดือน ๑๒ หง่วนซุกมานั่งเชียงแสน เผี้ยวเวียงแล้วตั้งลำซู่ด้าน เขินมาตั้งอยู่บ้านหม้อเหมื่อยคร้าน ทัพเมืองเลนออกไปรบบ่แพ้

<๓> ค้านขึนมา พระญาเลนตายแล สักกพทะ ๑๑๑๔ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๕) ปีเต่าสัน เดือน ๗ ออก ๘ ค่ำ พละนะรักแลเมืองเขินตั้งสัจจะอยาดน้ำต่อหน้าสังฆะเจ้าวัดผ้าขาวพ้าน สักกพทะ ๑๑๑๕ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๖) ปีก่าเร้า ครูบาวัดโบสถอนิจจะใส่ช้างลาก สักกพทะ ๑๑๑๖ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๗) ปีกาบเส็ด เดือน ๑๐ สมเด็จเจ้าวัดขาวพ้านอนิจจะวัน ๑ แรมค่ำ ๑ ยามตูดซ้ายแล สักกพทะ ๑๑๑๗ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๘) ปีดับใค้ เดือนออก ๕ ค่ำ ใบสรีขดสวย แกวขึ้นมารบเดือน ๙ เดือนยี่ แรมค่ำ ๑ ธุวัดต้นต้องอนิจจะสบลัว

<๔> สักกพทะ ๑๑๑๙ ตัว (พ.ศ.๒๓๐๐) ปีเมืองเป้า เดือน ๘ ออก ๕ ค่ำ ส่งสการสมเด็จเจ้าวัดพระคำแท่นแล สักกพทะ ๑๑๒๐ ตัว (พ.ศ.๒๓๐๑) ปีเปิกยี เดือน ๖ ออก ๑๔ ค่ำ แกวขึ้นมาบ้านชวา เชียงใหม่มาฝอยทอง เมืองหนองแตกแล สักกพทะ ๑๑๒๒ ตัว (พ.ศ.๒๓๐๓) ปีกดสี น้อยวิสุทธ์มาแต่งเชียงแสนแล[๑๗๗] สักกพทะ ๑๑๒๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๐๔) ปีร้วงใส้ เดือน ๘ เพง

---

[๑๗๖] ปริวรรตจากพับสาฉบับวัดศรีก้ำ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

[๑๗๗] ตำนานพื้นเมืองเชียงราย เชียงแสน : สักกราช ๑๑๒๑ (พ.ศ.๒๓๐๒) น้อยวิสุทธิ เมืองลพุนเอาหมู่ขึ้นมาข้าโมยหวานบาวระเสีย

คราสมียามกลองศวง เดือนแรมต่ำ ๑ คราสมียามตูดต่ำ เดือน ๔ แรม ๑๐ แผ่นดินไหว สักกพทะ ๑๑๒๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๐๕) ปีเต่าสง้า เดือน ๑๒ แรม ๔ ค่ำ ทัพอะวะลงมารอดเชียงแสน

<๕> มัดสังฆะยางข่าเอาเงิน เดือน ๗ ใบสรีขดสวยแล สักกพทะ ๑๑๒๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๐๖) ปีก่าเม็ด เดือน ๘ บ่หน ทัพอะวะลงเอาเชียงใหม่ เดือน ๑๐ แรมค่ำ ๑ แล เชียงใหม่แตกแล สักกพทะ ๑๑๒๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๐๙) ปีรวายเส็ด เดือน ๗ ออก ๖ ค่ำ แผ่นดินไหว เดือน ๘ เพง จลองวัดอุดม เดือน ๙ ปถมะออกค่ำ ๑ ฟื้นม่านหนีจากเมืองแล ๑๑๒๙ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๐) ปีเมืองใค้ ม่านได้เข้าฟันแสนขวางคะทึกแตกแล สกราช ๑๑๓๐ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๑) ปีเปิกใจ้ มหากระสัตรอะวะ[๑๗๘]ไปเอาเมืองล้านช้าง ได้ลูกสาวพระญาล้านช้างมาแล

<๖> สกราช ๑๑๓๑ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๒) ปีกัดเป้า เดือน ๘ เพง จุธาตุวัดเชตะวัน เดือน ๑๑ เพง ต่างฉัตต์ เดือนเพง จลองธาตุ เดือน ๔ เชคคายเชียงใหม่ขึ้นมา มีคนพัน ๔ อยู่ ๗ วันหนี เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ จลองธาตุวัดสังกา หอผ้าใหญ่นัก มี ๒๓ หลัง สังฆะมี ๕ ร้อย ๓๕ สกราช ๑๑๓๒ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๓) ปีกดยี เดือน ๑๑ แรม ๗ ค่ำ แผ่นดินไหว เดือนยี่ออก ๙ ค่ำ ก็ไหว วิหารวัดพระสิงห์หลวงโค่นแล ๑๑๓๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๔) ปีร้วงเหม้า โมยหวานเชียงแสนลงอังวะแล สกราช ๑๑๓๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๕) ปีเต่าสี เดือน ๕ เพง จลองดอยงามห้วยตุ เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ จลองวัดบ้านศวาง เดือน ๕ ออก ๖ ค่ำ สังฆ์เจ้าต้นยางอนิจจะยามกลองเดิก็ปีนี้เดือน ๘ บ่หนแล

<๗> สกราช ๑๑๓๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๖) ปีก่าใส้ เดือน ๘ เพง จลองกู่วัดไชย เดือน ๗ เพง จลองธาตุวัด ๗ หาง เดือน(๗) แรม ๔ ค่ำ จลองธาตุวัดหลักพัน เดือน ๔ แรม ค่ำ ๑ จลองกุ(ฏิ)วัดต้นแก้ว เดือน ๖ ออก ๘ ค่ำ จลองโรงวัดหมื่นเชียง หอผ้าใหญ่มี ๒๔ หอ เดือน ๖ เพง จลองวัดพระตาลแท่น ๗ หอผ้าใหญ่มี ๒๔ หอแล สกราช ๑๑๓๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๗) ปีกาบสง้า ต่างฉัตต์ วัดต้นแก้ว วัดเชตะวัน เดือน ๙ ปถมะออก ๘ ค่ำ จลองโรงวัดสังกาแล สกราช ๑๑๓๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๘) ปีดับเม็ด เดือน ๖ เพง จลองธาตุวัดโคมคำ เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ จลองวัดล้านทอง หอผ้ามีใหญ่มี ๒๔ เดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ (จลอง) วัดดอยชัน เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ

<๘> จลองวัดเสาดิน หอผ้าใหญ่มี ๓๔ ฝนตกนัก เดือน ๑๐ ออก ๑๒ ค่ำ วัน ๓ ฝนห่าใหญ่ตกนัก วัดต้นต้องปลงเรือลงเหล้นข่วงวัดแล เดือน ๑๑ แรม ๒ ค่ำ ครูบาวัดธาตุอนิจจะ นาขวาฟื้นม่าน เดือน ๑๑ แรม ๘ ค่ำ เถิงเดือนเจียงแรม ชาวใต้มาทับย้าง เดือนยี่ออก ชาวใต้ได้เชียงแสนแลสกราช ๑๑๓๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๑๙) ปีรวายสัน คนทังหลายตายอยากเข้านัก เดือนเจียงออก ค่ำ ๑ ตั้งลำเวียง เดือน ๑๒ ออก ๘ ค่ำ ม่านค้านเมืองใต้ตายมากนักแล สกราช ๑๑๓๙ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๐) ปีเมืองเร้า เดือน ๑๑ ดับไม้โค่นใส่โรงกลองวัดต้นต้อง เดือน ๓ แรม ครูบาหลวงวัดเชตะวันอนิจจะ เดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ ส่งสการแล

<๙> สกราช ๑๑๔๐ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๑) ปีเปิกเส็ด เดือน ๘ จลองธาตุจอมกิตติ หอผ้ามี ๑๐ นึ่งใหญ่นักศนอยู่ในหั้นมาก เดือน ๑๑ เพง ดอยทุงคราง เดือน ๔ ออก ๘ ค่ำ เจดีย์วัดหลวงศวั่น เดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ ดอยทุงมาหาดอยชันแล สกราช ๑๑๔๑ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๒) ปีกัดใค้ เดือน เดือนยี่ออก ๖ ค่ำ ดินลั่นคืบพระวัดพระคำ เดือน ๗ ออก ๑๑ ค่ำ ครูบาปราสาทอนิจจะแล สกราช ๑๑๔๒ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๓) ปีกดใจ้ เดือน ๕ ออก ๖ ค่ำ ทัพลคอรมาหลอนธะเลืองแตกขึ้นมา เดือน ๖ ออก ๘ ค่ำ ทัพสบกกแตก ๙ ค่ำ เวียงเชียงแสนแตก เดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ วัดเสาดินโค่นแล

<๑๐> สกราช ๑๑๔๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๔) ปีร้วงเป้า เดือน ๘ เมชุนโป่ลงไปรบลคอรบ่แพ้ค้านคืนมาตายนักแล สกราช ๑๑๔๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๕) ปีเต่ายี เดือน ๕ เพง จลองมหาธาตุวัดต้นต้องช่างค้อง หอผ้ามี ๒๐ สังฆะมี ๕ ร้อยตนแล สกราช ๑๑๔๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๗) ปีเดือนกาบสี เดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ ก่อตั้งธาตุวัดท่าหลวงกู่คำ เดือน ๘ เพง จลองสาลากู่ท่าหลวง หอผ้ามี ๓๕ เดือน ๙ ออก ๘ ค่ำ จลองอุโบสถวัดพระคำกลางบ้านช่างค้อง เดือนยี่แรม ๑๐ ค่ำ วัน ๒ ก่อตั้งธาตุวัดสรีค้ำ เดือน ๔ แรมค่ำ ๑ ซล่าต่อมาแต่งสังฆะเชียงแสนมีขุ ๕ เณร ๕ ตามอมิตอออาณาจักก์หั้นแล สกราช ๑๑๔๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๘) ปีดับใส้ เดือนเจียงแรม ๙ ค่ำ ทัพโป่ซุกลายข้า แสนหวี เข้าเวียงเชียงแสนข้าวิธูรเสีย เดือน ๔ เพง จลองวัดสังกา เดือน ๕ เพง จลองวัดปราสาท เดือน ๖ แรม ๘ ค่ำ จลองวัดต้นลานแล

<๑๑> สกราช ๑๑๔๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๒๙) ปีรวาย (สง้า) เดือน ๖ ทัพซุกค้านใต้ขึ้นมาตายนัก เดือน ๓ จลองวัดพระคำดอนแท่น หอผ้ามี ๓๐ หลังแล สกราช ๑๑๔๙ ตัว (พ.ศ.๒๓๓๐) ปีเมืองเม็ด เดือน ๘ แรม ๙ ค่ำ จลองวัดบุญยืน เดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ เมืองแพ่ เมืองยองฟันม่านเชียงแสนแตก สกราช ๑๑๕๐ ตัว (พ.ศ.๒๓๓๑) ปีกดสัน เดือน ๖ ม่านแตกใต้มาตายมากนัก

---

[๑๗๘] พระเจ้าฉินบูชิน (พระเจ้ามังระ) กษัตริย์พม่าองค์ที่ ๓ พ.ศ.๒๓๐๖ – ๒๓๑๙ ราชวงศ์อลองพญา (ราชวงศ์คองบอง)

สุริยคราสจับยามแตรค่ำมืดดั่งเมื่อคืนแล สกราช ๑๑๕๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๓๔) ปีร้วงใค้ เดือนแรม ๘ ค่ำ จลองวัดพระยืน แรม ๗ ค่ำ ครูบาวัดธาตุลงไปลคอรรอดท่งชิ้นแห้งฟ้าผ่าลวดคืนมาเสียก่อนแล้วจิ่งซ้ำไปเล่า

<๑๒> แล เดือน ๑๐ ดับ ต่างฉัตต์ธาตุวัดหลวงแล สกราช ๑๑๕๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๓๕) ปีเต่าใจ้ เดือน ๘ เมืองน่านมารบแม่ลัว เชียงแสน ลคอร เชียงใหม่ขึ้นเมืองฝางแล สกราช ๑๑๕๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๓๖) ปีก่าเป้า เดือน ๓ เมืองเชียงใหม่ ลคอร ขึ้นเมือรบเชียงแสนร่องแกลบ แวดเวียงล้านเพาะแต่งแล สกราช ๑๑๕๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๓๗) ปีกาบยี ไปเอาธัมม์แลพระเจ้าพูขคะทางมาแผว เดือน ๑๒ เดือนเจียงเพง ไฟไหม้แทกเฝ่า สกราช ๑๑๕๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๓๘) ปีดับเหม้า เดือน ๗ ออก ๑๑ ค่ำ ก่อตั้งธาตุวัดบุญยืน เดือน ๑๐ ครูบา

<๑๓> สังกา สังฆะเจ้าลุกอะวะมาแผวเวียงวันนั้นแล สกราช ๑๑๕๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๓๙) ปีรวายสี เดือน ๕ ออก ๕ ค่ำ วัน ๕ เจ้าชีวิตเข้าตั้งเชียงใหม่แล สกราช ๑๑๕๙ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๐) ปีเมืองใส้ เดือนเจียง ยี่ ๓ ๔ ทัพอะวะลงเอาเชียงใหม่ เดือน ๖ เพง ทัพม่านแตกเชียงใหม่มาแผวเชียงแสน เดือน ๖ แรม ๖ ค่ำแล ปีนี้เจ้านาซ้ายขึ้นเอาเมืองนุนได้จอมหงส์ลงมาปีเดียวนี้แล สกราช ๑๑๖๐ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๑) ปีเปิกสง้า เดือนยี่ดับ ดาวบินเตมอากาสตกมาใต้ชู่หน่วยแล ส้างวัดพระสิงห์หลวงแล เองเซโป่ส้าง สกราช ๑๑๖๒ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๓) ปีกดสัน เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ นาซ้าย นาขวา มีใจบ่เชื่อกัน เอากัน

<๑๔> ด่าน้าพระญาสรีค้าน แรม ๙ ค่ำ หาคำดีเซิ่งกันต่อหน้าสังฆะเจ้าเล่าแล สกราช ๑๑๖๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๔) ปีร้วงเร้า เดือน ๑๒ แรม ๗ ค่ำ วัน ๕ เจ้านาซ้าย เชดคายแลนหลวงไปฟังอมินต่อ ลูกจอมหงส์เอามาไขเมืองสาดที่นั้น เดือนเจียง แรม ๑๐ ค่ำ เจ้านาซ้ายลวดตายยังเมืองสาดขิแยงหั้นแล เดือนยี่ แรม ๘ ค่ำ เจติยะธาตุวัดหลวงศวั่นแล สกราช ๑๑๖๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๕) ปีเต่าเส็ด เดือน ๖ แรม ๑๓ ค่ำ เชียงใหม่ นคอร มาเอาจอมหงส์ เมืองสาดแตกมาแผวเชียงแสน เดือน ๗ ออก ๕ ค่ำ ขิแยงต่อลวด ลักหนีจากบ้านภานไปอังวะหั้นแล เดือน ๓ แรม ๒ ค่ำ ธาตุวัดหลวงศวั่น เดือน ๓ แรม ๑๒ ค่ำ ลาวเมืองจันท์เอาทัพขึ้นมาแผวเวียงแวดไคว่แล เดือน ๔ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ครูบาวัดสังกาอนิจจะ

<๑๕> เดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ วัน ๗ ลาวแตกหนี้แล สกราชได้ ๑๑๖๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๖) ปีก่าใค้ ตั้งแต่เดือน ๘ เถิง เดือนเจียง เข้าแพงแคงร้อยธ็อกหาที่ซื้อบ่ได้แล เดือนยี่ดับ ครูบาต้นลานอนิจจะ เดือนออก ๕ ค่ำ ส่งสการใส่ปราสาทนกหัสดิ์ เดือน ๕ ออก ๗ ค่ำ วัน ๕ ธาตุวัดหลวงศวั่น ๒ เทื่อ เดือน ๕ แรม ๑๐ ค่ำ วันเสาร์ ย้ายพระเจ้าแสนทอง วัดคำแท่น สกราช ๑๑๖๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๗) ปีกาบใจ้ เดือน ๗ ออก ๓ ค่ำ วัน ๔ สังขานต์ไปยามเที่ยง วัน ๓ ม็อกแตกจับม่านตายผู้ ๑ เดือน ๗ ออก ๑๓ ค่ำ เชียงใหม่ ลคอร ขึ้นแผวเชียงแสนแวดเวียง เดือน ๙ ปถม ออก ๕ ค่ำ วัน ๓ เวียงเชียงแสนแตกแล ปัคคะทืนเชียงแสนเสี้ยงหนี้ก่อนแล

(เมืองเชียงแสนแตกและบันทึกเหตุการณ์เมืองนครลำปาง)

<๑๖> สกราช ๑๑๖๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๘) ปีดับเป้า เดือน ๕ เชียงใหม่ ลคอร ขึ้นตีเอาเมืองยองแตกแล สกราช ๑๑๖๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๙) ปีรวายยี เดือน ๙ เพง วัน ๗ เจ้าหอหน้าเข้าตั้งเวียงดินแล สกราช ๑๑๗๐ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๑) ปีเปิกสี เดือนยี่ ออก ๑๒ ค่ำ วัน ๗ ยามเด็กหลับ เจ้าพระญาโสมะตายวันนั้นแล สกราช ๑๑๗๑ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๒) ปีกัดใส้ เดือน ๘ ออก ๓ ค่ำ ส่งสการแล้วรอดเดือน ๘ เพง อุสสาราชภิเสกเจ้าอุปราชาขึ้นกินเมืองใส่ชื่อว่า พระญาอภยะราชะ ปลูกเจ้าราชวงส์ขึ้นเปนเจ้าอุปราชา แล้วปลูกเจ้านายหนานไชยวงส์เปนราชวงส์ ปลูกขุนทวย ๑๓ ขุนแลสกราช ๑๑๗๒ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๓) ปีกดสง้า เดือน ๗ ออก ๘ ค่ำ ทานสาลาผาลาด

<๑๗> สกราช ๑๑๗๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๕) ปีเต่าสัน เดือน ๘ เพง วัน ๗ จลองวัดหลวง แล้วอภิเสกธุเจ้าวังช้างขึ้นเปนสมเด็จวันนั้นแล สกราช ๑๑๗๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๖) ปีก่าเร้า เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ วัน ๖ แรกก่อนาคแลสิงห์ยังวัดลำพางหลวง สกราช ๑๑๗๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๗) ปีกาบเส็ด เดือน ๘ เพง จลองวิหารวัดป่าแต้ว สกราช ๑๑๗๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๘) ปีดับใค้ เดือน ๗ เพง วัน ๑ จลองวิหารวัดท่าผา เดือน ๙ เพง วัน ๓ จลองนาค สิงห์ วัดลำพาง เดือนเจียง แรม ๘ ค่ำ สังฆะเจ้าชู่วัดออกไปส้างธาตุม่อนพระญาแช่ เดือนยี่ แรมค่ำ ๑ เจ้าหอหน้าล่องไปวังชาวส้างแพเอาเมงล่องส่งใต้ เดือน ๕ แรม ๔ ค่ำ เจ้าชีวิตกาวิละตายอายุ ๗๕ เจ้าชีวิตวังหน้าเสวยเมืองเชียงใหม่แทนเล่าหั้นแล

---

[๑๗๙] บันทึกครูบาอาโนชัยธรรมจินดามุนี : จุลศักราช ๑๑๗๘ อำมาตย์ของเจ้าชีวิตวังหน้า ๒ คน ได้ไปคล้องช้างเผือก ๑ เชือก สูง ๗ ศอก งายาว ๑ ศอก นำเข้าเมืองเชียงใหม่ ความทราบถึงพระเจ้ากรุงสยามได้ส่งพระยาจ่าแสน พระยากำแหง มารับเอาช้างเผือกไปที่บางกอก โดยมาพักที่บ้านหนองหล่ม ๑ คืน พักที่โรงช้างเจ้าหอหน้าเมืองละกอน ๑ คืน แล้วเข้าสู่บางกอก

<๑๘> สกราช ๑๑๗๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๙) ปีรวายใจ้ เดือน ๙ ออก ๑๑ ค่ำ เอาช้างเผือกเข้าสู่เวียงเชียงใหม่ เดือน ๑๒ ออกค่ำ ๑ ชาวใต้เอาช้างเผือกลุกเชียงใหม่มาลคอร ออก ๓ ค่ำ ชาวใต้เอาช้างเผือกออกจากเมืองลคอรไปหั้นแล[๑๗๙] สกราช ๑๑๖๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๔๗) ปีกาบใจ้ เดือน ๑๐ แรม ๕ ค่ำ พร่ำได้วัน ๑ ไทกดสัน ได้ปกวิหารหลวงวัดป่าตัวะสรีถ้อยแล เดือน ๑๒ ออก ๗ ค่ำ พร่ำได้วัน ๓ ได้ก่อแรกส้างพุทธรูปเจ้าองค์หลวงวัดป่าตัวะแล อันนี้เมืองลคอรแล สกราชได้ ๑๑๗๑ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๒) ปีกัดใส้ เดือน ๘ เพง วัน ๖ จลองวิหารวัดป่าตัวะแล สกราช ๑๑๘๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๔) ปีร้วงใส้ เดือน ๘ เพง วัน ๔ กระสัตรเจ้าชีวิตช้างเผือกตายเชียงใหม่ สกราช ๑๑๘๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๕) ปีเต่าสง้า เดือน ๘ แรม ๑๒ ค่ำ วัน ๒ ข้าหลวงเอาเครื่องท้าว ๕

<๑๙> ประการ แท่นแก้ว มาอุสสาภิเสกเจ้าพระญาอภยราชะหื้อเปนเจ้าชีวิตกระสัตรหอคำอยู่ในเมืองลคอร[๑๘๐] หั้นแล สกราชได้ ๑๑๘๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๔) ปีร้วงใส้ เดือน ๘ เพง เมงวัน ๔ กระสัตรเจ้าช้างเผือกตายเมืองเชียงใหม่ อายุ ๗๖ เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ วัน ๑ เจ้าพระญาอภยราชะหอคำออกจาเมืองลคอรไปเชียงใหม่ เอาซากกระสัตรเจ้าช้างเผือกตนพี่ใส่โขสบัวระมวณแล้ว ก็สระเด็จคืนมาเมืองลคอร ก่อนหั้นแล รอดเดือนเจียง ออก ๗ ค่ำ วัน ๔ เจ้าหอคำซ้ำได้คืนไปเชียงใหม่เล่าแล ส้างปราสาทใส่กะเรวระซากเจ้าช้างเผือกแล้ว เถิงเดือนยี่ ออก ๔ ค่ำ ส่งสการแล้วบอระมวณวันนั้น แล้วก็พร้อมกันอุสสาภิเสกเจ้าหลวงเมืองละพูน ตนชื่อนครสีสะรัตตนะหื้อกินเมืองเชียงใหม่ แล้วยกเจ้าพุทธวงส์ขึ้นเปนหอหน้าหั้นแล คันแต่งแปลงบอระมวณ

<๒๐> แล้ว เจ้าอภยราชะหอคำก็คืนมาเมืองลคอรแล้วเถิงเดือน ๓ เพง เมง ๑ ข้าหลวงเอาบัตตราหลาบคำขึ้นอุสสาภิเสกเจ้าหอคำหื้อได้เปนกระสัตรอายุได้ ๗๔ ปีนั้น ได้เถิงน้ำมุทธาภิเสกเปนเอกราชะอยู่ในเมืองลคอรหั้นแล เถิงเดือน ๔ ออก ๘ ค่ำ วัน ๒ เจ้าชีวิตออกไปบวชยังสระเด็จ รอดออก ๑๔ ค่ำสิกข์ แล้วแรมค่ำ ๑ คืนมาเสวยเมืองดั่งเก่าแล เดือน ๗ ออก ๗ ค่ำ วัน ๓ เอานางเชียงตุงมารอดเวียง[๑๘๑] ออก ๑๑ ค่ำ วัน ๗ เอาขึ้นหอคำแล สกราชได้ ๑๑๘๔ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๕) ปีเต่าสง้า เดือน ๘ แรม ๑๒ ค่ำ วัน ๖ ข้าหลวงเอาเครื่องท้าว ๕ ประการ แท่นแก้ว มารอดเวียงลคอรวันนั้นแล สกราชได้ ๑๑๘๕ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๖) ปีก่าเม็ด เดือน ๔ แรมค่ำ ๑ วัน ๖ พร้อมกันศาดพ่วงแพแม่วัง แล้วเอาฉัตต์ใหญ่ ๔ ใบอันเจ้าหอคำส้าง ใส่แพแล้วขึ้นเมือใส่ ๔ แจ่งธาตุเจ้าสระเด็จแล เดือน ๖ เพง วัน ๑ ยามเด็กหลับ ครูบาเจ้าวัดแสนเมืองมาอนิจจะ

<๒๑> เดือน ๗ ออก ๖ ค่ำ วัน ๑ ส่งสการแล สกราชได้ ๑๑๘๖ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๗) ปีกาบสัน เดือน ๘ ออก ๕ ค่ำ วัน ๑ ยามกลองงาย เจ้าชีวิตอภยะหอคำ เจ้าวังขวา ยกทัพออกจากเมืองลคอรไปเชียงใหม่ เหตุว่าเชียงใหม่คือเจ้าหลวงแลเจ้าคำมูลมีวิวาทะกับด้วยกันว่าอั้น เดือน ๘ ออก ๖ ค่ำ วัน ๒ ดาว ๕ เข้าพระจันท์ คันเจ้าอภยราชะหอคำรอดแล้ว ก็ได้ดัดแปลงสั่งสอนหื้อราบเพียงดีงามแล้ว เถิงเดือน ๙ แรม ๒ ค่ำ วัน ๑ เจ้าอภยะหอคำก็มาแผวเวียงลคอรหั้นแล ปีนี้เดือน ๗ ๘ ๙ แล้งนักฝนบ่ตก ข้าหลวงขึ้นมาด้วยหล่าการอันกระสัตรบังกอกตาย[๑๘๒] เดือนเจียง ออก ๑๓ ค่ำ วัน ๓ ยามกลองงาย เจ้าพระญาอภยะล่องไปบังกอกหั้นแล เดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ วัน ๒ เจ้าอภยราชะลุกบังกอกขึ้นมาแผวเมืองลคอรหั้นแล เถิงเดือน ๕ แรม ๔ ค่ำ วัน ๑ เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ตนชื่อนครสีสะรัตตนะทรงพยาธิร้ายนัก ก็ลวดตายเล่าหั้นแล เดือน ๕

แม่น้ำวัง ด้านขวาคือวัดเกาะวาลุการาม
(ที่มา : กรกช อินทร์พรหม)

---

[๑๗๙] บันทึกครูบาอาโนชัยธรรมจินดามุนี : จุลศักราช ๑๑๗๘ อำมาตย์ของเจ้าชีวิตวังหน้า ๒ คน ได้ไปคล้องช้างเผือก ๑ เชือก สูง ๗ ศอก งายาว ๑ ศอก นำเข้าเมืองเชียงใหม่ ความทราบถึงพระเจ้ากรุงสยามได้ส่งพระยาจ่าแสน พระยากำแหง มารับเอาช้างเผือกไปที่บางกอก โดยมาพักที่บ้านหนองหล่ม ๑ คืน พักที่โรงช้างเจ้าหอหน้าเมืองละกอน ๑ คืน แล้วเข้าสู่บางกอก

[๑๘๐] พระเจ้าดวงทิพย์ พระเจ้านครลำปางองค์ที่ ๕ พ.ศ.๒๓๓๗ – ๒๓๖๘ ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน (ราชวงศ์ทิพจักราธิวงศ์)

[๑๘๑] ตำนานสุรรณหอคำมงคลหลังใหญ่ระบุว่าคือ เจ้านางสุวรรณเกี๋ยงคำ ราชธิดาเจ้าฟ้าเมืองนครเชียงตุง ระหว่างเดินทางมาเมืองนครลำปางมี "หมื่นพันทอง" เป็นองครักษ์ ต่อมาพระเจ้าหอคำดวงทิพย์ได้โปรดแต่งตั้งให้เป็น "แสนโกฏิเมฆ" แม่ทัพเมืองนครลำปาง

[๑๘๒] พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ฉิม) กษัตริย์สยามรัชกาลที่ ๒ (พ.ศ.๒๓๕๒ – ๒๓๖๗) ราชวงศ์จักรี

<๒๒> แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๓ เจ้าชีวิตเมืองลคอรตนชื่ออภยราชะซ้ำได้เมือเชียงใหม่แถมเล่า เอากะเรวระ ซากเจ้าหลวงเชียงใหม่ใส่โขสดีแล้ว ก็สระเด็จคืนมาเมืองลคอรเล่าก่อนหั้นแล เดือน ๖ แรม ๙ ค่ำ เจ้าหอหน้าเมืองลคอรล่องไปบังกอกบ่แผว ลวดคืนมาเสหั้นแล สกราชได้ ๑๑๘๗ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๘) ปีดับเร้า เดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ วัน ๓ ส่งสการธุเจ้าอินทจักก์ วัดป่าตัวะ เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ พร้อมกันนิมนต์พระเจ้าแก้วลำพางมาสรงวัดหลวงกลางเวียงเพื่อฝนบ่ตก แล้งนักหั้นแล เดือน ๙ เดือน ๑๐ เข้าเปลือก ๕ ตางต่อเหล้มธ็อก เข้าสานหมื่น ๕ ต่อเหล้ม คนทังหลายเปนร่าหลุรากตายนักซู่แห่งหั้นแล เดือน ๑๑ ออก ๘ ค่ำ วัน ๖ เจ้าอภยะหอคำพร้อมกันทานเครื่องอัฏฐปริขารไปหาเจ้าหลวงเชียงใหม่ตนชื่อนครสีสะรัตตนะก่อนหั้นแล เดือน ๑๑ เพง เมงวัน ๖ ยามแตรเที่ยงวัน เจ้าชีวิต

(งานพระศพพระเจ้าหอคำดวงทิพย์ พระเจ้านครลำปาง)

<๒๓> หอคำตนชื่ออภยราชะ เมืองลคอรซ้ำตายเล่าหั้นแล อายุได้ ๗๘ เดือน ๑๑ แรมค่ำ ๑ เจ้าหลวงเมืองละพูนชื่อเจ้าสรีบุญมามารอดแผวแล้ว เอาซากเจ้าหอคำตนพี่ใส่โขสไว้หั้นก่อนรอดออกวัสสาแล้ว เจ้าหลวงละพูนก็เมือละพูนเสก่อนหั้นแล เถิงเดือน ๕ เพง วัน ๒ ก่อแรกส้างแปลงตัดไม้ปราสาทเมรุ อันจักส่งสการเจ้าอภยะหอคำที่ท่งวังธานต่อเท้ารอดเดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ วัน ๒ ฝนตกฟ้าร้องลมร้ายนัก ก็มาพัดตีปราสาทยอดเมรุอันนั้นหื้อหักค้านตกเสหั้นแล เดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ วัน ๖ เจ้าหลวงละพูนมาแผวแล้วซ้ำส้างแปลงมณฑกยอดขึ้นใส่แถมหั้นแล ส้างแปลงตูบใหญ่ตูบน้อยหอโรงที่ท่งวังธานทังมวลมีร้อยปลาย ๓๐ หลัง แล้วเหล้นมโหสรพอุ่นงันพาทย์ค้องกลองวง ฟ้อนมโนรา ฟ้อนม่านฟ้อนไท เหล้นโยนเปน

<๒๔> มหาสมยะปางใหญ่นัก แล้วรอดเดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ วัน ๔ ก็ปลงยังกะเรวระซากเจ้าชีวิตลงใส่ปราสาทปุสสรถแล้ว เถิงยามเที่ยงวัน มีท้าวพระญาหัวบ้านหัวเมืองแลสิงสาสตร์ราชบุตต์เอาหมู่ยัสสะปริวาร ตุริยนนตรีค้องกลองสรงเสพลากเอาปุสสรถออกจากเวียงไปใส่ในเมรุปราสาท ก็กะทำเหล้นมโสรพหื้อเปนมหาสมยะอันใหญ่ รอดเดือน ๘ ออกค่ำ ๑ ออก ๒ ค่ำ ๓ ค่ำ ก็หื้อทานแก่สังฆะเจ้า ๕ ร้อย ๖ ร้อยพระองค์แล้ว ออก ๓ ค่ำ วัน ๑ ก็เผายังกะเรวระซาก ก็เผาบอกไฟช้างม้าสัพพะรูปทังมวลเปนที่แล้วบอระมวลในวันเดือน ๘ ออก ๓ ค่ำหั้นแล ออก ๔ ค่ำ วัน ๒ เจ้าหอหน้าจิ่งย้ายจากท่งวังธานเข้ามาสู่เวียงวันนั้น อัคคราชเทวีก็ประสูติได้ลูกชายผู้ ๑ หั้นแล เดือน ๘ ออก ๕ ค่ำ วัน ๓ ยามพลันค่ำจังขานต์ไป ออก ๖ ค่ำ วัน ๔ เปน

<๒๕> วันเน่า ออก ๗ ค่ำ วัน ๕ เปนวันสกราชขึ้นเปน ๑๑๘๘ ตัว (พ.ศ.๒๓๖๙) ปีรวายเส็ดแล เดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ วัน ๕ เจ้าหลวงละพูน จิ่งยกจากท่งวังธานเมือละพูนหั้นแล เดือน ๙ ออกค่ำ ๑ วัน ๑ ยามตูดค่ำ สุริยคราสจับ ลมก็ร้าย ฝนก็ตก เดือน ๙ เพง วัน ๑ ยามตูดค่ำ จันทคราสจับมีวัณณะดำแดง เดือนนี้จันทคราสคำ ๑ สุริยคราสคำ ๑ แล เดือน ๑๐ ปถมะ ออก ๘ วัน ๒ ธุเจ้าสีวิไชยอนิจจะ เดือน ๑๐ ปถมะ แรม ๑๔ ค่ำ วัน ๒ ส่งสการหื้อแล้วบอระมวณแล เดือนเจียง แรม ๒ ค่ำ วัน ๔ ยามเที่ยงวัน เจ้าหอหน้า เจ้าชุมพู พระญาพูธอร ล่องไปบังกอกเอาเครื่องอะส่องอะรัวะเจ้าอภยะชีวิตหอคำลงไปพิธูลกระสัตรเจ้าเมืองใต้ ด้วยกิจจะหล่าการอันเจ้าชีวิตหอคำตายนั้น หื้อกระสัตรได้แจ้งซู่ประการแล้ว กระสัตรก็จิ่งปลงพระธานทานสุกยกเจ้าหอหน้าขึ้นกินเมืองลคอร ยกเจ้าคันธิยะหื้อเปนหอหน้า เจ้าคำแสน(เปน)ราชวงส์ เจ้าชุมพูเปนพระญารัตตนะหัวเมืองแก้วแล้วก็กราบพิธูลมหากระสัตรเจ้าซู่ประการแล้ว ก็เอากันขึ้นมา

(สยามเกณฑ์กองทัพประเทศราชล้านนาปราบเมืองนครเวียงจันทน์)

<๒๖> ต่อเท้ารอดเมืองเถิน ก็ได้รู้ปวัตติข่าวสารว่ากระสัตรเมืองจันท์[๑๘๓]ศิดกระบฏเจ้าปราสาทธองเมืองใต้[๑๘๔] ว่าฉันนั้นเอากันเร่งขึ้นมา เดือน ๗ ออก ๒ ค่ำ วัน ๕ มารอดบ้านสาลาแล้วยั้งอยู่หั้นคืนนึ่ง แล้วเดือน ๗ ออก ๓ ค่ำ พร้อมส่งสการครูบาเจ้าวัดบ้านสาลา กินงายแล้วจิ่งจักยกเข้ามาสู่เวียงยามเที่ยงวัน ข้าหลวงก็ทวยเข้ามา เถิงเดือน ๗ ออก ๑๐ ค่ำ วัน ๖ ท้าวพระญาทังมวลแลสิงสาสตร์ราชบุตต์ก็ได้พร้อมกันผูกมือทือขวัญแล้ว เดือน ๗ เพง วัน ๔ จังขานต์ไป แรมค่ำ ๑ แรม ๒ ค่ำ วัน ๕ วัน ๖ เปนวันเน่า แรม ๓ ค่ำ วัน ๗ เปนวันสกราชขึ้นเปน ๑๑๘๙ ตัว (พ.ศ.๒๓๗๐) ปีเมืองใค้แล เดือนแรม ๑๓ ค่ำ วัน ๓

---

[๑๘๓] เจ้าอนุวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์ พ.ศ.๒๓๔๘ – ๒๓๗๑ ราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์

[๑๘๔] พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ทับ) กษัตริย์สยาม รัชกาลที่ ๓ พ.ศ.๒๓๖๗ – ๒๓๙๔ ราชวงศ์จักรี

ไทกาบสี ยามกลองงาย เจ้าหลวงก็ยกทัพพละริพลออกจากเมืองลคอรไปเมืองจันท์หั้นแล เถิงเดือน ๙ เมืองจันท์แตกเสี้ยงหั้นแล ทัพลคอร เชียงใหม่ แพล่ น่าน อยู่เมืองจันท์นานได้ ๒ เดือนแล้ว ก็พิกว้ายอว่ายคืนมาหาบ้านหาเมืองหั้นแล

<๒๗> เดือน ๑๒ ออก ๑๐ ค่ำ น้ำนองฝนตกนัก นองล้นฝั่งเข้าเวียงภยาวถ้วมเรือนอันอยู่ริมน้ำ เดือนยี่ ออก ๒ ค่ำ วัน ๑ เจ้าลุกเมืองจันท์มาแผวเวียงยามกลองงาย เดือนยี่เพง เมงวัน ๗ จันทคราสจับมีวัณณะดำแดง กินบ่เสี้ยงยังประหมาณ ๒ นิ้วมือแล รอดเดือน ๔ ออก ๑๒ ค่ำ วัน ๗ เจ้าหลวงย้ายเอาไชยไปอยู่ท่งใต้เวียงก่อนหั้นแล รอดวันเดือนเพง เมงวัน ๓ ยามแตรขึ้นสู่เที่ยงวัน ก็สระเด็จเข้ามาสู่เวียง อุสสาภิเสกขึ้นสู่หอคำ อั้บบ้านเมืองทังมวลวันนั้นแล เดือน ๖ ออก ๘ ค่ำ วัน ๖ อุสสาภิเสกธุเจ้าพรหมสระหื้อได้เปนสมเด็จแล้ว เดือน ๖ ออก ๑๓ ค่ำ วัน ๔ เจ้าหลวงสระเด็จไปลำพาง เถิงเดือนเพง วัน ๖ อุสสาภิเสกธุเจ้ามโนหื้อได้เปนสังฆราช วันแรมค่ำ ๑ วัน ๗ เจ้าหลวง[๑๘๕]ก็ยกไปละพูนเหตุเจ้าหลวงเมืองละพูนทรงพยาธิร้ายนักว่าอั้นแล เมื่อเจ้ามายหายแล้วก็ยกริพลคืนมา

<๒๘> เถิงเวียงลคอร เดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ วัน ๒ ได้ปลงสพแม่เจ้าตุ้ย ๑๐ ค่ำ วัน ๔ ๗ ดับ ๑๔ วัน ๑ เปนพระญาวันสักกะ ๑๑๙๐ ตัว (พ.ศ.๒๓๗๑) ปีเปิกใจ้ เดือน ๘ ออก ค่ำ ๑ วันจันท์ สุริยคราสจับยามกลองแลงหั้นแลเดือน ๘ แรม ๑๔ ค่ำ วัน ๑ ได้ลงเรือขึ้นเมือเถิงแช่ห่ม ได้ลีดม้างส้างก่อพระธาตุเจ้าวัดป่าแดง ได้ต่างฉัตต์วันเดือน ๙ เพง เมงวัน ๔ บอระมวณเดือนแรม ๓ ค่ำ ลงมาเถิงเวียง ๗ ค่ำหั้นแล[๑๘๖] นะวัน ๒ เดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ สกราชได้ ๑๒๔๖ ตัว (พ.ศ.๒๔๒๗) ปีกาบสันแผ่นดินไหว เดือน ๖ ลง ๙ ค่ำ ปลงสพเจ้าอุปราชาวังหน้า สกราชได้ ๑๒๔๗ ตัว (พ.ศ.๒๔๒๘) ปีดับเล้า ปีนั้นกลางพะสาเข้าแพงนัก ข้าวสานหมื่น ๓ แถบ เข้าเปลือกหมื่น ๒ แถบแล ศนทังหลายทุกข์นักแล

หอคำเมืองนครลำปาง สร้างโดยพระเจ้าหอคำดวงทิพย์ หรือ พระเจ้าอภัยราชะหอคำ

(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

---

[๑๘๕] เจ้าหลวงมหาขนานไชยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์ที่ ๖ พ.ศ.๒๓๖๘ – ๒๓๘๐ ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน

[๑๘๖] หลังจากประโยคนี้มีเขียนแทรกวันตัดเสื้อผ้าใหม่ นาม วันซื้อวัวควาย และดูยามดี ก่อนจะเขียนบันทึกต่อภายหลังอีกสั้นๆ

ตำนานเมืองเชียงของ

๑๐. ตำนานเมืองเชียงของ[๑๘๗]

(พระพุทธเจ้าเสด็จและกล่าวพุทธทำนายเมืองเชียงของ)

<๑> ภควา อันว่าพระพุทธเจ้า เสฏฐํ ตนประเสิฐแก่คนแลเทวดาทังหลาย คันว่าไว้พระบาทยังเมืองคางที่นั้นแล้วก็ล่องน้ำของลงมา ก็หันที่นึ่งสูงนัก พระพุทธเจ้าก็ขึ้นสู่ดอยที่นั้นผ่อไปมา ก็หันพระญาลวะแลเสฏฐีส้างเวียงที่นึ่งลวงแป ๗๐๐ วา ลวงขื่อ ๓๐๐ วา เปนเวียงทัมมิละแลเสฏฐีมีริทธีมากนัก มันเท่าไล่เลียงจัดเจียงดูยังริพลแลเข้าของอยู่ชู่วันบ่ขาด ดั่งเสฏฐีก็ตระหนี่ชิมากนัก พระพุทธเจ้าจิ่งลงมาจากดอยมาด้วยล่ำดับก็มาเถิงเวียงที่นั้น ยองอยู่เหนือหินก้อนนึ่งริมแม่ของที่นั้นแล้ว ก็ขึ้นมานั่งอยู่เค้าไม้ขนุนต้นนึ่งบ่ไกลแม่ของเท่าใด จิ่งจากับด้วยอนันทะว่าเวียงที่นี้ดีนักแล มหาอนันทเถรเจ้าจิ่งขอธาตุเซิ่งพระพุทธเจ้าหั้นแล พระจิ่งเอามือลูบหัวได้เกสา ๒ เส้นยื่นหื้อมหา

<๒> อนันทเถรเจ้ารับเอาแล้ว พระพุทธเจ้าจิ่งจากับด้วยอนันทเถรเจ้าว่าดูราอนันทะจุ่งเอาธาตุกูไว้แห่งใต้เหนือตถาคตนั่งอยู่บัดนี้เทอะ แล้วหมายสิมมาไว้ทัง ๒ แห่งนี้เทอะ ตามนิมิตพระญาลวะกับเสฏฐีนี้เทอะ พายหน้ายังจักมีลูกพระญาลวจังกราชะตนเสวยเมืองช้างแสน ทีนั้นผู้พี่อ้ายนั้นจักมาเสวยเมืองที่นี้ ท้าวตนนั้นประกอบด้วยสัทธาเจตนามากนัก จักมาส้างธาตุกู ๒ แห่งนี้ หื้อก้านกุ่งรุ่งเรืองพายหน้าได้ชื่อว่าเมืองเวียงของ เหตุนิมิตอันพระญาลวะแลเสฏฐีจัดเจียงเข้าของไว้บ่หื้อทานนั้นแล คันพระพุทธเจ้าตำนวายแล้ว พระญาอินทะก็เนรมิตขะอูบคำใหญ่ ๗ กำ ๒ อันใส่ธาตุเจ้าแล้วปลงอุโมงค์ลงเลิก็ ๗๐ วาใส่(สะ)เพาคำลอยไว้เอาหิน ๓ ก้อนหมายไว้ ซ้ำฝังสิมมาหนอาคไนย์เหมือนกันทัง ๒ แห่งนี้ใส่หินจาเริกไว้หั้นทัง ๒ แห่งก็มีแล[๑๘๘] ในเมื่อสกราชได้ ๖๓ ตัว (พ.ศ.๑๒๔๔) ปีล้วงเป้า เดือน ๖ ออก ๘

(พญามหาไชยราชสร้างเมืองเชียงของ)

<๓> ค่ำ เมงวัน ๑ ไทก่าใส้ ยามแตรจักใกล้เที่ยง ลูกพระญาลวจังกราชะผู้พี่อ้ายชื่อว่ามหาไชยก็เข้าปะตูหอรดี มาแปลงตำหนักอยู่กลางเวียงที่นั้นแล้ว แปลงอาธานท้าวทัง ๔ ไว้กลางเวียงที่นั้นแล้ว ซ้ำแปลงอาธานปูชาเตชะเมือง สรีเมือง มุนตรีเมือง อายุเมือง ปริวารเมือง มุลละเมือง วุสสะเมือง อุสสหะเมือง กาลกิณีเมือง นิมนต์พระสังฆะ ๘๐ ตนสูตต์มนต์พันลำ มหาไสม ไชยทัง ๗ ผายหว่านน้ำซาย ๗ วัน ทานทุงเหล็กทุงทองไปหาท้าวฝูงอันเสวยมาแต่ก่อนนั้นแล ทานเข้าน้ำโภชนะอาหารไปรอดเทวบุตต์เทวดาท้าวทัง ๔ แลเทวดารักสาบ้านเมืองที่นั้นแล้ว หื้อหาทัมมิละมา ๘ ศน อันเปนผู้เถ้าชะพายแซกผู้ ๑ เอาของปลูกลูกฝังเข้าเชื้อฟันผักผู้ ๑ เอาเข้าเปลือกเข้าสานนำขึ้นเอาพระเจ้าขึ้นก่อนลวะ ๘ ศนขึ้นถัดพระเจ้า พระญาถัดลวะ ซ้ำเลือกผู้มีชื่อว่าไชยนั้นถัดพระญา แล้วเลือกเอาผู้ยิงอันมีชื่อมังคละนั้นถัด แล้วนางเทวีปุตตาปุตตีถัด คันว่าขึ้นสู่ปราสาทเสวยราชเปนพระญาแล้ว สตฺตหํได้ ๗ วัน ยังมีควาญช้างผู้ ๑ ไปมัดทือเสาหินจารึก ๘ ก้อนนั้น

<๔> ส่วนว่าเทวดาตนนั้นรักสาพระธาตุเจ้านั้นก็คระนิงใจว่าในกาลบัดนี้ ก็ควรสำแดงพระธาตุเจ้าหื้อปรากฏแก่พระญาควรชะแล จิ่งถอดเอาหินก้อนมัดช้างนั้นออกมาเยียะหื้อเหมือนประตุจจะดั่งช้างถอดนั้น ในกาลเมื่อรุ่งเช้าชายควาญช้างผู้นั้นมันก็ไปใช้ช้างลากยังหินก้อนนั้นออกจากที่นั้น มันไปดูก็หันตัวหนังสือมี จิ่งไปไหว้สาพระญามหาไชยราช พระญาจิ่งหื้ออาชญาใช้อามาตย์

---

[๑๘๗] ปริวรรตจากคัมภีร์ใบลานฉบับหอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๒๕๔๔/๑ ตำนานเมืองเชียงของ (กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช หม่อมเจ้าหญิงสุมลมาลย์ ถวาย ๑๔/๑๑/๕๘)

[๑๘๘] บันทึกของขุนภูนพเลขกิจ (เจ้าหนานบุษรศ จิตตางกูร) สมุห์บัญชีอำเภอเชียงของระบุว่า จารึกทั้ง ๒ หลักมีนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันได้นำปืนไรเฟิลมาแลกไปจากพระยาราชวงศ์ (เจ้าบุณรังษี) น้องเขยพระยาจิตวงศ์วรยศรังษี (เจ้าน้อยจิตวงศ์) เจ้าเมืองเชียงของ เมื่อพ.ศ.๒๔๔๙

ผู้ฉลาดมาพิจจรณาดูก็รู้ว่าเปนที่วิเสส ตำนานตราตั้งไว้ในตนพระญาอามาตย์ก็ไปไหว้สาบอกเหตุ คันพระญารู้แล้วก็รีบเร็วพลัน คันพระญารอดแล้วก็เล่าอ่านดูก็หันจารึกเถิงตนท้าวก็มีใจยินดี จิ่งจากับด้วยเสนาบดีผู้ใหญ่กลองร้องป่าวหื้อรู้ทั่วทังเมือง แล้วซ้ำขุดหินจารึกก้อนเหนือนั้นออกก็หันเปนก้อนใต้นั้น พระญาก็ซ้ำมีใจชมชื่นยินดีมากนัก จิ่งจักส้างสิมมาทัง ๒ แห่งเพื่อหื้อเปนที่กะทำอุโปสถกัมม์แก่พระอริยสังฆะ แล้วซ้ำส้างวิหารทัง ๒ แห่งเพื่อหื้อเปนที่ชุมนุมแห่งสังฆะ แล้วซ้ำส้างธาตุเจ้าแถม ๒ แห่ง แล้วพระญาเบิกบายรวาย

<๕> สีจลองธาตุเจ้า ๒ แห่งพร่ำกันในปีเต่ายี สกราช ๖๔ ตัว (พ.ศ.๑๒๔๕) ในเดือน ๕ เพงเมงวัน ๒ ไทรวายยี พระญาก็หื้อมหาทานอันมากนัก ซ้ำหล่อพระเจ้าทองหนักเท่าศิงไว้ในวิหาร ๒ หลัง พระญาก็อยู่กะทำบุญไปใจ้ๆ มีอายุยืนได้ ๘๐ ปีมีลูก ๓ คน ผู้เค้าชื่อว่าบุญนัก ผู้ถ้วน ๒ ชื่อว่าแก้วฟ้าร่าม ผู้ถ้วน ๓ ชื่อว่าคำเพ็ก ท้าวพระญาก็สืบตามไปใจ้(ๆ) มารอดสกราชได้ ๙๘๖ ตัว (พ.ศ.๒๑๖๗) พระญาเชียงของฟื้นพระเจ้าหนอกภักใจหวานมังทรา จิ่งแต่งหื้อพระเจ้าฟ้าสุทโธกับมังแรจอจัวะตนน้องเอาทัพมาตั้งเชียงใหม่ ไปตีเมืองเชียงของในเดือน ๑๒ ออก ๙ ค่ำได้แล้ว ซ้ำหื้อเปนลูกเมืองช้างแสนอยู่ดั่งเก่าแล้ว[๑๘๙] คันว่าท้าวพระญาผู้ใดพายหน้าจักได้กินเมืองเชียง(ของ)นั้น ก็หื้อกะทำเปนดั่งพระญาไชยราชตนเก่านั้นก่อน บ้านเมืองจิ่งวุฒิสวัสสดีก้านกุ่งรุ่งเรืองแล ในธาตุเจ้า ๒ แห่งนี้วิเสสนักแล ผู้มีบุญจิ่งได้ส้างแปลงแล ผู้บ่มีบุญก็บ่ได้ส้างแล คันธาตุเจ้า ๒ แห่งนี้ก้านกุ่งรุ่งเรืองบ้านเมืองก็จิ่งก้านกุ่งรุ่ง

<๖> เรืองแล คันว่าเถิงรดูปีใหม่มาเถิงแล้ว ท้าวพระญาผู้ใหญ่หื้อแปลงทุงค้าง ๒ ตัว เจดีย์ซายพันหลัง ช่อพันผืน ทุงพันตัว ทานทัง ๒ แห่งพร่ำกันแล้วหื้ออุทิสสะบุญไปรอดท้าวพระญามาแต่ก่อนอย่าหื้อขาดสักปีแล้วหื้อปล่อยสัตต์ ๔ ตีน ๒ ตีน รักสาสีลภาวนาหนพายในก็หื้อหัตถกัมม์กับรอดตามพุทธวิไนย พายนอกก็หื้อหัตถกัมม์กับตามทัสสราชธัมม์สิบประการดั่งอั้น บ้านเมืองก็จิ่งจักก้านกุ่งรุ่งเรืองมาชะแล จักปูชาอายุเมืองหื้อแต่(ง)หอหลัง ๑ ไว้หนอาคไนย์ไกลหอท้าวทัง ๔ ประหมาณ ๑๒ สอก แลใส่เครื่องปูชาหื้อมีเข้าก้อน น้ำอ้อย ๑๕ ซะพอก เทียนแดง ๑๕ เหล้ม ดอกไม้แดง ๑๕ ดอก ลวดเงิน ๑๕ ลวดคำ ๑๕ เข้าเปลือก ๑๕ เข้าสาน ๑๕ ซะพอก เข้าตอกดอกไม้ลูกส้มของหวานแลช่อแดงแล แลสิ่งแล ๑๕ แล้ว ปูชาอายุเมืองแล้วขอเว(น)ใส่เอาอายุเมืองเทอะ จักปูชาเตชะเมืองเล่าหื้อแปลงหอดั่งกันไว้หนใต้ไกลท้าวทัง ๔ ประหมาณ ๑๒ สอก แล้วใส่เครื่องปูชาหื้อมี

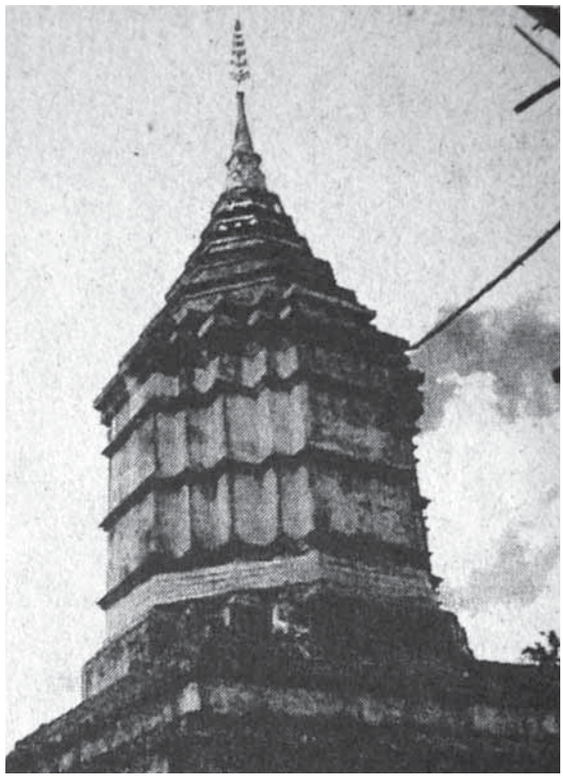

พระธาตุวัดไชยสถานหรือวัดหลวง
(ที่มา : ไชยนารายณ์)

พระธาตุวัดศรีบุญยืนหรือวัดพระแก้ว
(ที่มา : ไชยนารายณ์)

---

[๑๘๙] ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ศก ๙๘๖ ตัว ปีกาบใจ้ เชียงของฟื้นพระเจ้าหนองภักหวานมังทรา แต่งหื้อพระเจ้าสุทโธธัมมราชะมังแรจอจว่าเอาทัพมาตั้งเชียงใหม่ แล้วไพเอาเชียงขรองได้เดือน ๑๒ ออก ๙ ค่ำ วันนั้นแล

ตำนานพื้นเมืองเชียงแสน : จุฬสักกพทได้ ๙๘๖ ตัว พระญาเมืองเชียงของฟื้นเจ้าภวมังทราแลท่านก็แต่งหื้อเจ้าฟ้าสุทโธอังวะกับอุปราชามังแรทิพพ์ตนน้อง ขับเอาทัพขึ้นมาตั้งอยู่ที่นี้แล้ว ก็ยกล่องรบเชียงของเดือน ๑๒ ออก ๙ ค่ำ ได้แล

<๗> เข้าดำ ๑๒ ซะพอก ช่อดำ ๑๒ ผืน เทียนดำ ๑๒ เหล้ม ดอกไม้ ๑๒ สิ่ง เข้าเปลือก ๑๒ ซะพอก ลวดเงิน ๑๒ ลวดคำ ๑๒ เข้าตอกดอกไม้ เข้าต้มเข้าหนมลูกส้มแลสิ่งแล ๑๒ อัน ปูชาเอาเตซะเมืองแล ในวัดหนทักขิณะนั้นบัดนี้เขาเรียกว่าวัดหลวงนั้นชื่อแท้ว่าวัดไชยสถาน[๑๙๐] วัดหนอุตระนั้นบัดนี้เขาเรียกว่าวัดแก้วชื่อแท้ว่าวัดสรีบุญยืนแล[๑๙๑] ตั้งเปนภูมสวดารเมืองเชียงของแล สกราชได้ ๖๓ ตัว (พ.ศ.๑๒๔๔) ปีร้วงเป้า เดือน ๖ ออก ๘ ค่ำ เมงวัน ๑ ไทก่าใส้ ยามแตรจักใกล้เที่ยง ลูกพระญาลวจังกราชผู้พี่อ้ายชื่อว่ามหาไชยก็เข้ามาตั้งเมืองเชียงของ แปลงตำหนักอยู่กลางเวียง หาทำมิละมา ๓ คนอันเปนผู้เถ้านั้นซะพายแซก ผู้ ๑ เอาของปลูกลูกฝังเข้าเชื้อฟันผัก ผู้ ๑ เอาเข้าเปลือกเข้าสานน้ำขึ้น เอาพระเจ้าขึ้นก่อน ลวะขึ้นถัดพระเจ้า พระญาถัดลวะ ซ้ำเลือกเอาผู้มีชื่อไชยนั้นถัดพระญา แล้วเลือกเอายังผู้ชื่อเปนมังคละขึ้นถัด แล้วนางปุตตาปุตตีขึ้นสู่ปราสาทเสวยราชเปนพระญา

(เขตแดนเมืองเชียงของ)

<๘> มหาไชยราชแล้ว จิ่งจากับด้วยเสนาบดีไว้เขตแดนเมืองเชียงของตั้งแต่ผาไดขึ้นโทนไปจับบ้านร่ม ลุกบ้านร่มไปปลายเถื่อนเถิ้มไปจับบ้านรวงของ ลุกบ้านรวงของไปจับมุกซอดมุกพาง ข้ามมุกสอดมุกพาง ข้ามมุกสอดมุกพางไปจับห้วยมวกน้อยไปจับห้วยคะทามคะเถียบแคมน้ำธาไปจับห้วยยอง ลุกห้วยยองตัดซื่อไปจับห้วยยุง ตัดปุดจับโทนที่ ๑ ไต่โทนไปจับบ้านแจ้งลุกบ้านแจ้งหล่อลงไปจับห้วยรัง ขึ้นดอยบ้านซางจับกิ่วมุกถานหล่อลงตามกิ่วคดซื่อ จับห้วยคำมูนขึ้นหลิ้มกลางจับคะตางไปไต่สันไต่โทนไปจับมุกซะวอด ซ้ำปลายเถิ้มไปจับบ้านคะธะ ลุกบ้านคะธะไปไต่สันไต่โทนไปจับมุกถุ ลุกมุกถุไต่สันไต่โทนไปจับบ้านคะเรงลุกบ้านคะเรงหล่อลงตามสันกลางจับน้ำยางต่อน้ำคำมูนจิ่งขึ้นหลิ้มกลางตามอันคดอันชื่อจับบ้านคะยาง ผ่าบ้านคะยางมี ๒ ซะโลกซะโลก ๑ เข้าเชียงของลงตามโทนหลวงแผวน้ำห้วยสอง ลุกน้ำห้วยสองจับคะไป่คะปละมีสองบ้าน บ้านนึ่งเข้าเชียงของ ลุกหั้นไต่สัน

<๙> ไต่โทนไปจับกาดผีปลายเถิ้ม ไปจับบ้านละอาง ตั้งแต่บ้านละอางไปจับบ้านทะเคิง ไปจับบ้านเติน ไปจับบ้านพรอกลุกบ้านจ่าพรอกไปจับน้ำห้วยทะรอด ลุกน้ำห้วยทะรอดขึ้นไปจับหินสีมา ลุกหินสิมมาลงน้ำซะรุน ลุกน้ำซะรุนขึ้นจับบ้านซะตงไปจับน้ำรวกเสาะ ลุกน้ำรวกเสาะไปจับน้ำเริงเคิงไปจับบ้านก้อนซะหลาบ ลุกก้อนซะหลาบไปจับบ้านพู ๗ ไปจับกิ่วคลึงมึงลงซื่อซื่อแผวน้ำหมาเลาะไปจับน้ำเคิง ข้ามน้ำเคิงไปขึ้นดอยมุกแจกไปซื่อ ซื่อแผวบ้านมกกก ล้ำบ้านมุกกกไปตามคลองหลวงไปจับหนองอ้น ลุกหนองอ้นไปจับบ้านมุกกลำพาง ที่นั้นมีหินสีมาท่านฝังไว้แต่พระญามหาไชยราชมาที่นั้นมีต้นลุงสามต้น ต้น ๑ เปนเขตลาว ๒ ต้นเปนเขตเมืองเชียงของ ลุกหั้นไปตามคลองหลวงไปซื่อ ซื่อจับบ้านเบี้ยที่นั้นเปนแดนที่ลงตามดอยบ้านเบี้ยนั้นลงมาจับน้ำมวกน้ำจิม ขึ้นน้ำจิมไปซื่อ ซื่อจับบ้านซาง ล้ำบ้านซางจับน้ำงึมจับบ้าน

<๑๐> มุกชนขึ้นซื่อจับบ้านนารวงแคนาที่นั้นมี ๓ บ่อน บ่อน ๑ เข้าเขตลาว บ่อน ๑ เปนเขตพูศา บ่อน ๑ เข้าเขตเชียงของล้ำนารวงแคนั้นขึ้นไปจับน้ำเซนเตละ ลุกน้ำเซนเตละไปซื่อ ซื่อไปขึ้นดอยพูลัน ลงจับต้นหมากกอก ลุกต้นหมากกอกไปจับน้ำแรงแรง ล่องน้ำแรงแรงไปแผวน้ำเคริง ขึ้นน้ำคงจับรวงงาน ล้ำรวงงานขึ้นน้ำเคริ่งออกจากน้ำจับน้ำจอม ขึ้นน้ำจอมซื่อ ซื่อจับน้ำเสาะ ล้ำน้ำเสาะขึ้นจับน้ำทะแวก ขึ้นซื่อๆ จับน้ำหลุ ขึ้นจับกิ่วทะเกด ไปตามคลองดอยจับบ้านเผียวอองผา สะโลกบ้านนั้นมี ๒ ซะโลก ซะโลก ๑ เมืองพูศา ซะโลก ๑ เปนเขตเชียงของ ลุกเผียงออกไปจับน้ำอาง ล่องน้ำอางไปซื่อ ซื่อจับห้วยน้ำตอน ล้ำน้ำตอนไปจับคลองบ้านทะแวก ลุกบ้านทะแวกไปจับบวกเสือ ลุกบวกเสือจับวัดจอมตลุ่นล่องน้ำเจียมตลุ่นไปจับน้ำโรง ล่องน้ำโรกจับสบหมีนั่ง ล่องน้ำโรงจับมะหินอ้ายโกง ลัดจับโทนไม้ไร่ ลุกโทนไม้ไร่จับกิ่วแซบ ไปจับนาสัด ลุกนาสัดจับท่าบ้านแต้ เมืองพูศาที่นั้นแล ลุกไต่ท่าบ้านแต้ล่องน้ำผาไปตามน้ำผาเถิงสบน้ำมาย ขึ้นน้ำไปจับต้น

<๑๑> เผิ้งแดนที่ขึ้นน้ำมายไปเถิงสบห้วยนกกก ขึ้นห้วยนกกกอันคดอันชื่อไปดอยป่าไม้ได้เถิงหนอง ๓ ทางขึ้นโทนเผียบน้ำภองล่องใต้ ๓ คืนเถิงบ้านโบก ไปตามโทนหลวงนอนกลางคืน ๑ เถิงบ้านรามน้อย บ้านนั้นเถิงห้วยอ้อยขึ้นห้วยอ้อยจับบ้านจอมหงส์คราววัน ๑ ลุกจอมหงส์ไต่โทนไปจับบ้านซะแลนลงมาจับผาสบเปนเขตเชียงแสนฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้เปนเขตเชียงของลุกบ้านร่ามน้อยไปตามน้ำล่องจับจอมหวด ๒ คืน ลุกจอมหวดไปไต่สันไต่โทนจับผานางนอน ๒ คืน ทางลุกผานางนอนไปจับดอยผาจอมแพนซื่อดอยนางจวงก็ว่า ๖ คืน ไต่โทนจอมแพนไปจับสบผาท่าลี่เปน ๕ คืน ทางลุกสบผาท่าลี่ไปจอมดอยรางหมู

---

[๑๙๐] วัดไชยสถาน หรือ วัดหลวง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

[๑๙๑] วัดศรีบุญยืน หรือ วัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

รางตำสามคืน ทางลุกดอยรางหมูรางตำไปห้วยผี ๔ คืน ลุกขุนห้วยผีไปจับหิน ๓ กองหัวเมืองเมิง ๒ คืน ทางลุกหิน ๓ กองไปพายหัวเมืองเมิงไปจับขุนห้วยชื่อรายเปน ๒ คืน ทางลุกขุนห้วยชื่อห้วยรายไต่สันไต่โทนไปจับหวาย ๓ กองคือว่าดอยลูก ๒ คืน ทาง ๑ ลูกหวาย ๓ กองไปจับหมากม่วง ๓ สิ่ง สิ่ง ๑ เปนหมากม่วงรีด ทิสสะวันตก ฝ่าย ๑

<๑๒> ทิสสะหนเหนือเปนหมากม่วงตำ ฝ่ายทิสสะวันออกเปนหมากม่วงสอ ๒ คืน ทางลุกม่วงสามสิ่งลงดอยตกใส่น้ำเกิ่งวัน ๑ ลุกขุนน้ำเกิ่งล่องน้ำเกิ่งตามอันคดอันชื่อแผวน้ำของ ๔ คืน ทางวันตกน้ำเกิ่งเปนเขตเชียงแสน วันออกน้ำเกิ่งเปนเขตเชียงของ ลุกสบเกิ่งข้ามน้ำของขึ้นเถิงสบยางขึ้นน้ำยาบตามคดตามชื่อ ขึ้นดอยเชียงชีเถิ้มวันออกเปนเขตเชียงของ วันตกเปนเขตเชียงแสน จับขุนห้วยบง ข้ามห้วยบงปลายเถิ้มจับแม่แอบ ขึ้นไปจับบงลนป่ายาง ภวกหญ้าไซไปจับปากห้วยเห็น ขึ้นห้วยเห็นสุดขึ้นดอยไปจับบ่อเมืองน้อย ไต่สันมาทังวันออกช้วยใต้ลงมาจับช้างไต่ขัวลงมาผาหว่างกลางวัดจับหนองขี้งัว ไปวันออกเถิงแจมแงขึ้นน้ำอิงเถิงสบห้วยบ้านดอยแต่ง บ้านตาก บ้านแอ่นก็ว่า ขึ้นห้วยนั้นจับหนทางหลวงมีรูปช้างอยู่หนทางกลางห้วย ขึ้นห้วยนั้นไปสุดแล้วขึ้นดอยจอมวาง ไต่สันไต่โทนไปจับห้วยน้ำแม่หงาวขึ้นดอยยาวมาจับกิ่วแดนที่คือว่าผีปานน้ำ ลุกกิ่วแดนที่ข้ามหัวน้ำงามจุตีนผาหม่นขึ้นดอยผาหม่นเถิงแปดอยผาหม่น เถิงแปดอยผาหม่นพายวันออก

(๑๓) ผาตั้ง ผาแร ไต่สันไปจับกิ่วผาแดง ไต่ไปจับกิ่วผาได น้ำของ ที่นั้นแล

ที่ว่าการอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
(ที่มา : วารสารล้อล้านนา)

ᨾᩖᩣᨾᨾᩖᩣ ᨲᩣᨶᩣᨶᩖᩣᨾᨸᩣᨶᩖᩣ

๑๑. พื้นเมืองตื๋น ตำนานวัดจอมแจ้ง[๑๙๒]

(พญาช้างเผือกและพญาช้างศึกสร้างเมืองตื๋น)

<๑> นโมตสฺสตฺถุ : สรีสวัสสดีทีนี้ข้าจักกล่าวพื้นเมืองตืนปุรีมีดั่งนี้แล ยังมีพระญา ๒ ตนพี่น้อง ตนพี่มีชื่อว่าพระญาช้างเผือก ตนน้องมีชื่อว่าพระญาเสิก็ พระญาทัง ๒ พี่น้องลุกจากเชียงใหม่ลงมาตั้งเมืองตืนตินทปุรีในปีกาบเส็ด สกราชได้ ๑๔ ตัว เดือน ๖ เพง เมงวัน ๔ ไทเต่าสี ยามแตรจักใกล้เที่ยง พระจันทจรณยุตติสระเด็จเข้าเทียวเทียมนักขัตตฤกฎ์ตัวถ้วน ๑ ชื่อปุสสะปรากฏในกรกฎะรวายสี พระญาทัง ๒ ตนพี่น้องได้มาทังเมืองตืนนทปุรี อายุพระญาช้างเผือกตนพี่ได้ ๓๗ ปี อายุพระญาช้างเสิก็ตนน้องได้ ๓๒ ปี พระญาช้างเผือกได้กินเมืองได้ ๙ ปี แล้วจิ่งจักได้ตั้งบ้านแปลงเมืองลงไปตราบต่อเท้าเถิงฟ่อนฟ้า นะหลงหัวอะหก แม่มาน หินลาด อุมวาบ นาไร ท่าค้อง หนองแส่ง ดินแดง บ้านพอก บ้านหม้า ผาลาด วังคำ เถิงสักกะได้ ๑๙ ตัว โป่มังซาก็เข้ามารบพระญาช้างเผือก พระญาเสิก็ ได้ ๑๕ วัน

(พญาช้างเผือกและพญาช้างศึกรบกับโป่มังซา)

<๒> โป่มังซาก็แต่งขึ้นมาทางผาสิงห์ หินฝัง หนทางลากอาม็อก พระญาเสิก็ตนน้องก็ทวยไปแผวเด่นคะต่าย พระญาเสิก็ก็พิกพอกคืนมาเถิงเมืองแล้ว เถิงสักกะได้ ๘๙๔ ตัว (พ.ศ.๒๐๗๕) พระญาช้างเผือกตนพี่ก็จุติตายไปแล้ว เถิงสกราชได้ ๘๙๘ ตัว (พ.ศ.๒๐๗๙) พระญาเสิก็ตนน้องจิ่งจักกินเมืองแทนแถม ๑๑ ปี จิ่งจักได้รบกับโป่หัวขาวอวย เจ้าคิง เจ้าเมย ได้เดือน ๑ ก็พิกพอกคืนมาหาเมืองแล้ว เถิงสกราชได้ ๙๖๐ (พ.ศ.๒๑๔๑) พระญาเสิก็ก็จักตายไปแล้ว เถิงสกราชได้ ๙๖๑ (พ.ศ.๒๑๔๒) พระญาอาทิตตราชตนเปนลูกแห่งพระญาช้างเผือกกินเมืองแทนแถม เถิงสกราชได้ ๙๖๒ (พ.ศ.๒๑๔๓) โป่ซังมินต่อมารบกับด้วยพระญาอาทิตตราชยังเมืองตืนนทปุรีได้ ๗ วัน ๗ คืนแล้ว เถิงวันถ้วน ๘ โป่ซังมินต่อก็แตกตื่นลงไปทางท่าค้อง หนองแส่ง พระญาอาทิตตราชก็ไล่ทวยไปตืนดอยผาเวียง ก็ข้าลูกน้องโป่ซังมินต่อตาย ๓ คน แล้วพระญาอาทิตตราชก็พิกพอกคืนมาสู่เมืองแล้ว เถิงสกราช

พระธาตุจอมแจ้ง เมืองตื๋น
(ที่มา : ประวัติตำนานพื้นเมืองเมืองตื๋น วัดจอมแจ้ง)

---

[๑๙๒] ต้นฉบับใบลานของวัดจอมแจ้ง ตำบลแม่ตื่น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

(พญาอาทิตตราชบูรณะพระธาตุจอมแจ้ง)

<๓> ได้ ๙๖๗ ตัว (พ.ศ.๒๑๔๘) พระญาอาทิตตราชก็มาโอบลาดส้างออกยังพระเจติยะธาตุเจ้ายังดอยจอมแจ้ง เมืองตืน ด้านไหนมี ๙ สอก เวียงรอบจอดมี ๓๖ สอก ลวงสูงมี ๑๐ สอก ฉัตต์มีใบวงฉัตต์ใบเค้าใหญ่ ๒ คืบ เถิงสกราชได้ ๑๒๘ ตัว พระญาอาทิตตราชก็จุติตายไป เถิงสกราชได้ ๑๔๕๒ ตัว พระญาอุทุมพราชผู้เปนน้องพระญาอาทิตตราชกินเมืองแทนแถมได้ ๕ ปี โป่มาคำจันก็มารบกับพระญาอุทุมพราชได้ ๕ วัน วันถ้วน ๖ โป่มาคำจันก็แตกไปทางสะเหลียม บ้านสา พระญาอุทุมพราชก็ทวยไปขึ้นไปหนอง ๔ ร้อย เด่นน้อย เด่นหลวง ขึ้นไปทางมืนกาน้อย บ้านร้อยส้ม มาคำจันก็แตกลงไปมืนกาหลวง[๑๙๓] พระญาอุทุมพราชก็ขึ้นมาเถิงเมืองแล้ว เถิงสกราชได้ ๑๒๓ ตัว พระญาอุทุมพราชก็จุติตายไป เถิงสกราชได้ ๑๓๑๕ ตัว นะนาราชก็ได้พากันมาริรังส้างแปลงกำแพงวัดจอมแจ้ง เมืองตืน บ้านเมืองจักก้านกุ่งรุ่งเรืองหื้อพากันคืดกำแพงแวดธาตุพระพุทธเจ้า ถปนาไว้ยังวัดจอมแจ้ง เมืองตืน ประจุไว้ธาตุเกสาเส้น ๑ ธาตุขี้เท่อ ๒ ก้อนรวมกันมี ๓ ดวงนี้ฝังไว้พื้นมหาธาตุดินก่อดินคี่กวม ธาตุเกสาไว้เรือเงินชั้นบน ธาตุขี้เท่อ

(ชักชวนให้ทำการอุปฐากรักษาและนมัสการพระธาตุจอมแจ้ง)

<๔> ไว้ชั้นลุ่มใส่เรือคำไว้กับพระเจ้าเภช ๑๐ องค์มีกับกันแล ในพื้นหื้อดินละอิดไว้วันตกพระวิหาร ส้างธาตุแล้วเถิงเวลาพระธาตุเจ้าเหล้นไปทางหมอนชอง ไปหาธาตุเจ้าเมืองส้อย ไปทางบนหนอากาส ส้างพระมหาวิหารแลกำแพงแวดธาตุเจ้า โขง ๓ ด้าน เถิงสกราชได้ ๑๑ ตัว ก็ได้เบิกบายรวายสีในปีกัดเหม้า เดือน ๖ เพง เมงวัน ๕ ปริปุณณาแล้ววันนั้นแล หื้อพากันส้างพระมหาวิหารจิ่มกับด้วยกำแพงแลโขง ๓ ด้าน บ้านเมืองจักก้านกุ่งรุ่งเรืองในพื้นเมืองตืนนี้ ศนทังหลายจักอยู่ดีมีสุข หาอนทรายบ่ได้ชู่ผู้ชู่ศน ลูกไม้แลต้นเข้าทังหลายจักดีเถิงตลอดกัปนี้แล กรียาอันกล่าวห้องตำนานวัดจอมแจ้งเมืองตืน ก็สมเรจสระเด็จรูถ้ำปากมันมีปากปล่องเปลียวมันออกทางใต้เค้าไม้สรีต้นวันออกแล หื้อพากันมาสระสรงธาตุเจ้าด้วยมาลาคันธะของหอมน้ำเข้าหมิ้นส้มป่อยธูปเทียนประทีสตืนกาปูชาธาตุเจ้า เถิงปาเวณีหื้อพากันผัดตาสินแวดมหาธาตุ ๓ รอบ หื้อว่า ปทกฺขิณํ ๓ ทีแวด หื้อยืนไหว้ชู่ผู้ชู่ศน ปุคละยิงชายทังหลายเถิงปาเวณีเดือน ๙ เพงแลชู่ผู้ชู่ศนแล ในพื้นเมืองตืนนี้แล เถิงวันเดือน ๙ ออก ๑๔ ค่ำ หื้อพากัน ฯ

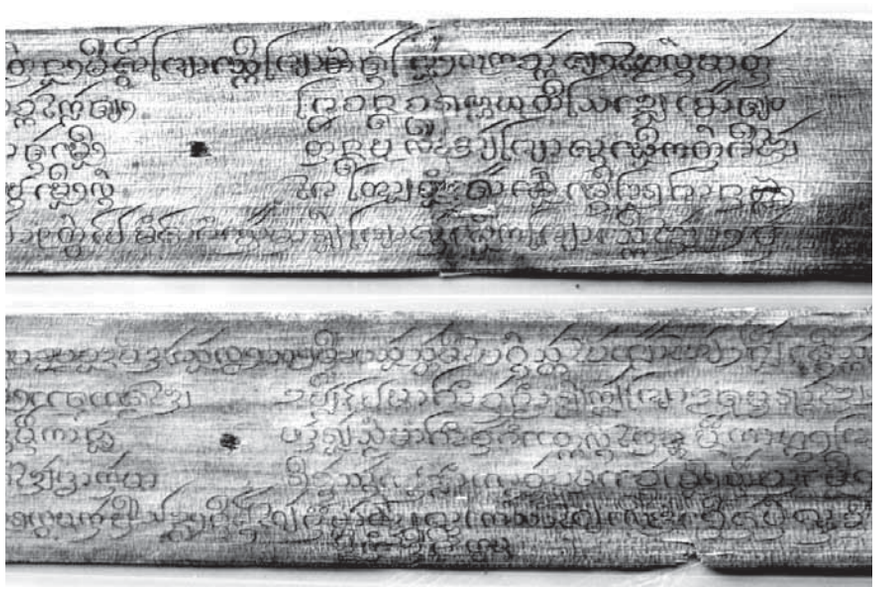

คัมภีร์ใบลานตำนานพื้นเมืองตืน

(ที่มา : เกริก อัครชิโนเรศ และชัปนะ ปิ่นเงิน)

---

[๑๙๓] บ้านมืดกาน้อย บ้านมืดกาหลวง ปัจจุบันอยู่ในบริเวณพื้นที่ตำบลมืดกา อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

๑๒. ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่[๑๙๔]

(เจ้าอุปราชพม่าตีเมืองนครเชียงใหม่และต้นสกุลวงศ์เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่)

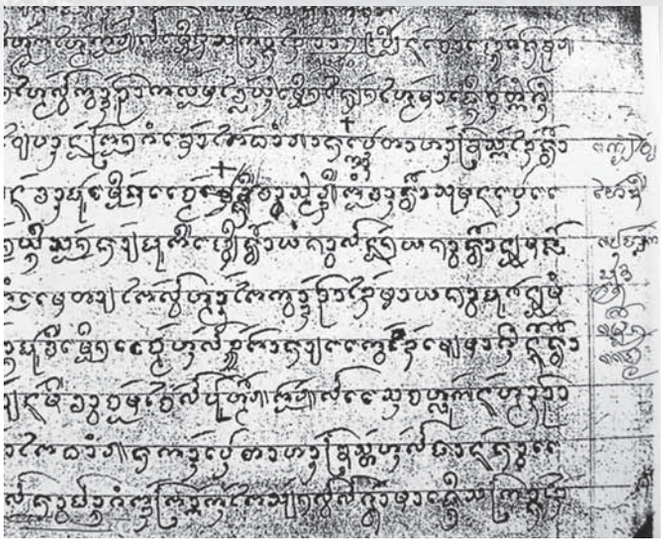

พับสาเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่

<๑> ไชยฺยตุ สพฺพมงฺคล จักกล่าวด้วยเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่[๑๙๕]ก่อนแล เมื่อสกราช ๑๑๕๙ (พ.ศ. ๒๓๔๐) ปลีนั้น เจ้าเองเซ ขุนนายเมืองอังวะเปนแม่ทัพใหญ่ แล้วยกทัพเข้าไปตีเมืองเชียงใหม่ แล้วกวาดเอากล่อมไทโยนเมืองเชียงใหม่มาเถิงวันตกฑง แล้วเอาลงไปถวายพระมหากระสัตรม่านเมืองอังวะ[๑๙๖] แล้วเอาไปไว้บ้านนอก ภ่องก็เข้าไปทำราชการเปนตาหานกระสัตรได้ชื่อว่ากองหน้าว่าอั้นแล พั่นดั่งเจ้าฟ้าชายแก้วนี้เมื่อก่อนนั้นท่านอยู่เมืองแจม[๑๙๗] ชื่อท้าวสมริทธิ์ พ่อท่านชื่อว่า สุมนะ เปนแสนหลวงพ่อเมืองแจมหั้น แม่ท่านชื่อว่า ย่าปลา แลมีลูกสองยิงสองชาย ผู้พี่เอ้ยชื่อว่า ย่าง่าว แลน้องย่าง่าวชื่อว่าน้อยมังคละ น้องถัดนั้นชื่อว่า ชายแก้ว น้องชายแก้วชื่อว่า นางสัมพันธ์ คันว่าพ่อแม่ตายไปแล้ว ม่านไปกวาดเอาได้มาย่าง่าวผู้ ๑ น้อยมังคละผู้ ๑ ชายแก้วผู้ ๑ ๓ คนพี่น้อง พั่นดั่งนางสัมพันธ์นั้นก็ยังค้างอยู่ที่เมืองแจมหั้นแล ดั่งฟ้าชายแก้วได้เมียมาคนนึ่งชื่อว่า นางตา มาแลค้างอยู่เมืองหมอกใหม่หั้นแล ดั่งหมุกขาคนทังหลายนั้นมี ท้าวจอมใจ แลปู่หมื่นฟ้อน แลแสนจะหลุกนั้น ม่านเอาลงไปไว้บ้านนอก คือว่าบ้านจอละ ภ่องก็พาเอากันเข้าไปทำราชการเปนตาหานหน้ากระสัตรหั้นแล ถ่านั้นชาวแจม แลชาวปอน[๑๙๘] ชาวยวม[๑๙๙] ชาวสะมาด[๒๐๐] ผาบ่อง[๒๐๑] ชาวพลาย[๒๐๒] แลชาวฝาง[๒๐๓] ก็พลัดพรากกันไปเสี้ยงแล้วแล คันว่ามาเถิงสกราชได้

(เกิดกองโจรเมืองล็อกจ็อกและชายแก้วอาสาทำการปราบ)

<๒> ๑๑๖๐ ปลี (พ.ศ.๒๓๔๑) แล้วโจรผู้ร้ายเกิดมีมายังเมืองล็อกจ็อก แล้วกระสัตรม่านจิ่งเกณฑ์เอาเจ้านาย ตาหานทังหลาย แล้วยกทัพกำลังทัพขึ้นไปต่อสู้รบกับโจรผู้ร้ายนั้นกล้าหานนัก ต่อสู้รบกับมันก็บ่แพ้มันได้ ถ่านั้นบ้านเมืองพระราชอาณาเขตทังมวลก็ตื่นท้วงขำเขือกสนั่นหวั่นไหวไปมาเปนอันมากนักแล พระมหากระสัตรจิ่งเรียกร้องหาตาหานกล่อมไทโยนมาแล้วถามว่าดั่งโจรผู้ร้ายนี้สู้ไปรบเอาจักได้บ่ชาว่าอั้น เมื่อนั้นท้าวจอมใจ แลปู่หมื่นฟ้อน แลแสนจะหลุก จิ่งไหว้ว่าได้บ่ได้ก็ยังบ่รู้เทื่อข้าแล

---

[๑๙๔] พับสาของพ่อจันทร์ อินทสาร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

[๑๙๕] ต้นฉบับพับสาของ เมืองหมอกใหม่ รัฐฉาน ปัจจุบันอยู่ในประเทศสาธารณรัฐสหภาพเมียนมา (พม่า)

[๑๙๖] พระเจ้าโพธิพญา (ปะดุง) กษัตริย์พม่าองค์ที่ ๖ ราชวงศ์อลองพญา พ.ศ.๒๓๒๕ – ๒๓๖๒

[๑๙๗] เมืองแจ๋ม ปัจจุบันคืออำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

[๑๙๘] เมืองป๋อน ปัจจุบันคือตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

[๑๙๙] เมืองยวม ปัจจุบันคืออำเภอแม่สะเรียง อำเภอสบเมย และบางส่วนของอำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

[๒๐๐] ชุมชนชาวสะมาด ตั้งอยู่บริเวณลำน้ำแม่สะมาดที่มีต้นน้ำมาจากดอยแม่สะมาด ตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน น้ำแม่สะมาดไหลไปบรรจบกับแม่น้ำปายที่บ้านห้วยเดื่อ ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

[๒๐๑] ชุมชนชาวผาบ่อง ปัจจุบันคือตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

[๒๐๒] เมืองพลาย หรือ เมืองปาย ปัจจุบันคืออำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

[๒๐๓] เมืองฝาง ปัจจุบันคืออำเภอฝาง อำเภอไชยปราการ และอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่

พระบาทเจ้าขอพิจจรณาดูก่อน เท่าว่าข้าพระบาทเจ้าขอเรียกเอาพี่น้องข้าบาทเจ้ามีเมืองใดบ่ว่า ในกาละนั้นพระมหากระสัตรจิ่งปลงพระราชอาญาหื้อเรียกร้องเอาตามใจ คันได้ราชอาญาอนุญาตแล้วขึ้นมาเรียกร้องเอาฟ้าชายแก้วเขาพี่น้อง กับหมู่ศนเขาลงไปรอดเมืองอังวะแล้ว เขาเธอุบายทำตัวเปนดั่งโจรผู้ร้ายนั้น แล้วก็ขึ้นมาขอเปนพวกพ้องอยู่กับนายโจรนั้นนานประหมาณห้าหกเดือนแล้วนายโจรก็อยั่งเนื้อเชื่อใจเขาแล้ว เขาเลือกเอาศนดีเข้าไปไว้เปนเพื่อนนายโจร อาณัตใส่ปากเขาไว้แล้ว ชายแก้วรับอาสาว่าจักคั้นปล้ำเอาตัวดิบมันหื้อได้ ว่าอั้นแล้ว คันเถิงรุ่งแจ้งมาชายแก้วก็ไหว้บนผีอารักข์เจ้านายแลท้าวทัง ๕ แล้วก็เข้าไปสู่เรือนนายโจรยังผ้งลุกจากที่นอนออกมายังบ่ทันล้างหน้า

(กษัตริย์พม่าแต่งตั้งชายแก้วขึ้นเป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่)

<๓> เที่อ หมู่โจรนั้นลางก่องก็นอนอยู่ ก่องก็ต้มเข้าหุงแกงอยู่ ก่องก็ยังผ้งดังไฟอยู่ศวัน ชายแก้วเข้าไปเถิงนายโจรแล้วก็คั้นปล้ำเอานายโจร แลชายแก้วก็ร้องเอาศนอันบ่มไว้กับนายโจรนั้นมาฟันโจรทังหลาย ก่องก็ตายก่องก็หนีแตกตื่นไปเสี้ยงแล้วก็พร้อมกันมัดเอานายโจรนั้นลงไปถวาย พระมหากระสัตรอังวะก็ชมชื่นยินดี ก็พระราชพระทานรางวัลสิ่งของเงินคำเปนอันมากแล้ว ก็มีรับสั่งถามว่าชายแก้วศนผู้นี้มันอยู่เมืองใด เขากราบทูลไหว้สาว่า มันเปนศนเมืองนาย มันอยู่เมืองหมอกใหม่ที่ ๙ เจ้าฟ้าเกณฑ์ศนไปเฝ้าท่า ๕ ท่า ก้าง ๕ ก้างนั้นแล ไหว้สาว่าอั้นแล้ว อยู่มานานได้ ๒ ปลี เจ้าฟ้าส่วยวาแลพร้อมกันกับเจ้าฟ้าหัวเมืองทังหลายเปน ๙ เมือง แล้วไหว้สาเจ้าหวุ่นแมงคลีมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่ว่า ดั่งท่า ๕ ท่า ก้าง ๕ ก้างนี้ก็เปนทุกข์ข้าเจ้าทังหลายได้เกณฑ์ศนไปเฝ้าแหนรักสาเทอะว่าอั้น เจ้าหวุ่นแมงคลีจิ่งเข้าไปกราบทูลสา พระมหากระสัตรจิ่งปลงอาชญารางวัลนามสักดิ์หื้อชายแก้วว่า พระญามหาเสนาราชา เมื่อสักกะ ๑๑๖๒ ปลีนั้น (พ.ศ.๒๓๔๓) หื้ออยู่เมืองหมอกใหม่เฝ้าท่า ๕ ท่า ก้าง ๕ ก้างตามคำเจ้า ๙ เจ้าฟ้าเจ้าไหว้สานั้น อย่าหื้อปุคละผู้ใดได้กดขี่แลข่มเหงกวนควีหื้อชายแก้วแลพวกเพื่อน

เจ้าขุนมอน เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่
กับเจ้านางหนุ่ม มหาเทวี
(น้องนางต่างมารดาของเจ้าขุนมอน)
(ที่มา : British Lilrary)

<๔> ได้ทำราชการไปตามสวัสสดี ว่าอั้นแล้ว แลชายแก้วซ้ำไหว้สาแถมว่าพะดาไทโยนมีเมืองใด ขอรับพระราชทานเรียกร้องเอามาอยู่ทวยข้าเจ้ายังเมืองหมอกใหม่ แล้วช่วยกันทำราชการสืบต่อไป ถ้ามีเสิก็มีโจรผู้ร้ายเกิดขึ้นมาในพระราชอาณาเขตข้าเจ้าขออาสาเปนทัพหน้า พระมหากระสัตรจิ่งปลงอาชญาหื้อเจ้าฟ้าชายแก้วยามเมื่อสกราชได้ ๑๑๖๓ ปลี (พ.ศ.๒๓๔๔) ขึ้นมาย่ำเขตน้ำหนังดินเมืองนาย เมืองจีด เมืองปอนชิดฝ่ายทางใต้ตั้งแต่นาหมากอ่างขาง กรอชายน้ำล้อง ลงไปเถิงสองแควแภกันลงเถิงสบน้ำแม่สีสากแลน้ำสีตอ แล้วขึ้นมาตามสบห้วยหลวงมาเถิงน้ำหูผักไผ่ หลุกหว้าย ตักวะ หายหนัง บ้านหมาก ตามริมน้ำปอนขึ้นมาทางเหนือตามน้ำอันคดแลชื่อ แผวน้ำแม่ละ ผาชัน ดอยขานศนหัวจะล้อง หนองปลี ดอยผุย นาแขมกืด ดอยขวางผักบอน เวียงธะหมงดอยบัก ดอยตั้ง ดอยกาแผก เทิกนาปางเพลา หนองหลวงคุนแคง ตองแคะ วันออกแผวเถิงปางหมากผืด ปางหนู ไปตามดอยหลวง สีเดื่อ ดอยอี่วอก ลงไปรอดน้ำศงฝ่ายวันตกเปนดินพระญามหาเสนาราชาคือว่าเจ้าฟ้าชายแก้วแล ทีนี้จักจาด้วยเมียเจ้าฟ้าชายแก้วก่อนแล เมียหลวงฟ้าชายแก้วเอาเมียมาแต่เมืองแจมพุ้นมานั้นชื่อว่านางตา มีลูกชายชื่อว่าเจ้านายหนานสุรินตา เปนแกมเมือง

(เชื้อเครือเจ้าฟ้าชายแก้ว เมืองหมอกใหม่)

<๕> มามีลูกชายนึ่งชื่อว่า คำปอก แลเมียผู้ ๑ ชื่อว่า อุสาห์ มีลูกชื่อว่า หลวงหนองตอ ศน ๑ ชื่อว่า เจ้าจันท์ และมีลูกยิงสองศน ผู้ ๑ ชื่อว่า นางเขียว แลผู้ ๑ ชื่อว่า นางแอ แลนายน้อยนันทะแลศนนี้ไปอยู่วัดได้ชื่อครูบาหื้อแล แลผู้ ๑ ชื่อ เจ้าจันท์

ดั่งอั้นบ่อยู่วัดแล เมียขุนหม่องคน ๑ ชื่อ นางพิน มีลูกชายนึ่งชื่อว่า นายน้อยอภิไชยแลได้ชื่อว่าโคล่าน แลมีลูกยิงสองคนแล นางชา นางแสง แลเมียขุนหม่องเมียคนนึ่งชื่อนางน้ำครกชื่อนางใส มีลูกผู้ ๑ ชื่อ ขุนพ็อกแลขุนฟัน เจ้าชายแก้วมีเมียคนนึ่งชื่อ นางคำพอ แลมีลูกชาย๑ ชื่อว่า แกมเมืองคำฝั้น แลผู้ ๑ ชื่อ นางเอ้ย ลูกนางเอ้ยชื่อ นางหลวง แลเมียแกมเมืองคำฝั้นคน ๑ ชื่อ นางใส มีลูกชาย ๑ ชื่อ ขุนนาย แลเมียคำฝั้นคน ๑ ชื่อ นางตาคำ มีลูกชาย ๑ ชื่อ นายน้อยอรินท์ แลเมียคำฝั้นคน ๑ ชื่อ นางพา มีลูกยิง ๑ ชื่อ นางคำผอง แลลูกนางคำผองชื่อ นางมน ลูกนางมนชื่อ เจ้าคำหนุ่ม ผู้ ๑ ชื่อ เจ้าขี้สุน เปนลูกโคล่าน แลเจ้าคำหนุ่ม ขุนมุงเอาเปนเมียได้ชื่อเจ้าเมืองหมอกใหม่ แลเมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน ๑ ชื่อ นางเขียว มีลูกชาย ๑ ชื่อ เจ้าฟ้านายหนานขันตี ไพหายเสิก็คุลวาเสียแล ลูกเจ้าฟ้านายหนานขันติยะได้ชื่อ เจ้าฟ้าคำอู ลูกคำอูชื่อ ฟ้าคำมุง มีลูกยิงคน ๑ ชื่อ นางคำฟู เปนน้องนายหนานขันติยะ แลลูกนางคำฟูชื่อ นางหน่อ ลูกนางหน่อ ขุนปุก นางคำผอง

<๖> ลูกนางหน่อชื่อ นางใจ ลูกนางใจชื่อ นางจันคำ ชื่อเจ้าฟ้าบุญมุงชาเปนลูกโคล่านแล้ว แลเมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน ๑ ชื่อ นางคำ ลูกนางคำชื่อ นางคำผอง แลนางคำอูบเปนเมียเจ้าหนองตอ นางคำผองเปนเมียเจ้าฟ้าเมืองปั่นแล เมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน ๑ ชื่อ นางใหม่ มีลูกชายคน ๑ ชื่อว่า นายน้อยธนไชยแล เมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน ๑ ชื่อว่า นางตาเขียว คน ๑ ชื่อนางคำผอง สองคนพี่น้องนี้บ่มีลูก เมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน ๑ ชื่อ นางนำ เปนลูกเจ้าเมืองเชียงแสนหลวงมีลูกชาย ๑ ชื่อว่า นายน้อยพิมพิสารแล เมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน ๑ ชื่อ นางชา มีลูกผู้ ๑ ชื่อว่า เจ้าฟ้านายหนานอรินทะแล เมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน ๑ ชื่อ นางพิมพา มีลูกชาย ๑ ชื่อว่า นายน้อยเนรัญชาแล เมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน ๑ ชื่อ นางจัน มีลูกชาย ๑ ชื่อว่า นายน้อยเตชา เมียเจ้าฟ้าชายแก้วตน ๑ ชื่อ นางจันฟอง มีลูกยิง ๑ ชื่อ นางน้อย ลูกนางหน้อยชื่อ นางตาเขียวเปนเมียฟ้าโคล่าน มีลูกชาย ๑ ชื่อ ฟ้าขุนหลวงแล เมียฟ้าชายแก้วคน ๑ ชื่อ มะซานเปนนางม่านบ่มีลูกแล สักกะ ๑๑๕๙ ปลี (พ.ศ.๒๓๔๐) เองเซหวุ่นยกไปตีเมืองเชียงใหม่ไปกวาดเอาคนมาแล สักกะ ๑๑๘๒ ปลี (พ.ศ.๒๓๖๓) เจ้าฟ้านายหนานได้กินเมืองหมอกใหม่ ๖ ปลีแล สักกะ ๑๑๘๘ ปลี (พ.ศ.๒๓๖๙) เจ้าฟ้านายหนานอรินทะได้กิน

(ลำดับเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่สกุลวงศ์เจ้าฟ้าชายแก้ว)

<๗> เมืองหมอกใหม่ ๖ ปลีแล สักกะ ๑๑๙๔ ปลี (พ.ศ.๒๓๗๕) เจ้าฟ้าคำอูได้กินเมืองหมอกใหม่ได้ ๑๒ ปลีแล สักกะ ๑๒๐๖ (พ.ศ.๒๓๘๗) ฟ้าโคล่านได้กินเมืองหมอกใหม่ได้ ๒๑[๒๐๔] ปลีแล สักกะ ๑๒๓๗ ปลี (พ.ศ.๒๔๑๘) ฟ้าขุนหลวงได้กินเมืองหมอกใหม่ได้ ๑๑ ปลีแล สักกะ ๑๒๔๘ ปลี (พ.ศ.๒๔๒๙) ฟ้าขุนมุงได้กินเมืองหมอกใหม่แลท่า ๕ ท่านั้นคือว่า ท่าละงวง ๑ ท่าห้วยปุง ๒ ท่าสบเทง ๓ ท่าห้วยศา ๔ ท่ากุนซิม ๕ แล้วแล อ่ายก้างห้าที่นั้นคือว่ากันทูหลวง ๑ บ้านหมาก ๒ นาหิ ๓ ผาล้อม ๔ ซอนหวาน ๕ อ่าย ๕ ที่แลเฮย

(ลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเมืองหมอกใหม่และหัวเมืองใกล้เคียงช่วงพ.ศ.๒๓๔๑ – ๒๔๓๘)

<๘> ๑๑๖๐ (พ.ศ.๒๓๔๑) เจ้าฟ้าชายแก้วได้รบเสิก็ตองอูแล ๑๑๖๑ (พ.ศ.๒๓๔๒) เจ้าฟ้าชายแก้วได้เมืองหมอกใหม่แล ๑๑๖๒ (พ.ศ.๒๓๔๓) ฟ้าชายแก้วเข้านั่งเมืองหมอกใหม่ เดือน ๓ เชียงใหม่ แรม ๒ ค่ำ วัน ๓ ยามแตรเที่ยงแล ๑๑๖๓ (พ.ศ.๒๓๔๔) ชาวบ้านนามาย่ำเขตแดนดินเมืองหมอกใหม่แล ๑๑๖๔ (พ.ศ.๒๓๔๕) ครูบานารทะ อนิจจะไพแล ๑๑๖๕ (พ.ศ.๒๓๔๖) น้ำยุมนองถ้วมขึ้นขั้นใด ๓ ซี่ ปลาตายนักแล ๑๑๖๖ (พ.ศ.๒๓๔๗) พอยหลวงกลางทางวันตกเวียงแล ๑๑๖๗ (พ.ศ.๒๓๔๘) มิงคลีเสกตอซะขี่เมืองนายแล ๑๑๖๘ (พ.ศ.๒๓๔๙) ฟ้าส่วยหว่าขี่เสิก็วันออกของแลโป่นะนอลอง ศนพระญาสุริยะข่าวเสิก็แข็ง ๑๑๖๙ (พ.ศ.๒๓๕๐) หม่องพะแลเปนโป่มูโปนะนอลอง ศนพระญาสุริยะ ข่าวเสิก็แข็ง ๑๑๗๐ (พ.ศ.๒๓๕๑) โป่แอยแซขี่เสิก็เมืองธา มหาเสดตอเซนลงอังวะชะคลีชาแถขี่ ๑๑๗๑ (พ.ศ.๒๓๕๒) ฟ้านายหนานขัตติยะขึ้นเชียงตุงเสิก็ ฟ้ามหาขนานอรินทะก็ไปทวยแล ๑๑๗๒ (พ.ศ.๒๓๕๓) ฟ้าโคล่านเกิดปลีนั้นแล ๑๑๗๓ (พ.ศ.๒๓๕๔) ฟ้าส่วยหว่าตายปลีนั้นแล ๑๑๗๔ (พ.ศ.๒๓๕๕) แตม่วยต่อริมน้ำยุมแล ๑๑๗๕ (พ.ศ.๒๓๕๖) แกมเมืองนายหนานสุรินทะนอนแพรแล้วแล ๑๑๗๖ (พ.ศ.๒๓๕๗) ต่างธีมวยตอริมยุมพายมหาตามปลีนั้นแล ๑๑๗๘ (พ.ศ.๒๓๕๙) ปกซองครูบาสุริยะปลีนั้นแล ๑๑๗๙ (พ.ศ.๒๓๖๐) ฟ้าเชียงทองมานั่งเมืองนายแล ๑๑๘๐ (พ.ศ.๒๓๖๑) ฟ้านายหนานขัตติยะเปนฟ้าเมืองหมอกใหม่แล ๑๑๘๑ (พ.ศ.๒๓๖๒) สังฆะลงไหว้ท่าโค่งหงสา เดือนเจียงเพง มวยตอริมยุมพังแล ๑๑๘๒ (พ.ศ.๒๓๖๓) ครูบาสุริยะได้เปนสล่าตอแล ๑๑๘๓ (พ.ศ.๒๓๖๔) ปกซองท่าน้ำปลีนั้นแล ๑๑๘๕ (พ.ศ.๒๓๖๖) เดือน ๖ แรม ๑ ค่ำ

---

[๒๐๔] ในตำนานระบุเจ้าฟ้าโกหล่านเป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ๒๑ ปี แต่ควรเป็น ๓๑ ปีในระหว่าง พ.ศ.๒๓๘๗ – ๒๔๑๘

ลูกเจ้าเองเชขึ้นนานตอแล ๑๑๘๖ (พ.ศ.๒๓๖๗) ฟ้านายหนานขี่เสิก็กล้าตามหาหม่องมวยภูขึ้นมาเมืองนายแล ๑๑๘๗ (พ.ศ.๒๓๖๘) เปนเสิก็มาเมืองแล ๑๑๘๘ (พ.ศ.๒๓๖๙) ฟ้าแข่ขึ้นแสนหวี ฟ้านายหนานกินเมืองหมอกใหม่ ๑๑๙๐ (พ.ศ.๒๓๗๑) ฟ้าเมืองพูได้กาวิมา นายน้อยเตชาลงอังวะแล ๑๑๙๑ (พ.ศ.๒๓๗๒) ฟ้าเมืองนายได้เมืองปอน ๑๑๙๒ (พ.ศ.๒๓๗๓) เดือน ๑๐ ออก ๕ ค่ำ ปกซองเมืองปอนหลังไฟไหม้เสียนั้น ๑๑๙๓ (พ.ศ.๒๓๗๔) แต่สิมสามุกเมืองนาย ๑๑๙๔ (พ.ศ.๒๓๗๕) พระเจ้าออกเหื่อ เสิก็ฟ้าเมืองแรม ฟ้าคำอูกินเมือง ๑๑๙๕ (พ.ศ.๒๓๗๖) เขาคลาห้วยนี้แล ๑๑๙๖ (พ.ศ.๒๓๗๗) ก่อเวียงเชียงตุงแล ๑๑๙๗ (พ.ศ.๒๓๗๘) ชาวใต้มาเชียงตุง ฟ้าคำอูข้าซึ่งอ้ายแดง อ้ายละ ๑๑๙๘ (พ.ศ.๒๓๗๙) อังวะเปนเสิก็ห้าปลี ฟ้าคำอูข้าซึ่งอ้ายแดง อ้ายละเข้าก่อแล ๑๑๙๙ (พ.ศ.๒๓๘๐) เสิก็ยองหุยแล ๑๒๐๐ (พ.ศ.๒๓๘๑) แผ่นดินไหวหลวงแล

<๙> ๑๒๐๑ (พ.ศ.๒๓๘๒) สุริยคราสหลวงมืดไพทังเมืองแล ๑๒๐๒ (พ.ศ.๒๓๘๓) ได้แก้วกันทุมาเช่นเจ้าฟ้าคำอูแล ๑๒๐๓ (พ.ศ.๒๓๘๔) กระสัตรม่าน[๒๐๕]ไปท่าโก่งข้าแล ๑๒๐๔ (พ.ศ.๒๓๘๕) ม่านสั่งหม่อมหอหน้อยแล ๑๒๐๕ (พ.ศ.๒๓๘๖) ฟ้าเชียงทองตาย ขุนหนุ่มกินเมืองนายแล ๑๒๐๖ (พ.ศ.๒๓๘๗) โคหล่านกินเมืองหมอกใหม่ขี่เสิก็หนองผลาย ขุนสารรัตตราตายแล ๑๒๐๗ (พ.ศ.๒๓๘๘) ลุกเสิก็ยางมานักแล ๑๒๐๘ (พ.ศ.๒๓๘๙) เมืองจีดย่ำดินหมอกใหม่ แลเมืองหล่ายข้ากับทัพม่านฟันพลอง ฟ้าขุนเกิด ๑๒๐๙ (พ.ศ.๒๓๙๐) สล่าตอเมืองนาย ชางหวาครูบาเมทธา อนิจจะไพแล ๑๒๑๐ (พ.ศ.๒๓๙๑) ฟ้าโคหล่านได้แก้วขุมมาขุดหนองกลางเวียง พอยขัวหลวงกลางเวียงก็ปลีนั้นแล

เจ้าฟ้ารัตนะก้อนแก้วอินทร์แถลง
เจ้าผู้ครองเมืองนครเชียงตุง
(ที่มา : สายเครือไท)

<๑๐> ๑๒๒๖ (พ.ศ.๒๔๐๗) เมืองหมอกใหม่แตกหลวงข้าม่านคนเมืองหนีรอดเชียงใหม่แล ๑๒๒๐ (พ.ศ.๒๔๐๑) แกมเมืองนายได้เมืองหมอกใหม่แล เมืองแตกเดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ ขุนพ็อกมาตีเมืองแลเจ้าตาดผาแสงหัวดอยพังแล ๑๒๒๐ (พ.ศ.๒๔๐๑) แกมเมืองนายได้กินเมืองหมอกใหม่ เมืองหลุเดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ ขุนพร็อกมาเทิกแล ๑๒๒๖ (พ.ศ.๒๔๐๗) เมืองหมอกใหม่แตกทุติยะแล ๑๒๔๔ (พ.ศ.๒๔๒๕) เมืองหมอกใหม่แตกตติยะแล ๑๒๔๕ (พ.ศ.๒๔๒๖) เมืองหมอกใหม่แตกจตุถะแล ๑๒๔๗ (พ.ศ.๒๔๒๘) คูลวายับเอากระสัตรม่านไปแล ๑๒๔๘ (พ.ศ.๒๔๒๙) โคหล่านแลเมียฟ้าขุนนอนแพรแลฟ้าขุนมุงกินเมืองหมอกใหม่แล ๑๒๔๙ (พ.ศ.๒๔๓๐) เมืองหมอกใหม่แตกปัญจมะแล ๑๒๕๐ (พ.ศ.๒๔๓๑) คูลวารบได้เมืองยางแดงแล ๑๒๕๔ (พ.ศ.๒๔๓๕) คูลวายำดินวันออกตง ป่าไม้หื้อฟ้ายางแดงแล ๑๒๕๕ (พ.ศ.๒๔๓๖) เดือน ๖ แรมค่ำ๑ ยามตระขือจันทคราส เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ ยามตระสุริยคราสบาก ๑๒๕๗ (พ.ศ.๒๔๓๘) เดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ สุริยคราสทือเดือนแล

พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี (ขุนหลู่) เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอนองค์สุดท้าย (พ.ศ.๒๔๔๘ – ๒๔๘๑) และครอบครัว
ขุนหลู่เป็นบุตรของเจ้านางเมี๊ยะ เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอนองค์ที่ ๒
และเจ้านางเมี๊ยะเป็นหลานของ
เจ้าฟ้าโกหล่าน เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่
(ที่มา : ศาลเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอน)

---

[๒๐๕] พระเจ้าสารวดี (แสรกแมง) กษัตริย์พม่าองค์ที่ ๙ พ.ศ.๒๓๘๐ – ๒๓๘๙ ราชวงศ์อลองพญา

๑๓. พื้นเนื่องนาวเจ้านายมูลกระกูลเมืองน่าน[๒๐๖]

(สอบถามเชื้อเครือเจ้านายเมืองนครน่านในราชวงศ์พญาหลวงตื้นมหาวงศ์)

คัมภีร์ใบลานพื้นเนื่องนาวเจ้านายมูลกระกูลเมืองน่าน

<๑> แต่เช่นสกราช ๑๒๑๒ ตัว (พ.ศ.๒๓๙๓) แต่ยามเมื่อเจ้าพระญาอริยวงส์แลเจ้าตนเปนพี่เปนน้า ขณะเมื่อเจ้าราชากระกูลวงสาเซิ่งเปนเจ้าผู้เถ้าผู้แก่ ยังเปนตนเปนองค์อยู่วันนั้น พี่แลน้าก็ได้ไปเฝ้าคันเจ้าราชกระกูลเพื่อใคร่ได้คำโอวาทานุสาสินีคำสั่งสอน หื้อได้จำจื่อไว้ในตนในใจ หมายมีเจ้าพระญาสุริยวงส์ ๑ เจ้าพระญาจางวางซ้าย ๑ เจ้าพระญารัตตนะหัวเมืองแก้ว ๑ ท่านก็เทสนาบอกกล่าวสั่งสอนหื้อได้รู้ไว้มีประการดั่งนี้แล ขณะเมื่อก่อนบ้านเมืองน่านเรานี้ห่างสูญเสียหาท้าวพระญาอันจักเปนเจ้าบ้านเจ้าเมืองบ่ได้ เจ้าเมืองเซิ่งอันมีมาในกาละแต่ก่อนล่วงแล้วไปนั้น แกวลาวมาพราบได้ลวดกวาดเอาไปเมืองแกวเสียนับเสี้ยง ลวดหาเจ้าเมืองน่านบ่ได้ ยามนั้นน้อยอินท์เปนเชื้อขุนอยู่บ้านฝายแก้ว เปนผู้เรงแรงลือชาปรากฏไปเถิงพระเจ้าเมืองอังวะ จิ่งมีอมิต่อตั้งมาว่าหื้อน้อยอินท์เปนนาขวา เปนผู้พิชชะเก็บหอมข้าเจ้าไพร่ไทออกมาใส่บ้าน

<๒> ใส่เมือง ขณะนั้นนาขวาได้เปนเจ้าเมืองน่าน[๒๐๗]อยู่หั้นเปนนาระหว่างนึ่งเสียก่อนแล นาขวาก็พาข้าเจ้าไพร่ไทมาริรังส้างแปลงยังพระวิหารวัดพูกอง เบิกบายฉลองแล้ว ตัวนาขวาก็ได้แต้มรูปตัวมันไว้ยังฝาปางเอกวิหารหั้น เพื่อไว้หื้อสาคัตตะแก่ตนทังหลายไปพายหน้าว่าอั้นแล ตัวนาขวาก็จิ่งได้พรักพร้อมกับท้าวขุนไพร่ไทบ้านเมืองแล้ว ก็จิ่งไปขอราทธนาอังเชิญเอาทุเจ้าหลวงตืน[๒๐๘]ยังเมืองเชียงใหม่เข้ามาเปนเจ้าเสวยเมืองน่านที่นี้หั้นแล[๒๐๙] อยู่หน้อย ๑ บ่นาน ตัวนาขวามันลวดคึดใหม่กินแหนงใจ จิ่งจักคึดพลิกฟื้นต่อทุเจ้าหลวงตืนหั้นแล เหตุบุญมันบ่เท่าบุญท่าน ข้าจักสบถต่อเจ้าท่านได้ซาบรู้เสียก่อน นาขวาบ่ทันคึดแล้วท่านก็จิ่งได้เรียกเอาตัวนาขวามาถ้องถาม บอกกล่าวว่านาขวาเหย ขณะนั้นตัวนาขวาก็ได้เปนผู้พิชชะเก็บหอมเอาข้าเจ้าไพร่ไทออกมาตั้งบ้านตั้งเมือง ตัวนาขวาก็ได้เปนเจ้าเมืองน่านที่นี้แล้ว ตัวจิ่งไปราทธนาเอาเรามาเปนเจ้า บัดนี้พ้อยว่าจักคึดพลิกฟื้นต่อตัวเราเปนเจ้าดั่งอั้น นาขวาบ่ถ้า

---

[๒๐๖] ต้นฉบับใบลานของวัดมงคล ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน รหัสไมโครฟิล์ม ๘๒.๑๐๗.๕.๐๕๒ – ๐๕๒

[๒๐๗] พญานาขวา (เจ้าน้อยอินทร์) เจ้าเมืองน่าน (ก่อนพ.ศ.๒๒๖๙) มีเชื้อสายสืบมาในเมืองน่านที่ปรากฏคือ “พญานันทเสน” ได้สมรสกับแม่เจ้าคำเปี่ยงใจ บ้านร้องตอง มีบุตรธิดาที่ปรากฏดังนี้ ๑. แสนหลวงราชสมภาร (เจ้าบวรวงษ์ ธนูสนธิ์, พ.ศ.๒๔๐๘ – ๒๕๐๐) ๒. แสนหลวงสาร ๓. (เจ้า) นายโท้ ๔. (เจ้า)นางทิพย์ ๕. (เจ้า)นางคำ และ ๖. (เจ้า)นางสุวรรณา

[๒๐๘] ทุเจ้าหลวงตืน สันนิษฐานมาจากคำว่า “สาธุเจ้าหลวงตืน” เป็นคำเรียกยกย่องเจ้านายเหมือนเรียกพระสงฆ์ว่า “สาธุเจ้า” หรือ “ทุเจ้า” (ออกเสียง “ตุ๊เจ้า”) เจ้าหลวงตืน (ออกเสียงว่า “เจ้าหลวงตื๋น) สันนิษฐานว่าเดิมชื่อว่า “เจ้ามหาวงศ์” เป็นเจ้าเมืองตื๋น (ปัจจุบันคือบริเวณตำบลแม่ตื๋นและตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่) เชื้อสายของพญาช้างเผือก พญาช้างศึก อดีตเจ้าเมืองตื๋น

[๒๐๙] ตำนานพื้นเมืองน่าน : สักกพทได้ ๑๑๘๘ ตัว ปีรวายสง้า (พ.ศ.๒๒๖๙) เดือน ๖ ออก ๑๑ ค่ำ วัน ๒ ไทเมืองเหม้า พระญาตืนมหาวงสาลุกเชียงใหม่มากินเมืองน่านปีนั้นหั้นแล ท่านกินเมืองได้ ๒๗ ปี มาเถิงสกราชได้ ๑๑๑๓ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๔) ปีร้วงเส็ด เดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ วัน ๕ ท่านอนิจจะกับเมืองแล สกราชได้ ๑๑๑๕ ตัว (พ.ศ.๒๒๙๖) ปีก่าเร้า ส่งสการแล

<๓> จักคึดแล ก็จักเสียข้าเจ้าไพร่ไท จักวินาสฉิบหายเสียบ่ดายคา เราเปนเจ้าก็จักลาถอยคืนเมือหาบ้านหาเมืองเราเสียยังเมืองเชียงใหม่เสียก่อน ดั่งตัวนาขวาก็หื้อเปนเจ้าเมืองน่านอยู่ที่นี้เทอะ เราเปนเจ้าบ่ใช่ได้มาข่มเหงปองแพ้ปองเหลือตัวนาขวาสังบ่มี ตัวนาขวาว่าหาเจ้าเมืองบ่ได้ เราก็ได้มาตามคำคึดนาขวาแล บัดนี้ตัวพ้อยคึดใหม่กินแหนงใจบ่ถ้าจักคึดแล ทุเจ้าหลวงตืนท่านเปนผู้มีบุญอันมาก ได้เทสนากรุณณาโฟ่จาตัวนาขวามีประการฉันนี้แล้ว ตัวนาขวาคึดจักอยู่กินไปบ่ได้ มีศวามอย้านแลกลัวด้วยเดชะอนุภาพอำนาจทุเจ้าหลวงตืน ตัวนาขวาจักคึดอยู่สืบต่อไปบ่ได้ จิ่งอมปากกล้องสีนาดข้าตัวตายเสียยังท่งเถียงแห้งหั้นแล[๒๑๐] ปถมะแต่เมื่อทุเจ้าหลวงตืนได้มาเปนเจ้าเสวยเมืองน่านเราวันนั้น ท่านก็มาแต่ตัวท่านองค์เดียวท่าน มเหสีเทวียังอยู่เสียเมืองเชียงใหม่พุ้นแล แล้วท้าวมาเอาเมียเมืองน่านชื่อว่านางยอดเปนชาวบ้านนาพัง[๒๑๑]มาเปนมเหสี เกิดลูกได้นางริมะลา มีผัวชื่อว่านายอิ่นเมือง เกิด

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่าน
(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

(เชื้อเครือเจ้านายเมืองนครน่านราชวงศ์พญาหลวงตื๋นมหาวงศ์)

<๔> ลูกได้นางสรีกัญญา ๑ นางทิพพดวง ๑ ผู้นี้ไปอยู่เมืองอังวะ นางบัวทิพพ์เปนแม่อริยวงส์ทุกวันมานี้แล น้องนางริมะลาผู้ถ้วน ๒ ชื่อว่านางยอดมโนรา ผู้เปนแม่นายน้อยอโน เปนเจ้าพระญาสุริยวงส์เถ้า ได้ล่วงไปแล้วนั้น น้องท่านเปนผู้ยิงชื่อว่านางสุคันธา เกิดลูกได้นายอจิตตวงส์แขมทุกวันมานี้แล นางคำขาผู้เปน (น้อง) นางริมะลา ผู้เปนผัวนางคำขาชื่อว่าพระญานายอ้าย เกิดลูกได้นายน้อยวงส์ เปนพระเมืองแก่น ผัวนางคำปลิวล่วงไปแล้ว น้องนางริมะลาชื่อนาทราชา เปนพ่อนางตุ่นแก้วแม่นายขนานนันท์ ผู้เปนพ่อนายวัณณา เมียเจ้าสรีสองเมืองนั้นแล้ว เจ้าอริยวงส์เปนพระญาหว่านธ็อก ๑ พระญามังแล ๑ พระญานรินท์ ๑ เจ้านางเทพ ๑ ใน ๔ ศนพี่น้องนี้พากันลุกเมืองเชียงใหม่มาตามหาพ่อทุเจ้าหลวงตืนยังเมืองน่านแล้ว พระญาหว่านธ็อกมาเอานางเมืองลาม[๒๑๒]เปนมเหสีเกิดลูกได้เจ้านาขวา ๑ เจ้านาซ้าย ๑ เจ้าสรมนะ ๑ เจ้าราชวงส์ ๑ พ่อพระญารัตตนะเมืองแก้วล่วงไปแล้วนี้แล เจ้าพระญาสมนะได้เปนเจ้าเสวยเมืองน่านเปนตนถ้วน ๓[๒๑๓] เกิดลูกได้พระญา

<๕> อชิตตวงส์เปนพระญาน่านตนถ้วน ๕[๒๑๔] มีน้องต่างมาดากันนายขนานข่ายแก้ว ๑ นายขนานปุตตรส ๑ มีดั่งนี้แล พระญามังแลลูกทุเจ้าหลวงตืน เกิดลูกได้นางสรีมหามายา ผู้ผัวชื่อว่าเจ้าเมือง ๒ นายลุกเชียงใหม่มาเอากัน เกิดลูกได้แม่เจ้าพิมพา ผู้น้องชื่อว่านายขนานมหาวงส์ ผู้เปนพ่อนายขนานไชยา ผัวทิพพอวนนี้แล พระญานรินท์ลูกทุเจ้าหลวงตืนมีเมียเกิดได้ยิง ๑ เปนแม่นายแก้วมนุสส์ พ่อนายทิพพอวนเมียไชยานั้นแล้ว เจ้านางเทพเปนลูกทุเจ้าหลวงตืน ผู้ผัวเปนหลานทุเจ้าหลวงตืนชื่อว่า

---

[๒๑๐] ตำนานพื้นเมืองเชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ ให้รายละเอียดสาเหตุการเสียชีวิตของพญานาขวาต่างออกไปว่า : สกได้ ๑๐๘๗ ตัว (พ.ศ.๒๒๖๘) มังพลชะเพกว่าตูทังหลายเท่ามีเจ้าตนเดียว น้ำสัจจะเจ้ามีในท้องพร่ำเปนดั่งหลาวเหล็กเหลี้ยมใหญ่หมั้นคุงนัก ตูบ่ฟื้นได้ ตูทังหลายบ่กับตามคำเชียงใหม่เชียงใหม่นี้ฟื้น พายลุนบ่ยอมซ้ำแต่งนาขวาเมืองน่านมาพรองเอาพลชะเพกรู้อัตถ์อันนั้น ก็ป่าวเตือนหื้อท้าวพระญาไพร่ไททังมวลหื้อห้างหอกเครื่องกับตัวชู่ศน อยู่รักสาเมืองเมื่อศืน นาขวาเมืองน่านบ่อาจจักกะทำได้ย้อนด้วยเตชะบุญมหากระสัตรเจ้าเหลื่อมงำ นาขวาเมืองน่านลวดพ่ายหนีเมือรอดเมืองน่านแล้ว ตัวนาขวาเอาสีนาดตัวยิงตัวอมปากสีนาดตัวตาย

[๒๑๑] บ้านนาปัง ตำบลนาปัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

[๒๑๒] บ้านเมืองราม ตำบลนาเหลือง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

[๒๑๓] เจ้าหลวงสุมนเทวราช (เจ้าน้อยสุมนะ) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๘ พ.ศ.๒๓๕๓ – ๒๓๖๘ ต้นราชตระกูล “สมณะช้างเผือก”

[๒๑๔] เจ้าหลวงอชิตวงศ์ (เจ้าจิตรวงศ์) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๑๐ พ.ศ.๒๓๗๙ (ครองเมือง ๗ เดือน) ต้นราชตระกูล “จิตวงศ์นันท์”

เจ้าไชยราชา เกิดลูกกับด้วยกันมีเจ้าพระญานายอ้าย ๑[๒๑๕] เจ้าสุทธะ ๑ เจ้าพระญามโน ๑[๒๑๖] นายพิมพา ๑ นางชา ๑ เจ้าเลิส ๑ นางสรีแก้ว ๑ แล้วเจ้าพระญานายอ้ายมาเอาลูกทุเจ้าหลวงตืน แถมชื่อว่านางคำขา เกิดลูกกับด้วยกันได้นายน้อยวงส์เปนเจ้าพระเมืองแก่น ผัวนางคำปลิวนั้นแล้วแล เจ้าขนานสุทธะ เมียชื่อว่านายกัณณิกา เปนเชื้อกระกูลเล้ม เกิดลูกกับด้วยกันได้เจ้าน้อยอฒะ ตนเปนเจ้าฟ้าเสวยเมืองน่านตนถ้วน ๒[๒๑๗] เกิดลูก

<๖> ได้เจ้าพระญามหายส เสวยเมืองน่านตนถ้วน ๔[๒๑๘] เกิดลูกได้เจ้าราชวงส์มานี้แล นายน้อยมโนรส น้องเจ้าพระญามหายสล่วงไปแล้ว น้องเจ้าพระญามหายสนายน้อยมหาวงส์ ตนเปนเจ้าพระญาหอหน้าทุกวันมานี้แล เจ้าพระญามโนเอาเมียนางเมืองเธิงเกิดลูกได้นางคำปลิว เจ้าขนานสุริยะ กลางเวียงล่วงไปแล้วหั้นแล นางพิมพาผัวชื่อว่าพระญานรินท์ ลูกทุเจ้าหลวงตืน ขาเจ้าเกิดลูกได้นางสุคันธา ทุนายนาคเสนล่วงไปแล้วแล นางพิมพาผู้นี้ซ้ำร้างเจ้าพระญานรินท์เสีย ซ้ำไปเอาผัวใหม่เปนผีกะ พี่น้องกระกูลห้ามบ่ฟัง เกิดลูกได้นายน้อยคันธาล่วงไปแล้ว ลวดมาเปนผีร้ายอยู่กับหอหลวงทุกวันมานี้แล นางโนชา นางสรีแก้ว บ่มีลูกสักคนหั้นแล เจ้านางเลิสท่านได้เจ้าสามิกะเจ้าพระญามหาพรหมา เมืองเธิง[๒๑๙] ขาเจ้าเอากันเกิดลูกได้ยิงผู้ถ้วน ๑ ชื่อว่าอุปลวัณณา ผู้เปนแม่เจ้าพระเมืองหน้อยทุกวันมานี้แล นางสรีวัณณาได้เจ้าสามิกะชื่อว่าเจ้าขนานสุริยะ กลางเวียง มีลูกชื่อว่านางยอดลิลา นายเปือยหน่อราชบุตต์ เจ้าผู้ชายถ้วน ๑ ชื่อว่าขนานมหาวงส์

เจ้าหลวงมหาพรหมสุรธาดา
เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายกับแม่เจ้าศรีโสภา
(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

<๗> เปนเจ้าเสวยเมืองน่าน[๒๒๐] มเหสีชื่อว่านายยอด เกิดลูกได้นายน้อยอินท์ปัน ๑ นายคำเครื่อง ๑ นายน้อยพิมมสาร ๑ นายน้อยตุ้ย ๑ ผู้นี้ต่างมาดาแล น้ององค์เจ้าถ้วน ๒ ชื่อว่านายเมืองแก้ว เอาเมียเชื้อเชียงลม[๒๒๑] เกิดลูกได้นายขนานมหายส เมืองเธิง น้ององค์เจ้าผู้ถ้วน ๓ ชื่อว่านายน้อยพิมมสาร เกิดลูกได้นายขนานอฒะ นายขนานวุฒนะ น้ององค์เจ้าผู้ถ้วน ๔ เกิดลูกได้นายขนานธัมมลังกา นายเมืองอินท์ น้ององค์เจ้าผู้ถ้วน ๕ น้ององค์เจ้าผู้ถ้วน ๕ ชื่อว่าเจ้าช่อฟ้า เอาเมียชื่อว่านายสรีแก้ว เปนลูกเจ้าฟ้าอฒะ เกิดลูกได้นายน้อยขัตติยะ น้ององค์เจ้าผู้ถ้วน ๖ ชื่อว่านายจันทิมา เอาผัวชื่อว่านายน้อยกลาง เกิดลูกได้นายจันทา ในเครือนี้กว้างขวางนัก เปนลูกเจ้าพระญามหาพรหมา นายมาทังมวลแล้วแล เครือ ๑ แถมลูกทุเจ้าอริยวงส์ เปนเจ้าพระญาหว่านธ็อก ได้เสวยเมืองน่านแทนทุเจ้าหลวงตืนแล้ว ลูก ๖ ศนลุกเมืองเชียงใหม่มาตามหาพ่อเปนทุติยะถ้วน ๒ มีพระญามงคลวรยส ๑ เกิดลูกได้นางเกียงคำ นายขนานพินทา ฝ่ายแก้ว เมียใหม่เกิดลูกได้นายคำตัน ๑ กับเมียพระญา

<๘> เธิงนั้นแล นาขวาผู้เปนพ่อนายน้อยเทพิน ๑ เอาเมียเกิดลูกได้เจ้าพระญารัตตนะหัวเมืองแก้ว[๒๒๒] น้องท่านนางสิงห์ส้อย ๑ นายน้อยตุ้ย ๑ เอาเมียบ้านแก้ม เมืองพัว[๒๒๓] เกิดลูกได้นายน้อยวิยะ ๑ นายขนานยา ๑ นายขนานนันท์ไชย ๑ เปน

---

[๒๑๕] เจ้าหลวงอ้าย เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๓ พ.ศ.๒๓๓๑ (ครองเมือง ๗ เดือน) ราชวงศ์พญาหลวงตื้นมหาวงศ์

[๒๑๖] เจ้าหลวงมโน (เจ้าหนานมโน) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๔ พ.ศ.๒๓๑๒ – ๒๓๑๗ ราชวงศ์พญาหลวงตื้นมหาวงศ์

[๒๑๗] เจ้าฟ้าหลวงอัทธวรปัญโญ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๗ พม่าตั้งพ.ศ.๒๓๒๗ สยามตั้งพ.ศ.๒๓๓๑ (พ.ศ.๒๓๒๗ – ๒๓๕๓)

[๒๑๘] เจ้าหลวงมหายศ (เจ้าน้อยมหายศ) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๙ พ.ศ.๒๓๖๘ – ๒๓๗๘ ต้นราชตระกูล “มหายศนันท์”

[๒๑๙] เมืองเทิง ปัจจุบันคืออำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

[๒๒๐] เจ้าหลวงมหาวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๑๑ พ.ศ.๒๓๘๑ – ๒๓๙๔ ต้นราชตระกูล “มหาวงศนันท์” และ “พรหมวงศนันท์”

[๒๒๑] เมืองเชียงลม ปัจจุบันอยู่ในเขตแขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

[๒๒๒] เจ้ารัตนะหัวเมืองแก้ว หรือ เจ้าบุรีรัตน์ หรือ เจ้าหอหลัง

[๒๒๓] บ้านแก้ม ตำบลวรนคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

เจ้าหอหน้า ตายที่สบสมุนนั้นแล้ว นายขนานสม ๑ นายขนานมหาวงส์ ๑ เอาเมียไพร่เกิดลูกได้นางนันทา ๑ นายขนานชวณะ ๑ นางใจคำ ๑ เอาผัวไพร่เกิดลูกได้นายน้อยเทพล่วงไปแล้ว นางทิพพดวง ๑ เอาผัวไพร่เกิดลูกได้นายชุมพู พ่อสรีวัณณานั้นแล นางสรีโสภาน้องนายชุมพู ได้มาเปนเมียเจ้าพระญารัตตนะเถ้าล่วงไปแล้วแล เครือนี้มี ๒ ศนพี่น้องเปนลูกทุเจ้าหว่านธ็อก ลูกเมียเค้าลุกเมืองเชียงใหม่มาตามหาพ่อมาเปนเจ้าเมืองน่าน อยู่เปนเจ้าโรงดีนั้นแล เจ้าอริยวงส์เปนลูกทุเจ้าหลวงตืน ทุเจ้าหลวงตืนตายแล้ว เจ้าพระญาอริยะเปนเจ้าเมืองแถม[๒๒๔] ซ้ำลูก ๒ ศนมาตามหาแถม พระญามงคลวรยส ๑[๒๒๕] นาขวา ๑ นายน้อยเทพิน ๑ นายน้อยตุ้ย ๑ นายหนานสม ๑ นายหนานมหาวงส์ ๑ มี ๖ ศนจิ่มกันแล กระกูลเจ้านายทังหลายมีหนี้เสี้ยงแล เจ้านายใคร่รู้ก็ผ่อดูเทอะ[๒๒๖]

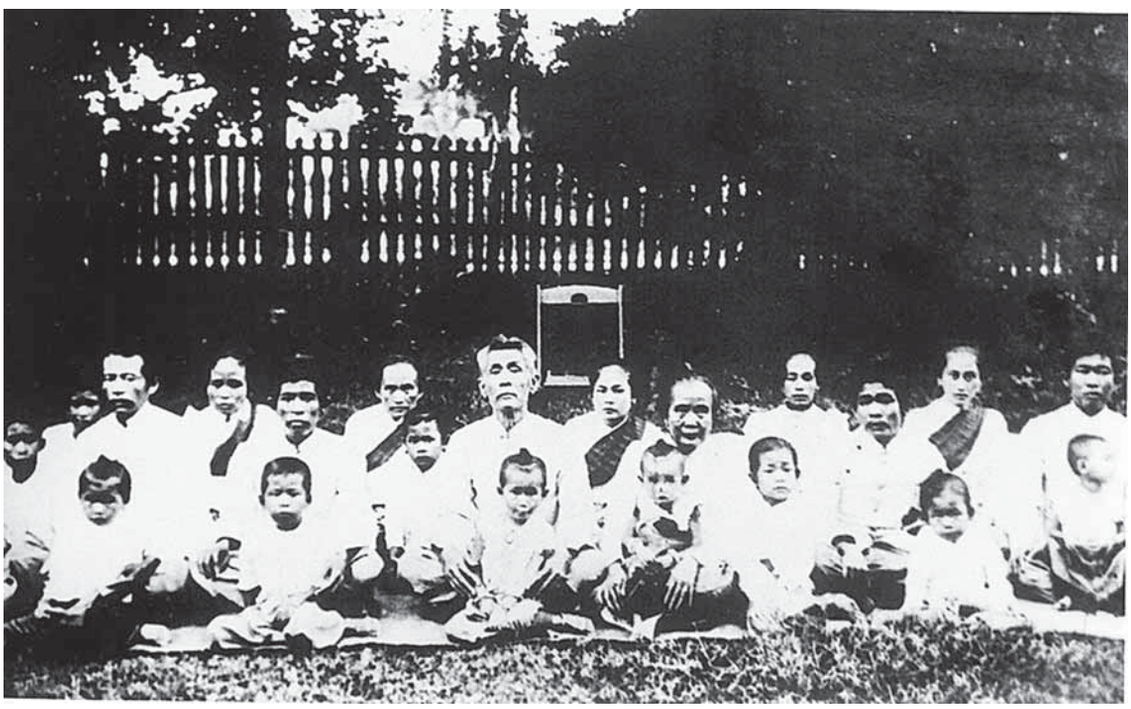

เจ้าหลวงมหาพรหมสุรธาดา (เจ้าน้อยมหาพรหม ณ น่าน) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย (พ.ศ.๒๔๖๑ – ๒๔๗๔)
แม่เจ้าศรีโสภา ณ น่าน ราชชายา และเจ้านายบุตรหลาน พระญาติวงศ์
(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

---

[๒๒๔] เจ้าหลวงอริยวงศ์ (หวั่นท๊อก) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๒ พ.ศ.๒๒๙๗ – ๒๓๒๔ ต้นราชตระกูล "ไชยวงศ์หวั่นท๊อก" และ "หวั่นท๊อก"

[๒๒๕] เจ้าหลวงมงคลวรยศ (เจ้าหนานจันทปโชติ) เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๖ พ.ศ.๒๓๒๖ – ๒๓๒๙ ต้นราชตระกูล "วรยศ"

[๒๒๖] มีข้อความท้ายลานจารว่า "ณ วัน ๒ เดือน ๑๑ เพง สกพทะได้ ๑๒๔๑ ตัว (พ.ศ.๒๔๒๒) ปีกัดเหม้า ทุนายไชยวงส์ ได้เลือกเอาพื้นเนื่องนาวเจ้านายมูลกระกูลเช่นสันตนุสันติมาไว้เล่าหื้อเจ้านายทังหลายฟัง หื้อได้จื่อจำไว้เปนที่โฟ่จากันแล"

๑๔. ตำนานวัดหลวงเมืองมาน[๒๒๗]

(เมืองเชียงแสนแตกชาวเมืองอพยพมาอยู่เมืองมาน พ.ศ.๒๓๓๐)

<๑> ตำนานวัดหลวงเมืองมาน เดิมเมืองเชียงแสนแตกครั้งที่ ๓ จุลสกราชได้ ๑๑๔๙ ปีเมืองเม็ด พุทธสาสนาล่วงแล้วได้ ๒๓๓๐ พระวัสสา มีครูบานาย สบชัน ๑ ครูบากวาว ๒ ครูบาสุธะ (สุทธะ) ๓ ครูบา ๓ ตนนี้พ่ายแต่เชียงแสนลงมา มีสัทธาติดตามลงมา ได้มาภักตั้งอยู่สุงเหม้นก่อนแล้ว จิ่งได้มาตัดฟันป่าไม้อันเปนป่าใหญ่โตที่วัดหลวงอยู่เดี่ยวนี้ อันเปนวัดห่างเก่าแก่มานมนาน จิ่งตั้งบ้านแลตั้งวัดขึ้นเปน ๓ หัววัดไม่ได้รวมกันอยู่ คือครูบานาย สบชัน ตั้งอยู่แห่ง ๑ ครูบากวาวตั้งอยู่แห่ง ๑ ครูบาสุธะตั้งอยู่แห่ง ๑ เปน ๓ คณะอยู่ เท่าอยู่ในเขตอารามอันเดียวกัน ครูบา ๓ องค์นี้ท่านได้สร้างพระวิหารขึ้น ๑ หลัง แล้วสร้างโบสถ์ขึ้น ๑ หลัง เปนที่รุ่งเรืองขึ้น ส่วนพุทธรูปตนหลวงนั้นแลเจดีย์แลสิมมานั้นเปนของเก่าบูราณมาแต่เดิม ทำบุญแลกินทานแล้วซ้ำก่อกำแพง

(รายนามเจ้าอาวาสและการสร้างศาสนสถานในวัดพระหลวง)

<๒> แถม ๒ ด้านหน้าหลังบอรมวณแล้ว ใส่นามวัดชื่อว่าวัดหลวงเมืองมาน คันอยู่มาได้ ๒๕ พระวัสสา ครูบา ๓ ตนนี้อนิจจกัมม์เสี้ยงบุญไปเสี้ยงแล้ว เถิงจุลสกราชได้ ๑๑๗๖ ตัว ปีกาบเส็ด สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๓๕๗ พระวัสสา มีพระแทนแถมองค์ ๑ ชื่อว่าอุดมกินหัววัดสืบมาได้ ๘ พระวัสสา ท่านก็บ่ได้สร้างอันใดเปนหมั้นคุงถาวรณ์ ท่านก็ลาสิกขาบทออกไปเสีย ถัดแต่นั้นมาจุลสกราชได้ ๑๑๘๔ ตัว ปีเต่าสง้า สาสนาล่วงแล้ว ๒๓๖๕ พระวัสสา มีพระแถมองค์ ๑ ชื่อว่าอินทจักร ท่านก็ครอบครองเปนเจ้าอาวาสอยู่ได้ ๑๐ พระวัสสา ท่านก็ได้สร้างลำต้ายแวดล้อมรอบทุกด้าน สร้างสาลาบาตรแถม ๒ หลัง ท่านก็ลาสิกขาบทออกไปเสีย ถัดแต่นั้นมาจุลสกราชได้ ๑๑๙๔ ตัว ปีเต่าสี

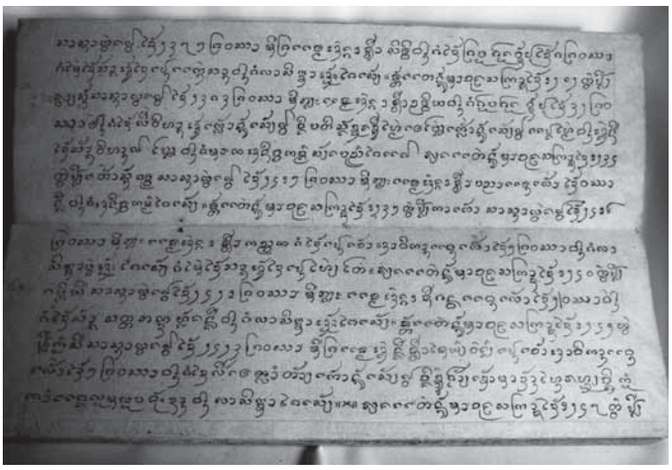

พับสาตำนานวัดหลวงเมืองมาน

<๓> สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๓๗๕ พระวัสสา มีพระแถมองค์ ๑ ชื่อว่าสิทธิ ท่านก็ได้ครอบครองวัดอยู่ได้ ๘ พระวัสสา ก็ไม่ได้สร้างอันใดเปนแก่นสาน ท่านก็ลาสิกขาออกไปเสีย ถัดแต่นั้นมาจุลสกราชได้ ๑๒๐๒ ตัว ปีกดใจ้ สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๓๘๓ พระวัสสา มีพระแถมองค์ ๑ ชื่อว่าอุทธิยะ[๒๒๘] ท่านก็ครอบครองวัดอยู่ได้ ๓๒ พระวัสสาท่านก็ได้รื้อวิหารอันเก่านั้นเสียแล้ว จิ่งปฏิสังขอรณ์ขึ้นใหม่ เทโบสถ์เก่านั้นเสียแล้วแปลงใหม่ ท่านองค์นี้ได้สร้างวิหารแลโบสถ์ท่านก็มรณอนิจจกัมม์เสี้ยงบุญไปแล

---

[๒๒๗] ปริวรรตจากพับสาของวัดพระหลวง ตำบลดอนมูล อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

[๒๒๘] ครูบาอุทธิยะ หรือ ครูบาอุทธยะ เจ้าอาวาสวัดพระหลวง พ.ศ.๒๓๘๓ – ๒๔๑๕

เรียงแต่นั้นมาจุลสกราชได้ ๑๒๓๔ ตัว ปีเต่าสัน พุทธสาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๑๕ พระวัสสา มีพระแถมองค์ ๑ ชื่อว่าปัญญาแทนเล่าได้วัสสานึ่ง ท่านก็อนิจจกัมม์ไปเสีย ถัดแต่นั้นมาจุลสกราชได้ ๑๒๓๕ ตัว ปีก่าเร้า สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๑๖

<๔> พระวัสสา มีพระแถมองค์ ๑ ชื่อว่ากัญจนะก็ได้เปนเจ้าอธิการแทนเล่าได้ ๕ พระวัสสา ท่านก็ลาสิกขาบทออกไปเสีย ก็ไม่ได้ส้างอันใดเปนใหญ่โต เรียงแต่นั้นมาจุลสกราชได้ ๑๒๔๐ ตัว ปีเปิกยี สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๒๑ พระวัสสา มีพระแถมองค์ ๑ ชื่อคันธะ แทนเล่าได้ ๒ วัสสา ท่านก็ได้ส้างสัตตภัณฑ์หลังนึ่ง ท่านก็ลาสิกขาออกไปเสีย ถัดแต่นั้นมาจุลสกราชได้ ๑๒๔๒ ตัว ปีกดสี สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๒๓ พระวัสสา มีพระแถมองค์นึ่งชื่อว่าไชยวงส์เปนเจ้าอธิการแทนเล่าได้ ๕ พระวัสสา ท่านก็ได้รื้อเทลำต้ายเก่านั้นเสีย แล้วจิ่งขดต้ายเข้ามาด้านไหนละหน้อย จิ่งก่อกำแพงล้อมรอบทุกด้าน ท่านลาสิกขาไปเสีย เรียงแต่นั้นมาจุลสกราชได้ ๑๒๔๗ ตัว ปี

(วัดพระหลวงช่วงครูบาไชยลังการ์เป็นเจ้าอาวาส)

<๕> ดับเร้า สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๒๘ พระวัสสา มีพระแถมองค์ ๑ ชื่อว่าไชยลังกา[๒๒๙] ได้สืบแทนเล่าเถิงสกราชได้ ๑๒๔๘ ตัว ปีรวายเส็ด สาสนาได้ ๒๔๒๙ พระวัสสา ท่านได้ส้างภิดานกั้งบนหัวพระเจ้า คันอยู่มาเถิงสกราชได้ ๑๒๕๑ ตัว ปีกัดเป้า พุทธสาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๓๒ พระวัสสา ได้ส้างสาลาบาตร ๒ หลัง หลังไหนยาว ๖ เช่นแล เรียงนั้นมาเถิงสกราชได้ ๑๒๖๓ ตัว ปีร้วงเป้า สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๔๔ พระวัสสา ได้ส้างโรง ๒ หลัง หลัง ๑ ยาว ๘ เช่น หลัง ๑ ยาว ๖ เช่น เรียงนั้นอยู่มาเถิงสกราชได้ ๑๒๖๖ ตัว ปีกาบสี สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๔๗ พระวัสสา ได้บำรุงติดคำพระเจ้าตนหลวงเสี้ยงคำปลิว ๒ หมื่นใบเสส คันอยู่มาเถิงสกราชได้ ๑๒๖๘ ตัว ปีรวายส้า พุทธสาสนาล่วงไปได้ ๒๔๔๙ พระวัสสา ก็ได้ลืดเทกำแพงอันเก่านั้นเสีย แล้วย้ายออกไปก่อตามเขตแดนเก่า

<๖> อันท่านหมายไว้แต่บัวราณเดิมมานั้นบอรมวณแล้ว ซ้ำได้ส้างโรงขึ้นแถมหลัง ๑ มีเภไรแวดล้อมทัง ๔ ด้านบอรมวณแล้ว เรียงแต่นั้นมาสกราชได้ ๑๒๖๙ ตัว ปีเมืองเม็ด พุทธสาสนาได้ ๒๔๗๐ พระวัสสา ได้ติดส้างหล่อพระพุทธรูปอันแล้วด้วยทองเหลือง ๒ องค์ น้ำหนักทอง ๘๐๐๐๐ ทอง เบิกบายบอรมวณแล้ว เถิงจุลสกราชได้ ๑๒๗๓ ตัว ปีร้วงใค้ สาสนาได้ ๒๔๕๔ พระวัสสา ได้คืดหล่อเดงหน่วย ๑ พุทธรูปองค์ ๑ ส่วนหมากเดงน้ำหนักทองแสนปลายหมื่น ส่วนพุทธรูปนั้นเสี้ยงทอง ๕ แสนบอรมวณแล้ว เถิงสกราชได้ ๑๒๗๕ ตัว ปีก่าเป้า เดือน ๑๒ ออก ๔ ค่ำ วัน ๔ ได้ปกหอเดงแถมแปลงแล้วบอรมวณ เถิงสกราชได้ ๑๒๗๗ ตัว ปีดับเหม้า สาสนาได้ ๒๔๕๘ พระวัสสา เดือน ๘ ออก ๓ ค่ำ เปนวันปากปี ได้ปุกหอธัมม์แถมวันนั้นแล เถิงสกราชได้

รื้อวิหารหลังเก่าของวัดพระหลวง
(ที่มา : วัดพระหลวง)

<๗> ๑๒๗๙ ตัว ปีเมืองเหม้า สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๖๐ พระวัสสา เดือน ๘ เพง ก็ได้ทำบุญจลองหื้อทานเปนมหาปางอันใหญ่ เถิงเมื่อสกราชได้ ๑๒๘๖ ตัว ปีกาบใจ้ เดือน ๖ แรม ๓ ค่ำ วัน ๑ ได้พร้อมใจกันทังพายในแลพายนอก มาเลงหันพระวิหารหลังเก่าที่ครูบาอุทธิยะได้ส้างไว้นั้นชำรุดซุดไปเสียแล้วด้วยมาก จิ่งพร้อมใจกันได้บำรุงขึ้นใหม่ คือ ตัดตีนเสาแลต่อหัวแปแลกลอนลาดก้านฝ้า มุงด้วยกะเบื้องปูนซีเมนต์ ส่วนดอกหน้าจั่วนั้นเปนดอกของเก่า ซ้ำมาขูดเหลาเสียแล้วทารักติดคำใหม่ วิหารหน้อยทังหน้าซ้ายขวา ๓ หลังนี้ทำขึ้นใหม่ วิหารหลังเก่านั้นบ่มีหน้ามุข ส่วนแท่นพระเจ้านั้นรูปร่างเปนของเก่า ได้บำรุงซ่อมแซมทาซะทายแลปิดดอกซะทายจีนขึ้นใหม่

---

[๒๒๙] ครูบาไชยลังการ์ (ครูบาคำตั๋น) หรือ พระครูไชยลังการ์ เจ้าอาวาสวัดพระหลวง พ.ศ.๒๔๒๘ – ๒๔๗๖

ครูบาไชยลังการ์ (ครูบาคำตั๋น)
(ที่มา : พุทธิคุณ ก่อกอง)

<๘> ประดับด้วยแก้วแล้วด้วยคำเปนที่งดงามดีแล้ว ซ้ำส้างธัมมาสนะขึ้นแถมหลังนึ่ง ส่วนอุโบสถนั้นทาซะทายใหม่ รื้อแป้นเกล็ดไม้สักอันเปนของเก่านั้นเสียมุงด้วยแป้นเกล็ดปูนซีเมนต์ ซ้ำได้ก่อพุทธรูปแถมสององค์ซ้ายขวาเปนที่งดงามแล้ว ซ้ำได้ส้างสาลาบาตรแถม ๒ หลังมุงด้วยกะเบื้องปูนซีเมนต์ ซ้ำได้ส้างยัวยานคานหามเสลี่ยงก็ว่าแถมยานนึ่ง ประดับด้วยแก้วแล้วด้วยคำงดงามดีแล้วแล้ว เถิงปีเมืองเหม้า สกราชได้ ๑๒๘๙ ตัว สาสนาล่วงแล้วได้ ๒๔๗๐ พระวัสสา ได้จัดการทำบุญจลองตั้งแต่เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ไปจนเถิงเดือน ๘ แรมค่ำนึ่ง วัน ๒ ไทรวายสัน เปนที่สำเร็จแล้วบอรมวณแล ส่วนพระเสลี่ยงนั้นได้ยกถวายเปนทานไปที่เจ้าคณะเมืองวัดน้ำคือ พระราชาคณะ คือ พระมหาเมธังกร

<๙> ตนเปนราชครูวันนั้นแล รวมสินชัพย์วัตถุประไจยทังมวล คือประไจยเปนเงิน ๙ พัน ๒ ร้อยบาท ๒๐ สทางค์ น้ำรัก ๙ หมื่นน้ำ ตำปลิว ๔ หมื่นใบ แก้วเมืองนอก ๗ ถาง ส่วนที่ส้างแปลงมานี้จ้างเพิ่นทำก็มี พากันทำเอาด้วยมือตนก็มีแควนมาก ครูบาไชยลังกาเปนเจ้าคำคึด เถิงจุลสกราชได้ ๑๒๙๑ ตัว ปีกัดใส้ พุทธสกราชได้ ๒๔๗๒ ตัว เดือน ๖ ได้รื้อแป้นพื้นหอธัมม์ออกแล้วตัดตีนเสาเสียแล้วก่อตีนเสาด้วยดินละอิด ลวาดพื้นด้วยซะทายแล รื้อแป้นเกล็ดออกแล้วมุงกะเบื้องซีเมนต์แถมใหม่ ต่อมาเถิงจุลสกราชได้ ๑๒๙๕ ตัว ปีเต่าสัน พุทธสกราชได้ ๒๔๗๕ ตัว เดือน ๘ ดับ ได้เทโรง ๒ หลังเซิ่งส้างเมื่อจุล ๑๒๖๓ ตัว ปีร้วงเป้านั้นเสีย เถิงเดือน ๙ ออก ๖ ค่ำ วัน ๕ ไทล้วงเป้า ปีเต่าสัน นี้ได้ส้างโรง ๒ หลังที่เทนั้นขึ้นใหม่ แปลงเปน ๕ ห้อง มีภาไลทางหน้าลวดหากัน ทำพื้นเปนอันเดียวกัน ฝาหน้าลวดหากัน แต่ฝาทางข้างขั้นเปนหลังใผหลังมัน มีหน้าต่างทุกห้อง มีปะตูเข้าออก ๗ ปะตู มุงด้วยกะเบื้องซีเมนต์ สำเร็จแล้วมาทำบุญทำเวรทานเสียเมื่อ

<๑๐> จุลสกราชได้ ๑๒๙๕ ตัว ปีก่าเร้า พุทธสาสนาคลาล่วงแล้วได้ ๒๔๗๖ ตัว เดือน ๘ ออก ๔ ค่ำ พร่ำว่าได้วัน ๕ ไทก่าใค้ พระจันทกินฤกฎ์ตัวถ้วน ๔ ชื่อโรหิณีเทวตา ปรากฏเมถุนวาโยรวาสีแล้วพวกพระเณรขึ้นอยู่กันวันนั้นแล การส้างแปลงโรง ๒ หลังนี้ได้พร้อมเพียงกันทังภิกขุสามเณรแลสัทธาชาวบ้านทำกันด้วยกำลังกายเปนอันมาก ได้จ่ายตัวเงินเสี้ยง ๗๐๒ บาท ๖๘ สทางค์ ครูบาไชยลังกาอยู่ปฏิบัตเปนเจ้าอาวาสวัดพระหลวงมาตั้งแต่จุลสกราช ๑๒๔๗ ตัว ปีดับเร้า พุทธสกราช ๒๔๒๘ พระวัสสา มาเถิงจุลสกราช ๑๒๗๑ ตัว ปีกัดเร้า พุทธสกราชได้ ๒๔๕๒ พระวัสสา ได้รับตำแหน่งตั้งเปนเจ้ารองเจ้าคณะแขวงอำเภอแม่พวกขณะนั้น อำเภอสุงเหม้นยังเรียกเปนอำเภอแม่พวกอยู่ มาเถิงจุลสกราชได้ ๑๒๗๔ ตัว ปีเต่าใจ้ พุทธสกราชได้ ๒๔๕๕ ตัว ได้รับตำแหน่งเปนเจ้าคณะหมวดปะจำตำบลบ้านหลวง ขณะนั้นบ้านหลวงเปนตำบล

<๑๑> นึ่งยังบ่ได้ไปรวมตำบลดอนมูล มาเถิงจุลสกราชได้ ๑๒๘๐ ตัว ปีเปิกสง้า พุทธสกราชได้ ๒๔๖๑ พระวัสสา ได้รับกาตั้งเปนอุปัชฌายในแขวงอำเภอสุงเหม้น มาเถิงจุลสกราชได้ ๑๒๙๒ ตัว ปีกดสง้า เดือน ๑๐ แรม ๙ ค่ำ วัน ๖ กงกับวันที่ ๓ เดือนกรกฎาคม พุทธสกราชได้ ๒๔๗๓ พระวัสสา ได้รับตำแหน่งแลตราตั้งเปนผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะแขวงสุงเหม้น ลงชื่อใบตราตั้งในนามเจ้าคุณเทพมุนี เปนเจ้าคณะมณฑลพายัพ มาเถิงจุลสกราชได้ ๑๒๙๒ ตัว ปีร้วงเม็ด พุทธสกราชได้ ๒๔๗๔ พระวัสสา ได้รับตำแหน่งแลตราตั้งเปนเจ้าคณะแขวงสุงเหม้นเปนพระครูไชยลังกาแล ตราตั้งลงวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธสกราช ๒๔๗๔ ลงชื่อตราตั้งในนามเจ้าคุณพระธัมมโฆสาจารย์ เปนเจ้าคณะมณฑลพายัพ แลมหาอำมาตย์โท พระองค์เจ้าทสสิริวงส์ เปนสมุหเทสาภิบาลมณฑลพายัพ ท่านมีอาพาธติดตัวอยู่เสมอบ่อาจจักทำการหน้าที่ในตำแหน่งให้ได้ดีได้ ท่านได้ลาออกจากตำแหน่งเจ้าคณะแขวงเสีย ได้รับอนุญาตลาออกแต่วันที่ ๑ เดือนเมสายน พุทธ

(ประวัติครูบาไชยลังการ์)

<๑๒> สกราชได้ ๒๔๗๕ กงกับเดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ วัน ๖ จุลสกราชได้ ๑๒๙๓ ตัว ยังเปนปีร้วงเม็ด อยู่ต่อจากนั้นมาก็ยังได้รับเปนผู้ทำการหน้าที่เจ้าคณะหมวดตำบลดอนมูลอยู่จนตราบเถิงอนิจจกัมม์ พระครูไชยลังการ์ชื่อเดิมคำตัน เกิดที่ตำบลบ้านหลวง เปนบุตรนายยีสิ้ว (จีน) นางอุ่นเรือน เกิดเมื่อพุทธสกราช ๒๔๐๖ จุลสกราช ๑๒๒๕ ตัว ปีก่าใค้ เดือน ๓ ขึ้น ๕ ค่ำ วัน ๓ ไทเปิกสัน หอรคุณอัตตาวันเกิดของท่านได้ ๔๔๗๖๘๘ ตัว อาพาธเปนชราติดวัณณโรค อนิจจกัมม์ พุทธสกราช ๒๔๗๖ จุลสกราช ๑๒๙๕ ตัว ปีก่าเร้า เดือน ๑๐ แรม ๓ ค่ำ วัน ๒ ไทเมืองเป้า กงกับวันที่ ๑๐ เดือนกรกฎาคม พุทธสกราช ๒๔๗๖ หอรคุณวันอนิจจกัมม์ของท่านได้ ๔๗๓๐๙๗ ตัว คิดอายุของท่านนับตั้งแต่วันเกิดเถิงวันอนิจจกัมม์ได้ ๗๐ ปี ปลาย ๗ เดือน บ่เสส คิดเปนวันได้ ๒๕๔๑๐ วัน ได้ปลงสพท่านพระครูไชยลังการ์เสียในเดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ วัน ๑ ไทก่าเป้า จุลสกราช ๑๒๙๕ ตัว ปีก่าเร้า พุทธสกราช ๒๔๗๖ พระภิกขุอภิไชย ชื่อเดิมคำอ้าย

(ประวัติครูบาอภิไชยและการสร้างบูรณะศาสนสถานในวัดพระหลวง)

<๑๓> คิลานุปฐากเปนเจ้าภาพแล ต่อจากพระครูไชยลังการ์นั้นมาในจุลสกราช ๑๒๙๕ ตัว ปีก่าเร้า พุทธสกราช ๒๔๗๖ นี้ พระภิกขุอภิไชยคำอ้าย[๒๓๐] ผู้เปนคิลานุปฐากพระครูไชยลังการ์นั้นได้รับมอบตราตั้งเปนเจ้าอาวาสต่อไป ตราตั้งเลขที่ ๓๖/๒๔๗๖ ท่านผู้นี้ได้อุปสัมปทะอยู่ในวัดนี้เปนลูกสิกข์ของท่านพระครูไชยลังการ์ ได้เปนผู้อุปฐากแลช่วยการงานมาตั้งแต่ปฏิสังขอรณ์วิหาร โบสถ สาลาบาตร แลส้างพุทธรูปก่อด้วยอิด ๒ องค์สถิตในวิหาร หน้าตักกว้าง ๓ สอก แลส้างโรง ๒ หลัง แลได้เปนผู้รับภาระช่วยการงานตำแหน่งเจ้าคณะแขวงจนตลอดเวลาท่านพระครูไชยลังการ์ จนตลอดออกจากตำแหน่งเจ้าคณะแขวง ท่านผู้นี้ถึงเมื่อได้รับภาระเปนเจ้าอาวาสอุปสัมปทะได้ ๑๓ วัสสา พระอุปัชฌายไชยลังการ์เปนอุปัชฌายในเวลาเมื่ออุปสัมปทะ พระครูไชยลังการ์ยังเปนแต่เพียงอุปัชฌายยังบ่ได้เปนพระครูเทื่อ เถิงจุลสกราช ๑๒๙๖ ตัว ปีกาบเส็ด พระอธิการคำอ้าย (อภิไชย) ได้เปนเจ้าคณะหมวดดอนมูล จุลสกราช ๑๒๙๖ ตัว ปีกาบเส็ด พุทธสกราช

<๑๔> ๒๔๗๗ เดือน ๖ เจ้าอธิการคำอ้าย (อภิไชย) พร้อมด้วยสัทธาได้รื้อซะทายเทิกโบสถแลวิหารออกแลโบกซะทายพื้น (เทิก) โบสถแลวิหาร ทำด้วยซะทายปูนซีเมนต์สิ้นเงิน ๙๖ บาท ๘๕ สทางค์ *พุทธศักราช ๒๔๗๘ จุลศักราช ๑๒๙๗ ปีกุน* ดับใค้ *เจ้าอธิการคำอ้ายพร้อมด้วยศิษย์และทายกทายิกาได้ปิดทองพุทธรูปหล่อด้วยทองที่สร้างพ.ศ.๒๔๗๒ นั้น ๑ องค์ กับพุทธรูปก่อด้วยอิฐปูน ๒ องค์ สิ้นทองใบไป ๕๐๐๐ ใบ เป็นเงิน ๗๒ บาท ๕๐ สตางค์*

---

[๒๓๐] ครูบาคำอ้าย อภิชโย หรือ พระครูปัญญาภิชัย (พ.ศ.๒๔๔๒ – ๒๕๓๔) เจ้าอาวาสวัดพระหลวง พ.ศ.๒๔๗๖ – ๒๕๓๔

ບົດ ๑๕ ວ່າດ້ວຍປະຫວັດ ຄຣູບາ ອຸນປະກະຫວງ

๑๕. บันทึกจารึกครูบาอิ่นคำ คมฺภีโร วัดสะปุ๋งหลวง[๒๓๑]

(ประวัติครูบาอิ่นคำ คมฺภีโร)

พระอธิการอิ่นคำ ศัมภีโร ได้ลงจาลิกไว้ เมื่อข้าภเจ้าเปนเด็กทารกาอยู่ ข้าภเจ้าชื่อฉายาเดิมว่า นายคำมูล เสนป่าหมุ้น เกิดปีก่าใส้ จุลสกราชได้ ๑๒๕๕ ตัว ภ.ศ.๒๔๓๖ เกิดเดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ เมงวัน ๕ ยามตูดเช้า เกิดร่วมท้องเดียวกันมี ๘ คน มีชาย ๖ คน มียิง ๒ คน ปิตตาชื่อว่าพ่ออินทนนท์ มารดาชื่อว่าแม่ขันแก้ว ข้าภเจ้าเปนลูกเค้าถ้วน ๑ อยู่กะทำปฏิบัตเลี้ยงดูพ่อแลแม่มาบ่ได้ขาด อยู่ในบ้านสะปุงหลวง เปนบ้านเกิดเมืองนอนข้าภเจ้า ตำบลม่วงน้อย อำเภอปากบ่อง จังหวัดลำพน (พูน) เถิงเมื่ออายุข้าภเจ้าครบรอบเข้ามาเถิง ๑๖ ปีแล้ว ก็ได้ขอลาจากปิตตามารดาพ่อแลแม่ เข้ามาบวชบันพชาเปนสามเณรปีเปิกสัน จุลสกราชได้ ๑๒๗๐ ตัว ภ.ศ.๒๔๕๑ เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ยามตูดเช้า ได้บวชเปนสามเณรครูบาวงส์ วัดสะปุงหลวง เปนพระอุปัชฌายใส่ชื่อศัมภีระสามเณร อยู่ล่ำดับมาเถิงเมื่ออายุของข้าภเจ้าครบรอบเข้ามาเถิง ๒๑ ปี แล้วได้อุปสมบทเปนภิกขุใหม่ ปีก่าเป้า จุลสกราชได้ ๑๒๗๕ ตัว ภ.ศ.๒๔๕๗ ในเชฏฐะเดือน ๙ ขึ้น ๓ ค่ำ ได้ไปขึ้นพัทธสีมมาในโรงอุโบสถวัดสันกำแพงงาม พระครูธัมมวงส์ วัดสันกำแพงงาม[๒๓๒] เปนเจ้าคณะแขวงอำเภอปากบ่อง ได้ราชาอนุญาตหื้ออุปสมบท ครูบาวงส์ วัดสะปุงหลวง[๒๓๓] เปนพระอุปัชฌาย ครูบาญาณะ[๒๓๔] วัดหนองเหงือก เปนผู้สูตต์ปถมกัมมวาจาจารย์ ครูบาศัมภีโร เปนรอง พระครูธัมมวงส์ วัดสันกำแพงงาม เปนผู้สูตต์ทุติยกัมมวาจาอนุสาวนาจารย์ จิ่งได้ใส่ชื่อว่าอิ่นคำ ศัมภีโรภิกขุว่าอั้นแล ได้อยู่ปฏิบัตคุรุอุปฐากเปนสิกข์โยมของท่านครูบาวงส์ล่ำดับมาได้ ๗ ภันสาแล้ว ครูบาวงส์ปฏิสังขอรณ์ส้างกุฏิโรงหลังเก่าเดิมนั้นยังบ่ทันแล้วเทื่อ ครูบาวงส์ก็มรณภาพลาจากโลกเสี้ยงบุญไปสู่สวัรค์เสียแล้ว สัทธาทายกทังหลายมีเจ้าน้อยสิงห์ แก่วัดเปนประธาน แลเจ้าน้อยยืน สัทธาทังหลายได้ไปนิมนต์เอาพระครูพุทธิวงส์ธาดา เจ้าคณะแขวงปากบ่อง วัดฉางเข้าน้อยเหนือกาด ครูบาอินทนนท์ วัดฉางเข้าน้อยใต้ป่ายาง แลครูบาอภิไชย วัดป่าตาล แลครูบาอุปละ วัดสะปุงน้อย แลพระสังฆเจ้าทังหลายมีหลายองค์

ครูบาอิ่นคำ คมฺภีโร(ครูบาคัมภีระ)
(ที่มา : พระครูวิมลธรรมจารี)

---

[๒๓๑] ปริวรรตจากแผ่นกระดาษบันทึกของวัดสะปุ๋งหลวง ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

[๒๓๒] วัดสันกำแพง หรือ วัดกำแพงงาม ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

[๒๓๓] ครูบาเจ้าคันธวงศ์ หรือ ครูบาอินทวงศ์ อภิวํโส เจ้าอาวาสวัดสะปุ๋งหลวง พ.ศ.๒๔๒๓ – ๒๔๖๓

[๒๓๔] ครูบาญาณะ (คำแสน ญาณวุฑฺฒิ) เจ้าอาวาสวัดหนองเงือก (พ.ศ.๒๔๕๓ – ๒๔๙๐) ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

(ครูบาอิ่นคำเป็นเจ้าอาวาสและการสร้างบูรณะศาสนสถานวัดสะปุ๋งหลวง)

ในเวลานั้นเปนปีกดสัน จุลสกราชได้ ๑๒๘๒ ตัว ภ.ศ.๒๔๖๓ ในเวลานั้นพระสังฆะองค์เจ้าทังหลายได้มาสูตต์พุทธมนต์เทสน์ธัมม์สืบชาตาวัด แล้วได้มาเลิกยกยอตั้งยังพระอิ่นคำ ศัมภีโร เปนเจ้าอาวาสปกครองสิกข์โยมแลอยู่เมตตาสัทธาทายกะทังหลาย อยู่ปฏิบัตในวัดสะปุงหลวง ล่ำดับต่อมาตราบเถิงกาลบัดนี้แล ได้เปนเจ้าอาวาสแล้ว ได้ปฏิสังขอรณ์ส้างแปลงโรงหลังเก่าครูบาวงส์ส้างแปลงบ่ทันสำเร็จแล้วเทื่อข้าภเจ้าได้ทำดำเนินการจุน(จน)ตลอดเส็จเรียบร้อยดีแล้ว ได้ถวายเปนทานจลองพอยหลวงปีกดสัน เดือน ๖ เพง ทานโรงหลังเก่าเปนครั้งแรกที่ ๑ แล อยู่ล่ำดับมาเถิงปีก่าใค้ จุลสกราชได้ ๑๒๘๕ ตัว ภ.ศ.๒๔๖๖ ได้ส้างสาลาบาตรฝาก่อดินละอิดมี ๑๘ ห้อง ก่อสารูปพระมหากัจจายนาเถรเจ้าสององค์ก่อกำแพงด้านหน้าพระวิหารฝ่ายตะวันออก ได้ถวายเปนทานจลองพอยหลวงเปนครั้งที่สองแล อยู่ล่ำดับมาเถิงปีรวายยี จุลสกราชได้ ๑๒๘๘ ตัว ภ.ศ.๒๔๖๙ ได้ส้าง อพฺยาคารํ ยังโรงไฟติดกำแพงฝ่ายตะวันตกแล จนฺทฆรํ วิจหลัง ๑ ได้ถวายเปนทานเปนครั้งถ้วน ๓ แล

พระมหากัจจายน์เถร
ในศาลาบาตรวัดสะปุ๋งหลวง

อยู่ล่ำดับมาเถิงปีเต่าสัน จุลสกราชได้ ๑๒๙๔ ตัว ภ.ศ.๒๔๗๕ ได้ปฏิสังขอรณ์ก่อหลูบซ่อมแซมพระมหาชินธาตุเจ้าแลส้างสารูปพระเจ้าไม้สรีพระโพธามีหลายองค์ ปิดธองคำพระเจ้าทององค์ใหญ่ ๑ องค์ ได้ถวายเปนทานจลองพอยหลวงเปนครั้งถ้วน ๔ แล อยู่ล่ำดับมาเถิงปีกดสี จุลสกราชได้ ๑๓๒๐ ตัว ภ.ศ.๒๔๘๓ ได้ปฏิสังขอรณ์ส้างยังพระมหาวิหารเสี้ยงเงินพันปลายร้อย ๓๘ บาท ๙๐ สทางค์ ในเวลานั้นเปนสไหมเงินแถบแลสทางค์แดง ได้ถวายเปนทานจลองพอยหลวงเปนครั้งถ้วน ๕ อยู่ล่ำดับมาเถิงปีกัดเป้า จุลสกราชได้ ๑๓๑๑ ตัว ภ.ศ.๒๔๙๓ ได้ไปหานายช่างสล่าลง(ลุง)หนานแก้ว ลง(ลุง)หนานพิง(เป็ง) แลหนานพัน บ้านหนองส้อย[๒๓๕] จลักขวักดอกหน้ามุขพระวิหารแลปิดธองคำพระเจ้าองค์หลวง ได้ถวายเปนทานจลองพอยหลวงเปนครั้งถ้วน ๖ แล อยู่ล่ำดับมาเถิงปีกดยี จุลสกราชได้ ๑๓๑๒ ตัว ภ.ศ.๒๔๙๔ ได้ส้างกุฏิโรงเสาหิน ได้จ้างเจ้าลง(ลุง)หนานหมวก[๒๓๖] แลลง(ลุง)น้อยเทพ สะปุงน้อย หล่อเสาหินเปนราคาจ้าง ๒๐๐ บาท ได้ถวายเปนทานจลองพอยหลวงเปนครั้งถ้วน ๗ แล อยู่ล่ำดับมาเถิงปีกาบสง้า จุลสกราชได้ ๑๓๑๖ ตัว ภ.ศ.๒๔๙๘ ได้จ้างน้อยชู ดวงคำ แลน้อยเทพ เสนป่าหมุ้น แลน้อยจันท์ วงส์ไชย หนานผัน วงส์ไชย ๔ ศน หล่อฝาแลเสาหินตัวหลังเจ้าหนานซุม บ้านถอง ได้ถวายเปนทาน จลองพอยหลวงเปนครั้งถ้วน ๘ แล อยู่ล่ำดับมาเถิงปีเมืองเล้า จุลสกราชได้ ๑๓๑๙ ตัว ภ.ศ.๒๕๐๐ ได้จ้างน้อยชูนางเกียง แลน้อยชู ดวงคำ แลน้อยลาดนางลัด ๓ ศนประดับ รตนปลุลํกํ ยังแท่นแก้วพระเจ้าเปนราคาจ้าง ๒๐๐๐ บาท แล้วได้หานายช่างสล่าวาดรูป นายอินถา ชื่อว่าครูอาศมไชยสิทธิ อยู่บ้านตลาดหนองช้างคืน หนเหนือเวียงละพน มาวาดรูปคร่าวเรื่องพระเวสสันดอร ๑๓ กัณฑ์แล วาดรูปคร่าวเรื่องพระมหาเถรเจ้าเทพมาไลยไปโปรดสัตต์นารก แลวาดรูปคร่าวเจ้าชายสิทธัตถะหนีออกจากปราสาทแก้วเวไชยนต์ไปสู่สวนอุนยานลุมภิณีวันทิพพ์เทส พระญาอินทะแลเทพพดาเจ้าทังหลายมาสำแดงหื้อหันนิมิตทังหลาย ๔ ประการ คือว่าหันศนเปนพยาธิ ๑ แล้วมาร่ำเพิงในใจหน่ายโลกสงสารบ่หมั้นบ่เที่ยง เพื่อว่าจักหนีออกจากปราสาทเมืองกัปบิลภัสดุ์ออกไปบวชฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา แลได้วาดฝาภะหนัง(ผนัง)พระมหาวิหารแลค่าจ้าง ๓๔๐๐ บาทถ้วน ได้ถวายเปนทานจลองพอยหลวงเปนครั้งถ้วน ๙ แล เสี้ยงเงิน ๙๖๐๒ บาท ๙ พัน ๖ ร้อย ๒ บาท อยู่ล่ำดับมาเถิงปีเปิกเส็ด จุลสกราชได้ ๑๓๒๐ ตัว ภ.ศ.๒๕๐๑ ได้ส้างยังโรงไฟแลทาปูนสีเมนต์ชานโรง แลหล่อคะโสยน้ำเหมืองหน้าวัดเปนสะภาน ได้ถวายเปนทานเปนครั้งที่ถ้วน ๑๐ แล เดือน ๘ ขึ้น ๖ ค่ำ มีซอพื้นเมืองแล

---

[๒๓๕] บ้านหนองสร้อย ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

[๒๓๖] เจ้าหนานหมวก ทาแก้ว เป็นเจ้านายเชื้อสายเจ้าฟ้าเมืองยอง ปัจจุบันเมืองยองเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงตุง ประเทศเมียนมา (พม่า) มีธิดาคนเดียวชื่อ เจ้าแม่แขกแก้ว ทาแก้ว

ศัพทานุกรม

วงเล็บและตัวเลขหมายถึงเลขหน้าของหนังสือเล่มนี้ เช่น (๑๖) คือคำศัพท์นี้อยู่หน้าที่ ๑๖

กว้านสาล (๔๕, ๔๘, ๕๓)	อาคารที่ใช้ตัดสินคดีความ ว่าความ
กั้ง (๙๓)	กั้น ปิด บัง
กุบเยี้ยว (๕๔)	หมวกมีปีกแบบชาวไทใหญ่ที่ทำด้วยไม้ไผ่สานสองชิ้นประกบกันกรุด้วยใบไม้เป็นต้น
แกว (๗๒, ๘๘)	ชื่อเรียกชาวเวียดนาม
แก้วค้อ (๖๕)	ทับทิม พลอยแดง
ขดค้าย (๓๑, ๓๓, ๓๘, ๓๙, ๙๓)	ขยับ กระเถิบ เคลื่อน
ขี้เท่อ (๘๓)	เสมหะ เสลด
ขึด (๒๓, ๓๘, ๖๗)	เสนียด จัญไร อัปมงคล
ค้างยาง (๗๐)	หัวหน้าหมู่บ้าน(ผู้ใหญ่บ้าน)ชาวกะเหรี่ยง(ปกากะญอ)
ค้าน (๖๕, ๗๒, ๗๓, ๗๔)	พ่ายแพ้ ล้ม ถอย หัก แตก
คลุมบาตร (๕๕)	พระสงฆ์สามเณรออกไปบิณฑบาตร
คูลา (๗๑, ๘๖, ๘๗)	ชาวต่างถิ่นหรือชาวต่างชาติซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับ เช่น คูลาขาว–ฝรั่ง คูลาดำ–แขก
คอเหนียง (๒๕)	โรคคอพอก
คั้งลี่ (๒๕, ๕๐)	คั้ง – ตาข่ายจับปลาชนิดหนึ่ง ลี่ – ทำขึ้นเพื่อดักปลา
คิง (๓๑, ๗๐, ๗๙)	ตัวตน ร่างกาย ความเป็นตัวตน
เคิ้นน้ำ (๒๗)	เหลืออยู่จากน้ำหรือโผล่จากน้ำ
แคง (๗๔)	ภาชนะสานสำหรับตวงข้าวสาร มีความจุประมาณ ๑.๕ ลิตร
เงือกรุง (๗๐)	รุ้งกินน้ำ
ซอม (๒๓, ๒๖, ๒๗)	ตาม ติดตาม ด้วย
ซิ (๒๘, ๗๘)	ตระหนี่ ขี้เหนียว
เซ็กคาย (๖๔, ๖๕, ๗๓, ๗๔)	ตำแหน่งนายทหารแบบพม่า
ซะทาย (๓๓, ๔๐, ๔๑, ๙๓, ๙๔, ๙๕)	ปูนขาวผสมน้ำและทรายใช้ก่อสร้าง หากให้แข็งแรงพิเศษผสมยางไม้ น้ำอ้อย เป็นต้น
ซาง (๒๙, ๓๐)	โรคชนิดหนึ่งเกิดกับเด็ก มีลักษณะเป็นเม็ดขึ้นในปาก
ดิกน้ำ (๖๒)	ดิ่งลงน้ำ จมลงน้ำ
ดินจี่ (๔๑, ๔๒, ๗๐, ๘๓)	อิฐ ก้อนอิฐ
ดินละอิด (๖๙, ๘๓, ๙๗)	อิฐ ก้อนอิฐ
เดง (๙๓)	ระฆัง เครื่องทำให้เกิดเสียงสัญญา ทำด้วยโลหะรูปทรงกระบอก
ตีละคุย (๕๕)	ชกมวย ตีหมัด
ตู้ลอง (๕๘)	ทำคุณไสย อย่างการเสกหนังควายเข้าท้องคู่อริ เป็นต้น
ถ็อดแถ็ด (๓๑)	กระถด กระเถิบ เขยิบ
ถ้าน (๓๗, ๓๘, ๔๕, ๔๖)	ชั้น สถาน ขนาด ทำนอง ชนิด
โถง (๕๕)	นักเลง เช่น โถงเหล้า – นักเลงสุรา โถงแม่ยิง – นักเลงผู้หญิง
ทะเลิง (๒๖)	เป็นธรรมดา ขณะนี้ ได้ยินมา เป็นที่รู้กันว่า
ทราม (๓๐)	(ออกเสียง – “ทะลาม”) ปานกลาง ช่วงวัยกลางคน

ท่าโก่ง (๘๖, ๘๗)	เมืองร่างกุ้ง อดีตเมืองหลวงของพม่า
เท (๕๑, ๙๒, ๙๓, ๙๔)	รื้อ ถอน ทำลาย เปลี่ยนแปลง
ธะเลิ้น (๒๖)	ลักษณะเป็นลาดเนิน
ธ็อก (๔๕, ๔๗, ๕๑, ๗๔, ๗๖)	เงินตราชนิดหนึ่งทำด้วยเงิน มีลักษณะกลมแบนคล้ายลูกสะบ้า
นายอ่าย (๔๙)	นายด่าน พนักงานรักษาด่าน
บอระมวณ (๖๔, ๖๘, ๗๕, ๗๓, ๙๒, ๙๓)	บริบูรณ์
บุงทวงหมื่น (๔๙)	ภาชนะสานสำหรับบรรจุหรือตวงข้าวมีความจุประมาณ ๓๐ ลิตรหรือ ๑.๕ ถัง
ปางเอก (๔๐, ๖๖, ๘๘)	ฝาผนัง
ปลาเอยี่ยน (๗๐)	ปลาไหล
ป่าแภะ (๒๕, ๒๖, ๔๑)	ป่าโปร่ง ป่าละเมาะ
ปักคะทืน (๗๔)	ตำรา เอกสารการบันทึก หนังสือ
แป้นเกล็ด (๙๔)	กระเบื้องไม้สำหรับมุงหลังคา
ผีหอหลวง (๔๘)	ผีอารักษ์ปกปักรักษากษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนครและเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ผีอารักษ์พระราชวัง
ผักคี (๒๓)	ยี่หร่า
ผักเพิก (๒๓)	พรรณไม้ล้มลุกจากต่างประเทศ นิยมใช้ฝักอ่อนเป็นผักในการนึ่งหรือแกง
เผี้ยน (๓๒, ๔๒)	ครบ ถ้วน หมดจด เรียบร้อย ชัดเจน
แผว (๓๗, ๔๑, ๔๒, ๖๖, ๖๘, ๗๔, ๗๕, ๗๖, ๗๗, ๘๒)	ถึง
พระแก้วเจ้าทังสาม (๕๐, ๕๘)	พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
พ่อเลี้ยง (๒๙)	หมอยา
พอกหว้าย (๒๗)	กลับคืน
พอยหลวง (๘๖)	งานฉลองที่เป็นงานของคนหมู่มาก นิยมจัดขึ้นภายในวัดของหมู่บ้าน
พามาน (๔๑)	อุ้มท้อง มีครรภ์แก่
พาง (๖๐)	ขวดทรงสูง
พินเทา (๒๔)	อาจารย์ผู้รู้ตำรา
แพ้ (๒๖, ๖๓, ๗๒, ๗๓)	ชนะ ทำได้ สำเร็จ ลุล่วง
ฟื้น (๖๓, ๖๔, ๖๕, ๗๓, ๗๘, ๘๘)	ประกาศอิสรภาพ พยายามยึดอำนาจกลับคืน เป็นกบฏต่อ
โฟ่จา (๓๗, ๓๘, ๓๙, ๔๐, ๔๑, ๕๑, ๕๒, ๖๐)	พูด เจรจา ปราศรัย
แภ (๘๕)	เรียงกัน ขนาน
ม่าน (๖๓, ๖๘, ๗๓, ๘๔, ๘๗)	พม่า
เมง (๖๔)	มอญ
โมยหวาน (๖๔, ๖๕, ๖๖, ๙๓)	เจ้าเมืองแบบพม่า
ยิ้งซอ (๕๕, ๗๐)	ขับ ขับเพลง
ยึ่ง (๒๓, ๒๗)	น้ำขึ้นไม่ลดลง น้ำขึ้นอยู่คงที่
รูปคร่าว (๙๗)	ภาพจิตรกรรมแสดงเรื่องราว
โรง (๓๒, ๗๓, ๙๔, ๙๖, ๙๗)	กุฏิ อาคารก่อสร้าง
ละแอจิกคำ (๖๓)	หมวกปีกกว้างส่วนกลางเป็นยอดแหลมทำจากทองคำ ใช้เป็นหมวกประกอบยศศักดิ์
ลำต้าย (๙๒, ๙๓)	รั้วที่ทำจากท่อนไม้หรือซี่โลหะปักลงเป็นแนว
ลงท้อง (๗๑)	ท้องเสีย ท้องเดิน
วิจ (๙๗)	ห้องส้วม

เวฬุกนคอร (๖๘)	เมืองป่าซาง ปัจจุบันคือบริเวณอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
เวียง (๓๗, ๓๘, ๓๙, ๔๑, ๔๒, ๔๕, ๔๖, ๕๑, ๕๔, ๖๒, ๖๓, ๖๖, ๖๘, ๖๙, ๗๐, ๗๒, ๗๓, ๗๔, ๗๕, ๗๖, ๗๗, ๗๘, ๘๐, ๘๓, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๙๐, ๙๓)	ขอบเขตที่มีกำแพงล้อมรอบหรือมีแสดงแนวขอบเขตล้อมรอบ
สล่า (๓๘, ๓๙, ๔๒, ๙๗)	ช่าง ผู้ชำนาญการ ผู้ควบคุมการก่อสร้างหรือการทำงานประเภทฝีมือ
สนาม (๓๔, ๓๖, ๔๕, ๔๖, ๔๙, ๕๒, ๖๖, ๗๐, ๗๕, ๗๖)	ที่ประชุม ที่ว่าราชการเมือง
ส่งสการ (๓๓, ๗๔, ๗๕, ๗๖)	ปลงศพ ฌาปนกิจศพ พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพ
ส้อม (๒๓)	สังเวยเซ่นสรวงบูชา
สาคัตตะ (๘๘)	สากตะ – คำเล่าลือ
สีนาด (๕๗, ๖๕)	(ภาษาพม่า) ปืนไฟ ปืนเล็ก หรือปืนยาว
สุก (๖๓, ๖๔, ๖๕, ๖๖, ๗๖)	(ซุ – ภาษาพม่า) รางวัล
เส้น (๕๙)	บัญชี ทะเบียน
หะน้ำ (๒๓)	ตักน้ำในแอ่งหรือที่ขังออกเพื่อจับปลา เป็นต้น
หิว (๒๔, ๒๗, ๒๘)	อ่อนแรง เหนื่อยล้า
เหมียด (๒๖)	เก็บ รักษา
หมั้นคุง (๙๒)	มั่นคงถาวร
หย้าม (๒๗)	ติดใจ คุ้น
หลัวก (๕๕)	ฉลาด หลักแหลม คมคาย
หลุ (๓๓, ๓๖, ๘๗)	พัง ชำรุด
หลูบ (๙๗)	หุ้ม เสริมครอบ พอก ชโลม
หอผ้า (๗๓)	เครื่องไทยทานทำด้วยผ้าที่นำมาคลุมโครงร่างไม้ไผ่ให้มีลักษณะอย่างปราสาท
หอมหยับ (๓๖)	สั่งสม เก็บหอมรอมริบ
อมินต่อ (๗๔)	(ภาษาพม่า) พระราชโอการ คำสั่ง
อะม็อก (๗๔)	(ภาษาพม่า) ปืนใหญ่โบราณ
อะส่องอะรัวะ (๗๖)	(ภาษาพม่า) เครื่องยศ
อ่าย (๘๖)	ด่านภาษี ด่าน
อิกฑะหย้อน (๓๐)	อาการกระโดดขึ้น
อึบ (๓๗, ๓๙)	อดอยาก กันดาร ไม่บริบูรณ์
อุ่มงัน (๖๙)	การรื่นเริงมีการละเล่น
โอกาส (๕๗, ๖๖)	การกล่าวคำถวาย

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น (ยังไม่ได้ตีพิมพ์/อัดสำเนา)

ค่าวเมืองลคอรกลั้นข้าวอยากน้ำ ฉบับอ้ายหน้อย อี่นางนวล บ้านนาตุ้ม เมืองลอง พับสาบ้านนาตุ้ม ตำบลบ่อเหล็กลอง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ อักษรธรรมล้านนา

ค่าวร่ำวัดพระสิงห์(เชียงราย) คัมภีร์ใบลานของนายอินทร์ สุใจ บ้านท่าหล่ม ตำบลทานตะวัน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย รหัสไมโครฟิล์มสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๘๘.๑๖๔.๑๑.๐๓๗ – ๐๓๗

โคลงประวัติครูบาคำอ้าย อภิชโย วัดพระหลวง สมุดโหรา(สมุดฝรั่ง)วัดพระหลวง ตำบลดอนมูล อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ อักษรธรรมล้านนา

คำแช่งสาบทสาบาน ใบลานของวัดหัวฝาย ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย รหัสไมโครฟิล์ม สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๘๖.๑๕๐.๑๑.๐๐๑ - ๐๐๑

จารึกท้ายคัมภีร์ใบลานจารโดยครูบา อิ่นคำ คมฺภีโร เรื่องภูริทัตรอม ญาติคุณณังโทน ธรรมจักร ภูริทัต วินัยดอกเดื่อ กุสสติสูตร กรรมวาจา และอินทนิล วัดสะปุ๊งหลวง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ตระกูลเจ้าราชวงศ์มหาพรหม คัมภีร์ใบลานของวัดมงคล ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน รหัสไมโครฟิล์มสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๘๒.๑๐๗.๕.๐๕๒ - ๐๕๒

ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ พับสาของพ่อจันทร์ อินทสาร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานพื้นเมืองเชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ ฉบับพญาภักดีราชกิจ เมืองเชียงราย พับสาพ่อครูอินทร์ สุใจ ได้รับมอบจากพ่อชรินทร์ แจ่มจิต และพ่อครูบุญยัง ชุมศรี

ตำนานเมืองเชียงของ คัมภีร์ใบลานฉบับสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เลขที่ ๒๕๔๔/๑

ตำนานวัดหลวงเมืองมาน พับสาของวัดพระหลวง ตำบลดอนมูล อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

บันทึกจารึกครูบาอิ่นคำ คมฺภีโร วัดสะปุ๊งหลวง แผ่นกระดาษบันทึกของวัดสะปุ๊งหลวง ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ประเพณีรีตเมืองพิงค์เชียงใหม่ ใบลานก้อมวัดนันทาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ปักกะตืนเชียงแสน ลคอร พับสาวัดศรีก้ำ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

พื้นเมืองตื๋น ตำนานวัดจอมแจ้ง คัมภีร์ใบลานวัดจอมแจ้ง ตำบลแม่ตื่น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบคณะสงฆ์เชียงใหม่ ใบลานก้อมของวัดเมธัง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไมโครฟิล์มสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๗๘.๐๑๑.๐๑p.๐๗๑ – ๐๗๑

อาณาจักรหลักตำ พับหัวศูนย์ใบลานศึกษา สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

หจช. ร.๕ ม.๕๘/๑๑๕ ปกครองบริเวณเชียงใหม่ตะวันตกแลเมืองแม่ฮ่องสอน (๑๗ ต.ค.ร.ศ.๑๑๒ – ๑๑ พ.ค.๑๒๖)

หจช. ร.๕ ม.๕๘/๑๐๕ หนังสือมหาดไทยราชการฝ่ายเมืองนครเชียงใหม่, น่าน, แพร่, ลำปาง (๑๙ ส.ค.๑๐๘ - ๕ พ.ค.ร.ศ. ๑๐๙)

หจช. ร.๖ ม.๑๔/๑ รายงานราชการมณฑลเพชรบูรณ์หรือมณฑลมหาราษฎร์ (๑๓ ก.ค. ๒๔๕๔ – ๑๑ ต.ค.๒๔๖๔)

เอกสารชั้นต้น (ตีพิมพ์/อัดสำเนา)

กรมศิลปากร. **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**. พระนคร : เจริญธรรม, ๒๕๐๖.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐ พงศาวดารเมืองน่าน. กรุงเทพฯ : โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๑.

พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๙ วันที่ ๒ มีนาคม ๑๓๑

รัตนวัฒน์ พุทฺธิสิริ. พระครูสมุห์. **ปัคคทีนเชียงแสน – ละกอน พ.ศ.๒๒๘๒ – ๒๔๒๘**. ลำปาง : น้ำโท้งการพิมพ์, ๒๕๕๓.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง,๒๕๓๘.

ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมไทยล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่. **กฎหมายพระเจ้าน่าน ตำนานพระเจ้าไห้**. เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๒๓.

สรัสวดี อ๋องสกุล. **พื้นเมืองเชียงแสน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๖.

_____. **พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๓๙.

_____. **หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับหนังสา**. เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

สมาคมประวัติศาสตร์. **รวมบทความประวัติศาสตร์** ฉบับที่ ๒ (มกราคม), ๒๕๒๔.

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. **โครงการอนุรักษ์พระคัมภีร์ล้านนา ปริวรรตและวิเคราะห์เนื้อหา**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๔.

โสภิตขันตยาภรณ์, พระครู. **ประวัติวัดปงสนุกเหนือและประวัติ, บันทึกประจำปี ของพระอาโนชัยธรรมจินดามุนี**. ลำปาง : สหกิจการพิมพ์, ๒๕๓๙.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (บรรณาธิการ). **งานปริวรรตคัมภีร์โบราณล้านนา**. เชียงใหม่ : รีไวว่า, ๒๕๕๓.

เอกสารชั้นรอง

โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่. **ตำนานวัดพระหลวง**. เอกสารแผ่นพับ.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **คนไทยในพม่า**. กรุงเทพฯ : สามัญ, ๒๕๐๓.

พนัส ทพฺพเมธี. พระอธิการ. และคณะ. **อินทสรวิสุทธยานุสรณ์**. เชียงใหม่ : แม็กซ์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๖.

พรพิไล เลิศวิชา และคณะ. **เชียงใหม่ – ลำพูน เขตเศรษฐกิจวัฒนธรรมพลวัตและพัฒนาการ**. เชียงใหม่ : ธารปัญญา, ๒๕๕๒.

วารสารล้อล้านนา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔ (พฤษภาคม), ๒๕๕๓.

วารสารวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒๖ (พฤศจิกายน – ธันวาคม), ๒๕๕๕.

วัดป่าตันกุมเมือง. **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูเรือน สุธมฺโม**. ลำปาง : ลำปางการพิมพ์, ๒๕๓๐.

สภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย. **สารสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย**.ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๐ (ตุลาคม), ๒๕๔๓.

_____. **สารสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย**.ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน), ๒๕๔๓.

หน่วยศึกษานิเทศก์. **ประวัติหมู่บ้านอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. เชียงใหม่ : ดาราวรรณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๗.

ดรรชนีค้นคำ

ก

กระสัตรเจ้าชีวิตช้างเผือก ๗๕
กระสัตรเจ้าเมืองใต้ ๗๖
กระสัตรม่าน ๘๔, ๘๗
กระสัตรเมืองจันท์ ๗๖
กากะวิละราช ๖๘
กาย ๖๕
กิ่วผาแดง ๘๑
แกมเมือง ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๙๑
กุมกาม ๖๒
กงเทพมหานคอร ๔๓
กอส่างกอละเช็ดคายรัมมเสนา ๖๔
เกาะคา ๒๔

ข

ขุนกว้าน ๕๗
ขุนคราม ๖๒
ขุนเจือง ๖๒
ขุนพร็อก ๘๗
ขุนสารรัตตรา ๘๗
ข่วงหลวง ๗๐

ค

คูลวา ๘๖, ๘๗
โคหล่าน ๘๖, ๘๗
ครูบาคัมภีโร ๙๖
ครูบาไชยลังกา ๓๒, ๙๓, ๙๔
ครูบานารทะ ๘๖
ครูบาปราสาท ๗๓
ครูบาหลวงวัดเชตะวัน ๗๓
ครูบาวัดสังกา ๗๔
ครูบาสุริยะ ๘๖
ครูบาอุทธิยะ ๓๔, ๙๒, ๙๓
ครูบาอินทนนท์ ๙๖
ควง, เมือง ๒๕

ต

ตุ้มวังหน้า ๖๙
ตุ้มวังหลวง ๖๙
แตว้นเมืองเชียงราย ๖๙
แตว้นเมืองแคน ๗๐
แตว้นหนองช้อม ๗๑
ตำอางวะ ๖๔

จ

เจ้าตำแสน ๓๕, ๗๖
เจ้าชีวิตกระสัตรหอคำ ๗๔
เจ้าชีวิตกาวิละ ๗๔
เจ้าชีวิตวังหน้า ๗๔
เจ้าช้างเผือกดอกบัวคำ ๗๐
เจ้าตาดผาแสง ๘๗
เจ้าพระญาเธิง ๔๔
เจ้าพระญามหาพรหมา ๙๐
เจ้าพระญามหายส ๙๐
เจ้าพระญามหาราชหอหน้า ๔๔
เจ้าพระญามหาอุปราชาหอหน้า ๔๔
เจ้าพระญาโน ๙๐
เจ้าพระญาเมืองเชียงของ ๔๔
เจ้าพระญาราชบุตร ๔๔
เจ้าพระญารัตตนะหัวเมืองแก้ว ๗๖, ๘๘, ๙๐
เจ้าพระญาวังขวา ๔๔
เจ้าพระญาวังซ้าย ๔๔
เจ้าพระญาสุริยวงส์ ๔๔, ๘๘, ๘๙
เจ้าพระญาหว่านธ็อก ๘๙, ๙๐
เจ้าพระญาอริยวงส์ ๔๔, ๘๘, ๙๑
เจ้าพระเมืองแก่น ๔๔, ๙๐
เจ้าพระเมืองน้อย ๔๔, ๙๐
เจ้าพระเมืองราชา ๔๔
เจ้าพระวิไชยราชา ๔๔

เจ้าพูเกียง ๓๕
เจ้าฟ้าเมืองปั่น ๘๖
เจ้าเมืองเชียงแขง ๔๔
เจ้าเมืองเชียงแสน ๖๓, ๘๖
เจ้าเมืองล่า ๔๔
เจ้าหนานซุม ๙๗
จอมพิง ๒๔
เจ้าฟ้าชายแก้ว ๔๔, ๘๕, ๘๖
เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ๘๔, ๘๖
เจ้าเมืองเชียงรุ่ง ๖๘
เจ้าเมืองเชียงใหม่ ๖๘, ๖๙, ๗๐
เจ้าเมืองหริภุญไชย ๖๙
เจ้าอภยะชีวิตหอคำ ๗๕, ๗๖
เจ้าเมืองเขมรัฏฐ์ ๖๘
เจ้ามังจตุกามนีมังโนโมยกอยถ่าง ๖๔
เจ้าเมืองเชียงลาบ ๔๔
เจ้าเมืองพูศา ๔๔
เจ้าเมืองหลวง ๔๔
เจ้าอุ่นเมือง ๓๕

ช

ชาตาเมืองเชียงราย ๖๗
ชุมพู ๒๕, ๗๖, ๙๑
เชียงของ ๖๓, ๖๕, ๗๒, ๗๘, ๘๐
เชียงราย ๓๕, ๓๖, ๖๒, ๖๓, ๖๔, ๖๕, ๖๖, ๖๗
เชียงร่อน ๖๕
แช่ ๖๓, ๗๗
เชคคาย ๖๔, ๖๕, ๗๓, ๗๔
เชียงตุง ๖๔, ๘๖, ๘๗
เชียงรุ่ง ๖๓
เชียงรม ๖๕, ๙๐
เชียงใหม่ ๒๔, ๕๔, ๕๙, ๖๒, ๖๓, ๖๔, ๖๕, ๖๘, ๗๐, ๗๑, ๗๒, ๗๓, ๗๔, ๗๕, ๗๖, ๗๗, ๗๘, ๘๔, ๘๖, ๘๗, ๘๘, ๘๙, ๙๐, ๙๑
เชียงแสน ๖๐, ๖๓, ๖๔, ๖๕, ๖๖, ๖๘, ๗๒, ๗๓, ๗๔, ๘๐, ๘๑, ๘๖, ๙๒
ไชยนันทเทพปุรีนครราชธานีนคอรเมืองน่าน ๔๓

ซ

ซะเทาะกอย ๖๓
ซะมาด ๖๓, ๘๔
ซะลาว ๖๕

ด

ดาบสรีกัญไชย ๗๐
ดอยใต้ ๕๗, ๕๙
ดอยผาเวียง ๘๒
ดอยเหนือ ๕๗, ๕๙
ดอยเชียงขี ๘๑
ดอยนางจวง ๘๐
ดอยผาหม่น ๘๑
ดอยหลวง ๘๕
ดอยแดน ๖๖
ดอยผาจอมแพน ๘๐
ดอยสุเทพ ๗๐, ๗๑
ดอยอุจฉุปัพพตะ ๖๐

ท

ท่ากว้าง ๒๕
ท้าวชาย ๖๓
ท้าวยอด ๖๓
ท้าว ๓ ประหญาแม่ใน ๖๒
ท่าช้าง ๒๔
ท้าวมหาพรหม ๖๖
ท้าวลก ๖๒
ทุเจ้าหลวงตืน ๘๘, ๘๙, ๙๐, ๙๑
ท้าวกือนา ๖๒
ท้าวแม่กุ ๖๓, ๖๔
ท้าวแสนเมืองมา ๖๒
ทุเจ้าหว่านธ็อก ๙๑

ธ

ธุเจ้าพรหมสระ ๗๗
ธุเจ้าอินทจักก์ ๗๖
ธุเจ้ามโน ๗๗
ธุวัดต้นต้อง ๗๒
ธุเจ้าวังช้าง ๗๔
เธิง ๖๕, ๙๐

น

นคอร ๒๓, ๒๔, ๒๖, ๗๔
นาขวา ๖๔, ๖๕, ๖๘, ๗๓, ๗๔, ๘๘, ๘๙
นาคด ๒๔
นาครัว ๒๔, ๒๕
นาซ้าย ๗๔
นาดู่ ๒๔
นาเวียง ๒๔
นางเชียงตุง ๗๕
นางเมืองเธิง ๙๐
น่าน ๔๓, ๕๒, ๖๓, ๖๕, ๖๘, ๗๔, ๗๗, ๘๘, ๘๙, ๙๐, ๙๑
น้อย ๖๓
น้ำคงฝ่ายวันตก ๘๕
น้ำแม่ระมิง ๗๐

บ

บ้านหม้อ ๒๕
บ้านใหม่ ๒๕
บ่อเมืองน้อย ๘๑
บ่อสม ๒๔
บ่อแฮ้ว ๒๔
บวกเสือ ๘๐

ป

ป่าทัน ๒๔
ป่าเหียง ๒๔
ป่าห้วย ๒๔
ปราสาทนกหัสดิ์ ๗๔
ปู่แสะ ๕๙, ๖๐, ๖๑
โป่ซุกลายข้า ๗๓
โป่มังซา ๘๒
โป่หัวขาว ๘๒
โป่งหิ้ง ๔๒

ผ

ผานางนอน ๘๐
ผีกระกูล ๔๗, ๔๘
ผีพระเจ้าหาดเซี่ยว ๔๕
ผีหอหลวง ๔๘
ผีหอพับหอหาง ๕๗
ผีหนังภะกำ ๔๕

ฝ

ฝาง (เมือง) ๖๒, ๖๔, ๖๕, ๖๖, ๗๔, ๘๔

ฟ

ฟ้อนไท ๗๖
ฟ้อนมโนรา ๗๖
ฟ้อนม่าน ๗๖

พ

พระเจ้าล้านช้าง ๖๓
พระเจ้าพูขคะทาง ๗๔
พระเจ้าฟ้าสุทโธ ๖๓, ๗๘
พระเจ้าหนอระถามังกอย ๖๓
พระเจ้าหนอกภักใจหวานมังทรา ๗๘
พระญาเกส ๖๓
พระญาแขกแก้ว ๔๑, ๔๒
พระญาคำฟู ๖๒
พระญาช้างเผือก ๘๒
พระญาช้างเสิก็ ๘๒
พระญาติโลกะ ๖๓
พระญาเทพพมนตรี ๘๒
พระญามหาไชยราช ๗๘, ๘๐
พระญามหาเสนาราชา ๘๕
พระญามังราย ๕๗, ๖๒, ๖๖, ๖๗
พระญามังรายกิชชกุมมาร ๖๖
พระญามงคลวรยส ๙๐, ๙๑
พระญาภักดีราชกิจ ๗๑
พระญาล้านช้าง ๖๓, ๗๓
พระญาลวะ ๗๘
พระญาโสม ๗๔
พระญาสาด ๖๘
พระญาแสนพู ๖๒
พระญาหลวงสามล้านไชยอามาตย์ ๖๑

พระญาอาทิตตราช ๘๒, ๘๓
พระมหานาคเสนะ ๕๔
พระเมืองแก่น ๘๙
พระเมืองแก้ว ๖๓
พระญาเมืองพูกาม ๖๘
พิงค์เชียงใหม่ ๕๙
แพ่, แพล่, แพร่ ๖๕, ๗๓, ๗๗
แพง ๔๙, ๖๓
พ่อเมือง ๔๕, ๔๖, ๔๗, ๔๙, ๕๐, ๕๑, ๕๒, ๘๔

ภ

ภยาว ๖๕, ๗๗
แภะชำตายเหิน ๒๖

ม

มหากระสัตรอะวะ ๗๓, ๘๔
มหาราชหลวงวัชชิรปราการ ๕๔
ม่าน ๖๓, ๖๘, ๗๓, ๗๔, ๘๔
มูละเมือง ๖๗, ๗๘
แม่กก ๖๖
แม่ของ ๗๘, ๘๐
แม่ธะ ๒๔
แม่ธา ๒๗
แม่ยม ๓๐
แม่พิงค์ ๕๙, ๗๑
แม่วัง ๗๕, ๒๗
เมืองขึด ๖๗
เมืองเขมรัฏฐปุรี ๖๘
เมืองเขิน ๗๒
เมืองคาง ๗๘
เมืองคำ ๓๖, ๖๔, ๖๕
เมืองคอบ ๖๕
เมืองจีด ๘๕
เมืองแจม ๘๔, ๘๕
เมืองจันท์ ๗๔, ๗๗
เมืองช้างแสน ๗๘
เมืองเชียงแขง ๔๙
เมืองเชียงลาบ ๔๙
เมืองซุม ๔๑
เมืองตืน ๘๒, ๘๓
เมืองใต้ ๖๖, ๗๓
เมืองเถิน ๗๖
เมืองธา ๘๖
เมืองนุน ๗๔
เมืองนาย ๘๕, ๘๖, ๘๗
เมืองปุ ๖๘
เมืองปอน ๘๔, ๘๕, ๘๗
เมืองพายโค ๖๘
เมืองพิงค์ ๗๐
เมืองพูศา ๔๙, ๘๐
เมืองพัว ๙๐
เมืองภง ๖๕
เมืองมาน ๙๒
เมืองยางแดง ๘๗
เมืองยอง ๗๓
เมืองละเขือง ๖๘
เมืองลิน(เลน) ๔๙, ๗๒
เมืองลังกา ๖๗
เมืองลักยะ ๖๕
เมืองล็อกจ็อก ๘๔
เมืองเวฬุกนคอร ๖๘
เมืองเวียงของ ๗๘
เมืองสลัง ๖๘
เมืองสา ๕๑
เมืองสัตตนาคนหุต ๖๘
เมืองหล่ายข้า ๘๗
เมืองหลวง ๔๙
เมืองหมอกใหม่ ๘๔, ๘๕, ๘๖, ๘๗
เมืองหริภุญไชย ๕๗, ๖๙
เมืองหนอง ๗๒
เมืองอินท์ ๓๙
เมืองอังครัฐจอมทอง ๗๐

ย

ย่าเป้า ๒๔
ย่าแสะ ๕๙, ๖๐, ๖๑
ยองหุย ๘๗

ร

ราชาจอมหงส์ ๖๘, ๗๔
ราชารัมมเสนา ๖๕
ไร ๖๔, ๖๕
รัตตเมืองพิงค์เชียงใหม่ ๕๙
รัตตนติงสามหานคอรราชธานี ๖๘
ร่องแกลบ ๗๔

ล

ละพูน ๖๒, ๗๕, ๗๖, ๙๗
ลวะ ๕๙, ๖๐, ๖๖, ๗๑, ๗๘, ๘๐
ลำพาง ๒๓, ๗๗
ลำพางกลาง ๒๔
ลำพางหลวง ๒๕
ลำพูน ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๙๖
ลคอรไชยสุขาวดี ๖๘
ลคอร ๒๓, ๒๖, ๖๓, ๗๓, ๗๔, ๗๕, ๗๖, ๗๗
ล้านช้าง ๖๓, ๗๓
ล้านนา ๖๓, ๖๔, ๖๕, ๖๖

ว

เวียงชั้นใน ๖๙
วังพล้าว ๒๔
วัดเกต ๖๙, ๗๑
วัดเก้าตื้อ ๗๐
วัดเจดีย์หลวง ๗๐
วัดเชตะวัน ๖๔, ๗๐, ๗๓
วัดดงดี ๗๐
วัดใต้ ๔๑
วัดซะเพา ๗๐
วัดนิมิต ๓๒
วัดพระแก้ว ๖๖
วัดพระสิงห์ ๓๖, ๖๙, ๗๐
วัดพระสิงห์หลวง ๕๙, ๗๓, ๗๔
วัดพระหลวง ๓๒, ๖๖, ๙๔
วัดมิ่งเมืองพล ๓๒
วัดเมธัง ๓๒
วัดร่องกาด ๓๒, ๓๓
วัดลำพางหลวง ๗๔
วัดสุ่งเหม้น ๓๒
วัดหลวง ๖๔, ๖๖, ๗๓, ๗๔, ๗๖, ๘๐
วัดหลวงใต้ ๓๒
วัดเหนือ ๔๑
วัดอุโมงค์ ๗๐

ส

สะเพา ๒๕, ๗๘
สาด ๒๔, ๖๓, ๖๕, ๖๖, ๖๘, ๗๔
สาลา ๒๔, ๒๗, ๕๑, ๖๖, ๗๖
สรีเมือง ๖๗, ๗๘
สีบชาตาเมือง ๖๙, ๗๑
แสนขวางคะทึก ๗๓
แสนจะหลุก ๘๔
แสนธานี ๖๘
แสนอุทธัง ๔๒
แสนหวีฟ้า ๑๒ พันนา ๖๘
เสิม ๒๕
เสาอินทขีล ๕๗
สันป่าแต้ว ๒๔
สบชาง ๒๔
สบพุง ๒๔
สบยาว ๒๕
สบออง ๒๕
สมเด็จมหาราชหลวง ๕๔
สมเด็จเสฏฐปรมราชาอนันตยัสสะวรราชเจ้าองค์เปนอิสสราธิปติ ๕๓
สมเด็จยางไค ๗๒

ห

หงสา ๖๓, ๖๔, ๖๘, ๘๖
หัวจะล้อง ๘๕
หัวน้ำงาม ๘๑
หัวเมืองนอก ๔๕, ๔๖, ๕๐
หัวเมืองเมิง ๘๐
ห้วยหมากขม ๖๖
ห้วยมวกน้อย ๘๐
ห้วยแห้ง ๔๒
หอปู่จามย่าจาม ๖๐
หอปู่แสะ ๖๐
หอย่าแสะ ๖๐
หอหน้า ๗๔, ๗๕, ๗๖, ๙๐, ๙๑

อ

อนันตยศ ๕๗
อะวะ ๗๒, ๗๔
อะม็อก ๕๗, ๖๕, ๗๔, ๘๒
อโยธิยา ๖๓, ๖๘
อะส่อม ๖๕
อายุเมือง ๖๖, ๖๗
อุติงกอยสู ๖๔
อุปราชาเมืองเชียงใหม่ ๖๙
อักขระเมือง ๖๖, ๖๗
อังวะ ๖๔, ๖๘, ๗๑, ๗๓, ๗๔, ๘๔, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๘๘, ๘๙

ผู้เขียน

ภูเดช แสนสา

หลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา สาขาสหวิทยาการสังคม ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

การศึกษา

ศศ.ม. ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๕๒

ศป.บ. ศิลปะไทย (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๔๙

ศศ.บ. ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ.๒๕๕๕

ปก. ภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๖

ผลงานทางวิชาการ

หนังสือประวัติศาสตร์เมืองลอง หัวเมืองบริวารในล้านนาประเทศ พ.ศ.๒๕๕๔

หนังสือประวัติวัดพระธาตุไฮสร้อย วัดหลวงกลางเวียง เมืองลอง พ.ศ.๒๕๕๔

หนังสือชาวห้าปีขวบเข้า หมู่เฮาชาวพื้นบ้านล้านนา (บรรณาธิการ) พ.ศ.๒๕๕๔

หนังสือร้อยเรียงร้อยเรื่องเมืองลอง พ.ศ.๒๕๕๕

หนังสือเมืองลอง (บรรณาธิการ) พ.ศ.๒๕๕๕

วารสารพื้นบ้านล้านนา (บรรณาธิการ) ปีที่ ๑ ประจำปี ๒๕๕๕

หนังสือคุ้มหลวง หอคำ เวียงแก้ว สัญญะขัติยะล้านนา พ.ศ.๒๕๕๖

หนังสือโลกหน้าล้านนา พัฒนาการการสร้างปราสาทศพต่างสัตว์หิมพานต์และการก่อกู่ พ.ศ.๒๕๕๖

บทความวิชาการด้านล้านนาคดีตีพิมพ์ในหนังสือและวารสารต่างๆ จำนวน ๒๙ บทความ

งานพิมพ์คัดลอกและปริวรรตจากคัมภีร์ใบลานและพับสาจำนวน ๙๖ เรื่อง ๑๘๓ ผูก/ฉบับ

งานการศึกษาค้นคว้าวิจัย (อัดสำเนา) จำนวน ๗ เรื่อง

นักวิจัยร่วม ๔ โครงการ และผู้ช่วยนักวิจัย ๗ โครงการ

สำรวจจารึกท้ายคัมภีร์ใบลานในภาคเหนือจำนวน ๗ วัด

สำรวจจารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ในภาคเหนือจำนวน ๑๑ วัด

วิทยากรบรรยายและฝึกอบรมทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมล้านนาจำนวน ๖๐ ครั้ง